

Edgars Dunsdorfs

**Uksenšernas Vidzemes
muižu saimniecības grāmatas
1624.—1654.**

L. ū. Studentu padomes grāmatnīcas izdevums
R ī g ā, 1935.

Priekšvārdi.

Vidzemē zviedru laikos lielākais zemes īpašnieks bija kanclers Akselis Uksensērna (Oxenstierna). Viņa Vidzemes muižu grāmatas un dokumenti līdz šim atrodas Tidō pili Zviedrijā. Šī darba nolūks dot iespēju izlietot mūsu vēstures pētījumiem daļu šī nepazītā materiāla. Uksensērnas Vidzemes muižu grāmatas sākas ar 1624. gadu un turpinājas ar nelieliem pārtraukumiem līdz lielai redukcijai. Šinī darbā publicētas muižu grāmatas apstrādājumā līdz 1654. gadam. Pēc 1654. gada īpašnieka nāves un krievu iebrukuma dēļ grāmatvedības materiālā ir robs līdz 1661./62. gadam. Sastādītājs cer turpmāk publicēt arī otrā posma muižu grāmatas no 1661./62. gada līdz redukcijai, Uksensērna muižās 1671./72. gadā izdarīto zemnieku revīziju salīdzinājumā ar lielo kadastru, redukcijas aplēsumus un muižu kartes.

Bez Tidō archīva materiāliem šinī darbā izlietoti arī Zviedrijas, Latvijas un Igaunijas valsts archīvu materiāli, par ko attiecīgās vietās norādīts. Tāpat norādīts katrā atsevišķā gadījumā uz izlietoto literatūru. Visam pārējam nenorādītam publicējumā sniegtam materiālam avoti atrodami Tidō archīvā.

Nebūs lieki sniegt dažas ziņas par pašu Tidō archīvu.

Tidō archīva vēsturi attēlojis C. G. Stiffe Akseļa Uksensērnas rakstu pirmās daļas pirmā sējuma priekšvārdos (Rikskansleren Axel Oxensternas Skrifter och brefvexling, Stockholm 1888.).

Tā isumā šāda:

Uksensērnas tēva muiža bija Fiholma Melara ezera dienvidus krastā. Apprecoties 1608. gadā, viņš iegūva Tidō muižu un lika celt tagadējo Tidō pili. Šī pils kļuva Uksensērnas, vēlākā Zviedrijas valsts kanclera, mīļākā uzturēšanās vieta. Tidō Uksensērna sakopoja gandrīz visu savu sarakstīšanos. Savā 1650. gada 10. februāra testamentā ar 1652. g. 31. janvāra pielikumu (iespiests Skrifter och brefvexling 1, I 633. un sek. lpp.) par archīvālijām Uksensērna nosaka (ibid 655. lpp.), ka vēstules, raksti, dokumenti un nolēsumi, kas zīmējas uz viņa un viņa sievas muižām, nododami tiem viņa bērniem, kas saņem attiecīgo muižu. Ja kāds dokuments attiecas uz vairākām muižām, oriģinālu saņem, kam pie tā lielāka interese, pārējiem izsniedzams noraksts.

Publiski akti, vēstules un noraksti, kā arī paša Uksensērnas koncepti un vēstules sabiedriskās un privātās lietās, kas neattiecas uz īpašumiem, nododami viņa abiem dēļiem. Vienam no dēļiem mirstot, otrs saņem visu krājumu.

Abi Uksenšernas dēli pārdzīvoja savu tēvu tikai par trīs gadiem. Pēc Akseļa Uksenšernas nāves krājums paliek Tidō, bet jau 1670-os gados konstatējams, ka liela daļa archīvāliju pārvestas uz Fiholmu. Šinī laikā vēlākais Upsalas profesors filologs Laurentius Normans sastāda krājuma katalogu, kas glabājas rokrakstā Upsalas bibliotēkā. Jau pirms šī kataloga sastādīšanas radās jautājums, ar kādām tiesībām amatpersonu mantinieki glabā publiski tiesiskus dokumentus. 1663. gadā valdība nolemj, ka visi amatpersonu raksti, kas attiecas uz viņu amata pienākumiem, nododami kancelejas un kammerkollēģijai. Šo lēmumu paziņoja arī Ērika Uksenšernas bērnu aizbildņiem. Kaut gan trīs gadus vēlāk lēmumu atjauno, to neizpilda. 1684. gada 12. septembrī karalis Kārlis XI pavēl Ērika Uksenšernas mantiniekiem, viņa dēlam grāfam Kārlim Gustavam Uksenšernam un znotam grāfam Gustavam Ādolfam Delagardi iesūtīt visus publiskus aktus un dokumentus. Arī šis rīkojums paliek neizpildīts, tāpat kā 1706. gada 10. jūlija kancelejas kollēģijas rīkojums. Akseļa Uksenšernas dzimtas vīriešu līnija pa to laiku bija izbeigusies. 1709. gadā kancelejas kollēģijas archīva sekretārs ierodas Fiholmā un iesaiņo piecās kastēs tos dokumentus, ko viņš uzskata par publisku īpašumu, un uzdod šīs kastes nogādāt Stokholmā, ko neizpildīja. Zaudējumi kara laukā novērs iestāžu uzmanību, bet iestājoties mierīgākiem laikiem, archīva sekretārs miris. Astoņpadsmitā gadu simteņa vidū dokumenti atkal pārvesti uz Tidō. Uksenšernas muižas pāriet māsas meitas, grāfa Dohna atraitnes īpašumā. Baumas, ka archīvālijas uzglabā mitrā vietā, un ka tās bojājas, pamudina karali Gustavu III 1776. gadā steidzīgi doties uz Tidō, lai pārliecinātos par baumu patiesību. Neskatoties uz karaļa ieteikumiem jauniem Tidō īpašniekiem grāfiem Dohna, nodot krājumu valsts archīvam vai karaliskai bibliotēkai, dokumenti paliek Tidō. 1820-os gados iespiež divus sarakstus par Tidō krājumu seriājā Nya Handlinger rörande Skandinaviens Historia IX: 1821. gadā brīvkunga F. Rederstolpes sastādīto «Catalogue ofver Manuskript Samlingen Tidō Bibl. tillhörig» (par Vidzemi un Igauniju 42.—48. lpp., valsts kanclera Akseļa Uksenšernas privātas lietas 224.—246. lpp.) un tai pašā seriājā XIII sējumā 1828. gadā Montgomerija izvilcuma no Normaņa kataloga (nodaļu virsraksti).

Dokumentus Tidō īpašnieki aizdod interesentiem, kas nebūt neattaisno viņiem dāvāto uzticību. 1829. gadā bruņinieku namā un 1840. gadā riksdagā ierosina krājuma pirkšanu. Tā ka Tidō atkal maina īpašnieku, jautājumu atliek, un tikai 1848. gadā krājuma daļa, iesaiņota 20 kastēs, par 10.000 kronām pāriet valsts īpašumā.

Par pārņemto krājumu ir iespiests katalogs. Valsts archīva pārņemtā krājumā ietilpst arī dažu gadu Uksenšernas Vidzemes muižu grāmatu kop-savilkumi (1630., 1631., 1633.).

Atrodoties 1933./34. gadā Latvijas universitātes tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes komandējumā Zviedrijā Latvijas saimniecības

vēstures studijām, apstrādāju šīs un citu Vidzemes muižu grāmatas. Interesējoties, vai atlikušajā Tidō archīva daļā eventuāli nevarētu būt vēl vairākas Vidzemes muižu grāmatas, iepazīnos ar kapteini E. Malmbergu. Pateicoties viņa gādībai un īpašnieka barona H. fon Šinkela pretimnākšanai, izdevās 1934. gadā vairākas nedēļas strādājot Tidō archīvā, sagatavot un 1935. gada vasarā pārbaudīt šinī darbā sniegto materiālu. Tā kā Tidō archīvs pilnīgi nesakārtots, ļoti iespējams, ka tur turpmāk atradīs materiālus, kas aizpildīs šī darba trūkumus un arī jaunu materiālu, šeit neskārtu jautājumu noskaidrošanai.

Sakārtojot muižu grāmatu materiālu izdošanai, bija jāsadurās ar vairākiem jautājumiem, kuŗu noskaidrošanai vajadzēja atsevišķas studijas. Šo studiju rezultāti un daži dokumenti, kas atvieglo muižu grāmatu plašā materiāla izlietošanu turpmākiem pētījumiem, sakopoti šīs grāmatas pirmā posmā. Plašāka satura dokumenti pievienoti pirmajam posmam pielikumos. Citātos centos turēties pie dokumenta rakstības, vienīgi pieturas zīmēs izdarīti daži nepieciešami grozījumi. Pielikumos vācu tekstos ievērota lielāka konsekvence lielo burtu rakstībā. Saīsinājumi, kas varētu radīt pārpratumus, izrakstīti pilnīgi. Grāmatas otrā posmā sniegts muižu grāmatu materiāls. Skaitījumu kļūdas avotā šinī otrā posmā vai nu novērstas, vai apzīmētas kā «diference lēŗumā» un «starpība». Pirmā posmā sniegtās tabulās u. c., skaitījuma kļūdas šaubu gadījumos atstātas, dažreiz vēršot lasītāja uzmanību uz kļūdām ar izsaucēja zīmi. Jautājuma zīme likta tur, kur radās šaubas par nolasījuma pareizību vai avots nebija skaidri salasāms.

Saimniecības vēstures studijām mani ierosināja L. Ū. tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes dekāns vec. doc. J. Kārklīņš. Vērtīgus norādījumus darba sagatavošanā man deva profesors A. Švābe Rīgā, profesors E. Hekšers Stokholmā un vec. doc. F. Henzels Rīgā. Atzīmējama arī laipnā pretimnākšana Rīgas, Stokholmas un Tērbatas archīvos. Darba publicēšanai līdzekļus deva Kultūras fonds. Minētām iestādēm un visiem, kas sekmējuši šī darba izdošanu, izsaku savu sirsnīgāko pateicību, bet jo sevišķi profesoram A. Švābem, kā draudzīgie aizrādījumi un pamudinājumi bija neatsverami.

Sastādītājs.

Archīvu un avotu saīsinātie apzīmējumi.

- TA — Tidö archīvs.
RA — Zviedrijas valsts archīvs (Riksarkivet).
KA — Zviedrijas valsts archīva kamerālā nodaļa (Kammararkivet).
RA Livonica — Livonijas nodaļa Zviedrijas valsts archīvā līdz 1935. gadam.
RA Līv 1935. — Livonijas nodaļa Zviedrijas valsts archīvā pēc 1935. gada pār-
kārtojuma.
RR — Karaļa kancelejas izejošo rakstu reģistrātūra Zviedrijas valsts archīvā
(Riksregistratur).
KAÖ avd — Zviedrijas valsts archīva Östermalmes nodaļa.
EKA — Igaunijas valsts archīvs (Eesti Riigi Keskarhiiv).
VA — Valsts archīvs.
SPB — Senatnes pētītāju biedrības archīvs (Valsts archīvā).
RVA — Rīgas vēsturiskais archīvs.
AOB — Uksenšernas raksti un vēstules (Rikskansleren Axel Oxenstiernas Skrif-
ter och brevexling) ar serijas un sējuma apzīmējumu.
IMM — Izglītības ministrijas mēnešraksts.

Ievads.

Savācot Tidō archīvā vienkopus tos materiālus, kas zīmējas uz Uksēšernas Vidzemes muižām, konstatējam šādus avotu veidus:

1. Muižu grāmatas (Amtsrechnung). Šīs grāmatas ir muižkungu lēsumi par visiem muižas ražojumiem un muižas kases ienākumiem un izdevumiem. Lēsumi rakstīti uz folio formāta papīra, un pa lielākai tiesai neiesieti, vai iesieti par vairākām muižām kopā līdz ar citiem materiāliem.

2. Muižu grāmatu un galvenās bīskapijas pārvaldes lēsumu kopsavilkumi (Generalrākning offer Biskopdömet; Hauptrechnung). Šīs grāmatas sastādītas, savelkot atsevišķo muižu grāmatās vienādas dabas posteņus un pievienojot kopēju operāciju grāmatojumus.

Līdz 1626. gadam savilkums izdarīts sekojošā veidā: vispirms savilkti visi kārtējie ienākumi muižās, tad ārkārtējie, grupējot pēc ienākumu veidiem (piem. atlikumā: nauda, rudzi, mieži u. t. t., kunga tiesa: nauda, rudzi, mieži u. t. t.). Tad seko visu ienākumu summējums, atvietoījumi un pārstrādājumi (förwandling), un jauns visu ienākumu summējums. Turpinājumā savilkti izdevumi (Leffwereringen), to summējums un atlikums (Räster).

Ar 1629. gadu kārtība mainās: lapas kreisā pusē raksta ienākumus, bet labā pusē izdevumus. Ar 1635. gadu lapas kreisā pusē virsraksts Debet, lapas labā pusē — Credit.

Sākot ar 1646. gadu kopsavilkumi rakstīti vācu valodā (līdz tam zviedriski). Šinī gadā grāmatojuma kārtība gandrīz tāda pati kā līdz 1626. gadam: ienākumi, ienākumu summējums, atskaitīti atvietoījumi un pārstrādājumi, pārdevumi, ienākumu summējums, atskaitīti atvietoījumi un pārstrādājumi, citi izdevumi un visu izdevumu summējums, krājums (Vorbleibet pro Inventario).

1647. gadā pirmo reizi grupējums izdarīts pa atsevišķiem rēķiniem (naudas rēķins, rudzu rēķins u. t. t.). Vispirms savilkumā dots naudas rēķina ienākums (virsraksts — Debitor Geldt Conto), pie kam atsevišķās muižas rakstītas viena otrai blakus pāri lapas labai un kreisai pusei, ar summu pēdējā ailē un pārnesumiem uz nākošām lapām. Tad seko kases rēķina izdevumi (Creditor Geldt Conto) tādā pat kārtībā un pārējie rēķini.

Ar 1650. gadu atsevišķi rēķini rakstīti — ienākumi kreisā lapas pusē (virsraksta piemērs: Ein Nahm Roggen, Lop. Kl.), un izdevumi labā lapas pusē (virsraksts: Aussgabe Roggen Lop. Kl.) parastā kārtībā turpinot ar

pārnesumiem (Lateris) uz nākošo lapu, tukšo lapaspusi izsvītrojot un rēķina abas puses sabalansējot ar atlikumu.

Lēsumi vai nu neiesieti, vai iesieti pergamenta sējumā, reizēm kopā ar citiem materiāliem.

3. Vaku grāmatas (Wackabook, Wackenbuch) ar zemnieku vārdiem, arklu lieluma un nodevu sarakstiem. Vaku protokoli ar atzīmēm par zemnieku kļaušu un nodevu spējām (Wacke Protocoll).

4. Zemnieku parādu saraksti (Restregister). Šie saraksti rakstīti pēc vaku grāmatu parauga.

5. Lēsumi par staciņu. Šinīs lēsumos izgrāmatots saņemtais un samaksātais staciņš. Saraksti par zemnieku staciņu maksājumiem un parādiem.

6. Kļaušu darbu saraksti resp. grāmatas (Arbeits register) ar saimnieku vārdiem un atzīmēm par kļaušu veidu (zirdzinieku vai kājnieku) un ilgumu (ik nedēļu, ik pārnedēļas).

7. Lēsumi ar tirgotājiem par viņiem pārdotiem ražojumiem un no viņiem pirktām precēm.

8. Budžeti (Staat jeb Verschlag) — paredzamo ienākumu un izdevumu (ražojumu un naudas) pretinostādījums.

9. Saimniecības pārkārtojumu ierosinājumi un aplēsumi.

10. Garnizona kaņavīru (Rulla) un namnieku saraksti.

11. Sarakstīšanās (izejošo rakstu koncepti, noraksti registrātūrās, un ienākušie raksti — oriģināli vai noraksti).

12. Instrukcijas un rīkojumi muižas saimniecības lietās (Underwisning).

13. Tiesu protokoli.

14. Muižas ierēdņu nolēsumu pārbaudes atzīmes (Observationen).

15. Revīzijas un zemnieku mantas stāvokļa apraksti.

Tidō archīvā glabājas arī citi materiāli, kas visai svarīgi Vidzemes saimniecības vēsturei. Pirmā vietā te jāmin Rīgas u. c. vietu licenšu kameras dokumenti¹⁾, Jēkaba un Marijas jeb somu baznīcas lēsumi²⁾, dažāda satura aktu noraksti³⁾.

¹⁾ Licentes bija muitas, ko nēma kronim par labu no importētām un eksportētām pa jūras ceļu precēm, sk. IMM 1935. g. 3. nr. 199. lpp. Tidō archīvā atrodas sek. licenšu kameru lietas: 1658. g. kases lēsums, 1657. g. un 1676. g. preču specifkācijas ar cenām Rīgā un Dagdenē, 1677. g. Rīgai, Pērnavaī, Tallinaī, Narvai, 1678. Rīgai un Pērnavaī, 1679. g. Rīgai un Tallinaī, 1680. g. Rīgai, 1681. Rīgai, 1674. g. Dagdenai, Narvai, Pērnavaī, 1675. Rīgai, 1681. Rīgai, 1671. Narvai, 1681. gada portorija un kuģinieku lēsums, 1657.—1661. kases grāmatas, 1665.—1668. g. kases grāmatas. «Special-rechn. Rīgische Licentintradien 1665.»

²⁾ Journal öfwer St. Jacobs Kyrkios upbördds och Uthgift ifrån Ao 1662 till dito 1672, Copier af St. Jacobi Kyrkior i Riga Cassa Rächninger pro Ao 1662—1674, Maria eller Finske Kyrkian i Riga Regments, Pastoren Hr. Jeremias Ramustads Rächning 1662—1670.

Savāktos materiālus par Vidzemes muižām pagaidām sakārtoju atsevišķos saiņos. Saiņi tekoši numurēti sekojošā kārtībā:

1. **Inventarium und Register deren Inwohner des fleckens Wollmar Wie auch der Pauren undt ihrer Pachten** (1617. gada revīzijas fragmenti).

Wacka Book på Wollmar och Moyans Lhänn p Anno 1623.

Anders Muncks Reckenschap för Opbords och uttgift för Wollmar Burtnicks och Moyans Lhän ifrån. Augusti åhr 1624 och till Augusti åhr 1625 (ietilpst arī vaku grāmatas, munsturrullji u. c.).

Bez tam sainī vēl ietilpst Valmieras 1625. gada vaku grāmata, tā paša gada munstura rullis, 1626. gada Valmieras vaku grāmata, parādu saraksti, 1629. gada lēsumi (Rechenschap), 1631. gada lēsumi, 1632. gada Mujānu vaku grāmata.

2. **Anderss Muncks Rächenschaps för Wollmar Moyan Burtnich och Trykaten åhr 1625.** (Šis ir pergamenta sējums folio formāta, 6 kārtas. Muižu grāmatām 35½ folijas, 36.—37. fol. izplēstas, 38.—55. foliētas lapas ir piešūti dažāda lieluma dokumenti, 56. fol. trūkst, 57.—63. fol. ir saraksti, 64.—65. fol. izplēstas.)

3. **Anderss Münchs Rächenschaps för Wolmar, Moyan, Burtnich och Trykaten för 1626.** (Pergamenta sējums, ar 57 numurētām folijām un 7 piešūtām dokumentu lapām. 7 kārtas, 1. fol. tukša, 2.—36. fol. nolēsumi, 34.—36. fol. izplēstas. 37.—53. fol. un 1 lpp. 54. folijā zemnieku saraksti ar arklu specifikāciju pēc vakām. 54.—57. fol. dažādas atzīmes.)

4. **Anders Muncks Rächning för Bishopsdömet uthi Lyfflandt pro Anno 1629** item Jona Tranei Rächnings för Ottempäa Godzet 1629. (Pergamenta sējums, 11 kārtas ar nenumurētām lapas pusēm, 11. kārta izplēsta. Vispirms iesieti lēsumi, tad Restlängds oppa Burtn. — zemnieku parādu saraksti pēc vārdiem. Odhe och Buskland Räntar. Kvītes. Garnisons Rächnings 1629. Rulla — izplēsta, sējumā tikai sākums.)

5. **General Räkning för Biskopdömet med godzet Odempä Ao 1630.** Pergamenta sējums, folio formātā, 5 kārtās. Saturā: kopsavilkumi arkliem, lēsumi, saraksts par karavīriem izsniegtu drēbi, tad seko saraksts par «Peninga Bänder i Biskopsdom for åhr 1630» — leidenieku vārdi un maksājamā summa, saraksts par trūcīgo tiesu — «Anno 1630 åhrs Lengdh opa Oformögne och huadh som dhe betaltt haffua», parādnieku saraksti — «Rest lengdh öfwer Biskophdome för 630» un pēdējā kārtā Otepejas lēsums, kvītes un rīkojumi.

St. Jacobs Kyrckios Cassa Räcking 1669.

St. Jacobs Kyrk Mathias Grellsson 1662—1663. Ofwer Insp. Zachario Lewhusen 1664—1670.

St. Jacobs Cassa Book 1670.

*) Piemēram, Ordinantz wie es bey den Untergerichten in den 4 Rig. creysen zue Lande soll gehalten werden, 1630. gada 20. maijā.

6. Räkninga Ao 1631 för Wänden, Burtneck, Wallmer, Moyan, Trykaten, Wrangelshoff och Odempä. Pergamenta sējums 8 kārtās. Satur lēsumus, staciņa nolēsumu — «Cronones Statie Rachning med Hn Nde Canzeleren for Bishopsdömmet i Lyfflandh pro Anno 1631», dažādu personu lēsumi, to starpā Spiringa, Indriķa Meiera u. c.; inventāri.

7. Wackebook af Biskopdömet — 1631. gada vaku grāmata pergamenta sējumā.

8. 632 Gen: Räkking för Lyfflandske godssen Wollmar, Wenden, Trykaten, Burtneek, Moyan. Pergamenta sējums 4 kārtās. Pirmā kārta gandrīz visa izplēsta, saturā lēsumi un kvītes. Šim lēsumam uzglabājies neiesiets dublikāts divās kārtās, kurā uzglabājies arklū saraksts, kas iesietā eksemplārā izplēsts.

9. 1632. gada koncepts žurnālam pergamenta sējumā.

10. 1633. gada lēsumu kopsavilkums pergamenta sējumā.

11. Dažādi koncepti pergamenta sējumā.

12. 1636. Åhr Summarisch Räckning för Opbord och Utgift uthi Wenden, Wolmer, Trykaten, Burtnich, Ottenhof, och Moyan, så och Apart Räckning för Rodenpois, Odenpä och Wrangelshoff. Neiesietas burtnīcas. Sainī ietilpst vaku grāmatas un Amträchning.

13. Wackenböcker och Amtmannen Special Räckningär pro Ao 1637. (Sējums izkritis no vākiem, kas nav atrodami), vaku grāmatas zviedru valodā, lēsumi vācu valodā.

14. Wendische Bischopdöhmet och derunder Layde Starostier och Hoffsens Räkningar för opbordh och uthgiff t pro Anno 1639. Zviedru valodā, neiesieta 30 lapu burtnīca. Vakugrāmatas.

16. Huffwuds Räckningh för opbord och uttgiff uthi Wendische Bischopdöhmet och darunder belegne Hoffwen såsom under Starostierna ähre dragna så och apart Räkning aff Rodenpoische Intraderna pro Anno 1640 p. Lēsumu savilkums 32 lapās. Muižu lēsumi, vaku grāmatas.

17. Wendische Lähnarnes Räckning pro Ao 1641 nembl. Wenden, Wolmer, Burtnich, Trykat, Moyan, och Wolfart tilsammess dragne Rodenpoiss Aparte. 21 lapu neiesieta burtnīca. Muižu grāmatas, vaku grāmatas.

18. Wendesche Lähnarnes Räckning pro Anno 1642 föuthom Rodenpoiss, Den 15 7br A 643 offersend til HN ått Sverige ifrån Wolmar ankommidt ifrån Jacob Beer den 3 octob Ao 1643. 32 lapu neiesieta burtnīca. Virgrāmatas izvilkumi un fragmenti. Staciņa lēsums. Muižu grāmatas, vaku grāmatas.

20. Wendesche Lähnarnes Räckning föruthan Rodenpoys pro Anno 1644. Till den 1. Augusti 645 aff Jacob Behr. Ankommit och öfuerlefuerat d 4. Novemb 1645 medh Wackenbooken. Neiesieta 30 lapu burtnīca ar Bēra un Rautensteina parakstiem. Muižu grāmatas, parādu lēsumi, Valmieras

kaņavīru saraksts, Indriķa Meiera mantinieku rēķina izvilkums. Vaku grāmatu izvilkums.

21. **Wendesche Lähnernes Räkning pro Ao 1645 uthan Rodenpoysz öfwerleffwerereat d 23 Juni 1646 Rentmeistaren Jacob Behr.** (36 lapu neiesieta burtnīca ar 20 neaprakstītām lapaspusēm.) Atlaidas. Valmieras tiesas protokoli. Staciņa parādi. Kvītes. Uz parāda nomaksātais. Vaku grāmatas. Muižu grāmatas.

22. **Rechnung des ganzen Bischoftumbs Wenden (und Wolmar) De Anno 1646 den 1 Augusti bisz wieder Anno 1647 den 1 Augusti.** (Divu kārtu burtnīca vācu valodā, pirmā kārtā General Verschlag, otrā kārtā 38 numurētas folijas.) Izvilkums. Inventārs. Valmieras «Jordebok». Muižu grāmatas. Vaku grāmatas. Kontribūcija 1646.—48. Klaušu grāmatas (Arbeitsregister).

23. **Generall Conto ausz den Special Rechnungen Extrahiret De Anno 1647. Geld Conto desz gantzen Bischofthums Wenden was ordinari und extra ordinari ausgegeben worden de Ao 1647.** (4 kārtas 14 + 12 + 14 + + 4 lapas, pie kam pirmās kārtas 14-tā lapa aptver burtnīcu.) Budžets (Verschlag). Muižu grāmatas.

24. Dažādas muižu grāmatas un vaku grāmatas 1627., 1629.—1638.

25. 1649. gada Trikātes un Rencēnu muižu grāmatas. 1648. g. muižu grāmatas (trūkst Kauguru, Mujānu, Burtnieku Jaunāsmuižas muižu grāmatas), 1648. g. staciņa lēsums.

26. **Extract aller Rechnung desz Bischofthums Wenden vonn Ao 1650 bisz Augusty Ao 1651.** (Neiesietā burtnīcā sašūtas 4 kārtas à 12 lapas.) Muižu grāmatas un vaku grāmatas.

27. **Haubt Rechnung desz Wendischen Bischofftumbs von Anno 651 den 1 Augusty bisz Dito Ao 652 vermüge de Rechnungen von Litera A bisz M verfast.** (5 kārtas 4 × 12 un 1 × 8 lapas, no kuņām 92 numurētas lapas puses aprakstītas.) Muižu grāmatas. Vaku grāmatas.

28. Sešdesmito un septiņdesmito gadu klaušu grāmatas.

29. **Dažādi aplēsumi par mēslojumiem un sējumiem 1646.—49. gadā. 1652. gada vaku grāmatas** (4 kārtas à 12 lapas ar 81 numurētu lapaspusi). Staciņa lēsumi. 1646.—48. gadu klaušu grāmatas. Arklu grāmatas.

30. Izmeklēšana Sprenckporta lietā 1663. gadā. Valmieras pils lēsumi, 1659.—1660. (Ringenheima).

31. **General Räkning för Opbordh och utgifft uthi Wendesche Lähner med Odempaa och Rodenpois Anno 1635 ankompne Stockholm den 19 Marty 1637** (neiesieta 20 lapu burtnīca). Muižu grāmatas 1635. gadā. Zirgi 1635. gada 13. janvārī. Otepejas un Prangli 1636. gada lēsums.

32. Dažādi materiāli par 1653.—1670. gadiem. Rīgas u. c. licenšu lēsumi.

33. Rīgas licenšu kases grāmatas (Zacharija Leuhusena).

34. Dažādi — to starpā 1638. gada arklu grāmata un Rīgas apriņķa 1630. gada revīzija.

35. Reglamenta grāmata (rikojumi un instrukcijas muižas pārvaldei, no vākiem izplēsts sējums, kas sākas ar 15. lapaspusi).

Nenumurēti sējumi:

1648.—52. g. Lifl. och Estn. Handlingar.

1654. gada Daugavgrīvas zemnieku saraksts .

1654. gada. **Stiftiska inkombne Handlingar Pro Ao 1654.** Saturā atsevišķu muižu vaku grāmatas un lēsumi. Šim darbam izlietots savilkums uz 98 paginētām lapasp. «P Haupt oder Auszugk aller Rechnung des Wendeschenn Bischafftuhmbs pro Anno 1654 den 1. Augusty bis Dito 1655».

1662. gadam stiftiska ink. Handl.

1662. gada muižu grāmatas (Amtsrechnung).

1663. gada: 1663 Ahr Liffländsche Special Rächm medh desz tillhörige Document.

1662. gada kameriera Jekana šnaka (Schnachs) kases lēsums, arī inspektora Jēkaba Reuca, skrīveŗa Haseļa kases lēsumi.

1662. gada žurnāls.

1662. gada reģistrātūra.

1662. gada Factorens uth Riga Johan Nagels Rākningš H Peter Gavelius.

1663. gada speciāllēsums. Muižu grāmatas. Vaku grāmatas. Klaušu gr.

1664. gada bīskapijas speciāllēsums un muižu grāmatas.

1664. gadam: Docum till 1664 åhr Stift Special Rächning.

1665. gada bīskapijas speciāllēsums un muižu grāmatas.

1665. gada muižu grāmatas, dokumenti.

1666. gada ienākušie dokumenti (Stift Ink Handl).

1671. gada Geometri Revision öfwer Godszen uth Eestland Anno 1671 och 1672.

1671. gada muižu grāmatas.

1672. gada vaku grāmatas pēc dališanas revīzijas.

1672. gada muižu grāmatas.

1673. gada muižu grāmatas.

1675. gada muižu grāmatas.

1675. gada klaušu grāmatas.

1676. gada muižu grāmatas.

1676. gada inventārs Vidzemē un Igaunijā.

1676. gada kase un virsgrāmata.

1677. gada muižu grāmatas.

1678. gada muižu grāmatas.

1679. gada muižu grāmatas.

1685. gada Lamsell Amtsrechn.

Šinī darbā sniegtās tabulas sastādītas pēc muižu lēsumu un Vidzemes muižu (biskapijas) pārvaldes lēsumu kopsavilkumiem, kas iepriekšējā sarakstā iespiesti pustreknā rakstā. Kur kopsavilkumu skaitļi likās nepareizi, tie pārbaudīti pēc muižu grāmatām vai verificēti, salīdzinot vairākus gadus. Par 1637. gadu kopsavilkumu neizdevās atrast, un tamdēļ par šo gadu sniegts atsevišķu muižu grāmatu šī darba sastādītāja kopsavilkums. Tā kā nebija atrodams arī atsevišķs muižu pārvaldes nolēsums, 1637. gada skaitļi nav tieši salīdzināmi ar pārējiem. 1637. gadā muižu grāmatām nav summējumu par atsevišķu ražojumu izdevumiem un ienākumiem, un tamdēļ nebija kontroles par skaitļu pareizību. Lielākai tiesai pārējo gadu lēsumos šādi summējumi ir. Tas deva iespēju daudzkārt izlabot grāmatu vai kopsavilkumu pārrakstīšanas kļūdas [piem., 1633. gada lēsumā muižkungu parādos parādīts 12 podi 2½ mērc. Hampa (kaņepāju), jābūt Humble (apīņu)].

1631. un 1633. gadam izlietoti lēsumu kopsavilkumi, kas atrodas RA Oxenstierna af Södermöre Ser D: II 2. 1630. gada kases lēsums salīdzināts un izlabots pēc RA esošā noraksta.

Tabulās ietilpināts gandrīz viss materiāls, ko sniedza muižu grāmatu kopsavilkumi. Izlaisti vienīgi tādu prešmetu lēsumi, kas dažu gadu lēsumos ietilpināti pilnīgi nejauši (piem., lēsumi par izlietotām naglām, par lāpstām). Tāpat tabulās nav uzņemti lēsumi par sāli (saņemtais sāls daudzums redzams pēc kases lēsuma) un par dzelzi (dzelzs pa daļai pirktā, pa daļai ievesta no Zviedrijas). Dažu ražojumu lēsumus nācās apvienot vienā rēķinā (piem., 1626. gadā apvienots griķu un miežu mistrs ar auzu un miežu mistru). Tas darīts tikai retos gadījumos un ar mazsvarīgiem ražojumiem. Lai dotu ieskatu, kāds ir materiāls, uz kuŗa pamata sastādītas tabulas, pielikumā sniegts viena gada muižu grāmatu kopsavilkuma iespiedums. Salīdzinot mūsu tabulas ar muižu grāmatu kopsavilkumu, redzams, ka grupējums tabulās ir sastādītāja. Tā nolūks padarīt tabulu lietošanu pēc iespējas ērtu. Cik izdevīgs šis grupējums (kā atsevišķu darījumu sakopojums vienā grupā, tā atsevišķo gadu nostādījums blakus), par to jāspriež tabulu lietotājiem.

Dažu tabulu apzīmējumu tuvāki paskaidrojumi:

Zemnieku nodevas tabulās apzīmē kā zemnieku kārtējos, tā ārkārtējos maksājumus graudā ir kungam, ir kronim. Modernā izšķirība starp nodevu un nodokli šinī mūsu jēdzienā neizpaužas.

Kunga tiesa (zviedriski — Åhrligh Rättan, vāciski — Gerechtigkeit) ir zemnieku privāttiesiskais maksājums kungam naudā un graudā par zemes lietošanu. Šis maksājums ir lielāks vai mazāks atkarībā no zemnieka zemes arklu skaita.¹⁾

¹⁾ A. Švābe. Pagasta vēsture I 328. lpp., sk. starpību starp kunga tiesu un pagastu.

Trūcīgo zemnieku kunga tiesa (zviedriski — oförmögne betalt) — ir to zemnieku kunga tiesas maksājumi, kas trūcīguma dēļ no maksājuma bijuši atsvabināti (som fullkomligen ståå förde til affkorttnings och doch någott betalt). Sk. 83. lpp.

No postazām un mežu laukiem (ödes Tyonden och Buschlender Rânttan; ödess Tyonden åhr skuurin). No citu postā pamesto zemnieku arklū vai jaunu līdumu ražas ņēma desmito tiesu.

Staciņš, trūcīgo zemnieku staciņš, artilerijas nodeva (station, oförmögne betalt station, arckely hielp). Par šiem nodokļiem kronim sk. 69. un sek., 77. un sek. lpp.

Kaudzes tiesa (ofwermahl). Zemnieku nodevas maksāja gan lauku pūros, gan Rīgas pūros. Turpretim lēsumi izdarīti Rīgas pūros. Lauku pūrs bija 10 sieki (kilmeti), vai $1\frac{2}{3}$ Rīgas pūra. Muižās, kur bija nodevas jāmaksā Rīgas pūros, uz katru pūru bija jāmaksā kaudzes tiesa viens sieks (1637. gada Underwissning: «detter åhr Rigish māt och wicht doch racknas på hwar lop 1 kilmet ofrmahl»). Bez tam kaudzes tiesu zemnieki maksāja par muižas labības aizdevumu, kamēr namnieki to parasti nemaksāja. Stenders Uebermaasz an Korn tulko «uzberrība (Liefl. bahrds teesa, weil der Baur dafür zu trinken bekommt L)».¹⁾

Valmieras namnieku desmitais, sk. 57. lpp.

Parādi (Restantier). Kā muižu grāmatas, tā kopsavilkumi, sākot ar 1632. gadu, rakstīti, uzņemot dēbetā, resp. ienākumu pusē, zemnieku nodevas u. c. maksājumus pilnā apmērā, t. i., tikdaudz, cik pēc arklū skaita, resp. vaku grāmatas vajadzēja saņemt. To daļu, ko zemnieki palika parādā, ierakstīja krēditā, t. i. izdevumu pusē. Nākošajā gadā šo parādu ierakstīja atkal ienākumos. Tā kā sekojošā gadā atkal radās jauns parāds, bet iepriekšējo gadu parādi nebija dzēsti pilnos apmēros, parādi auga augumā, kamēr tos norakstīja, resp. turpmākos gados vairs dēbetā neuzņēma. Lēsumos parādi bieži specificēti pa atsevišķiem gadiem, t. i., minēts, cik liels parāds no katra gada vēl palicis nenomaksāts. Tabulās tas nav parādīts, bet visi gadi apvienoti vienā skaitlī. Tas pats sakāms par staciņa un postazu desmitā parādiem. Pēdējo rašanās sniedz interesantus norādījumus par desmitās tiesas ievākšanas kārtību.

Muižas ierēdņu parādiem ir divējāds pamats — vai nu tie radušies aizņemoties labību vai naudu, saņemot vairāk nekā pienākas algas, vai arī tie ir muižu lēsumu iztrūkumi, ko konstatēja, izdarot inventūru, vai arī observācijā (lēsumu pārbaudē) neatzītie izdevumi. Pēdējos ļoti bieži neparādīja kā muižkunga parādu, bet pieskaitīja klāt nākošā gadā sākuma atlikumam. Šī iemesla dēļ bieži vien viena gada lēsuma slēguma atlikums mazāks par nākošā gada sākuma atlikumu.

¹⁾ G. F. Stender Lettisches Lexikon. Mitau (1789).

Dzirnavu sieciņi (Qwarn Tullerne Rântatt), sk. 99. lpp.

Sodu labību (Saackörer Falne) ievāca par dažādiem pārkāpumiem.

Atvietots (Tillbyttningen, som emot narsch: ne Pertseler opburne ähro; Anstat geliefert). Jau augšā minējām, ka zemnieku maksājumus ierakstīja grāmatās ienākumos tā, kā tos vajadzēja saņemt saskaņā ar vaku grāmatām. Parasti tomēr nodeva citus ražojumus, piem., rudzu vietā miežus vai otrādi. Korrigējumu ierakstīja lēsumos — attiecīgi vai nu ienākumos vai izdevumos.

Atsevišķi vēl jāraksturo daži apzīmējumi atsevišķos rēķinos.

Otrenieku tiesa sastopama linu, miežu, iesala, apiņu un alus rēķinos. Zviedriski pirmos gados šī tiesa apzīmēta Böndernes Hielpdagswerk rättighet. Par Hielpdagswerk vēlāk apzīmē talku¹⁾, bet otrekieku tiesu apzīmē ar latviešu vārdu «Otternicher».

Zvejas tiesas linus zemnieki maksāja par atļauju zvejot.

Leidas lini un brīvzemnieku tiesa. Ar terminu «leidas lini» tabulās apzīmēti lini, ko maksāja kļaušu atvietošanai. Kļaušas visbiežāk atvietoja ar liniem, retāki ar naudu. Zviedriski leidenieku²⁾ apzīmējums: Arbets Penninge Bönder. Par šiem zemniekiem paskaidrots «hwilke betala for deras arbete efter en part ähr länggt afflegne och en part ofermögne» (viņi maksā par savu darbu tamdēļ, ka daļa ir tālu projām no darba vietas, bet daļa ir trūcīgi).

No šiem zemniekiem jāatšķir brīvzemnieki, kas maksā brīvzemnieku tiesu (Stadga Bönder Rântta). Atšķirībā no leideniekiem, brīvzemnieki ir tie, kas brīvi no kļaušām un citiem pienākumiem, un kam par to ir īpaši privilēģiju raksti. Šķīrojums brīvzemniekos (Stadga Bönder) un leideniekos (Arbetsfria Bönder) muižu grāmatās visai konsekvents.

Staciņa linus dažus gadus kronis ņēma degaukļu izgatavošanai.

Par zirgiem un zirgu lietošanu zemnieki muižai maksāja ar liniem un naudā. Muiža zirgus pārdeva uz nomaksu vai aizdeva.

Tabulu kreditā lietoti sekojoši paskaidrojami termini:

Pārdots tirgotājiem. Ražojumus pārdošanai tirgotājiem parasti noveda pilsētās.

Pārdots citiem. Šos pārdevumus parasti izdarīja muižās.

Nodots kronim. Šeit ietilpināti ārkārtējie maksājumi kronim (kontribūcijas). Tāpat garnizona vajadzībām (sk. 65. un sek. lpp.) un staciņam izsniegtā labība u. c.

Mons (Deputat) atlīdzība graudā un naudā par darbu muižu ierēdņiem, kalpotājiem, amatniekiem u. c.

¹⁾ Hjälp — vienu vārda nozīmi zviedru akadēmijas Ordbok över Svenska Språket Lund 1932. 11. sējumā paskaidro «viesu pulcinājums, lai palīdzētu muižas ļaudīm kādā zināmā darbā, kas prasa lielu darba spēku».

²⁾ Par leidas institūtu sk. A. švābes Pagasta vēsture I 310. un sek. lpp.

Kases rēķinā lietotie termini:

Vaku nauda (Wackepengar) un **sīko gabalu nauda** (Småpertzelar). Vaku naudu ir vecākais zemnieku maksājums kungam, un tas atzīmēts bīskapijā arī 1601. gada revīzijā¹⁾. Sīko nodevu gabalus pa daļai sāk jau poļu laikos atvietot naudā. Galīgi šis process noslēdzas XVII g. s. trīsdesmitos gados. Muižu grāmatās sīko gabalu naudu parāda sākot ar 1630. gadu.

Zemes tiesas naudu sāka iekasēt ar zemes tiesas reformām 1637. gadā. Šo naudu 1640. gadā sauc par Hårad eller Rok pengar, 1642. gadā par Hårad eller Landrichter pengar. Par «dūmu naudu» to sauc, acīmredzot, tamdēļ, ka to maksāja katrs saimnieks, no katras «dūmu vietas»²⁾. 1632. gadā ir atzīme «Mantals penigar Landrichter tagit» (vīra naudu paņēmis zemes tiesnesis).

Aitu nauda ir kunga tiesas aitu atvietojušs naudā.

Dažādas naudas. Šeit apvienotas vēršu, cūku u. c. naudas.

Apīņu nauda analogisks atvietojušs aitu naudai.

Leida un brīvzemnieku nauda. Starpība jau norādīta augšā, runājot par leidas līniju un brīvzemnieku tiesu.

Jātnieku u. c. muižu ierēdņu zemnieku tiesa ir šo ierēdņu un jātnieku zemnieku maksājumi, ko, pretēji vispārējai kārtībai, saņēmusi bīskapija. Tas pats sakāms par **mācītāju zemnieku kunga tiesu**.

Par **staciņu, sienu naudu, šķūšu naudu, balķu naudu, armijas uzturu** sk. attiecīgi 69. un sek., 77. un 78. lpp.

Krogu noma (Krogernes Arrende) bija maksājums, ko saņēma bīskapija par krogu un pārceltuvju iznomāšanu. Nomnieki parasti bija zemnieki.

Tirgus muita (Mareknads Tuller). Katoļu laiku paraša rīkot tirgu pie baznīcas svētdienās un svētku dienās, kad pieņēma pie vakarēdiena un pasludināja grēku piedošanu¹⁾, cik vērojams, saglabājusies bīskapijā arī zviedru laiku sākumā. 1624. gadā iekasē muitu par alu pie Sv. Matīsa baznīcas (tabulās parādīta atsevišķi kā **alus muita**, kaut arī to varētu pievienot tirgus muitai). 1625. gadā tirgus muitu zviedriski apzīmē «Ablat»²⁾, kas arī liecina par minēto. 1632. gadā atzīmēts, ka Burtņiekos un citur ņem tirgus muitu garīdznieki. Vēl gadu simteņa otrā pusē ir norādījumi par šiem svētku tirgiem Vidzemē³⁾. Rentmeistars Jēkabs Bērs bīskapijā

¹⁾ A. Švābe, Die älteste Schwedische Landrevision Livlands (1601). Burtņiekos, Āraišos, Cēsis, Mujānos, Trikātē, Valmierā kunga tiesā minēta «Wacken oder Landt-geldt».

²⁾ Sal. A. Švābe. Pagasta vēsture 185. lpp., kur dūmu vai pavarda nauda ir sinōnims vaku naudai.

³⁾ J. Zēvers. Latviešu baznīca kultūras vēstures gaismā IMM 1929. g. 380. lpp.

⁴⁾ Kā jēdziens «ablasz» (grēku atlaišana) kļuva par jēdziena «tirgus» sinōnīmu — sk. Zēvera rakstā.

⁵⁾ VA.

1638. gadā ierosināja atņemt mācītājiem tiesības pārdot krogū alu un ņemt tirgus muitu pie baznīcām ne tik daudz ienākuma dēļ, bet tamdēļ, ka tas ir kunga *rogāls*⁴⁾. *reyālijas*

Zivju nauda ir zemnieku maksājums par atļauju zvejot.

Dzirnavu noma atbilst krogu nomai. Vai dzirnavnieki bija arī latvieši, neizdevās noskaidrot.

Klaušu noma bija muižas ierēdņu vai viņu atraitņu maksājums par izlietoto klausu darbu, ko viņa rīcībā nodeva bīskapija. Piem., 1633. gadā zemes tiesnesis Tranejs maksā par vienu strādnieku, «kas viņam ir un vienmēr ir bijis» 160 Rīgas markas vara naudā, resp. 6 valsts dālderus un 60 grašus.

Postažu nomu 1633. gadā maksā kāds drēbnieks.

Soda naudas (Saackorer) ir tiesas piespriestie maksājumi par pārkāpumiem. Atsevišķos gadījumos arī muiža administratīvā kārtā uzlika soda maksājumus.

Staduļu nauda, sk. 77. lp.

Saņemtā nauda par **pārdotām precēm** grupēta atsevišķi par lauksaimniecības ražojumiem, kalķiem un ķieģeļiem, zirgiem un dažādām precēm.

Piena un siera naudas (Miöck och oost pengar) ir muižkunga maksājums par izlietoto muižas govju pienu un sieru.

Aizdevumus izsniedza kronim, namniekiem, zemniekiem, muižas ierēdņiem u. c.

Par kases izmaksām paskaidrojams:

Kronim maksāja bez staciņa, garnizona kaņavīru algām, šķūšu naudas, balķu naudas, armijas uztura arī vēl ārkārtējās nodevas (kontribūcijas) un tuvāk neapzīmētus maksājumus. Iespējams, ka daļa šo maksājumu ir Uksensernas aizdevums kronim, par kuņiem, protams, ar bīskapiju vairs nenorēķinājās.

Iepirkumi sadalīti divi daļās: inventāra un materiālu iepirkumi un preču iepirkumi. Pēdējā ietilpināti tie iepirkumi, kas vai nu pārdoti tālāk, vai nosūtīti uz Prūsiju vai Zviedriju. Šķīrojumu reizēm nācās grūti konsekventi izdarīt, un šaubu gadījumos iepirkums pieskaitīts pirmai grupai.

Izdevumi sūtījumiem ir maksājumi, kas izdarīti par sūtītām precēm uz Prūsiju vai Zviedriju (muitas, licentes, portorijs, vešanas izdevumi, brāķēšanas izdevumi u. tml.). Tā kā dažus izdevumus, piem., vedmaksu kuģiniekam maksāja Uksenserna ne tikai caur bīskapiju, bet arī tieši, pēc šiem izdevumiem nevar, piem., spriest, cik zināma prece izmaksāja, teiksim, Stokholmas ostā.

Intereses maksāja bīskapija tirgotājiem mūsu perioda beigās par aizdoto naudu uz pārdodamiem ražojumiem.

Kases lēsums tabulās rakstīts valsts dālderus un grašos.

⁴⁾ RA Oxenst. saml. Jēkabs Bērs kancleram 1638. g. 3. augustā.

Bīskapijas izveidošanās.

Livonijas karā (1558.—1582. g.) beidzoties, tagadējā Vidzeme bija kļuvusi Polijas, resp. Lietavas province. Jaunais Polijas karalis Stefans Batorijs enerģiski ķērās pie darba, lai piesaistītu jauno provinci valstij. Šim nolūkam reorganizēja pārvaldi (1582. g. konstitūcija). Muižas centās nodot poļu un leišu, vai, vismaz, Polijai labvēlīgu vācu muižnieku rokās (muižu revīzijas). Kā svarīgu līdzekli, lai provinci piesaistītu valstij, uzlūkoja zemes pakļaušanu katoļu baznīcai. Saprotamā kārtā par to interesējās arī pāvests (Gregors XIII). Karaļa padomdevēji šinī lietā — jezuīti, prata izvēlēties visai iespaidīgus līdzekļus, lai nostiprinātu katoļu baznīcu Vidzemē. Rīgā nodibināja jezuītu kollēģiju jaunatnes audzināšanai katoļu garā. Kollēģijai un Jēkaba baznīcai piešķīra prāvas muižas. Karā izpostītos apgabalus centās kolonizēt ar katoļiem, bet protestantu zemnieku pievēršanai katoļu ticībai sāka izdot latviešu valodā garīgus rakstus (Kanīzija Katēchisms). Jezuīta Posevini ierosināts, karalis apsolīja Vidzemē nodibināt katoļu bīskapiju¹⁾. Šo solījumu realizēja 1582. gadā. Uz Solikofska ieteikumu karalis jaunai bīskapijai piešķīra Valmieras, Trikātas, Burtnieku, Brenguļu, Ropažu, Otepe'jas pilis un novadus²⁾. Bīskapa dzīvoklim ierādīja Cēsu, Pērnavas, Tērbatas un Vilandes pilis. Bīskapa un viņa kapiteļa iecelšanas tiesības karalis paturēja sev, izņemot divus kapiteļa locekļus, kurus iecēla kanclers Zamoiskis. Par pirmo bīskapu iecēla vēlāko Lembergas arķibīskapu Solikofski. Pēc nepilna gada darbības viņam sekoja abats Aleksandrs Mielinskis. Jau 1583. gadā par Mielinska pēcteci ieeļ Patriķi. Viņš ir pirmais, kas apmetas Cēsis, un tamdēļ to dēvē par pirmo Vidzemes bīskapu. Par Patriķa jeb Patriciusa doma prāvestu ieeļ Otto šenkingu. Tas bija katoļu ticībā pārgājis Vidzemes muižnieks, kas ar lielu dedzību kopā ar Patriķi sludināja zemniekiem atgriešanos katoļu ticībā. Patriķim mirstot 1587. gadā, viņa pēctecis bīskapa amatā bija Otto šenkings³⁾. Šis bija pēdējais bīskaps, jo XVII gada simt. pirmā ceturksnī Vidzeme no katoliskās Polijas sastāvdaļas kļūst par protestantiskās Zviedrijas provinci. Visas bīskapijas muižas nonāk viena kunga rokās, un, kaut gan bīskapija vairs nepastāv, šis vārds tā iesakņojies, ka tas saglabājies vēl lielās redukcijas laikā. Turpmākā apcerējumā tad arī ar vārdu «bīskapija» apzīmēsim visu attiecīgo muižu kompleksu.

¹⁾ Ar to vajadzēja sākties Vidzemes pakļaušanai pāvesta krēslam.

²⁾ A. v. Richter. Geschichte der ... Ostseeprovinzen. Rīgā 1858. II 1. 81. lpp. u. sek.

³⁾ Ibid. 113. lpp.

1621. g. 15. septembrī Rīgas krišana ievadīja zviedru kundzības nostiprināšanos Vidzemē. Zviedru cīņas ar poļiem turpinājās divos virzienos — Kurzemē un Vidzemē. Trūcīgā karaspēka apgāde bija galvenais šķērslis sekmīgai kara darbībai. Divi dienas pēc Rīgas ieņemšanas Gustavs Ādolfs raksta savam kancleram Akselim Uksenšernam, ka karaspēkam trūkstot pulvera, apģērba un apavu, bet tuvākā nākotnē trūkstot arī pārtikas. Ja vien šos trūkumus izdosies novērst — Vidzeme nāksot zem Zviedrijas¹⁾. Karaspēka apgādi centās atrisināt gan uzliekot kontribūcijas Rīgas namniekiem, gan iekarotos novados muižās steidzīgi organizējot saimniecību. Ieceltie pārvaldnieki pārņēma savā zināšanā atstātos krājumus un piedzina zemnieku nodevas. Ieguvumu izlietoja karaspēka apgādei²⁾. Pārvaldnieku nolēsumi saglabājušies lielā skaitā³⁾. Šāda kārtība karaspēka apgādei bija visizdevīgākā, un gluži tāpat arī pasaules kara rīkojās vācu okupācijas karaspēks Kurzemē. Tomēr tas bija tikai pagaidu līdzeklis. Valsts varai jauniegūtā provincē vajadzēja ieinteresēt savus galvenos darbiniekus un atalgot tos, kas bija piedalījušies kaujās vai administrācijā šo jaunieguvumu rašanā⁴⁾. Jau 1622. gadā sākās plaša īpašumu piešķiršana augstākiem zviedru valsts vīriem un karavadoņiem Vidzemē. Piem., Rūjienu dabūja Jaspers Matsons Kruss, Raunu, Smilteni un Dzērbeni — Svante Baners, Vainīžus, Alūksni un Gulbeni — Gustavs Horns, Nītauri — Kristofers Asersons, Turaidu — Nils Stirnšelds, Bēzoni — Johans Baners⁵⁾. Viens no pirmiem, kam piešķīra muižas, bija Vidzemes iekarošanas ierosinātājs un Gustava Ādolda galvenais palīgs — valsts kanclers Akselis Uksenšerna.

1622. gada 16. augustā viņam piešķīra poļu laiku «Cēsu bīskapiju», pie kuŗas piederēja Valmieras pils un pilsēta, Burtnieku pils (huus), Trikātas pils, Cēsu kunga tiesa, kā arī Mujānu muiža. Šīs muižas Uksenšernam piešķīra ar «pilīm un pilsētām ar visām tur piederīgām muižām, zemi, novadu, ciematiem, tīrumiem, pļavām, mežiem, āriem, ezeriem, upēm, zvejas iespējām, krogiem, medību iespējām, rentēm, kunga tiesām, ienākumiem un visiem piederumiem bīskapijas robežās tuvumā un tālumā, slapjumā un sausumā bez kādiem izņēmumiem, kas tur piederējis bīskapa un prāvesta (prosten) laikā, vai kas ar tiesas spriedumu varētu piekrist šim novadam, to visu lietot un paturēt ar muižnieka nodokļu brīvību, tiesībām un kalpošanu kā mūžīgu īpašumu uz noteikumiem, kas paredzēti Norkepingas lēmumā ...»¹⁾.

¹⁾ AOB II, 1. 137. nr.

²⁾ Liljedahl Svensk förvaltning i Livland 1617—1634. Upsala 1933. 36. un 49. lpp.

³⁾ RA Livonica, Osternsjöprov. Godshandlingar.

⁴⁾ Liljedahl 43. lpp.

⁵⁾ Sal. Almquist. J. A. Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523—1630 III. Meddel-från svenska riksarkivet N. F. II. 6 — Stockholm 1917—1922. 7. Jordebok och förläningsregister över Livland 1930, 315.—333. lpp.

¹⁾ AOB II, 1. 163. nr., sk. pielikumu.

Piešķiršanas laikā «bīskapijas» lielākā daļa atradās okupācijas kara-spēka pārvaldē. Tai pārejot kanclera īpašumā, pirmajos gados kronis turpināja saņemt ievērojamu tiesu muižu ienākumu. Piem., 1625. gadā kronis saņem gandrīz visas Trikātas zemnieku kunga tiesas, tāpat Cēsu un Otepejas. Arī visas piešķirtās muižas nepārgāja kanclera valdījumā tūdaļ ar piešķirumu. Burtnieki un Ropaži bija iekļātas, un tās bija jāizpērk. Ķīlas valdītāji atteicās pieņemt ķīlas izpirkuma naudas vai arī kanclers termiņā naudu nevarēja sagādāt; piemēram, Ropažus kanclers ieguva tikai 1632. gadā. Burtnieki bīskapijas piešķiršanas laikā atradās Rīgas birģermeistara Eka valdījumā un par šīs muižas pievienošanu bīskapijai noslēdza atsevišķu līgumu. Kanclera uzdevumā viņa kapteinis Munks griezās pie Jakoba Delagardi ar lūgumu panākt Burtnieku pievienošanu Uksenšernas īpašumiem²⁾. Delagardi solīja Ekam, ka viņam ķīlas naudu samaksās Uksenšerna, tikko tas ieradīsies Rīgā. Tomēr Eks prasīja, lai naudu samaksā tūlī, un Delagardi arī savāca vajadzīgos līdzekļus, izpirka Burtniekus un lūdza kancleru aizdevumu nokārtot uz Ziemassvētkiem³⁾.

Cēsu stārstija 1622. gada karaļa piešķirumā neietilpa. Tikai 1627. gada 7. jūlijā ar tām pašām tiesībām Uksenšernam piešķīr Cēsu pili ar pilsētu, muižām un visiem piederumiem⁴⁾.

1631. gada 18. janvārī Uksenšerna lūdz karali piešķirt viņam tās muižas, kas atrodas bīskapijas novadā kaducētas un nav vēl nevienam piešķirtas. Bez tam viņš lūdz karaļa atļauju un piekrišanu īpašuma noapaļošanai atpirkt citiem piešķirtās muižas⁵⁾.

Karalis lūgumam piekrīt¹⁾, un Uksenšerna sāk pievienot bīskapijai kaducētos īpašumus. Pirmām kārtām tā cenšas iegūt Bānūžu muižu. Šo muižu karalis 1631. gada 24. septembrī bija piešķīris Jānim Bogenhauzenam. Neskatoties uz šites atbalstu²⁾ Bānūžus izdevās pievienot bīskapijai tikai pēc Bogenhauzena nāves. 1642. g. 23. aprīlī rentmeistars Jēkabs Bērs lūdz tiesu uzņemt muižas inventāru un zemniekus. Bogenhauzena testamentā mantinieku apmierināšanai paredzēti 1800 valsts dālderī. Mantinieki lūdz 1000 valsts dālderus. Bērs sola 600 valsts dālderus, beidzot vienojas par 800 valsts dālderiem. Summa jāratificē Akselim Uksenšernam³⁾.

Savā 1631. gada 18. janvāra rakstā Uksenšerna bija lūdzis karaļa atbalstu Ropažu iegūšanai. Šī muiža agrāk piederējusi pie bīskapijas, bet

¹⁾ AOB II, 5. 107. nr. Jakobs Delagardi kancleram 1623. gada 23. augustā. Sk. pielikumā Eka un Uksenšernas 1622. g. 14. decembra līgumus par Burtniekiem.

²⁾ Eks izpirkšanas laikā bija miris, sk. AOB II, 5. 42. lpp.

³⁾ AOB II, 1. 277. nr., sk. pielikumu.

⁴⁾ AOB I, 6. 18. nr.

⁵⁾ Karalis Uksenšernam 1632. g. 8. febr. AOB, II, 1. 548. nr.

⁶⁾ AOB II, 10. šite Uksenšernam 1632. g. 15. maijā, 339. lpp.

⁷⁾ Oxenst-saml. D II, 2. Ex Actis iudicialibus Districtus Wendensis.

bīskaps Šenkings to savā laikā bija ieķīlājis. Tagad ķīlas valdītāji atsakoties pieņemt no Uksensērnas izpirkšanu, aizbildinoties, ka karalis apstiprinājis ķīlas valdītājiem īpašuma tiesības. Karalis savā minētā 1632. gada 8. februāra atbildē norāda, ka Uksensērnai tiesības Ropažus izpirkt, jo attiecīgi dokumenti izdabūti (utpracticeradt) no karaļa ar nepareizām ziņām. Bez tam karalis piešķir Uksensērnai arī tos īpašumus, kas minētā novadā jau būtu piešķirti citiem un vēlāk pienāktos atpakaļ kronim.

1633. gadā Uksensērna nopirka no Otto Sakena Vāles muižu. 1634. gadā pērk Vecates Overbeka muižu ar 1 arklu muižas zemi, 10 ceturkšnieku postajām par 700 valsts dālderiem.⁴⁾

1636. gada 2. jūlijā Uksensērna vienojās ar Vrangeli un pārmainīja Tērbatas novada Otepeju un Prangli pret Ēveli.⁴⁾

Dažus sīkākus robežu grozījumus izdarīja izlīgšanas, tiesas ceļā un ar varu (medh förlijkning och förmaning, medh rätt, och medh handen, efter som saken ähr till).⁵⁾

Apspriežot mūsu muižu grāmatas, jāņem vērā šī ārējā bīskapijas izveidošanās. Līdz 1635. gadam, ieskaitot, lēsumos ietilpst Otepeja un Prangli, bet Ropaži ietilpst 1634. un 1635. gada lēsumos. Par dažiem citiem gadiem Ropažu lēsums sniegts atsevišķi. Sākot ar 1627. gadu, lēsumos ietilpst Cēsis, bet pirms tam tikai Cēsu kunga tiesa.

Bez šīs ārējās bīskapijas komplektēšanas visu laiku norisinājās arī iekšējā izveidošanās. Te, pirmām kārtām, jāmin bīskapijas zemnieku zemes arklu un vīru skaita palielināšanās (tajās pašās ārējās robežās) un, otrām kārtām, esošo muižu tīrumu platības palielināšana (pieaugot darba roku skaitam) un jaunu muižu dibināšana uz zemnieku zemes.

Zemnieku zemes arklu un vīru skaita pieaugumu rāda tabulas 30.—45. lpp. Lai varētu to pareizi novērtēt, jānoskaidro arkla jēdziens.

Zemnieku zemes arklu skaita konstatējumam bija divējādi nolūki. Pirmkārt, arklu skaitu nodibināja muižnieks, lai pēc tā ievāktu kunga tiesu un reizēm arī prasītu klašas. Otrkārt, zemnieku zemes arklu skaitu noteica valsts vara, lai ievāktu nodokļus valstij (staciņu u. c.), un reizēm arī noteiktu jātnieku daudzumu valsts aizsardzībai. Oficiālo, valsts revīziju pamatos bija arklu skaits, ko muižnieks savā privātā revīzijā vai pagastu turot, bija nodibinājis savām vajadzībām. Revidentiem gan bieži atgādināja, lai nepaļaujas uz vagaru, zemnieku un muižkungu noteikto arklu skaitu, bet lai paši to konstatē. Šīs prasības jau laika trūkuma dēļ nebija izpildāmas. Tā kā nevaram pielaist, ka zemniekam kunga tiesu un citus pienākumus uzlika tikai atkarībā no zemes platības, jānāk pie slēdziena, ka arkls bija nevis platības mērs, bet kadastrāla nodevu vie-

⁴⁾ RA Oxenst. af Söderm. D. II, 3. Min. datumā Stralsundā Vrangeļa parakstīts rikožums savam rentniekam H. fon Hornam nodot Ēveli Uksensērnai.

⁵⁾ AOB. I, 6. 157. nr. Uksensērna Ledeburnam.

⁶⁾ RA. Oxenst.-saml. D II, 2. 1634. g. 24. janv. pirkšanas vēstule.

nība. Šo teorētisko slēdzienu apstiprina zemes mērījumu tehniskie dati. Uksensērnas muižās zeme bija jau mērīta bīskapa laikā.¹⁾ Par Ēveli uzglabājies (TA) 1593. gadā datēts dokuments par mērījumiem.²⁾ Zeme mērīta ar auklu 60 Rīgas olekšu garumā. Kopā izmērīti ap 1700 gabalu. Saskaņā ar 1601. gada revīzijas iso piezīmi par Ēveli³⁾, tur bijis 82 arklu zemes ar 84 ciematiem, 20 pirtniekiem un 5 krogus vietām. Šis zemnieku skaits saskan ar mūsu sarakstu Tidō archīvā. Saskan arī tas, ka 20 mērītiem gabaliem apmēram atbilst viens arkls, bet sarakstā krietni liels skaits zemnieku, kam tieši divdesmit gabalu zemes. Šie divdesmit gabali ir 1.352.000 kvadrātolektis. Skaitot 10.000 kvadrātolektis pūrvietā, arkls tā tad būtu 135 pūrvietas. Turpretim par šo pašu muižu Surmenes pagasta vecākais 1630. g. revīzijā paskaidroja⁴⁾, ka arklā divdesmit gabali, kuŗu malas 100 soļi, un ka simts soļos sējot trīs Rīgas pūrus, kas iztaisot 60 pūrus arklā, t. i., arkls būtu apm. 30 mucas vietas. Diemžēl, šinī liecībā ir nesaskaņa. Simts kvadrātsoļu, skaitot soli 60 cm, ir 3.600 kvadrātmetru, kas apm. atbilst pūrvietai (3716 kv. m). Pieņemot rudziem un miežiem viszemāko natūrālo svaru, bet vislielāko sējuma biežumu, pūrvietā var izsēt lielākais 1½ pūrus, bet ne trīs pūrus, kā minēts Surmenes pagasta vecākā liecībā.¹⁾ (Aplēsumā 1½ pūri skaitīti uz apm. 3700 kv. metriem un 50 stopu pūrā, kamēr Surmenes piemērā patiesībā būtu jāērēķina 3600 kv. metri un 54 stopi pūrā, tā tad slēdziens vēl jo drošāks.) Noteikti varam spriest, ka gabalu kvadrātūra piemērā minēta nepareiza. Uz arkla platību tas neatstāj iespaidu, iekams mums nav pierādījumu, ka arī gabalu skaits minēts nepareizi. Tā tad, pieņemot, ka arkls ir platības mērs, mums būtu vienai un tai pašai vietai divējas arkla platības, pie kam 1630. gadā arkls uz pusi mazāks nekā gadu simteņa maiņā. Te varētu atrast izskaidrojumu, ka pirmā gadījumā mums darīšana ar literātūrā daudzdzināto Plettenberga arklu, bet trīsdesmit gadu laikā paspēts pāriet uz vācu arklu. Tādā gadījumā vajadzētu mainīties, t. i. palielināties arklu kopskaitam. Ja turpretim pieņemam otro iespējamo izskaidrojumu, ka pirmā gadījumā skaitīta visa zemnieku zeme, bet otrā gadījumā tikai apstrādājamā zeme bez atmatām, tad nonākam pretrunā ar vispār atzīto patiesību, ka zemnieks savus pienākumus pildīja no visas, apstrādātās un neapstrādātās zemes, kas arī ietilpināta arklu skaitā visās līdz šim zināmās oficiālās un privātās zemes revīzijās.

¹⁾ A. Švābe. Die älteste schwedische Landrevision Livlands (1601.) 547. lpp.

²⁾ Sk. pielikumu.

³⁾ A. Švābe. 1. c. 549. lpp.

⁴⁾ A. Švābe. Grundriss der Agrargeschichte 153. lpp. un Pagasta vēsture 245. lapp.

¹⁾ Rudzu zemākais natūrālais svars ir 110 mārc. pūrā, miežu 94. Izklaidus sējot, rudzus sēj lielākais 150 mārc. pūrvietā, miežus 140 mārc. Sk. J. Bergs. Augkopība. Lauksaimnieka padomnieks 1. 166. un sek. lpp.

Atliek vēl trešā iespējamība, ka 1630. gadā runā par arkliem, kas tā reducēti, ka pielīdzināti mazākam pūrvietu skaitam, nekā to uzrāda tehniskie mērīšanas dati. Lai izšķirtos, kāda no šīm iespējamībām vistīcāmākā, iepazīsimies ar citiem piemēriem.

Uksenšernas laikā mērnieks muižas ierēdņu skaitā ir jau konstatējams sākot ar 1629. gadu. Viņa pienākums bija darboties ne tikai pie nocietinājumu celšanas, bet arī samērīt zemnieku zemi. Pirmās vaku grāmatas pamatojas uz veciem bīskapa mērījumiem. Piemēram, 1624. gada vaku grāmatā ir piezīme: Efter Landtmåtingh Boken ähr matit worden I Palman Wacka heele Hakar 41 }
halfue Hakar 18 } 50 H

Munks savās vēstulēs Uksenšernam runā par «zināmām un nezināmām» zemnieku nodevām.¹⁾ Šī formula, no vienas puses, liecina par to, ka nodevas joprojām ņēma pēc vecām parašām un to juridiskais vai, pareizāki, vēsturiskais pamats nebija zināms. No otras puses, formula izteica, ka arī nodokļa mērogs, arklu skaits nebija par visām vakām pārbaudīts. Piem., par Mellupju vaku tai pašā 1624. gada vaku grāmatā teikts: Commissariernes Ransakning desse Besittne och ödhe som folgier... suma 13¼ Hakeland.

1644. gadā Jēkabs Bērs un Rautensteins paskaidro, ka starpība atsevišķo gadu vaku grāmatās radusies tamdēļ, ka gadu no gada iegūst skaidrākas ziņas no zemniekiem. Par Uksenšernas mērnieku darbu pirmās tehniskās ziņas izdevās atrast par 1643. gadu, Bānūžu muižas mērījumu rezultātos. Mērnieks Jēkabs šulcs pārmērījis muižu un konstatējis, ka muižai 11½ arkla un 10½ morgena zemes, bet kopā ar zemniekiem 15½ arkla un 3½ morgena.²⁾

¹⁾ «Wissa och owisse opböder och Renttor...» Munks Uksenšernam 1624. g. 18. nov. Oxenst. saml. RA.

²⁾ 1645. g. vaku grāmatā TA. 1643. gada dati:

Kudlinsche Hofflag holler efter Landtmetern Jacob Schultz öfftermeting uthi dessa zemater neml.

Sunie, Surme, Sagger och Sturme	55½ Morgen
Skogs Landt dertil	45 Morgen

Ahr 1½ Haka 10½ Morgen

Offansette Bönder besittia efter Landmetters öfferschlag	Hak	Morg
Reen Aker	2½	7
Skogs land	1	12
groff doch lykewel tienlig swedieland	9¼	2
Drausell Reen Land		11
Heyde och Lipss		25
Skogs Land		26

Summa med Hofflag 15½ Haka 3½ morg.

1652. g. vaku grāmatā atzīme, ka Bānūžos septiņi pusarklinieki un trīs ceturkšnieki maksā kunga tiesu, muižas laukos 1½ arkla, un ka 1643. gada mērījumā konstatēts muižas zemes un zemnieku labās un sliktās zemes kopā 15 arkli.

No šī mērījuma redzams, ka vienā arklā skaita 60 morgenus. Morgena lielumu savukārt redzam Valmieras pilsētas zemes grāmatā (Wolmarsche Stads Jorda Book), ko 1646. gadā ierīkojis Sverkers Josefsons. Morgenā sēj divus pūrus jeb vienu mucu labības, tā tad arklā 120 pūrus. 1638. gada revīzijā (fol. 371) minēts, ka Valmierā bīskaps Šenkings sācis, bet nav pabeidzis mērīšanas darbus un arklam pieņēmis 120 pūrus. Turpretim 1624. gada revīzijā min, ka Valmierā lauki sadalīti morgenos, pie kam 20 morgeni ir vienā arklā, katrā morgenā var izsēt 3 Rīgas pūrus jeb $1\frac{1}{2}$ mucas labības, bet veselā arklā 60 pūrus jeb 30 mucas.¹⁾ Kā redzams, 1646. gada mērījuma rezultāts ir tuvāks 1593. gada mērījuma rezultātam, nekā 1624. un 1630. gadu datiem, bet saskan ar 1638. gada datiem.

Bet vēl ir citi mērījumu tehniskie dati. 1672. gadā Uksensērnas Vidzemes muižās paredzamā dalījuma dēļ izdarīja privātu revīziju. Šī revīzija balstījās uz agrāk izdarītiem mērījumiem. Vecākie mērījumi ir Tūlmēnu pagastā no 1653./54. gada. Revīzijā minētās divējas mucas vietas: mērītas (gemessene Länder) un vērtētas (revidirte Länder). Otrās atvasinātas no pirmām tādā veidā, ka zemes mērītā platība, atkarībā no zemes labuma, reducēta uz mazāku skaitli, pie kam labākā zeme nav reducēta, bet sliktākā reducēta uz pusi. Tā iegūtās 64 mucas vietas (šīs mucas vietas tā tad vairs nav platības mērs, bet gan skaitlis, kas izsaka zemes labumu; neskatoties uz to, tās arī sauc par mucas vietām) ir viens arklis. Piemēra dēļ, ņemsim Tūlmēna pagasta deviņus pilnos vīrus — vesela arkla saimniekus.

Vārds.	Zemes apraksts	Mērītas mucas vietas (Gemessene Länder)	Novērtētas mucas vietas (Revidirte Länder)	Arklu skaits (Revid. Haken)
Speļģe:	Vidējas druvas un smilts meža (zeme)	40	26	
	laba meža zeme pie Grigala	33	33	
	silā zeme Zilā kalnā	15	$7\frac{1}{2}$	
		88	$66\frac{1}{2}$	1
Ramgalis:	vidējas druvas un zeme	12	8	
	Konte ciematā laba druvas zeme	6	6	
	šur un tur «sipige» vidēja meža zeme	24	16	
	«sipige» zeme viņpus Raunas upei	11	8	
	vēl silā zeme	54	26	
		107	64	1

¹⁾ Citē A. švābe. Die älteste schwedische Landesrevision 1601. 349. lpp. un Pagasta vēsture 244. lpp.

Vārds.	Zemes apraksts.	Mēritas mucas vietas	Novērtētas mucas vietas	Arklu skaits
Baķis:	vidējas druvas un meža zeme	38	26	
	sila zeme un smilts zeme pie Raunas	76	38	
		114	64	1
Rocis:	labas un vidējas druvas pie lielā ceļa, puse vidēja un sila zeme	28	24	
	vēl vidēja meža (zeme)	46	30	
		15	10	
		89	64	1
Kērpe:	vidējas druvas un sila meža (zeme)	40	26	
	uzņēmis Sermiņa salu vidēju zemi	70	46	
		110	72	1
liekās 8 mucas vietas viņam paliek pļavu trūkuma dēļ.				
Stīpnieks:	puslīdz labas druvas ar Kausuma ciematu	20	20	
	pie šitava purva «sipig» un slapjas pļavas	30	25	
	pie Sermiņa salas slapja zeme	24	19	
		74	64	1
Gaigals:	labas druvas ar vidēju arī sila meža zemi	60	55	
	slapja meža zeme	25	20	
	Zilā kalna sils	6	4	
		91	79	1
Liekās 15 mucas vietas piešķiramas Kēviņam.				
Struņķis:	labas druvas pie mājas	23	23	
	Pie Kemosana un Pekava upes sila zeme	45	22½	
	pie kaļķa cepļa līdz Lodes krogam laba un vidēja zeme	30	20	
		98	65½	1
Risa:	vidēja, kaļķaina smaga druvas zeme	30	25	
	pie Vedriža salas vidēja zeme	42	32	
	Obuļu salā pie Lubiņa sila zeme	15	7½	
		87	64½	1

Kā no šiem piemēriem redzams, arklis tikai nedaudz atkāpjas no 64 vērtētām mucas vietām, bet gadījumos, kur šī atkāpšanās ir lielāka, vai nu nosaka, ka liekās mucas vietas piedalāmas citam saimniekiem (Gaigals), vai arī atstāj pļavu trūkuma dēļ (Kērpe). Tā tad tāds arklis vairs nav platības mērs, bet gan kadastrāla vienība, tāpat kā kadastrāla vie-

nība bija arklis, ko nodibināja lielā redukcija. Šādam arklam tad arī varēja atbilst kā 87 mucas vietas platības mērā, tā 107, pat 114 šādas pat mucas vietas, t. i., ar apm. 30% svārstību.

Ja tagad zinām, ka tehniski tā aplēsa arklu skaitu, varam arī izskaidrot šķietamās nesaskaņas augšā minētos Ēveles un Valmieras piemēros — vienā gadījumā runāja par arklā ietilpstošiem reducētiem morgeniem, pūrvietām, mucas vietām, otrā gadījumā par nereducētiem. Saprotais, gadījumos, kad šāda redukcija nebija vajadzīga, arklis bija arī platības mērs, jo pamatojās uz nereducēta mērījuma tehniskiem datiem. Tāds gadījums bija, kad mērija muižas laukus.¹⁾ Šis apstāklis sevišķi jāpasvīturo, jo Uksenšernas muižas laukus vērtēja aplēsumos gan arklos, gan mucas vietās, gan pūrvietās, pie kam arklā skaitīja 60 mucas vietas jeb 120 pūrvietas.

Paņēmiens reducēt platības mērus, izskaidro arī kādu citu parādību mūsu agrārā vēsturē. Lielā kadastra laikā mucas vietu sākumā noteica uz 18.000, bet vēlāk uz 14.000 zviedru kvadrātolektīm. Te ir tas pats princips, tikai citā izpausmē. Ne tikai mūsu dienās, bet arī 17. g. s. šis princips varēja likties nesaprotams, kā to liecina Vidzemes lauksaimniecības rokas grāmatas autora Guberta pazīstamais teiciens, ka viņam nesot izdevies noskaidrot, cik liels īsti ir arklis.

Ja neražas, darba spēka slimības, mājlopu sērgu, vai citu, no zemes labuma neatkarīgu iemeslu dēļ saimnieka maksāšanas spējas samazinājās, viņa arklu skaitu varēja samazināt.

Pēc 1637. gada revīzijas līdz pat lielai muižu redukcijai, valsts vara Vidzemē nevienu revīziju vairāk neizdarīja. 1637. gada revīzijas arklu skaitam pieskaitīja sekojošos četros gados klāt to zemnieku arklu skaitu, kuriem šinīs četros gados pakāpeniski izbeidzās parastie trīs brīvgadi, un tā teorētiski iegūto arklu skaitu 1641. gadam turpmāk pieņēma katrai muižai bez kādiem grozījumiem. Patiesais arklu skaits muižās arvienu vairāk attālinājās no oficiālā arklu skaita. Šādas diferences, kaut arī ne tik lielas, bija arī starplaikos starp 1624., 1630. un 1637. gada revīzijām. Šī iemesla dēļ vairākos gados mūsu arklu tabulās paredzēta īpaša aile staciņu arkliem, t. i. oficiālo revīziju arkliem. Dažos gados par staciņu arkliem saukti tie arkli, par kuriem staciņu ievāca vairāk nekā nodeva kronim.

Ja kunga tiesas pamatā bija zemnieku arklu skaits, tad zemnieka otro pienākumu pret muižu — klaūšas noteica pēc t. s. vīru skaita (mantal). Naturālo nodevu aplēšanai lika pamatā zemi, bet klaūšu noteikšanai — darba spēku. Tomēr tāpat, kā arkla jēdziens pamazām pārveidojās,

¹⁾ Piemēram, citētā Bānūžu mērījumā 60 morgeni muižas zemes ir viens arklis, bet Drauseļa 62 morgeni vakas grāmatā skaitīti par pus arklu. Šis piemērs gan nav tik izdevīgs, kā pārējie, jo nav redzams arkla reducēšanas pamats. Varēja arī būt citi iemesli, neatkarīgi no zemes labuma.

arī vīru skaita jēdziens ar laiku guva citu nozīmi. Jādomā, ka sākumā tas tiešām izteica, cik ciematā ir pieaugušu vīriešu, kas spējīgi pildīt kļaušas. Kad arklu skaits jau izteica ciemata vispārējo spēju nest pienākumus, vīru skaitu varēja atvasināt no arklu skaita. Tā arī 1634. gadā bīskapijas muižu grāmatās paskaidrots, ka otreņiekus sūta kļaušās «*efter Mantall och rächnas 1/4 Hacka för 1/2 Mantal*»: Valmierā, Cēsis, Burtņiekos, Vecatē, Trikātā (neieskaitot Vecbrenguļus), bet Mujānos skaita «*otrenichs efter Hemman*». Bīskapijā vairākus tiesu gabalus ņēma pēc vīru skaita, un atsevišķi izdalīts «*kunga tiesas vīru skaits*» (Retighets Mantal) un «*otrenieku vīru skaits*» (Otrenichs Mantal). Pēdējais bija pamatā otreņieku atvietoājamo nodevu aplēšanai. Lielās redukcijas laikā bīskapijā bija vairāki nodevu un kļaušu mērogi¹⁾: «*par valdīšanas arkliem (Besitzhaken) sauc vecos arkļus, kādi skaitījušies zemniekiem no seniem laikiem, kamēr viņu zemes nav bijušas revidētas un nav bijis zināms, cik daudz viņi isti spētu maksāt.*» Uksensērna līcis arkļus pārmērīt un atzinis, ka tie novērtēti par augstu. Vaku grāmatās ierakstīti abēji arkli — vecie un jaunie, samazinātie. Vecie arkli nosaukti par valdīšanas arkliem. Revīzijas komisija ierosina vecos arkļus galīgi atmest, jo zemnieki par tiem neko negrib ziņāt un nevar arī tos atcerēties.²⁾ Jaunos arkļus sauc par maksāšanas arkliem (Zahlhaken), un pēc tiem jāpilda kļaušas un jādod kunga tiesa.³⁾ Vīru skaits ir tituls, pēc kuŗa pilda kļaušas un nodod dažas nodevas no nevienāda arklu skaita, piem., 1, 3/4, 1/2 arkla. Vīru arkls (Mannhaken) ir tituls, pēc kuŗa no nevienāda arklu skaita, piem., 1, 3/4, 1/2, 1/4 arkla nodod dažas kunga tiesas, piem., tiesas naudu, medus naudu u. c.⁴⁾ Vīru arklu kopskaits nebija nekas cits, kā ciematu kopskaits.

No visa kopējā arklu un vīru skaita bīskapija kunga tiesu un kļaušas tomēr nesaņēma. Bija jāatskaita: 1) nemaksātāji zemnieki, 2) citiem izdoti arkli, un 3) postažas. No kunga tiesas bija atsvabināti vagari, brīvzemnieki, bisenieki un trūcīgie zemnieki. Citiem izdoti arkli bija — baznīcai resp. mācītājam, jātņiekiem, tiesnešiem, ierēdņiem u. c. izdotie. Atskaitot šos arkļus no kopējā arkla skaita, iegūstam paturētos (behållene) arkļus resp. vīru skaitu. Atskaitītie arkli par dažiem gadiem specificēti 42.—45. lpp.

Bīskapijas ienesīguma pacelšanai ierīkoja jaunas muižas. Tās dibināja vai nu uz postažām, vai uz zemnieku zemes, pārceļot zemniekus uz postažām vai mežā.

No kādiem apsvērumiem vadījās, dibinot bīskapijā jaunas muižas, rāda aplēsums Tidō archīvā, kas atreferēts 92. lpp.

¹⁾ KA. Revisionsjordebok 1690 Rigas och Wendens krets fol. 12.

²⁾ *ibid.*

³⁾ *ibid.* fol. 13.

⁴⁾ *ibid.* fol. 13, sal. A. Švābe. Pagasta vēsture, 308. lpp.

Kā redzams, aplēsumā pamatojas uz to, ka bez kļaušiniekiem un leideniekiem vēl palicis brīvs darba spēks, kas ekspluatējams. Rodas tikai jautājums, kur atrast piemērotu vietu jaunas muižas dibināšanai. Kamēr bija pietiekošas neaizņemtas postažas, jautājums bija vienkārši nokārtojams. Turpretim, ja brīvas zemes nebija, neatlika nekas cits, kā zemniekus novietot uz mazākas platības. Saprotais, ar to zaudēja daļu zemnieku kunga tiesas, un bija jāmaksā kronim vairāk staciņa, nekā no zemniekiem saņēma (staciņš bija jāmaksā arī par to zemi, kas revīzijā bija minēta kā zemnieku zeme, bet vēlāk pievienota muižai). Šos zaudējumus tomēr atsvēra raža jaunās muižas laukos. Mūsu piemērā, acīmredzot, vēl tik daudz brīvu pusarklu, lai novietotu sešus zemniekus. Pretējā gadījumā paredzamā peļņa no jaunās muižas būtu samazinājusies par 75 valsts dālderiem 78 grašiem.

Kādos apstākļos nebija izdevīgi dibināt jaunu muižu, bet tai vietā ievākt leidu, apskatīts nodaļā par kļaušu darbu.

Citētā piemērā nav ņemtas patiesās ražojumu cenas, bet gan takses. Šo taksu savstarpējā attiecība tomēr labi atbilst patiesām ražojumu cenām, kādēļ arī piemēru pārkalkulējot ar patiesām ražojumu cenām, rezultāts mainās mazā mērā. Piem., ņemot cenas, kādas bīskapija ieguva 1665. gadā pēc bīskapijas faktora Nāgeļa grāmatām (izraksts Tidö archīvā), peļņa no projektētās muižas būtu 644 valsts dālderī, t. i., apm. 8% vairāk.

Laika sprīdī, par kuŗu sniegtas tabulas, dibināta Burtņieku Jaunā muiža (Sternhof). Šis muižas 19¼ arkla parādīti sākot ar 1647. gadu.

Bauņu arkli parādīti atsevišķi ar 1645. gadu.

Bīskapijas izveidošanās tā tad bija ārēja un iekšēja. Pirmā izpaudās bīskapijas ārējo robežu grozījumos, pievienojot bīskapijai jaunas muižas. Iekšējā izveidošanās izpaudās pārmaiņās zemnieku zemes arklu skaitā un jaunu muižu ierīkošanā. Zemnieku arklu pārmaiņām bija objektīvs un subjektīvs pamats. Arklu skaits palielinājās, ja zemnieks līda jaunus līdumus «brīvzemē», turpretim tas samazinājās, ja zemniekus muižu ierīkošanai nodzina no viņu zemes. No muižas viedokļa objektīvas pārmaiņas zemnieku zemes arklu skaitā bija arī, ja zemnieku arklus izlēvoja jātņiekiem, nodeva garnizona virsņiekiem, muižkungiem, atsavināja vai atļāva brīvā lietošanā brīvzemniekiem, vagariem, biseniekiem. Subjektīvas pārmaiņas zemnieku zemes arklu skaitā izrietēja no zemņieka saimnieciskā stāvokļa. Pagastu turot, novērtēja zemņieku saimnieciskās spējas un atkarībā no tām noteica viņu pienākumus muižai resp. zemņieka arklu skaitu.

Arklu skaits, ko aplēsa, ņemot vērā visas pārmaiņas, kā subjektīvās, tā objektīvās, bija pamats muižkunga nolēmumiem par kunga tiesu un citām zemņieku nodevām. Tamdēļ pagastu vai muižas arklu skaits ierakstīts kā muižu grāmatās, tā muižu grāmatu kopsavilkumos. Sekojošās tabulas sastādītas pēc šiem ierakstiem. Diemžēl sastādītājam nebija ie-

spējams pārbaudīt skaitļu pareizību pēc vaku grāmatām. Tomēr jāpiezīmē, ka neatkarīgi no tam, vai skaitļi bija pareizi vai nepareizi aplēsti, ar tiem rēķinājās kā ar pareiziem. Tamdēļ tabulās nav izlabotas arī summējumu kļūdas, bet kopsummās par visu bīskapiju dotas tikai tad, ja šādi sa-skaitījumi bija arī avotā.

Tabulās lietotiem apzīmējumiem sekojošas nozīmes:

(1) «Arkli» vai «arkli kopā» apzīmē visa pagasta vai muižas arklu skaitu, ieskaitot postažas, vagaru, brīvzemnieku, mācītāju ļaužu, jaun-saimnieku, izlēņoto zemi.

(2) «Atskaitītie arkli» ir postažu, vagaru, brīvzemnieku u. t. t. arkli, kam vēl pieskaitīti tie arkli, kas subjektīvu iemeslu dēļ samazināti: atbrī-votiem un trūcīgiem. (Par atskaitītiem arkliem sk. specifikāciju 42.—45. lpp.)

(3) «Paturētie arkli» (arī «paturētie tiesas arkli», jeb «paturētie kunga tiesas arkli») rodas no pirmās arklu grupas, atņemot otro.

Tā ka atskaitītie arkli gadu no gada subjektīvu iemeslu dēļ mainījās, interesanti salīdzināt, kā šis pārmaiņas atspoguļojās dažāda lieluma arklu grupās. To grupējums avotos bija dots par 1646.—1648. gadiem (sk. 39. un 40. lpp.).

(4) «Staciņa arkli» ir arklu skaits, no kuŗa muiža ievāc no zemniekiem staciņu tālāk nodošanai kronim. Pēdējam parasti maksāja tikai par revī-zijā konstatēto arklu skaitu, tamdēļ atsevišķos gados tabulās minēti (5) «revīzijas staciņu arkli». Līdz 1638. gadam «paturētie staciņa arkli» ap-zīmē tos staciņa arkļus, no kuŗiem staciņu muiža paturēja sev. Pēc 1638. gada revīzijas (6) «paturētie staciņu arkli» apzīmē staciņa arkļus, no ku-ŗiem atņemti «atskaitītie arkli». Tomēr jāpiezīmē, ka šie atskaitītie arkli parasti bija citi nekā ar (2) apzīmētie.

Analogas grupas ir vīru skaitam. Ja nav sevišķi norādīts, zināmai arklu kategorijai blakus pa labi stāv tās pašas kategorijas vīru skaits. Piem. atskaitītiem tiesas arkliem seko atskaitītais vīru skaits, paturētiem arkliem — paturētais vīru skaits u. t. t.

Par pagastu nosaukumiem tabulās skat. vietu vārdu rādītājā.

bīskapijas pagastos.

1626.						1627.						1629.									
Paturētie arkli					Viru skaits	Paturētie arkli				Viru skaits	Paturēti sta- ciņa arkli	Otrn. viru skaits	Leidas viru skaits	Arkli	Viru skaits	Atskaitīti			Paturēti		
1/1	3/4	1/2	1/4	Kopā		1/1	1/2	1/4	Kopā							Tie- sas arkli	Sta- ciņa arkli	Viru skaits	Tie- sas arkli	Sta- ciņa arkli	Viru skaits
30 ^{3/4}	103	16	86 ^{1/2}	150				82 ^{3/4}	143 ^{1/2}		129 ^{1/2}		225	340 ^{1/2}	130 ^{1/2}	222 ^{1/4}	178	94 ^{1/2}	2 ^{1/2}	162 ^{1/2}	
91 ^{3/4}	66	9	127 ^{1/4}	167				113 ^{1/4}	176 ^{1/2}	13 ^{3/4}	153	80	402 ^{1/4}	537	252 ^{3/4}	370 ^{1/2}	342 ^{1/2}	149 ^{1/2}	31 ^{3/4}	194 ^{1/2}	
5	4	26	2	21 ^{1/2}	37			20 ^{1/2}		1 ^{1/2}			61 ^{1/2}	109 ^{1/2}	39 ^{1/4}	55	73	22 ^{1/4}	6 ^{1/4}	37 ^{1/2}	
15		46	14	41 ^{1/2}	75	14	45	11	39 ^{1/4}			59	122 ^{1/4}	222 ^{1/2}	74	102 ^{1/2}	137	48 ^{1/4}	19 ^{3/4}	85 ^{1/2}	
								45 ^{3/4}	54 ^{1/2}				129 ^{3/4}	188	73 ^{3/4}	110 ^{1/4}	113	56	19 ^{1/2}	75	
																		370 ^{1/2}	79 ^{3/4}	555	

1631								1632 ¹¹⁾							
skaitīti			Paturēti					Kunga tiesas			Paturēti			Staciņa	
Staciņa arkli	Vīru skaits	Otren. vīru skaits	Tiesas arkli	Vīru skaits	Staciņa arkli	Vīru skaits	Otren. vīru skaits	Arkli	Vīru skaits	Otren. vīru skaits	Arkli	Vīru skaits	Otren. vīru skaits	Arkli	Vīru skaits
152 ^{5/8}	83 ^{1/2}	83 ^{1/2} (? ⁶)	86	148 ^{1/2}	72 ^{1/4}	142	128 ^{2/8}	178	244	251	143	189 ^{1/2}	166	129 ^{1/2}	173
—	—	—	—	—	—	—	—	47 ^{3/4}	52 ^{1/2}	53	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	29 ^{3/4}	42 ^{1/2}	43	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	28	30	30	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	22 ^{1/4}	37	38	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	22 ^{3/4}	33	33	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	8 ^{1/2}	16	18	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	19	33	36	—	—	—	—	—
300 ^{1/4}	67	79 ⁷⁾	132	172 ^{1/2}	103 ^{3/4}	174	161 ^{1/2}	261	312 ^{1/2}	320	143	189 ^{1/2}	182	129 ^{1/2}	182
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
40	27	28 ⁸⁾	18 ^{1/4} 5 ^{1/4}	41	21 ^{1/2}	42	41	29 ^{3/4} 10	47 19 ^{1/2}	47 21	20 ^{3/4} 6	44 ^{1/2}	42 ^{1/2}	26 ^{1/4}	45
75 ^{1/2}	37	—	48 ^{1/2}	70	41	71	67 ^{1/3}	78 ^{1/4}	113	116	58 ^{1/4}	82 ^{1/4}	80 ^{1/2}	53 ^{3/4}	82
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3 ^{3/4}	3	9)	3	9	3	9	—	—	—	—	4	11	—	3 ^{3/4}	11
77	28	31 ¹⁰⁾	51 ^{1/4}	75	50 ^{1/4}	75	72	85 ^{1/4}	112 ^{1/2}	118	51 ^{1/2}	73 ^{1/2}	73 ^{1/2}	51 ^{1/2}	77
—	—	—	—	—	—	—	—	21 ^{1/2}	24	24	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	22 ^{3/4}	26	26	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	12	16 ^{1/2}	18	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	26 ^{1/2}	38	38	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	4 ^{1/2}	8	12	—	—	—	—	—

⁶⁻⁸⁾ specifkācija (nepilnīga) 42. lpp. ⁹⁾ otreņlēki brīvi. ¹⁰⁾ sk. 44 lpp.; ¹¹⁾ skaitļi nesaskan.

	1633.								
	Paturēti arklī	Vīru skaits	Ciematī	Otrēn. ciematī	Otrēn. vīru sk.	Stacīņa arklī	Stacīņa ciematī	Stacīņa vīru skaits	Revizijas stacīņa arklī
Valmiera	100 ^{1/4}	170	—	—	167	100 ^{1/4}	—	176	74 ^{1/2}
Palmēnu pagasts	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Slavecēnu	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Javardēnu	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mellupes	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kokmuiža	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mūrmuiža: Mūrmuižas pagasts	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ūdru pagasts	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Burtnieki	125 ^{3/4}	—	158 ^{1/2}	—	—	124 ^{3/4}	162	—	94 ^{1/4}
Bara pagasts	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dravas pagasts	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ceīpes	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Libiešu	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lazdēnu	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Beīdus	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bērza	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rencēnu	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vecate	19 ^{1/4}	—	24 ^{1/2}	23	—	19 ^{1/4}	—	—	—
Evele	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Burtnieku Jaunā muiža	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bauņu muiža	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mujāni	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mujānu pagasts	24	—	38	—	—	—	—	—	} 16
Modes	8	—	15	—	—	—	—	—	
Trikāta	60 ^{1/4}	85 ^{1/2}	—	—	—	—	—	—	26
Vijciema pagasts	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kaupa	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ludzēnu	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Viģībēnu	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lapēnu	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nauņēnu	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Brenguļi	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cēsis	54 ^{3/4}	—	77	76	—	53 ^{3/4}	79	—	28 ^{1/4}
Tulmēnu pagasts	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Avotu	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Libiešu	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Araīšu	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Apses muiža	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Otepeja	—	—	—	—	—	—	—	—	15 ^{1/2}
Bānūži	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kopā	—	—	—	—	—	—	—	—	254 ^{1/2}

1634.				1635.				1639.					
Paturēti kunga tiesas arkli	Vīru skaits	Otrēnleku vīru skaits	Staciņa arkli	Paturēti kunga tiesas arkli	Vīru skaits	Otrēnleku vīru skaits	Staciņa arkli	Kopā		Atskaitīti arkli	Atsk. vīru skaits	Atsk. otrēn. vīru skaits	Atsk. staciņa arkli
								Arkli	Vīru skaits				
116 ^{1/4}	181 ^{1/2}	181 ^{1/2}	116 ^{1/4}	110 ^{3/4}	182 ^{1/2}	182 ^{1/2}	118 ^{3/4}	235 ^{7/8}	261 ^{1/2}	138 ^{1/8}	101	101	138 ^{7/8}
—	—	—	—	—	—	—	—	55 ^{1/4}	53 ^{1/2}	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	31	38	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	36 ^{1/2}	35	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	35 ^{3/4}	44	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	26 ^{7/8}	35	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	50 ^{1/2}	56	—	—	—	—
126 ^{1/2}	160 ^{1/2}	156 ^{1/2}	125 ^{1/2}	139 ^{3/4}	178 ^{1/2}	168	136 ^{1/4}	358 ^{3/8}	366 ^{1/2}	198 ^{1/8}	150	151	200 ^{1/8}
—	—	—	—	—	—	—	—	37 ^{1/2}	32 ^{1/2}	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	34	45	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	58 ^{3/8}	78 ^{1/2}	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	47 ^{1/2}	56 ^{1/2}	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	128	82	—	—	—	—
22 ^{1/2}	31	29 ^{1/2}	22	24	32 ^{1/2}	30	23	53 ^{1/4}	72	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	72 ^{5/8}	58	47 ^{1/4}	28	strādā	47 ^{1/4}
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	64 ^{3/4}	79 ^{1/2}	28 ^{1/4}	19	19	28 ^{1/4}
32 ^{1/4}	52 ^{1/2}	52 ^{1/2}	32 ^{1/4}	37 ^{1/4}	61	61	36 ^{3/4}	39 ^{3/4}	54	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	25	25 ^{1/2}	—	—	—	—
62 ^{3/4}	90 ^{1/2}	89 ^{1/2}	60	61 ^{1/2}	88	88	61 ^{1/2}	130 ^{1/8}	134	66 ^{7/8}	40 ^{1/2}	40 ^{1/2}	68 ^{3/8}
—	—	—	—	—	—	—	—	34 ^{1/8}	35 ^{1/2}	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	24	23 ^{1/2}	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	21 ^{3/8}	24	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	18 ^{3/8}	15 ^{1/2}	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	13 ^{1/2}	14	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	18 ^{5/8}	21 ^{1/2}	—	—	—	—
6	14	brīvi	5 ^{3/4}	4 ^{1/2}	12	brīvi	4 ^{1/2}	9 ^{1/4}	16	4 ^{3/4}	4	brīvi	4 ^{3/4}
49 ^{3/4}	71	71	49 ^{3/4}	57	81	79	55 ^{1/4}	121 ^{3/4}	137 ^{1/2}	65 ^{3/4}	58 ^{1/2}	58 ^{1/2}	66 ^{3/4}
—	—	—	—	—	—	—	—	29 ^{3/4}	34	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	24 ^{1/2}	27	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	11 ^{3/4}	17	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	46 ^{3/4}	47 ^{1/2}	—	—	—	—
18 ^{5/8}	32	brīvi	18 ^{5/8}	19 ^{3/4}	37	brīvi	19 ^{3/4}	9	12	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
434 ^{5/8}	633	580 ^{1/2}	430 ^{1/8}	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

	1639.				1640.				
	Paturēti kunga tiesas arkli	Pat. vīru skaits	Pat. otnen. vīru skaits	Pat. staciņa arkli	Kopā		Afskaitīti tiesas arkli	Vīru skaits	Otnen. vīru skaits
					Arkli	Vīru skaits			
Valmiera	97 ³ / ₄	160 ¹ / ₂	160 ¹ / ₂	97	237 ¹ / ₄	263 ¹ / ₂	130 ¹ / ₄	104 ¹ / ₂	104 ¹ / ₂
Palmēnu pagasts	—	—	—	—	58	55	—	—	—
Slavecēnu	—	—	—	—	31 ¹ / ₄	39	—	—	—
Javardēnu	—	—	—	—	34 ³ / ₄	35	—	—	—
Mellupes	—	—	—	—	36 ¹ / ₄	43 ¹ / ₂	—	—	—
Kokmuiža	—	—	—	—	26 ¹ / ₂	34	—	—	—
Mūrmuiža: Mūrmuižas pagasts	—	—	—	—	} 50 ¹ / ₂	57	—	—	—
Odru pagasts	—	—	—	—					
Burtnieki	160 ¹ / ₄	216 ¹ / ₂	215 ¹ / ₂	158 ¹ / ₄	363 ¹ / ₄	368	193 ¹ / ₄	142	143
Bara pagasts	—	—	—	—	38 ¹ / ₂	33 ¹ / ₂	—	—	—
Dravas pagasts	—	—	—	—	35 ¹ / ₂	45 ¹ / ₂	—	—	—
Ceīpes	—	—	—	—	62	72	—	—	—
Libiešu	—	—	—	—	56 ¹ / ₂	78 ¹ / ₂	—	—	—
Ladēnu	—	—	—	—	47 ¹ / ₄	56	—	—	—
Beīdus	—	—	—	—	} 123 ¹ / ₂	82 ¹ / ₂	—	—	—
Berza	—	—	—	—					
Rencēnu	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vecate	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ēvele	25 ³ / ₈	30	—	25 ³ / ₈	73	46 ¹ / ₄	46 ³ / ₄	46 ³ / ₄	(!) brīvi
Burtnieku Jaunā muiža	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bauņu muiža	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mujāni	—	60 ¹ / ₂	60 ¹ / ₂	36 ¹ / ₂	65 ¹ / ₂	78 ¹ / ₂	28 ¹ / ₄	17	17
Mujānu pagasts	28	—	—	—	40 ³ / ₄	54	—	—	—
Modes	8 ¹ / ₂	—	—	—	24 ³ / ₄	21 ¹ / ₂	—	—	—
Trikāta	63 ¹ / ₄	93 ¹ / ₂	93 ¹ / ₂	61 ³ / ₄	138 ³ / ₄	149 ¹ / ₂	66 ³ / ₈	39	52
Vīciema pagasts	—	—	—	—	33 ⁵ / ₈	34 ¹ / ₂	—	—	—
Kaupa	—	—	—	—	24	23 ¹ / ₂	—	—	—
Ludzēnu	—	—	—	—	20 ⁵ / ₈	26	—	—	—
Viģībēnu	—	—	—	—	18 ¹ / ₄	15 ¹ / ₂	—	—	—
Lapēnu	—	—	—	—	13 ¹ / ₂	12	—	—	—
Naunēnu	—	—	—	—	19 ³ / ₈	22	—	—	—
Brenguļi	4 ¹ / ₂	12	brīvi	4 ¹ / ₂	9	16	—	—	—
Cēsis	56	79	79	55	121 ³ / ₄	140 ¹ / ₂	54	43 ¹ / ₂	44 ¹ / ₂
Tulmēnu pagasts	—	—	—	—	30 ³ / ₄	37	—	—	—
Avotu	—	—	—	—	24	27	—	—	—
Libiešu	—	—	—	—	12 ³ / ₄	17	—	—	—
Araišu	—	—	—	—	46 ¹ / ₂	47 ¹ / ₂	—	—	—
Apses muiža	—	—	—	—	7 ³ / ₄	12	—	—	—
Oiepeja	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bānūži	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kopā	—	—	—	—	999 ¹ / ₂	1046 ¹ / ₄	—	—	—
Ropaži	—	—	—	—	40 ³ / ₈	70	—	—	—

1640.		1641.		1642.				1643.					
Paturēti arkli	Vīru skaits	Otrēn. vīru skaits	Paturēti arkli	Vīru skaits	Kopā		Atskaitīti arkli	Atsk. vīru skaits	Paturēti arkli	Pat. vīru skaits	Arkli	Vīru skaits	Atskaitīti arkli
					Arkli	Vīru skaits							
107	159 $\frac{1}{2}$	159	155	210	245 $\frac{1}{2}$	260	89 $\frac{1}{2}$	51 $\frac{1}{2}$	156 $\frac{1}{2}$	208 $\frac{1}{2}$	246	260	90 $\frac{3}{4}$
					64 $\frac{1}{2}$	55							
					32 $\frac{1}{4}$	39							
					34 $\frac{3}{4}$	34							
					36 $\frac{1}{4}$	43 $\frac{1}{2}$							
					26 $\frac{1}{2}$	32							
					51 $\frac{1}{4}$	56 $\frac{1}{2}$							
170	226	225	231	302	362 $\frac{1}{4}$	365	137	73	225 $\frac{1}{4}$	292	361 $\frac{1}{4}$	364 $\frac{1}{2}$	126
					38 $\frac{1}{2}$	32 $\frac{1}{2}$							
					34 $\frac{1}{2}$	46							
					54 $\frac{3}{4}$	74							
					45	50							
					125 $\frac{1}{4}$	86 $\frac{1}{2}$							
					1 $\frac{1}{2}$	76							
					62 $\frac{3}{4}$	—							
26 $\frac{1}{4}$	26 $\frac{1}{4}$	brīvi	32 $\frac{1}{2}$	32 $\frac{1}{2}$	71 $\frac{1}{2}$	49 $\frac{3}{4}$	34 $\frac{3}{8}$	9 $\frac{5}{8}$	40 $\frac{1}{8}$	40 $\frac{1}{8}$	76 $\frac{3}{8}$	51	34 $\frac{7}{8}$
28 $\frac{1}{4}$	61 $\frac{1}{2}$	61 $\frac{1}{2}$	46	67 $\frac{1}{2}$	40 $\frac{1}{2}$	53	5 $\frac{1}{2}$	5	35	48	41	54 $\frac{1}{2}$	58 $\frac{1}{4}$
9	110 $\frac{1}{2}$	97 $\frac{1}{2}$	86	124	23 $\frac{1}{4}$	25 $\frac{1}{2}$	12 $\frac{1}{2}$	5 $\frac{1}{2}$	10 $\frac{3}{4}$	20	23 $\frac{1}{4}$	26 $\frac{1}{2}$	12 $\frac{3}{4}$
					131 $\frac{1}{8}$	135	44 $\frac{3}{8}$	22 $\frac{1}{2}$	86 $\frac{3}{4}$	112 $\frac{1}{2}$	130 $\frac{3}{8}$	136	43 $\frac{3}{8}$
					34 $\frac{1}{8}$	34 $\frac{1}{2}$							
					24 $\frac{1}{4}$	24 $\frac{1}{2}$							
					20 $\frac{5}{8}$	26							
					19	15 $\frac{1}{2}$							
					13 $\frac{1}{2}$	13							
					19 $\frac{5}{8}$	21 $\frac{1}{2}$							
					9	16	3 $\frac{1}{2}$	2	5 $\frac{1}{2}$	14			
67 $\frac{3}{4}$	97	96	85	119 $\frac{1}{2}$	12 $\frac{3}{4}$	151 $\frac{1}{2}$	37 $\frac{1}{4}$	31	86	120 $\frac{1}{2}$	122 $\frac{1}{2}$	151 $\frac{1}{2}$	37 $\frac{1}{4}$
					31 $\frac{1}{4}$	36							
					24	30							
					13 $\frac{1}{4}$	19							
					46 $\frac{3}{4}$	54							
					8	12 $\frac{1}{2}$							
											1010	1046 $\frac{1}{2}$	360 $\frac{7}{8}$

	1643.			1644.					
	Atskaitīts vīru skaits	Paturēti arkli	Paturēts vīru skaits	Kopā		Atskaitīti arkli	Atsk. vīru skaits	Paturēti arkli	Pat. vīru skaits
				Arkli	Vīru skaits				
Valmiera	53 ^{1/2}	155 ^{1/4}	206 ^{1/2}	194 ^{1/4}	207	99	54 ^{1/2}	95 ^{1/4}	152 ^{1/2}
Palmēnu pagasts	—	—	—	64 ^{1/2}	55	—	—	—	—
Slavecēnu	—	—	—	32 ^{1/4}	40 ^{1/2}	—	—	—	—
Javardēnu	—	—	—	34 ^{3/4}	36	—	—	—	—
Mellupes	—	—	—	36 ^{3/4}	43 ^{1/2}	—	—	—	—
Kokmuiža	—	—	—	26 ^{1/2}	32	—	—	—	—
Mūrmuiža: Mūrmuižas pagasts	—	—	—	} 51 ^{3/4}	57 ^{1/2}	13 ^{3/4}	7 ^{1/2}	38	50
Udru pagasts	—	—	—						
Burtnieki	63	235 ^{1/4}	302 ^{1/2}	120 ^{1/2}	130 ^{1/2}	38 ^{1/2}	19	82	111 ^{1/2}
Bara pagasts	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dravas pagasts	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ceipes	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Libiešu	—	—	—	55 ^{3/4}	71	11 ^{1/2}	7	44 ^{1/4}	64
Lazdēnu	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Beidus	—	—	—	} 126 ^{1/4}	91	80	28 ^{1/2}	46 ^{1/4}	62 ^{1/2}
Bērza	—	—	—						
Rencēnu	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vecate	—	—	—	61 ^{3/4}	70 ^{1/2}	25	20	36 ^{3/4}	50 ^{1/2}
Ēvele	9 ^{1/2}	41 ^{1/2}	41 ^{1/2}	78	50 ^{5/8}	41	13 ^{5/8}	37	37
Burtnieku Jaunā muiža	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bauņu muiža	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mujāni	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mujānu pagasts	6 ^{1/2}	35 ^{1/4}	48	41	55	8 ^{1/2}	6	32 ^{1/2}	49
Modes	7	10 ^{1/2}	19 ^{1/2}	23 ^{1/4}	27 ^{1/2}	12 ^{1/2}	7	10 ^{3/4}	20 ^{1/2}
Trikāta	24	87 ^{1/4}	112	139 ^{1/2}	157 ^{1/2}	64 ^{1/2}	50	75	107 ^{1/2}
Vijciema pagasts	—	—	—	34 ^{1/4}	37 ^{1/2}	—	—	—	—
Kaupa	—	—	—	18 ^{3/4}	21	—	—	—	—
Ludzēnu	—	—	—	20 ^{7/8}	26	—	—	—	—
Viģibēnu	—	—	—	19	16 ^{1/2}	—	—	—	—
Lapēnu	—	—	—	10 ^{3/4}	11	—	—	—	—
Naunēnu	—	—	—	19 ^{1/8}	21 ^{1/2}	—	—	—	—
Brenguļi	—	—	—	16 ^{3/4}	24	—	—	—	—
Cēsis	33	85 ^{1/4}	118 ^{1/2}	124	150 ^{1/2}	45 ^{3/4}	38	78 ^{1/4}	112 ^{1/2}
Tuļmēnu pagasts	—	—	—	30 ^{3/4}	35	—	—	—	—
Avotu	—	—	—	24	30	—	—	—	—
Libiešu	—	—	—	13 ^{3/4}	19	—	—	—	—
Araišu	—	—	—	47	55 ^{1/2}	—	—	—	—
Apses muiža	—	—	—	8 ^{1/2}	12 ^{1/2}	—	—	—	—
Otepeja	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bānūži	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kopā	230 ^{1/2}	649 ^{1/8}	816	1016	1068 ^{5/8}	439 ^{1/2}	251 ^{1/8}	576 ^{1/2}	817 ^{1/2}

	1648.								Viru skaits
	Paturēti arkli							Kopā	
	1 ¹ / ₂	1 ¹ / ₄	1 ¹ / ₈	1	3/4	1/2	1/4		
Valmiera	—	—	—	24	44	73	17	97 ³ / ₄	149 ¹ / ₂
Palmēnu pagasts	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Slavecēnu	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Javardēnu	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mellupes	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kokmuiža	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mūrmuiža: Mūrmuižas pagasts	—	—	—	24	10	13	3	38 ³ / ₄	48 ¹ / ₂
Odru	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Burtnieki	—	2	—	27	14	38	4	60	83
Bara pagasts	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dravas pagasts	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Celpes	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Libiešu	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lazdēnus	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Beidus	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bērza	—	—	} 2	29	5	22	2	46 ¹ / ₂	59
Rencēnu	—	—		—	—	—	—	—	—
Bauņu muiža	—	—	—	21	13	21	4	42 ¹ / ₄	57
Burtnieku Jaunā muiža	—	—	—	16	11	9	3	29 ¹ / ₂	37 ¹ / ₂
Vecate	—	1	—	21	9	28	11	45	63 ¹ / ₂
Ēvele	—	—	—	26	2	19	7	38 ³ / ₄	50 ¹ / ₂
Mujāni	—	—	—	13	11	42	5	43 ¹ / ₂	68 ¹ / ₂
Mujānu pagasts	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Modes	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Trikāta	—	—	—	43	10	67	2	84 ¹ / ₂	121
Vijciema pagasts	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kaupu	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ludzēnu	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Viģibēnu	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lapēnu	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Naunēnu	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Brenguļi	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cēsis	1	—	—	33	7	54	20	71 ³ / ₄	105
Tulmēnu pagasts	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Avotu	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Libiešu	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Araišu	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Apses muiža	—	—	—	4	5	7	5	12 ¹ / ₂	18 ¹ / ₂
Bānūži	—	—	—	—	—	9	1	4 ³ / ₄	9 ¹ / ₂
Kopā	—	—	—	—	—	—	—	615 ¹ / ₂	871

1650.		1652.				1653.		1654.		
Paturēti Arkli	Vīru skaits	Pēc vaku un darbu grāmatas			Pēc muižu grāmatām		Patu- rēti arkli	Vīru skaits	Patu- rēti arkli	Vīru skaits
		Arkli un postažas	Paturēti arkli	Vīru skaits	Paturēti arkli	Vīru skaits				
50 ¹ / ₂	70	—	—	—	52 ¹ / ₂	73 ¹ / ₂	53 ¹ / ₄	74	54 ³ / ₄	76
—	—	43 ¹ / ₂	23 ¹ / ₄	36 ¹ / ₂	—	—	—	—	—	—
—	—	31	25 ¹ / ₂	36 ¹ / ₂	—	—	—	—	—	—
—	—	33 ¹ / ₂	27	36 ¹ / ₂	—	—	—	—	—	—
—	—	39	25 ¹ / ₂	37	—	—	—	—	—	—
66 ³ / ₄	104 ¹ / ₂	25 ¹ / ₄	19 ³ / ₄	32	68 ¹ / ₂	105	70	106	69	104 ¹ / ₂
40 ¹ / ₄	50	21 ¹ / ₄	15	19 ¹ / ₂	42 ¹ / ₂	52 ¹ / ₂	43 ¹ / ₄	52 ¹ / ₂	44 ¹ / ₂	55 ¹ / ₂
—	—	36 ¹ / ₄	27 ¹ / ₂	33	—	—	—	—	—	—
56 ¹ / ₂	78 ¹ / ₂	62 ¹ / ₂	53 ¹ / ₂	74 ¹ / ₂	53 ¹ / ₂	74 ¹ / ₂	55 ¹ / ₄	75 ¹ / ₂	55 ¹ / ₄	75 ¹ / ₂
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
47 ¹ / ₄	68	91 ¹ / ₂	49 ¹ / ₄	70 ¹ / ₂	49 ¹ / ₄	70 ¹ / ₂	51	71	52 ¹ / ₄	73 ¹ / ₂
} 21 92 ¹ / ₄	27	51 ³ / ₄	48 ³ / ₄	65	} 22 ³ / ₄ 96	27 ¹ / ₂	22 ³ / ₄	27 ¹ / ₂	50 ¹ / ₂	69
	126 ¹ / ₂	26 ³ / ₄	22 ³ / ₄	27 ¹ / ₂		134	96 ¹ / ₂	135 ¹ / ₂	22 ³ / ₄	27 ¹ / ₂
43 ¹ / ₂	60 ¹ / ₂	57 ³ / ₄	47 ¹ / ₄	69	45 ¹ / ₄	60 ¹ / ₂	45 ¹ / ₄	58 ¹ / ₂	47 ³ / ₄	70
51 ³ / ₄	79 ¹ / ₂	62	45 ¹ / ₄	60 ¹ / ₂	45 ¹ / ₄	60 ¹ / ₂	45 ¹ / ₄	58 ¹ / ₂	46 ¹ / ₄	61 ¹ / ₂
—	—	56	54 ³ / ₄	82	54 ³ / ₄	82	55 ¹ / ₂	82	55	82
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
97 ¹ / ₂	130 ¹ / ₂	—	—	—	107	139 ¹ / ₂	114 ¹ / ₄	143 ¹ / ₂	117	147 ¹ / ₂
—	—	57 ³ / ₄ ?	46 ?	59 ?	—	—	—	—	—	—
—	—	29 ³ / ₄	24	35	—	—	—	—	—	—
—	—	} 30 ¹ / ₂ 31 ¹ / ₂	20 ³ / ₄	18(?)	—	—	—	—	—	—
—	—		21 ¹ / ₄	26 ¹ / ₂	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
95 ¹ / ₄	136	—	—	—	96	137	97	138	98	140
—	—	37 ¹ / ₂	29	38	—	—	—	—	—	—
—	—	19	15 ¹ / ₂	20	—	—	—	—	—	—
—	—	21 ¹ / ₄	16 ¹ / ₄	21 ¹ / ₂	—	—	—	—	—	—
—	—	46	35 ¹ / ₄	57 ¹ / ₂	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	5 ³ / ₄	4 ¹ / ₄	—	—	—	—	—	—	—
662 ¹ / ₂	931	—	—	—	688	956 ¹ / ₂	704	964	713	982 ¹ / ₂

Atskaitīti arklī un

	1630.					1631.					1632.				1639.		
	A r k l i					Kunga tiesas arklī	Viru skaits	Staciņa arklī	Viru skaits	Otrēleku viru skaits	Kunga tiesas arklī	Viru skaits	Otrēleku viru skaits	Staciņa arklī	Viru skaits	Kunga tiesas arklī	Viru skaits
	1/1	3/4	1/2	1/4	Kopā												
Valmierā																	
mācītāja ļaudim (kirklogods)	1	—	5	1	—	3 ^{3/4}	6 ^{1/2}	3 ^{3/4}	7	7	3 ^{3/4}	6 ^{1/2}	6 ^{1/2}	3 ^{3/4}	7	3 ^{1/2}	5
vagariem (cublas fryheeter)	6	—	2	—	—	7	6	7	6	6	6	6	6	6	6	5 ^{3/4}	6
leideniekiem (fry- bönder)	3	1	2	—	—	2 ^{3/4}	2	2 ^{3/4}	2	2	1 ^{1/4}	1	1	1 ^{1/4}	1	3 ^{7/8}	5 ^{1/2}
brīvzemniekiem (stadgabönder)																	
trūcīgiem (oför- mögne)	7	1	82	3	—	17 ^{3/4}	—	—	—	—	12 ^{1/2}	20	20	12 ^{1/2}	20	28 ^{1/4}	37
atbrīvotiem (för- medlar)	—	—	—	—	—	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	40 ^{3/4}	5
jaunsaimniekiem (nyoptag)	2	—	4	1	—	23 ^{3/4}	—	—	—	—	31	37 ^{1/2}	37 ^{1/2}	31	39	9 ^{1/4}	12 ^{1/2}
leimaņiem (förle- nat)	—	—	—	—	—	3	2	3	2	2	3	2	2	3	2	32 ^{1/4}	30
postažas (platt ödhe)	21	1	87	26	—	56 ^{7/8}	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14 ^{1/2}	—
jātniekiem un pār- valdniekam (russtienst)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	22 ^{1/4}	—	—	25	—	—	—
Kopā	—	—	—	—	150	138 ^{7/8}	77	152 ^{5/8}	83 ^{1/2}	—	82 ^{1/4}	76 ^{1/2}	76 ^{1/2}	85	78	138 ^{1/8}	101
Burtniekos																	
mācītāja ļaudim	4	—	3	1	—	6 ^{1/4}	8 ^{1/2}	6 ^{1/4}	9	8 ^{1/2}	5 ^{3/4}	7 ^{1/2}	7 ^{1/2}	5 ^{3/4}	8	7	8
vagariem	7	—	2	—	—	8	6	8	6	6	9	6	6	9	6	7 ^{1/2}	6
brīvzemniekiem	1	—	—	—	—	3	2	3	2	2	3	3	3	3	3	4 ^{1/4}	4 ^{1/2}
trūcīgiem	—	—	—	—	—	22 ^{3/4}	—	22 ^{3/4}	—	—	18 ^{1/2}	25	25	18 ^{1/2}	26	49	72 ^{1/2}
atbrīvotiem	41	35	6	—	—	12	—	40 ^{1/4}	—	—	12 ^{1/4}	—	7 ^{1/2}	25 ^{3/4}	12	16 ^{1/4}	2 ^{1/2}
jaunsaimniekiem	2	—	7	1	—	28 ^{1/4}	—	28 ^{3/4}	—	—	56 ^{1/4}	75	75	56 ^{1/4}	75	20	36
leimaņiem	3	—	4	3	—	6 ^{1/4}	7 ^{1/2}	6 ^{1/4}	9	7 ^{1/2}	6 ^{3/4}	6 ^{1/2}	6 ^{1/2}	6 ^{3/4}	8	—	—
postažas	116	—	146	54	—	179	—	179	—	—	—	—	—	—	—	65 ^{7/8}	—
jātniekiem u. c. Vecates muižas vietā	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	28 ^{1/4}	20 ^{1/2}
Kopā	—	—	—	—	295 ^{1/4}	272	69	300 ^{1/4}	67	79	118	123	130 ^{1/2}	131 ^{1/2}	138	198 ^{1/8}	150
Mujānos																	
mācītāja ļaudim	—	—	1	—	—	1 ^{1/2}	1	1 ^{1/2}	1	1	—	—	—	—	—	1 ^{1/2}	1
vagariem	1	—	—	—	—	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
brīvzemniekiem	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
bēgli	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
trūcīgiem	1	—	5	—	—	2 ^{1/2}	3	2 ^{1/2}	3	3	2	4	4	2	4	4 ^{1/4}	7
atbrīvotiem	—	—	—	—	—	3 ^{3/4}	—	3	—	11 ^{1/2}	1 ^{1/2}	—	2	1 ^{1/2}	—	4 ^{3/4}	—
jaunsaimniekiem	1	—	8	1	—	12 ^{1/4}	21 ^{1/2}	12 ^{1/4}	22	21 ^{1/2}	9 ^{1/2}	17	17	9 ^{1/2}	18	3 ^{1/2}	7
leimaņiem	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
postažas	2	—	51	3	—	21	—	21	—	—	—	—	—	—	—	10	—
jātniekiem	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 ^{1/4}	3
Kopā	—	—	—	—	39	38	27	40	27	28	13	22	24	13 ^{1/2}	23	28 ^{1/4}	19

vīru skaits (afkortningar).

1639.		1640.			1642.		1643.		1644.					1645.					
Otņienku vīru skaits	Staciņa arkli	Kunga tiesas arkli	Vīru skaits	Otņienku vīru skaits	Arkli	Vīru skaits	Arkli	Vīru skaits	Arkli	Vīru skaits	Arkli	Vīru skaits	Arkli	Vīru skaits	Arkli	Vīru skaits	Arkli	Vīru skaits	
5	3 ^{1/2}	4	5	5	4 ^{1/2}	5	4 ^{1/2}	5	3	2	Mūrmuiža			—	—	3	2	Bauņi	
6	5 ^{3/4}	5 ^{3/4}	6	6	4 ^{1/4}	5	6 ^{1/4}	6	4 ^{3/4}	5	1	1	—	—	4 ^{3/4}	5	1	1	
5 ^{1/2}	3 ^{7/8}	3 ^{1/2}	5	5	3	5	1 ^{3/4}	2 ^{1/2}	2 ^{1/4}	4	1	1	—	—	3	5	1	1	
37	28 ^{1/4}	38	46 ^{1/2}	46 ^{1/2}	1	1	—	—	—	—	1	1	—	—	4 ^{1/2}	6	2	3	
5	41 ^{1/2}	26 ^{1/2}	3 ^{1/2}	4	18	—	16	—	31	6	5 ^{3/4}	1 ^{1/2}	—	—	27 ^{1/4}	6 ^{1/2}	1 ^{1/2}	1 ^{1/2}	
12 ^{1/2}	9 ^{1/4}	7	10	10	1 ^{1/4}	2 ^{1/2}	—	—	6 ^{1/4}	7 ^{1/2}	1 ^{1/2}	1	—	—	1	2	1	1	
30	32 ^{1/4}	—	—	—	—	—	1	1	12	14	—	—	—	—	10	12	2	2	
—	14 ^{1/2}	13 ^{3/4}	—	—	17 ^{1/4}	—	18	—	16	—	3	—	—	—	15 ^{1/4}	—	3 ^{3/4}	—	
—	—	31 ^{3/4}	28	28	39 ^{1/4}	33	39 ^{1/4}	33	23 ^{1/2}	16	—	—	—	—	24	16	—	—	
101	138 ^{7/8}	130 ^{1/4}	104 ^{1/2}	104 ^{1/2}	88 ^{1/2}	51 ^{1/2}	90 ^{3/4}	53 ^{1/2}	99	54 ^{1/2}	13 ^{3/4}	7 ^{1/2}	—	—	92 ^{3/4}	54 ^{1/2}	11 ^{1/4}	8 ^{1/2}	
8	7	7	8	8	7 ^{1/2}	8	6	8	5	6	Rencēni		Vecate		Rencēni		Vecate		
6	7 ^{1/2}	7 ^{3/4}	6	6	7 ^{3/4}	6	7 ^{3/4}	6	4 ^{1/2}	4	1	1	1	1	1	1	1	1	
4 ^{1/2}	4 ^{1/4}	4 ^{1/4}	4 ^{1/4}	4 ^{1/4}	4 ^{1/4}	4 ^{1/2}	4 ^{1/4}	4 ^{1/2}	3 ^{1/2}	2 ^{1/2}	1	1	1	1	1	1	1	1	
72 ^{1/2}	49	13 ^{3/4}	2	3	8 ^{1/2}	11	5 ^{1/4}	8 ^{1/2}	—	—	4 ^{1/2}	5	—	—	2 ^{1/2}	3	—	—	
3 ^{1/2}	18 ^{1/4}	46 ^{1/4}	67 ^{1/2}	67 ^{1/2}	—	—	1 ^{1/2}	—	10 ^{1/4}	3 ^{1/2}	9	1	1 ^{1/4}	1 ^{1/2}	13 ^{1/2}	4	2	2	
36	20	19 ^{1/2}	30	30	13 ^{1/4}	19 ^{1/2}	6 ^{1/2}	10	4 ^{1/2}	6	5 ^{1/4}	6 ^{1/2}	3 ^{3/4}	6 ^{1/2}	3 ^{1/4}	4 ^{1/2}	3 ^{3/4}	6 ^{1/2}	
—	—	—	—	—	36	24	—	—	3 ^{1/2}	2	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	65 ^{7/8}	62 ^{1/2}	—	—	59 ^{3/4}	—	59 ^{1/4}	—	16 ^{3/4}	—	39 ^{1/4}	—	4 ^{3/4}	—	39	—	5	—	
20 ^{1/2}	28 ^{1/4}	32 ^{1/4}	24	24	—	—	36 ^{3/4}	26	—	—	20	14	12 ^{1/4}	8	20	14	12 ^{1/4}	8	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
151	200 ^{1/8}	193 ^{1/4}	142	143	137	73	126	63	49 ^{1/2}	26	80	28 ^{1/2}	25	20	80 ^{1/4}	27 ^{1/2}	26	20 ^{1/2}	
1	1 ^{1/2}	1 ^{1/2}	1	1	1 ^{1/2}	1	1 ^{1/2}	1	—	—	Mujāni		Mode		—	—	—	—	
1	1	1 ^{1/4}	2	2	1 ^{1/4}	2	1 ^{1/4}	2	1 ^{1/4}	2	—	—	—	—	1 ^{1/4}	2	—	—	
—	—	—	—	—	1 ^{1/2}	1	1 ^{1/2}	1	1 ^{1/2}	1	—	—	—	—	1 ^{1/2}	1	—	—	
7	4 ^{1/4}	3 ^{3/4}	5	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	4 ^{3/4}	4 ^{1/4}	—	—	1 ^{1/4}	1 ^{1/2}	—	—	3 ^{1/2}	—	—	—	—	—	2 ^{1/2}	—	1	—	
7	3 ^{1/2}	3 ^{1/2}	6	6	2	3	3 ^{3/4}	6 ^{1/2}	4 ^{1/2}	7	—	—	—	—	1	2	2	4	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
3	10	11	—	—	9 ^{1/2}	—	8 ^{1/2}	—	7 ^{1/4}	—	—	—	—	—	11 ^{1/2}	—	3 ^{1/4}	—	
—	4 ^{1/4}	4	3	3	4	3	4	3	4	3	—	—	—	—	—	—	4	3	
19	28 ^{1/4}	28 ^{1/4}	17	17	18	10 ^{1/2}	18 ^{1/2}	13 ^{1/2}	21	13	—	—	—	—	6 ^{3/4}	5	10 ^{1/4}	7	

Atskaitīti arklī un

	1630.					1631.					1632.				
	A r k l i					Kunga tiesas arklī	Vīru skaits	Stacīna arklī	Vīru skaits	Otrnieku vīru skaits	Kunga tiesas arklī	Vīru skaits	Otrnieku vīru skaits	Stacīna arklī	Vīru skaits
	1/1	3/4	1/2	1/4	Kopā										
Trikāta:															
mācītāja ļaudīm	1	—	3	4	—	3 ¹ / ₂	6	3 ¹ / ₂	6	6	3 ¹ / ₄	5 ¹ / ₂	5 ¹ / ₂	3 ¹ / ₄	6
vagariem	—	—	2	—	—	1	2	1	2	2	1	2	2	1	2
brīvzemniekiem bēgļi	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
trūcīgiem atbrīvotiem	2	—	20	—	—	4 ¹ / ₄	—	4 ¹ / ₄	—	—	2 ³ / ₄	5 ¹ / ₂	5 ¹ / ₂	2 ³ / ₄	6
jaunsaimniekiem postažas	—	—	—	1	—	—	—	6 ³ / ₄	—	—	1 ¹ / ₂	—	2 ¹ / ₂	6	2
leimaņiem	1	—	106	15	—	15	—	15	—	—	11 ¹ / ₂	17 ¹ / ₂	17 ¹ / ₂	11 ¹ / ₂	18
jātniekiem	—	—	—	—	—	44 ¹ / ₄	—	44 ¹ / ₄	—	—	—	—	—	—	—
Kopā	—	—	—	—	—	68	35 ¹ / ₂	75 ¹ / ₂	37	—	20	30 ¹ / ₂	32 ¹ / ₂	24 ¹ / ₂	34
Cēsis:															
mācītāja ļaudīm	4	—	1	—	—	4 ¹ / ₂	—	—	—	—	4 ¹ / ₂	5	5	4 ¹ / ₂	5
vagariem	2	—	1	—	—	3	—	—	—	—	3	3	3	3	3
brīvzemniekiem leideniekiem	3	—	1	—	—	3 ¹ / ₂	—	—	—	—	1	1	1	1	1
trūcīgiem atbrīvotiem	9	1	12	4	—	—	—	—	—	—	1 ¹ / ₂	1	1	1 ¹ / ₂	1
jaunsaimniekiem postažas	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 ¹ / ₂	4	4	2 ¹ / ₂	4
atsavināts	—	—	2	—	—	6	—	—	—	—	4 ³ / ₄	1 ¹ / ₂	1 ¹ / ₂	4 ³ / ₄	1
jātniekiem	10	—	76	5	—	12	—	—	—	—	16 ¹ / ₂	29 ³ / ₄	29 ³ / ₄	19 ¹ / ₂	32
Kopā	5	—	1	—	—	45 ¹ / ₂	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Brenguļi:															
brīvzemniekiem trūcīgiem	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
atbrīvotiem	1/2	2	1/2	2	—	1/2	2	1/2	2	—	3/4	1	—	1/2	2
jaunsaimniekiem postažas	1	1	1	1	—	1/4	1	1/4	1	—	1	2	—	1	2
Kopā	2 ¹ / ₄	—	2 ¹ / ₄	—	—	2 ¹ / ₄	—	2 ¹ / ₄	—	—	—	—	—	2 ³ / ₄	—
	—	—	—	—	—	3 ³ / ₄	3	3 ³ / ₄	3	—	—	—	—	4 ³ / ₄	4
Ēvele:															
mācītāja ļaudīm	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
vagariem	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
brīvzemniekiem trūcīgiem	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
atbrīvotiem	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
postažas	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
jaunsaimniekiem jātniekiem	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kopā	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

viru skaits.

1630.		1640.		1642.		1643.		1644.		1645.		
Kunga tiesas arkli	Viru skaits	Otrenieku viru skaits	Stacija arkli	Kunga tiesas arkli	Viru skaits	Otrenieku viru skaits	Arkli	Viru skaits	Arkli	Viru skaits	Arkli	Viru skaits
4 3 1 1/2	4 3 3	4 3 3	4 3 1 1/2	4 2 1 1/4	4 2 3	4 2 3	4 2 2 1/4	4 2 4 1/2	4 2 1/2 2	4 2 1/2 —	4 2 1/4 2	4 2 1/2 3
9 6 1/4 9 34 1/8	15 15 1/2	15 15 1/2	9 7 3/4 9 34 1/8	6 3/4 7 1/4 9 1/4 35 1/8	12 1 17	12 1 17	7 1/4 28 7/8	12	7 1/2 27 3/8	1 5 7/8 6 1/2 25 5/8 16 3/4 2 1/2	1 2 12 1/2	— 7 1/2 7 23 1/4
66 7/8	40 1/2	40 1/2	68 3/8	66 3/8	39	39	44 3/8	22 1/2	43 3/8	64 1/2	50	46
5 2 1 1/2	4 2 1	4 2 1	5 2 1 1/2	5 2 1/2 1 1/2	4 3 1	4 3 1	5 3 1 1/2	4 3 1	5 3 1 1/2	5 3 1	6 3 1	4 3 2
20 1/2 5 1/4 7 3/4 2 3/4	33 1/2 1 1/2 12 1/2	33 1/2 1 1/2 12 1/2	20 1/2 6 1/4 7 3/4 2 3/4	8 1/2 4 3/4 8 1/4 18 1/2	14 1/2 12 15 1/2	15 1 15 1/2	9 1/2 13 1/4	18	9 1/2 13 1/4	4 1/4 5 1/4 7 13 3/4	7 1/2 3 1/2 12	5 1/4 5 1/2 4 1/4 12 1/2
65 3/4	58 1/2	58 1/2	66 3/4	54	43 1/2	44 1/2	37 1/4	31	37 1/4	45 1/4	38	42 1/2
1 1/4 1 1/2 3/4 1 1/2	1 2 1	Otrenieki brivi	1 1/4 1 1/2 3/4 1 1/2 28 3/4	—	—	—	1 1/4 28 3/4 1 1/2	1	—	—	—	—
—	—	—	48 3/4	—	—	13	—	—	—	—	—	—
1 2 1/4 1 1 1 1/2 26 3/4 1 48 3/4	1 3 1/2 1 — 23	—	1 2 1/4 1 1 1/2 26 3/4 1 48 3/4	1 3 1 1/2 1 1/4 26 3/4 13 1/4	1 3 1 1/2 1 1/4 26 3/4 13 1/4	—	2 1 3 1 5/8 2 48 3/4 2	2 1 3 1 5/8 2	2 1 3 — 2 48 3/8 3 1/2 1	—	—	—
47 1/4	28	—	47 1/4	—	—	—	34 3/8	9 5/8	34 7/8	41	13 3/8	41

Visas Uksensērnas Vidzemes muižas vienkopus aprakstītas 1652. gada vaku un darbu grāmatās. Šis saraksts dod labu pārskatu par bīskapiju:

Valmiera. Pils lauki, atskaitot kolonistiem, virsniekiem u. c. namniekiem izdalītos, aptver $3\frac{1}{2}$ arkla. Apstrādā divus arklus, apgādājot arī ķieģelniecību un materiālus Valmieras apbūvei. Turpmāk laukus paredzēts paplašināt, tos pārkārtojot.

Zemnieku zeme ir šāda:

	Apdzīvoti arkli un postažas	Kunga tiesas maksātāju arkli	Vīru skaits
Antiņa jeb Juvardēnu pagasts	33 $\frac{1}{2}$	27	36 $\frac{1}{2}$
Mellupju pagasts	39	25 $\frac{1}{2}$	37
Slavcēnu pagasts	31	25 $\frac{1}{2}$	36 $\frac{1}{2}$

Šinī pagastā (starp Valmieru un Cēsīm) nav pļavu, un tur ir ļoti sliktas lopu ganības. Aiz šī iemesla zemniekiem, kam vissliktākie apstākļi, atlaiž $\frac{1}{4}$ arklu.

Kokmuiža un Torņamuiža ir divas muižas $\frac{1}{2}$ jūdži no Valmieras. Abas muižas atrodas kopā, tās šķir tikai Mellupe. Kokmuižas lauki aptver $2\frac{1}{2}$ arkla, tikpat daudz Torņamuižas lauki. Muižas laukiem lieto arī postažas, kas palikušas pāri, pārmērijot Palmēnu pagastu, kā arī Slamēnu ciematu. Kopā laba un sliktā zeme apm. 4 arkli.

Zemnieku zeme:

Kokmuižas pagasts	25 $\frac{1}{4}$	19 $\frac{3}{4}$	32
Palmēnu pagasts	43 $\frac{1}{2}$	23 $\frac{1}{4}$	36 $\frac{1}{2}$

Kauguru muiža atrodas otrpus Gaujas ar apmēram $2\frac{1}{2}$ arkla pašu zemes un $2\frac{1}{2}$ arkla Mūrmuižas laukos (ja skaita līdz nederīgo un meža zemi, bet neieskaitot izkaisīto meža zemi).

Zemnieku zeme:

Mūrmuižas pagasts	21 $\frac{1}{2}$	15	19 $\frac{1}{2}$
Ūdru pagasts	36 $\frac{1}{4}$	27 $\frac{1}{2}$	33

Burtnieki. Pils laukos apm. 6 arkli, bet Kurpnieka ciematā 1 arkls.

Zemnieku zeme: 62 $\frac{1}{2}$ 53 $\frac{1}{2}$ 64 $\frac{1}{2}$

Burtnieku Jaunāmuiža (Sternhof) dibināta pirms dažiem gadiem Kreiļa pagastā uz šādām zemēm: Staura 1 arkla, Nama 1 arkla, Silhusa 1 arkla, Musiņa 1 arkla, Pustuļa $\frac{3}{4}$ arkla, Pusuļa $\frac{3}{4}$ arkla, Pirtnieka $\frac{1}{4}$ arkla, Skujēna 1 arkla. Šie zemnieki no viņu arkliem nodzīti, un tagad muižas lauki ir ap 7 arkli.

Zemnieku zeme: 26 $\frac{3}{4}$ 22 $\frac{3}{4}$ 27 $\frac{1}{2}$

Bauņu muižu sākumā sev iekārtojās Indriķis Ledebūrnis uz $1\frac{1}{2}$ arkla. No apkārtējiem ciematiem pievienots muižai ap $2\frac{1}{2}$ arkla, tā ka kopā muižai apmēram 4 arkli. Pa laikam lieto arī postažas, bet šinī 1652. g. ir vēl tikai divas postažas — Ogas un Rīkas.

	Apdzīvoti arkli un postažas	Kunga tiesas maksātāju arkli	Vīru skaits
Zemnieku zeme:	51 $\frac{3}{4}$	48 $\frac{3}{4}$	65

Vecati dibinājis bīskaps šenkings pie Salacas upes. Vieta ūdeņaina, bet citādi parocīga. Aptver apm. 5 arkļus, bet slapjuma dēļ visus nevar lietot.

Zemnieku zeme:	57 $\frac{3}{4}$	47 $\frac{1}{4}$	69

Rencēni dibināti uz šādu zemnieku zemes: Zīles 1 arkla, Kaza 1 arkla, Tirlocha (?) 1, Cielava $\frac{1}{2}$, Einķena $\frac{1}{2}$, Zābaka 1, Mauņa $\frac{1}{4}$, Adama $\frac{1}{2}$, Parķa 1, Pīgas (Pīggas) $\frac{1}{2}$, Vilnas $\frac{1}{2}$, kopā apmēram 7 $\frac{3}{4}$ arkla tīrumu. Pārējais ir mežs, no kā ik gadus nedaudz lieto.

Zemnieku zeme:	91 $\frac{1}{2}$	49 $\frac{1}{4}$	70 $\frac{1}{2}$

Pagastos gan saglabājušies postažu vārdi, bet postažās maz derīgas zemes. Labāko jau citi zemnieki ievilkusi (unterschlagen) vai nolietojuši. Bez vispārējas pārmērīšanas tās nevar savest kārtībā (und kan for ein allgemein Übermessung nicht wieder zur Richtigkeit gebracht werden). Postažas bez tam pa lielākai tiesai sila un smilts zeme.

Ēvele ar pievienotām zemēm ir apmēram 6 arkli. Lieto arī meža zemi.

Zemnieku zeme:	62	45 $\frac{1}{4}$	60 $\frac{1}{2}$

Šīs zemes gan skaitās tādā daudzumā vecos reģistros, bet, pēc acurēra spriežot, viņu tik daudz nav. Kad Rautensteins priekš dažiem gadiem licis mērīt, atrasts daudz mazāk nekā skaitās. Pārskata autors (Sprenkports vai Indriķis Vebers) nav atļāvis izdarīt mērījumus, jo visi zemnieki prasījuši, lai viņu zemi mērī, un grāfam būtu radies liels zaudējums.

Mujāni. Pils laukos apmēram 4 arkli, postažas un meža zeme 2 arkli.

Modes pagasts agrāk piederējis pie Augstrozes.

Zemnieku zeme:	56	54 $\frac{3}{4}$	82

Trikātu pārmērījis mērnieks. Laba un slikta zeme ar visu mežu, ko var pārvērst druvās, kopā ar Kēviša, Kosaka un Altita zemēm ir 11 arkli un 50 $\frac{1}{2}$ morgeni. Vijciemiešos apar apmēram 2 arkļus, Vāles muižā (Sackenhof) ar nodzīto zemnieku zemi ir apmēram 2 $\frac{1}{2}$ arkli.

Zemnieku zeme:

Kaupa un Vigibēnu pagasti	30 $\frac{1}{2}$	20 $\frac{3}{4}$	18 (?)
Vijciema pagasts	57 $\frac{3}{4}$ (?)	46 (?)	59 (?)
Kaupa pagasts	29 $\frac{3}{4}$	24	35
pārējie pagasti	31 $\frac{1}{2}$	21 $\frac{1}{4}$	26 $\frac{1}{2}$

Brenguļi izlēnoti Adamam Hirtenbergam. 1643. gadā muiža pārmērīta. Muižas zeme kopā ar zemnieku zemi ir 24 arkli. Zemnieki maksā par 11 arkļiem.

Cēsu pilslaukos apmēram 4 arkli, abās Apses muižās (Lodenhöfe) apm. 4 arkli. Šīs zemes izlieto atkarīgi no viņu stāvokļa. Laiku pa laikam pa gabalam atstāj atmatā, jo visus nevar apmēsot.

Šādi pirtnieki pie Vecām Cēsīm nodzīti, lai sētu kunga labību: Gruels ar $\frac{1}{4}$ arkla; Kalliņš, Jēcis $\frac{1}{4}$; Pricis, Pāvels $\frac{1}{4}$; Bruds, Pēteris $\frac{1}{4}$; vēl $\frac{1}{2}$ arkla, kopā $1\frac{1}{2}$ arkla.

Zemnieku zeme:

Āraišu pagasts	43	$35\frac{1}{4}$	$57\frac{1}{2}$
Libiešu pagasts	$21\frac{1}{4}$	$16\frac{1}{4}$	$21\frac{1}{2}$
Tulmēnu pagasts	$37\frac{1}{2}$	29	38
Avotu pagasts	19	$15\frac{1}{2}$	20

Bānūži (Kudlinghof) no 1649. gada Lieldienām iznomāti Hermanim Švenderam ar visiem zemniekiem. Muižā ir apmēram $1\frac{1}{2}$ arkla lietojamās zemes, bez tam tur lieli meži gan ap muižas vietu, gan šur tur izklaidus. 1643. gadā pārmērijot atrasts kopā laba un slikta zeme muižas laukos un kopā ar zemnieku zemi 15 arkli. Maksā 7 pusarklinieki, 3 ceturksnieki.

Kopsavilkums:

Muižu laukos		Arkli	
Kunga tiesu maksā no			$71\frac{1}{4}$
Postažas un atbrīvotie no maksājuma			688
Vagari un brīvzemnieki			$177\frac{1}{4}$
Pēc 1637. gada nākuši klāt jaunsaimnieki			$23\frac{3}{4}$
Bānūži:			34
	apdzīvoti	$4\frac{3}{4}$ arkli	
	postažas	1 arkls	$5\frac{3}{4}$
Veļķu muiža (Welckenhof)			9
Brenguļi bez Bibena salas 1652. gadā piedalīti (?)			$32\frac{1}{2}$
Rentmeistera muiža (Luttershof) ar muižas laukiem			$8\frac{1}{2}$
Jātņiem un citiem izlēnoti			
	apdzīvoti arkli	$39\frac{1}{2}$	
	postažas	$30\frac{1}{2}$	$69\frac{3}{4}$
Mācītāju ļaudīm apdzīvoti arkli		$22\frac{1}{2}$	
	postažas	1	$23\frac{1}{8}$
			Kopā $1142\frac{7}{8}$

Bīskapijas pārvalde.

Bīskapijas pārvalde izveidojās kara laikā. Tamdēļ arī saprotams, ka tās priekšgalā diezgan ilgu laiku (kā liekas līdz krievu iebrukuma likvidēšanai) atradās karavīrs. Šī persona (tās amata nosaukumu «hoptmann», vāciski «Hauptmann», tulkoju ar «pārvaldnieks»¹⁾ pārzināja Valmieras (sākumā Valmieras un Cēsu) garnizonu, kas saskaņā ar karaļa lēņa grāmatu bija bīskapijai jāuztur, un vadīja visu saimniecību. Kā redzams no muižu grāmatām, pirmajos gados saimniecības galvenais uzdevums bija apgādāt pilis novietoto garnizonu un pārējo karaspēku.

Pirmais pārvaldnieks bija Andrejs Munks (Munck), kas baudīja pilnīgu Uksenšernas uzticību un kuŗa pilnvaras bija visai plašas²⁾. Munka pēcnācējs šinī amatā no 1631. gada 20. maija³⁾ bija Indriķis Ledebūrns (Hinrich Ledeborn), tad Dāvids Reimerss⁴⁾, kam savukārt sekoja Jēkabs Bērs no 1649. gada un Jēkabs Šprenkports no 1652. g. 27. oktobra⁵⁾. Šprenkporta darbības laikā notika karš ar krieviem. Bīskapijas garnizons kara laikā pārgāja valdības rīcībā, un pārvaldnieks tagad bija ir valsts dienestā, ir bīskapijas aizbildņu valdes (Uksenšerna bija miris) ierēdnis. Saprotams, ka abu kungu intereses pārvaldnieks vienādi labi nevarēja aizstāvēt, un pēc kara 1660. gadā bīskapijas aizbildņi viņu nodod tiesai, ceļot sūdzību 40 punktos par muižu krājumu nodošanu karaspēkam un aizvešanu, par zemnieku lieku izmantošanu, par zemnieku ņemšanu kara dienestam u. c.⁶⁾. 1663. gada bīskapijas kalpotāju sarakstā pirmā vietā minēts «inspektors» Pēteris Hansens, par kuŗu paskaidrots «förstöör Oeconomie wäsendet».

¹⁾ G. F. Stendera tulkojums: «Hauptmann (im Militär) kapteine» (sk. Lettisches Lexicon) nav lietots, jo zviedru vārds Hauptman nozīmē: a) militārs pavēlnieks cietskā, augstākais pavēlnieks pili; b) pavēlnieks par karaspēka vienību «karogu» — kapteinis; c) garīgas vai laicīgas varas kādam novadam iecelts pārzinis, fogts; d) lēņa kunga vietnieks lēnī, arī pie lēņa piederošā pilsētā vai draudzē lēņa kunga iecelts pārzinis (sk. zviedru akadēmijas izdevumā: Ordbok öfver svenska språket, Lund 1932). Kā liekas, Stenders tulkojis tikai vārda b) nozīmi, kamēr mūsu gadījumā vārdam ir d) nozīme. Sāms Hedars darbā Enskilda arkiv under Karolinska Enväldet, Stockholm 1935. 67. lpp. par Magnus Gabriele Delagardi īpašumiem Baltijā atzīmē, ka to priekšgalā bijis befallningsmän jeb hoppman, ko Baltijā sauķuši kādu laiku par inspektoru.

²⁾ AOB II, 3. Gabriels Uksenšerna Jestafsons raksta kancleram 1630. g. 24. augustā (Nr. 140), ka Munka personā viņa brālim esot visuzticamākais un vislabākais kalps, kādu grūti būs otru dabūt, kad šis savas vājās veselības dēļ kritīs.

³⁾ RA. Oxenst. saml. B. I, Ledebūrna solījuma raksts.

⁴⁾ Vēlāk saucas Dāvids Reimerss fon Rozenfelds.

⁵⁾ Ibid. Jēkaba Šprenkporta 1652. g. 28. okt. raksts.

⁶⁾ TA. 1662. & 1663. g. registrātūra.

Pārvaldnieka mons bija (iekavās takse¹⁾) un pārlēsums naudā atvietojumu gadījumā): 48 pūri rudzu (katrs 8 markas, kopā 25 valsts dāldeņi 54 graši), 48 pūri iesala vai miežu (71½ markas — 24 valsts dāldeņi), 90 pūri auzu (4 markas — 24 valsts dāldeņi), 2 pūri zirņu (8 markas — 1 valsts dāldeņis 6 graši), 2 vērši (10 valsts dāldeņi), 24 aitas (14 markas — 22 valsts dāldeņi 36 graši), 200 vistas (1 marka — 13 valsts dāldeņi 30 graši), 800 olas (20 gab. 1 marka — 2 valsts dāldeņi 60 graši), 6 podi apiņu (12 markas — 4 valsts dāldeņi 72 graši). 240 dāldeņi zviedru naudā à 108 ēres = 71 valsts dāldeņis 10 graši (kopā 198 valsts dāld. 88 graši). Tādu monu maksāja Indriķim Lēdebūrnāam no 1633. gada 1. maija līdz 1634. gada 1. maijam. Munks 1629. gadā saņēma to pašu monu, vienīgi 90 pūru auzu vietā 120 pūrus¹⁾). Zviedru naudas vērtībai mainoties, mainījās arī izmaksa valsts dāldeņos, piem., 1636. gadā 240 dāldeņus vērtējot par 6 markām, izmaksāja 160 valsts dāldeņus.

Pienākumiem pieaugot, pārvaldnieka monu paaugstināja, ko var izsekot pēc muižu grāmatām. Inspektors Hansens 1663. gadā saņem 400 valsts dāldeņus naudā, 6 pūrus kviešu, 60 pūrus rudzu, 70 pūrus miežu, 120 pūrus auzu, 5 pūri putrainu, 3 pūri zirņu, 6 podi sviesta, 10 podi žāvētas zivis, 8 podi apiņu, 30 podi sāls, 4 vēršus, 24 aitas, 4 cūkas, un viņa rīcībā nodoti 6 strādnieki kājnieceki.

1624. gadā pieņem vēl otru ierēdni — sekretāru Traneju, kas no 1625. gada ir zemes tiesnesis. Ar 1625. gadu sāk strādāt grāmatvedis Pērs Bengtsons²⁾ (Benchtsen). Pēc tam šinī amatā mainās Bengts Arvedsons³⁾, Šverkils Josefsons⁴⁾, Jēkabs Bērs⁵⁾ un Krišjānis Bierbauchs. Grāmatveža pienākums bija saņemt muižkungu nolēsumus, tos pārbaudīt, likt novērst trūkumus un vest grāmatas. Grāmatu slēgumu viņam vajadzēja ikgadus nodot pārvaldniekam, kas to savukārt nosūtīja Ipašniekam. 1629. gadā grāmatvedis saņem 300 dāldeņus¹⁾). Bengta Arvedsona mons 1631. gadā bija 8 pūri rudzu, 8 pūri miežu, 16 pūri auzu, 1 pūrs zirņu, 8 aitas, 1 pods apiņu, 230 valsts dāldeņu naudā (188 valsts dāldeņu 1633. gadā). 1636. gadā uz Jēkaba Bēra lūgumu viņu pārdēvē par rentmeisteru, «jo tas labāki skan»⁶⁾). Viņš saņem 300 valsts dāldeņus un priekš sava

¹⁾ Takse — ražojumu cena, kas nebija tirgus cena, bet ko lietoja vienīgi aplēsumiem.

¹⁾ RA. Oxenst. saml. Ser D: II, 1.

²⁾ Gabriels Uksensērna jau pieminētā vēstulē raksta: «tavs grāmatvedis Pērs Bengtsons, kas ir Mujānos, nekam daudz neder, ir nemierīgs, labprāt strīdās, un gandrīz ikviens ar viņu dzen jokus», AOB II, 3. 140. nr.

³⁾ Bengts Arvedsons mira 1635. g. 15. martā, RA. Oxenst. saml. Ledebūrnas kancleram 1635. g. 16. martā.

⁴⁾ Šverkils Josefsons uzņēmās pienākumus 1635. g. aprīlī, un ir pirmais grāmatvedis bīskapijā, kas dod amata zvērustu. Ibid. 1635. g. 12. aprīļa raksts.

⁵⁾ Dod amata solījumu 1636. g. 25. oktobrī. RA. Oxenst. saml. Bērs kancleram.

⁶⁾ Ibid. 1636. gada 20. decembra raksts.

rakstveža 40. Piecdesmitos gados šo posteni atkal sauc par muižu skrīveri (amtskrivare) un 1663. gadā paredzēts viens muižu skrīveris (amtskrivere), kas ved pagasta protokolu ar gada algu 150 valsts dālderī, un viens skrīveris (skriveren), kas ved Igaunijas lēsumu, pārvalda kasi un noliktavas Valmierā ar algu 100 valsts dālderī. Viņi saņem monu (pirmais divi daļas, otrais trešo daļu): 30 pūrus rudzu, 30 pūrus miežu, 30 pūrus auzu, 1½ pūra zirņu, 3 podus apīņu, 3 podus sviesta, 3 podi speķa, 10 podi sāls, 1 vērsi, 12 aitas un trīs strādnieku kājnīeku darbu.

Muižu saimniecībai paplašinoties, bija nepieciešams katrā muižā savs administrātors, t. s. muižkungs (Ambtmann). Viņa uzdevums bija organizēt un vadīt klaušu darbus, pārraudzīt rijas un burtkokus, piedzīt no zemniekiem kunga tiesu un raudzīties, lai neiekrātos parādi. Par visiem ienākumiem un izdevumiem muižkungam bija jāved lēsums, kas ikmēnešus, bet kopsavilkums gada beigās, bija jāiesniedz grāmatvedim vai viņa vietniekam. Kā redzam no Hermaņa (Neidenburga) lauksaimniecības rokas grāmatas¹⁾, muižkungi bieži lauksaimniecības lietās bija neprāšas. Viņiem, kam patiesībā vajadzēja zemniekus pamācīt, bija jāamācās no pēdējiem²⁾. Parasti muižkungs nevien organizēja un pārzināja muižas darbus, bet arī pārdeva ražojumus³⁾. Bīskapijā ražojumu pārdošana galvenām kārtām bija pārvaldnieka vai grāmatveža pienākums, bet muižkungi pārdeva ražojumus tikai nedaudz.

Lai muižkungi neiedzīvotos uz kunga rēķina, viņiem parasti aizliedza likt apstrādāt postažas vai izgraudot tās zemniekiem. Viņiem nebija tiesības pārdot citus, kā tikai sava kunga ražojumus. Tāpat muižkungs nedrīkstēja izsniegt labību sēklai, iesalam, alus darīšanai. Šiem nolūkiem labību izsniedza rijnieki vai vagari, atzīmējot to burtkokos. Burtkokus vai birkas iepriekš apzīmēja kungs vai viņa uzticības persona⁴⁾, un bīskapijā pārvaldnieks tās salīdzināja ar ierakstiem muižkunga lēsumos. Muižkungu darbību kontrolēja nevien ar burtkokiem un rijnieku vai vagaru liecībām, bet saaicināja šaubu gadījumos uz aptauju arī zemniekus. Neidenburgs paredz 74 jautājumus, kas tādus gadījumos uzdodami zemniekiem.

¹⁾ Johann Herman von Neidenburg. Liffländischer Landmann. Riga 1695. Grāmatas autoru aicināja kā ekspertu lauksaimniecības jautājumos arī bīskapijā.

²⁾ l. c. 116. lpp. ... «dann der Name eines Amtmanes jetzt leider so gemein ist, dass auch ihrer viel, welche ihren Herren die Stifel zu wischen nicht taugen oder nützen, sich vor Amtleute aussgegeben...» Autors dod arī šādu pamācību: «Im Fall er solches nicht selber versteht, soll er der Länder Eigenschaft bei den alten Bauren und Kubiasen sich erkundigen und eine Zeche Bieres hierinnen nicht ansehen» (118. lpp.). Arī Ledebūrn kādā rakstā uzsver, ka muižkungam jāprot valodas un jāzina zemes parašas. RA. Oxenst. saml. Ledebūrn kancleram 1633. gada 12. augustā.

³⁾ l. c. «... so soll auch der Amtmann fleissig nachforschen, welche Ware im Herbste am meisten gelten, damit er selbige zeitig an die Hand schaffe und zum Markte bringe.»

⁴⁾ l. c. 120. lpp.

Muižkungu darbību pārbaudīja arī no lietderības viedokļa. Neatzina izdevumus, kas likās nelietderīgi, un tos nākošajā gadā vajadzēja ierakstīt par jaunu ienākumos. Tā izskaidrojamas dažas starpības muižu grāmatās rēķinu slēgumos un nākošā gada rēķinu atklāšanas atlikumos. Par spīti tam, ka amata pienākumu uzņemoties, bīskapijas muižkungiem bija jādod zvērasts, ka pildīs amatu godīgi un uzticami, viņi mainījās visai bieži, atstājot prāvus parādus. Stingrās prasības un samērā zemais mons tikai veicināja korrupciju¹⁾.

1629. gadā Cēsu muižkungs saņem 80 dāldeņus naudā, 28 pūrus rudzu, 28 pūrus miežu, 26 pūrus auzu. Burtnieku muižkungs saņem 30 dāldeņus, Trikātas muižkungs — 20 dāldeņus, Mujānu — 15 dāldeņus, Vecates — 10 dāldeņus.²⁾

1631. gadā muižkungiem maksā šādu monu:

	rudzus	miežus	auzas	aitas	apiņus	zirņus	naudu
Cēsīs	28 pūri	28 pūri	26 pūri				Valsts dāldeņi graši 23 : 76 $\frac{1}{3}$
Burtniekos	12 „	12 „					8 : 80
Valmierā	16 „	17 „					21 :
(no 15. III 1631. — 1632. g. 1. VIII)							
Trikātā	12 „	12 „					8 : 80
Mujānos				4 gb.	1 podu		8 : 80
Vecatē		9 „				1 pūru	2 : 86 $\frac{2}{3}$
(13. III — 1. X 31. g.)							

1647. gadā muižkunga mons ir 20 valsts dāldeņi naudā, 20 pūri rudzu, 20 pūri miežu, 10 pūri auzu, 2 pūri zirņu, 4 cūkas, 2 podi apiņu, 1 vērsis, 6 aitas, 10 podi sāls.³⁾

1663. gadā Cēsu, Valmieras, Kokmuižas, Vecates, Trikātas, Burtnieku, Rencēnu, Ēveles, Mujānu, Bauņu, Kauguru un Ropažu muižkungi katrs saņem 36 valsts dāldeņus un 20 pūrus rudzu, 10 pūrus auzu, 2 pūrus zirņu, 2 podus apiņu, 4 podus sviesta, 4 podus speķa, 10 podus sāls, 1 vērsi, 6 aitas, 2 strādnieku kājnieku darbu. Cēsu un Trikātas muižkungi bez tam saņem 30 valsts dāldeņus priekš viena kalpotāja Apses un Vāles muižās.

¹⁾ 1636. gada 16. novembrī Ledebūrns raksta, ka muižkungi zemnieku bērus ņemot ar kaudzi un tā ievēlot tūkstošiem (!) pūru savā labā. RA. Oxenst. Saml. Ledebūrns kancleram.

1633. g. 12. augustā Ledebūrns raksta kancleram, ka viņš, turot pagastu, ievācis no zemniekiem ziņas, cik tie parādā, lai muižkungi sava labuma dēļ neuzrādītu nepareizus zemnieku parādus, un nabaga zemniekiem nebūtu vēlāk divreiz jāmaksā, kā tas noticis 1631. gadā. RA. Oxenst. Saml. Ledebūrns kancleram.

1649. g. 1. jūn. Bērs raksta, ka muižkungi pēc šīs zemes parašām ir nabaga ļaudis, kas ēd, dzer un gērbjas no kunga labuma. Ko viņiem nedod, viņi ņem paši. RA. Oxenst. saml.

²⁾ RA. Oxenst. Saml. D. II, 1. Akseļa Uksenšernas parakstīts «Omkostnader».

³⁾ RA. Oxenst. saml. D. II, 1. Staten Biskopdömet.

Muižas lopus pārzināja modere, kas bieži bija muižkunga sieva. 1633. gadā Cēsu modere saņēma 6 pūrus rudzu, 4 pūrus miežu, 1 podu linu, 3 pārus kurpju vai 1½ valsts dāldeņa, naudā 6 valsts dāldeņus. 1663. gadā bīskapijā bija 12 moderes, kuŗu starpā pēc darba daudzuma inspektors sadalīja šādu monu: 96 valsts dāldeņi naudā, 36 pūri rudzu, 36 pūri miežu, 18 podi sāls, 12 podi linu, 12 aitas.

Arī mērnieks piederēja pie muižas pastāvīgiem ierēdņiem. 1631. gada 25. septembrī Munks ziņo kancleram, ka uz vienu gadu pieņēmis mērnieku. Tas prasījis par arkla mērīšanu 3 valsts dāldeņus, bet Munks nokaulējis uz 1 poļu florinu un brīvu uzturu ziemā.¹⁾ 1663. gadā mērnieka alga bija 96 valsts dāldeņi gadā.

Burtniekos bija ķēvnīca, ko pārzināja stallmeistars. Par 1633. g. līdz 1635. gadam viņa mons bija 5 pūri rudzu, 15 pūri miežu, 20½ pūra auzu, 12 aitas, 8 aitas vistu vietā, 2 podi apīņu, naudā 189 valsts dāldeņi 87 graši. 1663. gadā Burtniekos ir «Stoodwächter», kas saņem 12 valsts dāldeņus naudā, 8 pūrus rudzu, 8 pūrus miežu, 1 pūru zirņu, 2 podus sviesta, 2 podus cūkas gaļas, 5 podus sāls, 4 aitas, 1 ādu (priekšautam), 1 podu apīņu, 6 olektis vadmalas.

Bīskapijas pārvaldē ietilpa arī tiesneši. Šis jautājums bīskapijā bija nokārtots pavisam īpatnēji. Kamēr vispārējam sajukumam tiesu iekārtas ziņā²⁾ galu darīja tikai 1630.—32. gada reformas³⁾, bīskapijā jau 1625. g. tiesu sprieda Uksensērnas ierēdnis Jonass Tranejs, kas 1624. gadā algu vēl saņem kā «sekretārs». Tranejs sprieda tiesu pēc zviedru likumiem, un 1627. gadā viņš raksta Uksensērnai, ka «zemnieki pateicas augstajam Dievam, ka viņi tagad dabūjuši Zviedrijas likumus šeit jūsu augstdzimtības novados, un to tagad pieprasa arī visi apkārtējie novadi un stārstijas.»⁴⁾ Jau 1626. gada muižu grāmatu kases lēsumos kā ienākumu postenis figūrē soda naudas. Tranejs gribēja savu tiesneša varu attiecināt arī uz novada muižniekiem, bet Uksensērna aizrāda, ka viņa jurisdikcija attiecas vienīgi uz bīskapijas namniekiem un zemniekiem.⁵⁾ Trīsdesmitos gados ar tiesu iekārtas reformu radās vajadzība legalizēt bīskapijas zemes tiesu. Uksensērna griezās pie karaļa ar lūgumu, piešķirt viņam pirmās instances jurisdikciju bīskapijā, jo pēdējā atrodas vienkopus un var uzturēt zemes tiesu.⁶⁾ Karalis lūgumu izpildīja, piešķirot pirmās instances jurisdikcijas tiesības un atļaujot iecelt tiesnešus (heradzhöfdingar och domare) un izlietot tiesas ienākumus.

¹⁾ RA. Oxenst. saml. Munks kancleram 1631. gada 25. septembrī.

²⁾ Runājot Uksensērnas vārdiem «alt hafuer varit confus i Livland» AOB. I, 4. Nr. 254.

³⁾ Liljedahl VI nod., Richter, II, II 25. lpp. Schwabe Grundriss 161. lpp.

⁴⁾ Citēts Liljedahl 282. lpp. piezīmēs.

⁵⁾ Uksensērna Anders Eriksonam Hestehuvudam AOB. I, 4. Nr. 254. un Jonassam Tranejā turpat Nr. 255.

⁶⁾ AOB. I, 6. Nr. 18.

Karaļa tiesu jurisdikcijā un karaļa likumos šī bīskapijas tiesa nevarēja iejaukties.¹⁾ Karaļa piešķirums paplašināja bīskapijas zemes tiesas kompetenci tanī ziņā, ka tagad tās jurisdikcijai bija pakļauti nevien Uksensērnas, bet arī karaļa pavalstnieki, kas dzīvoja šai tiesas iecirknī.²⁾

Tranejam bija visai sliktas attiecības ar Munku.³⁾ Pret Traneju celto apvainojumu noskaidrošanai viņu 1630. gada rudenī izsauca pie kanclera uz Elbingu.⁴⁾ Liekas, ka viņš ieguva atkal pilnīgu Uksensērnas uzticību, jo ar 1631. gada rakstu kanclers lūdz šiti iecelt Traneju hoftiesā par piesēdētāju, ko arī izdara.⁵⁾ 1633. gadā Traneju atceļ no zemes tiesneša amata, un viņa vietā kā tiesneši darbojas D. Hintelmanis, Reineks u. c. 1636. gadā atzīmēts tiesnesis ar diviem piesēdētājiem. Tiesneša alga bija 150 valsts dālderī, 24 pūri rudzu, tikpat miežu, 20 pūri auzu, 2 pūri zirņu, 6 aitas; katram piesēdētājam pa 50 valsts dālderīem (1640. g.). Par protokoliem maksāja atlīdzību notāram. Ieņemot Cēsu «prezidenta» amatu, zemes tiesnesim maksāja arī par to sevišķu atlīdzību 50 valsts dālderus. Tiesa ceļoja tiesas spriešanai sesijās pa muižām, kur tiesas locekļi saņēma uzturu un alu. 1663. gadā tiesneša mōns ir 260 valsts dālderī, 24 pūri rudzu, 24 pūri miežu, 20 pūri auzu, 2 pūri zirņu, 6 podi apīņu, 6 aitas, 20 vezumi siena, 12 asis malkas. Zemes tiesnesis ir arī «direktors» Cēsu pilsētas tiesā un konsistōrijas priekšnieks («Prases Consistory»). Tanī pašā gadā diviem piesēdētājiem paredzēts pa 50 valsts dālderī, 1 notāram 60 valsts dālderī, 1 advokātam 150 valsts dālderī, 2 piesēdētājiem konsistōrijas tiesā 10 pūri rudzu, 10 pūri miežu, 5 pūri auzu.

Bez šim amata personām bīskapijā algu saņēma Cēsu ērgelnieks 60 zv. dālderus (1633.),⁷⁾ viens līdz divi bisenieki 20 zv. dālderus (1633.)⁸⁾ un atsevišķu atlīdzību par nodotām ādām. Monu saņēma arī visi bīskapijas mācītāji (1633. g. 108 pūrus rudzu, 108 pūrus miežu). Ar 1644. gadu sarakstos parādās skolmeistars. Viņš mācīja nevācu jaunatni, bet nav vēl zināms, vai tie bija tikai somu kolōnistu bērni vai arī latvieši.⁹⁾ Algu saņēma arī ķieģelnieks, apīņu dārznieks un zirgu kalējs.

¹⁾ Karalis Uksensērnā 1632. g. 8. febr. AOB. II, 1. Nr. 548.

²⁾ Sal. Liljedahl 285. lpp. 3. piezīmi.

³⁾ AOB. II, 3. Gabriels Uksensērna kancleram 1630. g. 4. aug. 201. lpp.

⁴⁾ ibid. Nr. 141.

⁵⁾ AOB. II, 10. Johans šite kancleram 1631. g. 7. martā 309. lpp.

⁶⁾ Alga reizēm nosaukta par bisenieku tiesu.

⁷⁾ Mācītājs P. Bērends raksta, ka Jāņa Briesmīgā karaspēks esot izpostījis Cēsu ērģeles, un tās neesot atjaunotas. Cēsu ērgelnieks patiesībā esot bijis pilsētas spēlmanis. Arbeiten des zweiten Baltischen Historikertages zu Reval. Reval 1932, P. Baerent. Das Schulwesen Wendens im 17. & 18. Jahrhundert. 187. lpp.

⁸⁾ 1638. g. 6. jūlijā bīskapijas pārvaldnieks lūdz kanclera norādījumus, vai no bīskapijas nevarētu piedalīties Valmieras skolotāja algošanā ar kādiem pūriem labības. Kanclers 1636. un 1637. gados gan pavēlējis Valmierā ierīkot skolu, arī namnieki būtu mierā sūtīt savus bērnus skolā, bet nespēj uzturēt skolotāju. RA. Oxenst. saml. 1638. g. 6. jūlijā Ledebūrn — kancleram, pieprasījuma 13. §.

Cēsu un Valmieras pilsētas piederēja pie bīskapijas, bet tikai Valmieras birģermeistaru algoja no bīskapijas ienākumiem, par ko sīkāki nodaļā par namniekiem. Pārējo bīskapijas amatpersonu mons bija šāds: 1663. gadā prāvestam bija paredzēti 20 pūri rudzu, 20 pūri miežu, 10 pūri auzu. Burtnieku un Cēsu mācītājiem 24 pūri rudzu, 24 pūri miežu. Valmieras, Trikātas, Vecates, Salacas mācītājiem 12 pūri rudzu, 12 pūri miežu. Skolmeīsteram 40 valsts dālderī, 6 pūri rudzu, 4 pūri miežu. Cēsu ērgelniekam 20 valsts dālderī. Bīskapija algoja arī bendi, kas saņēma atlīdzībai gan noteiktu gada algu, gan atlīdzību par sodu izpildījumiem, ceļa izdevumus, krogus naudu un reizēm arī drēbes, kā sīkāki redzams muižu grāmatu kases kredīta komentāros. Tur algu kopsavilkumos pie-skaitīts arī muižās izlietotais un ceļa izdevumi, bet tikai, ja pēdējie saistīti ar amata izpildīšanu.

1637. gada 15. jūlija rezolūcijā kanclers gan jau bija noteicis, ka Valmieras skolotāja algošanā var izdot 12 pūrus rudzu un tik pat miežu gadā. TA. reglamentu grāmatā 244. lpp.

Pilsētas.

Ar 1622. gada 16. augusta karaļa lēņa grāmatu¹⁾ bīskapijā ieskaitīja Valmieru. 1627. gada 7. jūlijā bīskapijai pievienoja arī Cēsu pilsētu.²⁾ Kanclers apstiprināja Valmieras «vecās privilēģijas» 1626. gada 12. janvārī, piešķirot tai poļu laikos ārpus pilsētas celto krogu.³⁾ No šī raksta arī izriet, ka Valmiera kaņos bija galīgi panākusi, un ar privilēģiju domāja pamudināt Cēsu namniekus apmesties Valmierā. Tidō archivā uzglabātais 1619. gada Valmieras namnieku saraksts⁴⁾ liecina, ka tad Valmierā galvenām kārtām dzīvoja poļi, kas, jādōmā, poļu kaņaspēkam 1622. gadā zemi atstājoj, aizgāja līdz. Saraksts ir šāds:

«Nahmen derr Bürger des Fleckens Wollmar und ihre Pachten:

Balthasar Wolgelowsky Bürgermeister giebts	3 floren
Florian Honatzky	2
Greger Latzenowsky	1/2
Raciten Trumeten	39 gl
Erasmus Iwanowsky	1 fl
Thomas Nieswana	27 gl
Ambrosius Misinsky	
Georg Brake	15 gl
Georg Gemuyn	
Jar Pütther	39 gl
Hans Schuster	39 gl
Matthis Schmiten	2 fl
Peter Barowsky	
Eljas Kūrpmen	3 fl
Krepersky Schmidt	27 gl
Herman Gennyne	
George Knesche	
Henrich Stadsknecht	
Christoffer Loff	
Woytkowsky seine Wytthibe	18 gl
Michels seine Wytthibe	3 fl
Des Balbier Wytthibe	

¹⁾ AOB. II, 1. Nr. 163.

²⁾ ibid. 277. Nr.

³⁾ AOB. I, 3. Nr. 152.

⁴⁾ Kā liekas, šis saraksts ir Adama Šrafera revīzijas fragments, ko Liljedāls piemin 32. lpp.

Krochowski seine Wytthibe	9 gl
Des Cantors Gronenborg Wytthibe	18 gl
Derr Stelmacher	

Diese Gerechtigkeit haben Sie dem underhauptmhan bezhalet d 4 April Anno 1619.»

Zviedru valdības centieni Vidzemē vienmēr bija vairot iedzīvotāju skaitu. To uzskatīja par vislabāko līdzekli, kā veicināt saimnieciskās dzīves rosību, kas savukārt vairotu ārējās tirdzniecības apgrozījumu un dotu valsts kasei ienākumus no licentēm. Pacelt ļaužu skaitu provincē uzskatīja par labāko nodokļu palielināšanas līdzekli, kas bija visas šīs politikas gala mērķis.⁴⁾ Karalis organizēja plašu imigrāciju Vidzemē¹⁾, kuŗas panākumi, zīmējoties uz visu provinci, diemžēl, nav zināmi. Bīskapijas pilsētās un, pirmām kārtām, Valmierā, Uksenšerna organizēja ieceļošanu no Somijas. Liekas, ieceļošana radās sākumā pati no sevis, tīri dabiski tādēļ, ka saskaņā ar karaļa lēņu grāmatu, bīskapijā bija jātur kaŗaspēks, bet par labāko kaŗaspēka noņemšanas vietu izraudzīja Valmieru. Ja jau kaŗavīri pat kaŗa gājienos tanī laikā devās ar visām ģimenēm, saprotams, ka ilgāku laiku vienā vietā stacionētam kaŗaspēkam drīz sekoja pieplūdums no dzimtenes. Tā arī redzam, ka 1626. gadā no Somijas ieceļo 142 personas ar sievām un bērniem. Daļa kaŗavīru Valmierā ieguva namnieku tiesības. Šo tieksmi zemes kungs veicināja, aizdodot dzīvo inventāru un sēklu, kā tas redzams divdesmitos un trīsdesmitos gados no muižu grāmatu kopsavilkuma, un atsvabinot no nodokļiem. Sākot ar 1644. gadu somu namnieki maksā desmito tiesu²⁾ no savām ražām. Namnieku bērnus savukārt ekspluatē zemes kunga austuvēs.

Tidō archīvā uzglabājies 1646. gada munsturu rullis Valmieras namniekiem, kas rāda skaitlisko samēru starp garnizona kaŗavīriem ar un bez namnieku tiesībām un pārējiem «vācu» namniekiem:

«Munster Rulla von der Wolmarschen Soldateque auch finischen und Teutschen Bürgerschafft mit specificirung derer Sohne und ihren Alter. Worbey auch annectiret sein, die ienigen, welche Ihr Excell. Rossdienst halten, alhier heuser haben und auf dem Lande wohnen, dan auch dieselben so in actual diensten begriffen und ihre eigene Heuser wohnen. Nebst etliche arme Wittiben un anderer gemeine leute.»³⁾

No šī saraksta var spriest, kāds raksturs bija Valmierai 17. g. s. pēdējās trīsceturtdaļās. Tā bija kaŗavīru nometne, patiesībā liels ciems, kuŗa iedzīvotāji nodarbojās ar zemkopību. Par tirdzniecību un amatnie-

⁴⁾ KA. Ō. avd. Kommers Koll. Arkiv Registratur 1651—55 114.—126. lpp. Kommerckollēģijas instrukcijā komeredirektoram Vidzemē Veidenheinam šis princips spilgti izteikts.

¹⁾ Plašāki par to Liljedahl 465. un sek. lpp.

²⁾ Salīdzini A. v. Richter. Geschichte II, 2. 226. lpp.

³⁾ Sk. pielikumu.

cību gandrīz nevar runāt. Turpretim Cēsīm tai pašā laikā bija pavisam cits raksturs. Cēsis zviedru laikos savu privilēģiju bija saņēmušas 1626. gada 15. febr. no Gustava Ādolfa.¹⁾ Šī privilēģija piešķir Cēsīm Sv. Jura nabagu māju, ko poļi pilsētai bija atņēmuši, bet kas tai no seniem laikiem piederējusi ar visiem zemniekiem, mežiem, kunga tiesām un ienākumiem. Pilsētai piešķir mežu un dzirnavas. Būvkokus atļauj bez atlīdzības no karaļa mežiem(!). Pilsētu un viņas zemniekus atsvabina no šķūtīm, izņemot, ja uz Rīgu būtu jāved nauda. Pilsētnieki, kā muižnieki, tā nemuižnieki, pakļauti rātes jurisdikcijai, un visiem jānes onera publica. Amatniekiem aizliegts kā pilsētā, tā uz laukiem tirgoties, cept maizi un darīt alu. Ja izrādīsies, ka pilsētas lašu tači traucē kuģniecību, tie būs jānovāc. Ja sešu gadu laikā pilsētā iebruktu ienaidnieks un nopostītu namnieku jaunceltos namus, tiem visus izdevumus atlīdzinās, bet Valmieras pārvaldniekam par jaunceltnēm jāsniedz vajadzīgās ziņas lēsumu un grāmatu vešanai. Nonākot Uksensernas varā, pilsēta bažījās par savām privilēģijām. Uz vairākkārtīgiem pilsētas iesniegumiem kanclers atbildēja 1630. gada 5. maijā.²⁾ Pirmām kārtām, pilsēta bija sūdzējusies³⁾, ka Uksensernas pavalstnieki un zemnieki neko nepārdodot Cēsu namniekiem, bet labāk braucot ar saviem ražojumiem uz Rīgu. Uksenserna uz to dod pārvaldniekam Munkam attiecīgu rīkojumu šādu «nebūšanu» novērst un raksta par to arī ģenerālgubernātoram un Rīgas rātei.⁴⁾

¹⁾ RA. LTR. 1625. 15. II. Poļu laiku Cēsu privilēģijas ir sekojošas: 1561. g. 28. novembra Sigismunda Augusta privilēģija. 1582. g. Stefana privilēģija. 1616. g. 8. jūnija Sigismunda III privilēģija — noraksti glabājas RA. Liv. 1935. II vol. 259.

²⁾ AOB. I, 5. Nr. 229.

³⁾ Šī cēsinieku sūdzība atrodas RA. Oxenst. saml. Ser B:III, B, 2. un tā apgaismo zemnieku tirdzniecību zviedru laiku sākumā.

1. Biss dahero hatt die Burgerschafft und muss noch itzo in kummerlicher Zeit leben, die weill E. Erl. Wolgb. G. Unterthanen und Pawern ihnen nichts verkauffen wollen, sondern viell lieber nach Riga fahren.

4. Rigischen Vorkeuffrey die hauffenweiss im Lande umbher unter den Pawren das Korn und die Wahren mit ubermessigem steigern, das wir es so hoch nicht bezahlen können, auffkauffen, und ist solches von alters hero nicht gebreuchlich gewesen sonder die Rigischen haben nirgends anderst als in den Landstedten und bey denen vom Adell in den Höfen und nicht unter den Pawern kauffen müssen, sie ziehen auch das Pawervolk so sehr an sich, das wir nichts bekohmen können...

5. So seind auch die Arendatores im Lande so eigennutzig, das wo ein Wendischer Burger in ihrem Gebiett etwas Korn oder Wahren kaufft und sie es innen werden wird es ihnen wieder die alten Freiheiten verbothen und das Gudt dazu genohmen, das es also einen jammerlichen Zustandt mit uns alhier zu Wenden hatt, und müssen mit Schmertzten ansehen, das alles Wenden furbey nach Riga gebracht wirdt.

6. Zu dem ehnu die Musskowitz in dieser Zeitt sich Freiheit anmassen, fahren im Lande unter den Pawern umbher, verkauffen ihre Wahren, und kauffen dagegen allerley Pelterey, alt Kupfer, Honig, Wachs und was sie bekohmen können, ohne alle Hinderniss und geschieht desshalb kein Auffsehen, dadurch den Landstedten gross Abbruch geschicht.

⁴⁾ AOB. I, 5. 231. un 232. nr.

Pilsētā novietots arī garnizons. Tas nav vis uzskatāms (kā to dara pilsēta) par apgrūtinājumu, bet taisni otrādi — var pacelt pilsētas saimniecisko rosību. Visiem jāpiedalās pilsētas apcietinājumu celšanā. Tā tas parasts visur, un apcietinājumus ceļ pašu namnieku labā. Pilsēta arī žēlojas, ka nav pilnā mērā izmantojusi sešgadīgo brīvību un tai nav atlīdzināti zaudējumi. Kanclers sola rūpēties, lai turpmāk attīstītos saimniecības dzīves rosība, kas zaudējumus kompensētu. Šinī nolūkā, kā jau minējis, viņš esot rakstījis Rīgas pilsētai un ģenerālgubernātoram. Turpretim aizkavēt krievu tirdzniecību neesot viņa, kanclera, spēkos. Uksenšerna aizrāda, ka pilsētai tik daudz nevajadzētu bazēties uz savām vecām privilēģijām, jo tā ieguvusi dzirnavas no karaļa ar nepareizām ziņām. Dzirnavas arī nevienam nedod nekāda labuma. Pilsēta plauktu un zeltu, ja tā vairāk vērības piegrieztu savai dabīgai saimnieciskai bazei: amatniecībai, tirdzniecībai (durchzöge) un zemkopībai. Pilsētas lūgumu, piešķirt rātes un tiesas uzturēšanai kādu muižu, kanclers noraida, jo pie pilsētas atrodas pietiekoši daudz postā pamestas zemes, ko var apstrādāt. Ja to kārtīgi apsaimniekos un izlietos kā nākas pilsētas tiesas ienākumus, nekādu trūkumu nesajūtīs. Pēdējā raksta pantā kanclers sola sargāt un atstāt pilsētai veco tiesu un taisnību.

Cēsu namnieku tiesību sargāšanai izdota 1636. g. 6. septembrī karaliskā rezolūcija.¹⁾ Uzpircejiem pilsētas apkārtnē noliedz tirgoties, nedrīkst ievest alu no laukiem pilsētā. Pilsētā gan var apmesties muižnieku kalpotāji un tur nodarboties ar amatiem, bet tad viņiem jāpilda pilsētas uzliktie pienākumi un jāklausa pilsētas jurisdikcijai. Amatiņieki savu nodarbošanos nedrīkstēja mainīt vai pievērsties alus darišanai. Kas trīs gados neapbūvēs savu vietu, to zaudēs. Šo rezolūciju bija panākusi rāte, apejot Uksenšernu. Attiecības Cēsu pilsētas un zemes kunga starpā, kā redzējām no augšā atreferētās sarakstīšanās, no paša sākuma nebija visai teicamas. Konflikts arvien paasinājās, un tas maksāja pilsētai daudz naudas.²⁾ 1639. gadā Ledebūrns raksta Uksenšernam³⁾: Munka un arī viņa (Ledebūrna) laikā kā Cēsu namnieki, tā pati pilsēta paklausījusi zemes kungam. 1636. gadā rātē iekļuvis kāds nejēga (unzeitig) jurists doktors Frosts. Tas tad pārējos samusinājis neklausīt un doties sūdzēties uz Zviedriju. Par saspīlētām attiecībām bīskapijas pārvaldes un pilsētas starpā liecina arī Cēsu birģermeistara un rātes sūdzība kancleram 1640. gada 26. maijā. Pils ierēdņi kūdot namniekus neklausīt rātei, dodot namniekiem namus, neprasot rātes atsauksmi. Ierēdņi atņemot pilsētas pļavas, baznīcas, noplēšot kaļķu dedzināšanai pilsētas mūrūs un kapsētas vārtus, ar varu vedot uz savu tiesu pilsētas jurisdikcijai pa-

¹⁾ A. v. Richter. Geschichte der... Ostseeprovinzen. II, 2. 225. lpp. RA. Liv. 1935. II, Vol. 259. Pie Richtera rezolūcijas datums nepareizs.

²⁾ P. Baerent. Das Schulwesen Wendens im 17. & 18. Jahrhundert.

³⁾ RA. Oxenst. saml.

kļautas personas, ceļot dzirnavas, kas konkurē ar pilsētas dzirnavām. Saviem zemniekiem bīskapijas ierēdņi atļaujot darīt un pārdot alu, cik tiem tīk, bet tiem zemniekiem, kuŗu tiesa piešķirta skolas un nabagu mājas uzturēšanai, alu atņem un mucas sacērt. Pils ierēdņi atņemot pilsētai avotus un dīķus. Namniekiem, kas saskaņā ar nelaiķa karaļa atļauju izved no mežiem malku un baļķus, atņem cirvjus. Cēsu namnieku zemniekus ekspluatē pils vajadzībām. Krogu pie Raunas vārtiem, kas dāvāts pilsētai, neļauj lietot. Bīskapijas ierēdņiem pilsētas atslēgas, un tie par daudz agri noslēdz vārtus, kas kavē pilsētas dzīvi. Svētdienās dievkalpojuma laikā tie noslēdz vārtus, lai zemnieki ietu bīskapijas krogos un tur piedzertos.

Tidō archīvā atrodas saraksts par Cēsu namniekiem, kas sastādīts tai pašā laikā, kad Valmieras saraksts. Tas paplašina mūsu zināšanas par 17. g. s. Cēsīm. Kā redzams¹⁾, visai ievērojama Cēsu namnieku daļa bija latvieši. Neapšaubāmi, ka bez tiem 10 amatniekiem, kas nosaukti par latviešiem, arī maiznieks Andrejs N, miesnieks Brencis Kazdancis un riepnieks Jēkabs N ir latvieši. Tā tad no 37 amatniekiem 13 latvieši, bet iespējams, ka arī pārējos vārdos speciālisti tādus pazīs.²⁾ Tikpat liela starpība, kāda bija starp Valmieru un Cēsīm viņu iedzīvotāju ziņā, vērojama arī pārvaldē. Kamēr Cēsīm bija pašvaldības tiesības pārvaldes un ienākumu izlietošanas ziņā, Valmierā, sākot ar 1644. gadu, namnieki maksā «gruntsnaudu» un desmito tiesu no savu lauku ražojumiem. Ar to pašu gadu sākot Valmieras birģermeisteru, kā bīskapijas ierēdņi, algo zemes kungs — kanclers. Pie Valmieras pilsētas ienākumiem piederēja pilsētas muiža, t. s. akcīze. Kā redzams no 1653. g. 8. februāra memoriāla (Tidō archīvā), akcīzes taksi sastādīja komandants kopā ar rāti un birģermeisteru, bet akcīzu ienākumu divas trešdaļas saņēma pilsēta un vienu trešdaļu pils resp. bīskapija.

Cēsu pilsēta bīskapijai maksāja 1651. gadā 50 valsts dāldeņus «rekognīciju», bet 1652. gadā saskaņā ar grāfa Ērika pavēli arī no pilsētas lādes bīskapija saņem trešo daļu. Cēsu namnieki sūdzībā par zemes tiesnesi Reineki³⁾ aprāda, ka akcīzi namnieki esot apņēmušies maksāt tikai pagaidām un līdz galīgam «augstās priekšniecības» rīkojumam. Kad Reineke iecelts par pilsētas tiesnesi, viņš esot arī tos namniekus, kas palikuši parādā 3 vai 6 grašus, licis apcietināt, un citi pat aiz bailēm nomiruši.

¹⁾ Sk. pielikumu.

²⁾ Par attiecībām vācu un latviešu Cēsu namnieku starpā liecina kāds nedatēts tirgotāju vecākā Klauša Paulsona un amatnieku vecākā Jāņa Dupredera iesniegums Uksenšernam (RA. Livonica 1935. II, 716.). 6. pantā prasīts, lai visiem vācu namniekiem bez izņēmuma būtu tiesības darīt alu, cept maizi un pārdot ārzemju vīnus, bet nevācu namniekiem lai to pilnīgi noliegtu.

³⁾ RA. Liv. 1935. II, 716.

Visas Vidzemes mērogā bīskapiju pilsētu nozīme bija niecīga. Tās nomāca Rīgas un Tallinas konkurenci. Rīgas tirgotāji, no vienas puses, un krievu tirgotāji, no otras, apbraukāja šo pilsētu tirdzniecības rajonus. Tāda aina paveŗas ne tik vien citētā Cēsu pilsētas iesniegumā Uksenšernam, bet arī vēlākos dokumentos. Ērika Uksenšernas 1646. g. 8. janvāra privilēģija Valmierai¹⁾ savā 10. pantā nosaka, ka bīskapijas ierēdņiem jāpamudina zemnieki ar savām precēm ierasties Valmierā. 1653. g. 8. febr. memoriālā (Tidō archīvā) 13. pantā tas pats atkal atkārtots — zemniekiem jāved savas preces uz Cēsīm un Valmieru, bet namniekiem savukārt jātur pietiekošā vairumā zemniekiem vajadzīgās preces. 14. pants nosaka, ka maģistrātam jāgādā cilvēki, kas apbraukātu zemniekus un uzpirktu tos ražojumus, ko nodod muižām kunga tiesai. Šis noteikums rāda, ka zemes kunga tieksmes novadīt zemnieku tirdzniecību uz Cēsīm un Valmieru nebija vis platoniskas rūpes par šo pilsētu labklājību. Bīskapijas interesēs bija gūt pēc iespējas vairāk skanošas naudas, ņemt no zemniekiem nodevai vairāk naudas nekā naturālijas. Turklāt tā bija iespējams pacelt pilsētas muitu un no tās gūt savu daļu, kas, vedot preces uz Rīgu, nedalīti aizgāja pēdējai. Ka tas nesaskanēja ar zemnieku saimnieciskām interesēm, redzams jau no tā vien, ka zemnieki neklausīja, jo norādījumus vest savus ražojumus uz bīskapijas pilsētām un, pirmām kārtām, Valmieru, visai bieži atkārtoja arvien jaunā formā. Uz Valmieras rātes sūdzību un iesniegumu zemes kungs 1673. g. 12. oktobrī nosaka²⁾ (4. punktā), ka oikonomijas ierēdņiem nopietni esot piekodināts atgādināt zemniekiem, lai tie savas pārdodamās preces, pirms tās ved uz Rīgu vai citurieni, ja ne vairāk, tad uz divām stundām uzved uz Valmieras tirgu. Tāpat zivis vedamas trešdienās un sestdienās uz Valmieras tirgu un jāpārdod pēc karaliskās takses.

Nevar aizliegt zemniekiem un lauku iedzīvotājiem pašu vajadzībām cept maizi un darīt alu (6. p.). Jāuzdod zemniekiem ievest pārdošanai Valmierā kurināmo malku un materiālu žogiem. Turpretim būvmateriāli namniekiem jāpērk no bīskapijas kalpotājiem. Šī pati rezolūcija 11. pantā pieskaŗas zemnieku tirdzniecības kreditēšanai. Rāte bija lūgusi attiecināt arī uz bīskapijas zemniekiem un Valmieras namniekiem Rīgas «konstitūciju un parašas», proti, ja mirst zemnieks, kas palicis parādā Valmieras namniekam, tad lai mirušā zemnieka pēctecis uzņemas sava priekšgājēja parādas. Zemes kungs šo lūgumu noraidīja, norādot, ka kreditam jāpaliek personīgam, un zemei to nevar uzlikt. Aizdevumi naudā piedzenami no zemniekiem ar lielākais 8%, bet aizdevumi graudā ar $\frac{1}{8}$ kaudzes tiesu. Zemniekus nedrīkst arestēt par parādiem, jo tas traucētu klaušu pildīšanu. Šie noteikumi visai raksturīgi, un tie jūtami ietekmēja bīskapijas pilsētu

¹⁾ RA. Livonica Vol. 257.

²⁾ ibid. Resolutiones uff die Punckten so bey Ihro hochgräfl. Gnaden ein ehre bare Rath der Stadt Wolmar den 12 October Ao 1673 untertänig insinuirt.

saimniecību. Rīga ar savu lielo preču izvēli un labākām pārdošanas iespējām bija un palika zemnieku tirdzniecības centrs. Turklāt Rīgas namnieki plaši kreditēja zemniekus, pie kam šis bija reāls kredīts, kas gūlās ja arī ne formāli, tad faktiski uz zemnieka zemi.^{1a)} Bīskapijas pilsētu namniekiem, pirmām kārtām, nebija tās aizjūras kapitāla bāzes, kas bija Rīgas namniekiem, un, otrām kārtām, viņu dotais kredīts bija tīri personisks kredīts ar visu risku, kas ar tādu kreditu saistīts. Piedzīt parādus no tiem, kas negribēja maksāt, bija maz izredzes, jo, kā redzējām, zemes kungs savu interešu dēļ neatļāva parādniekus arestēt. Vēl jāņem vērā tas, ka Valmierā patērētāju lielākā tiesa bija karavīri, kas atradās zemes kunga algā, un kuŗu dēļ bija nepieciešami, lai zemes kungs noteiktu kā tirgotāju, tā zemnieku precēm takses. Turpretim Rīgā cenu takses un līdz ar to arī peļņas lielumu noteica pati rāte. (Diemžēl, Valmieras takses neizdevās vēl atrast, bet ka tādas bijušas, par to liecina vairāki netieši norādījumi.) Lai daudz maz sargātu Valmieras tirgotājus no rīdzinieku u. c. kapitāla pārspēka, Kārlis Uksenserna 1673. g. 29. decembra *Novelle Constitutionis*¹⁾ Valmierai nosaka, ka svešie tirgotāji savas preses drīkst pārdot tikai gada tirgos un tikai vairumā (30. p.), bet alus ievadumu aizliedz pavisam (26.).

Kā redzējām, Valmieras pilsētas intereses daudzējādā ziņā sadūrās ar zemes kunga interesēm, un tas, protams, nebija labvēlīgi pilsētas attīstībai. Līdzīgi apstākļi bija Cēsīs. Kaut arī Cēsīm bija lielāka rīcības brīvība, tās nespēja necik jūtami uzplaukt. 1688. gadā Hastfers vēstulē Karalim raksta par Cēsīm, ka tās neizskatoties pēc pilsētas, bet atgādinot akmeņu kaudzi. Pilsētā esot 70 namnieku un rātē 8 locekļi.²⁾ 1688. g. izbeidza «valsti valstī», un bīskapijas pilsētas turpmāk vairs nebija grāfa pilsētas, bet gan karaļa pilsētas. 1688. g. 22. martā Hastfers raksta karalim, ka noņēmis Valmieras «tā saucamai rātei» grāfa zīmogu un privilēģijas, un iecēlis tiesu jaunā sastāvā.³⁾ Pilsētu jaunais juridiskais stāvoklis liekas būtu veicinājis to uzplaukumu, bet nelaimīgā kārtā kā Valmiera, tā Cēsis sekojošos gados gandrīz pilnīgi nodega.⁴⁾ Kad dzīve atkal atzēla, visu pilnīgi izpostīja Ziemeļu karš.

^{1a)} Kā zināms, Rīgā visu 17. g. s. pastāvēja kārtība, ko raksturo Rudolfs Hepke (*Das Ernährungsproblem in der Geschichte*, 524. lpp) kā viduslaiku vispārējo parādību: katrs zemnieks tirgojas ar savu tirgotāju no paaudzes uz paaudzi. Kredits gūlās uz zemnieka zemi, bet tirgotājs to varēja mobilizēt, pārdodot «zemnieka grāmatīņu». Sk. G. Jensch. *Der Handel Rigas im 17. Jh.*, Otto Liiv. *Der wirtschaftliche Niedergang Tallinns im Jahre 1697.* (Opetatud Eeesti Seltsi Aastaraamatust 1932), A. v. Richter. *Geschichte II*, 2. 265. lpp.

¹⁾ RA. *Livonica* Vol. 257.

²⁾ RA. *Livonica*. Hastfers karalim 1688. g. 11. jūlijā.

³⁾ *ibid.* 1688. g. 22. marta raksts.

⁴⁾ Ugunsgrēki, kur aizgāja bojā vai visa pilsēta nenokārtotas aizsardzības dēļ, bija parasta parādība. 1639. gadā Valmierā nodega 37 nami — puse pilsētas, 1640. gadā atkal izcēlās ugunsgrēks, nodega visa pilsēta, palika tikai 5—6 mazas pirtīņas, arī baznīca pa pusei nodega (RA. Ledebūrņa ziņojumi.).

Klaušas un nodokļi kronim.

1. Valmieras militārā kolonija.

Ilgstošie kara draudi jauniekārotās provincēs radīja vajadzību turēt pastāvīgu karaspēku. Lai šo prasību saskaņotu ar valsts kases grūto stāvokli, Gustavs II Ādolfs nodibināja jauniekārotās provincēs militāras kolonijas. Robežu nostiprināšanai pret Krieviju tādas kolonijas bija dibinātas Karelijā un Ingermanlandē. Kolonijās nometināja karavīrus ar visām ģimenēm, un katram piešķīra gabalu zemes un zināmu skaitu zemnieku, atkarībā no dienesta pakāpes. Šādas kolonijas dibināja arī Baltijā. Vislielāko militāro koloniju bija paredzēts iekārtot Tērbatā ar četriem pulkiem, kopā 600 vīru. Komandierim, resp. garnizona priekšniekam bija domāta muižiņa ar sešiem zemniekiem. Katram kapteinim bija pieci zemnieki un desmit mucas vietas zemes. Leitnantiem un karodzniekiem — trīs zemnieki un astoņas mucas vietas. Apakšvirsniekiem un biseniekiem viens zemnieks un piecas mucas vietas. Karakalpiem bija paredzēts ik uz diviem viens zemnieks un četras mucas vietas zemes.¹⁾ Tomēr koloniju tik plašu neizdevās iekārtot, un 1630. gadā Tērbatā bija tikai viens pulks, kura vajadzībām bija piešķirts 65½ arkla zemes ar 126 zemniekiem. Tādā pat veidā kā Tērbatā bija domāta militāra kolonija Koknesē. Arī to gribēja dibināt uz zemkopību, turpretim Daugavgrīvā projektētā kolonija bija domāta zvejnieku un Spilves pļavu ekspluatēšanai. Tuvākas ziņas par šo koloniju nodibināšanos un pastāvēšanu trūkst.²⁾

Vienu no pirmām militārām kolonijām dienvidos no Somijas jūras līča, organizēja Valmierā. 1623. g. 15. jūnijā karalis atļāva nometināt Valmierā 300 somu karakalpus ar sievām un bērniem.³⁾ Kancleram 1622. gadā piešķīra bīskapiju ar nosacījumu, ka tur Uksensērna uzturēs uz sava rēķina tik lielu garnizonu, cik nepieciešams, lai apcietinātās vietas nenāktu ienaidnieka rokās. Par to kara laikā un kamēr apcietinājumi apdraudēti Uksensērna un viņa mantinieki bija brīvi no jātnieka dienesta pildīšanas. Turpretim karām norisinoties ārpus zemes, kad nebija vajadzība pēc tik liela garnizona, jātnieku dienests bija jāpilda.⁴⁾

Kā jau augšā norādīts, somu nometināšanai bija ne tik vien militārs nolūks, bet to organizēja arī zemes kolonizēšanai. Šiem nodomiem zemes

¹⁾ Liljedahl 57. un sek. lpp. Šo un citu karavīru dienesta pakāpju nosaukumu nozīmi sk. IMM. 1927. g. 3. J. Zēvers. Karš kultūras vēstures gaismā.

²⁾ Liljedahl 59. lpp.

³⁾ RA. RR. 1623. g. 15. jūn.

⁴⁾ AOB. II, 1. Nr. 163.

būtu pieticis, kā to uzskatāmi rāda A. Švābes sastādītā tabula pēc 1624/25. gada zemes revīzijas materiāliem par kaŗu dēļ postā pamestiem ciematiem.¹⁾ Tomēr zemnieku zemi kolonizēšanai nevarēja izlietot, jo jāņem vērā, ka zemnieki dzīvoja izkaisīti nelielos ciemos un sētās, bet garnizonu, lai tam būtu militāra nozīme, vajadzēja novietot vienkopus. Valmierā šī ziņa bija ļoti izdevīga. Kaŗa un mēŗa gados Valmierā bija zaudējusi gandrīz visus savus iedzīvotājus. Tomēr praksē Valmieras militārā kolonija atšķiras diezgan jūtami no tā, kas projektos bija paredzēts par Tērbatas u. c. militārām kolonijām. Zemnieku kļaušu darbs nepietika pat muižas lauku novākšanai (1624. g. otrenieku vietā lauku novākšanā nodarbināti kareivji), tādēļ nebija iespējams nodot zemnieku kļaušu darbu kolonistu tiešā rīcībā. Kļaušu darbs bija piešķirts tikai virsniekiem. 1629. gadā diviem leitnantiem bija katram pa 2 arkli zemes un 2 pilni vīri, diviem karodzniekiem pa vienam arklam un vienam pilnam vīram. 1631. gada arklu sarakstos atrodam, ka viens arkls ar vienu vīru piešķirts vienam leitnantam un tikpat daudz vienam karodzniekam. (1636. gadā Ledebūrns ziņo Uksenšernam, ka karodzniekam un leitnantam piešķirts pa 6 arkliem, ko lūdz apstiprināt.) Arī vēlākos gados neatrodam ne mazākos norādījumus par to, ka zemnieku kļaušu darbs būtu tieši izlietots kolonistu labā (par netiešo kļaušu darba izlietošanu varētu uzskatīt to, ka kareivji saņēma naturālijas, kas ar kļaušu darbu bija ražotas muižu laukos, bet tik pat labi varētu teikt, ka kaŗavīru monu sedza no kunga tiesas nodevām). Saprotams, tas vien, ka par kādu lietu nav nekādu norādījumu, vēl neļauj spriest, ka šī lieta nav bijusi. Tomēr kāda Ledebūrņa 1636. gada vēstule un atzīmes 1646. gada munsturu rullī, ka vairāku kareivju dēļ kalpo pie zemniekiem²⁾, norāda, ka Valmierā stāvoklis bija taisni pretējs nekā Tērbatas kolonijas projektā paredzēts. Kaŗavīri kolonisti savus laukus apstrādāja pašu spēkiem un, kā liekas, sākumā kopīgi (tādā pat veidā, kā zemnieki apstrādāja muižu laukus). Tā spriežam tamdēļ, ka par dažiem gadiem ir saglabājušies saraksti par kaŗavīru lauku ražām un tō izlietošanu (Tidō archīvā), un proti:

¹⁾ A. Švābe. Pagasta vēsture 234. un sek. lpp.

²⁾ RA. Oxenst. saml. Ledebūrns 1636. g. 18. oktōbrī ziņo Uksenšernam, ka nevarējis munsturēt kaŗavīru dēļus, jo tie gandrīz visi kalpo pie zemniekiem. Ledebūrns lūdz Uksenšernu noteikt, vai kaŗavīru dēļi arī turpmāk nododami zemnieku kalpībā, vai tiem piešķirams uzturs no bīskapijas. 1646. gada atzīme rāda, ka turpinājās iesāktā kārtība.

Munsturēto kareivju skaits 1636. gadā: namnieku rullis: 1 leitnants, 1 seržants, 2 bundzinieki, 1 cietuma pārzinis (profoss), 3 kaprāļi, 10 rotmeisteri, 74 vīri. Kareivju rullis: (tie, kas saņem uzturu un drēbes) 3 kaprāļi, 7 rotmeisteri, 54 kareivji (no tiem 7 Igaunijā). 1637. gada rudenī par namniekiem kļuva 22 kareivji, un to kopskaits bijis 110 vīru.

1626. gadā iegūta raža (pūros)		sēklai	izlietots (pūros)	
			darba zirgiem	karavīriem
Leitnanta Bērenta Mortensona daļā				
rudzi	355	219		
mieži	523½		5	
				pārējais
auzas	86	70	11	
zirņi	26½			
griķi	10			
Leitnanta Anša Līdichsona daļā				
rudzi	322	203		
mieži	355 ⁵ / ₆		6	
				pārējais
auzas	84	64	11	
zirņi	26			

Ja pieskaitām vēl sējumiem 1626. gadā kolonijai aizdoto labību sēklai: 292 pūrus miežu, 58 pūrus auzu, 63 pūrus rudzu un 2 pūrus zirņu, gūstam jēdzienu par kolonijas sējas platību.

	1929. gadā kolonija saņēma (pūros)		no Valmieras izlietoja (pūros)	
	ražu	magazinas	sēklai	karavīriem
Bērenta Mortensona daļa (rota?)				
rudzi	387½	80¼	152	atlikums izdots 4—5
mieži	346	215	142	kaprāļiem, 52—62 ka-
auzas	146	13	60	reivjiem, 10—15 zē-
zirņi		14	14	niem
Anša Līdichsona rota (Compagnie)				
rudzi	356	192¼	155	atlikums izdots 4—5
mieži	330½	202¾	140	kaprāļiem, 25—62 ka-
auzas	149½	34¾	72	reivjiem

Saskaņā ar 1629. gada muižu grāmatu kopsavilkumu, minētā gadā karaspēks saņēma kopā ar paša ražu:

Valmieras, Cēsu, Burtnieku un Mujānu garnizonos 1565 pūru rudzu, 1643 pūri miežu, 343 pūri auzu, 91 pūrs 3¼ sieka zirņu un 380½ poda sāls. Pieskaitot mūsu tabulās dotiem skaitļiem, cik pēc muižu grāmatu kopsavilkuma izdots labības garnizonam, augšējos Līdichsona un Mortensona rotu ražu atlikumu skaitļus, aptuvenis dabūjam šo kopējo garnizonu patēriņu.

Pirmās ziņas par zemes piešķiršanu kareivjiem sastopam 1625. gadā. Andrejs Munks ziņo kancleram¹⁾, ka, paklausot kanclera norādījumam,

¹⁾ RA. Oxenst. Saml. 1625. g. 11. janv.

viņš esot noteicis, ka kareivji nevar lietot vai uzņemties postažas, bet ka tiem piešķirama pilsētas un pils zeme, un ka kareivjiem jādzīvo pilsētā. 1625. gada 7. maijā Munks atkal ziņo kancleram, ka licis samērīt pils un pilsētas zemi. Katrs kareivis nākošā rudenī un šīnī pavasarī varēs apsēt 2 pūrus rudzu, 2 pūrus miežu, 2 pūrus auzas, kā arī zirņus, griķus u. c. Zeme jau uzarta, cik pirmajai sējai vajaga. Kam pašam zirga nav bijis, tam Munks licis palīdzēt ar zemnieku zirgiem.²⁾

1637. gadā Jēkabs Bērs ziņo kancleram, ka lauki sadalīti 120 gabalos pa 7—8 mucas vietām katrā.³⁾ Tā bija parasta Valmieras namnieku parcele. 1646. gada Valmieras zemes grāmatā (TA.), piem., redzams, ka Olofam Launitzainenam ir trīs lates zemes, pirmā $1\frac{1}{2}$ morgena — sēj $1\frac{1}{2}$ mucas vai 3 pūrus, otra tikpat liela un trešā divi morgeni, kuņos sēj 4 pūrus. Tā kā jaunajiem namniekiem izdalīja agrākos Valmieras muižas laukus, lai pati muižas saimniecība neciestu zaudējumus, zemniekiem lika list jaunus līdumus muižas lauku paplašināšanai.⁴⁾ 1641. gadā atzīmējams interesants gadījums, ka Ledebūrns vienojies ar kareivjiem, un tie labprātīgi atdevuši apm. 400 pūrvietas labas Valmieras muižas zemes. Ledebūrns viņiem ierādījis zemi citur, kur iekārtot noietni.⁵⁾ Ledebūrns savu rīcību motivē ar to, ka Valmierā sējai nav vairs bijis labas auglīgas zemes. Šis dokuments apgaismo jauno kolonistu tiesisko stāvokli. Tas bija tikpat nedrošs, kā viņu oikonomiskā pozīcija.

1663. gadā garnizonam paredzēti šādi izdevumi:

Komandantam Emondam fon Brounkam 300 valsts dālderī un 30 pūri auzu.
Leitnantam Johanam Hermanim Brantam 120 valsts dālderī un tūrumi.
Karodzniekam Joch. Vilhelmam Bušam 96 valsts dālderī un tūrumi.
Artilerijas meistaram Pēterim Hiršam 84 valsts dālderī un 12 pūri rudzu.
Bordbevaren (?) 50 valsts dālderī.

Seržantam Paulam Kekonam	}	katram $6\frac{2}{3}$ valsts dālderī uzturam
Furaren (?) Andersam Bokam		mēnesī, $\frac{1}{4}$ valsts dālderī, 1 pūrs ru-
Vaktmeisteram Peterim Hudtam		dzu, 1 pūrs miežu, 2 sieki zirņu, 3 po-
2 kaprāļiem	}	di sāls, 6 olektis tūka.
2 Handlangere vai Constabler		katram $6\frac{1}{3}$ valsts dālderī, 6 olektis
1 cietuma sargam $3\frac{1}{3}$ valsts dālderī un		tūka, kareivju uzturs.
		6 olektis tūka. Uzturs kā ka-
		reivjiem.
64 kareivjiem 6 olektis tūka, 2 mārc. vilnas, 4 ādas.		Uzturam mēnesī $\frac{1}{4}$
		valsts dālderī, $\frac{1}{2}$ pūra rudzu, $\frac{1}{2}$ pūra miežu, $\frac{1}{2}$ sieks zirņu, 3 mārc.
		sāls.

²⁾ Turpat.

³⁾ Turpat. Bērs Uksenšernam 1637. g. 20. septembrī.

⁴⁾ Turpat. Ledebūrns Uksenšernam nedatētā vēstulē.

⁵⁾ Turpat. Ledebūrns Uksenšernam 1641. g. 7. jūlijā.

Kareivju starpā 1 kalējs, 1 mūrnieks, 2 namdari, kas saņem $\frac{1}{2}$ pūru rudzu vairāk nekā kareivji. 1 ķieģelnieks saņem vairāk, kamēr strādā šinī arodā, $\frac{1}{2}$ pūra rudzu un $1\frac{1}{4}$ valsts dāldeņa.

2. Jātnieku dienests.

Sens publiski tiesisks klausības veids, kas bija jāpilda Vidzemes muižniekiem zemes aizsardzībai, bija jātnieku dienests (Rossdienst).¹⁾ Kā jau minējām, ar biskapijas lēņa grāmatu Uksenšerna bija atsvabināts no jātnieku dienesta pa to laiku, kamēr kaļa darbība notika Vidzemē. Tomēr, jau sākot ar 1625. gadu, muižu grāmatās redzam izdevumus par jātnieka dienestu. To pildīja Viļums Mellers ar 3—4 zirgiem.²⁾ Viņam maksāti 1625. gadā 379 zviedru dāldeņi, 1626. g. 536 zviedru dāldeņi, 1627. g. par 3 zirgiem četru mēnešu laikā kaļa laukā un 8 mēnešiem garnizonā 600 zv. dāldeņi, 1629. g. 720 zv. dāldeņi, 1630. g. 287 dāldeņi, 17 ēras sudraba un 60 dāldeņi vaļā, 1631. gadā no 1. okt. līdz 1. aug. par 4 zirgiem 600 zv. dāldeņi, 1632. g. par 4 zirgiem 720 zviedru dāldeņi, no 1633. g. 1. augusta līdz 1634. g. 1. janv., mēnesī 15 vaļa dāldeņi par zirgu, un 1634. g. no 1. janv. līdz 1. augustam $7\frac{1}{2}$ zviedru sudraba dāldeņi mēnesī par zirgu, kopā izmaksājot 228 valsts dāldeņus un 80 grašus. Šim 1633. gadam arī saglabājies sīkāks Mellerā norēķins.

Viļuma Mellerā nolēsums par jātnieku dienestu 1633. gadā.

Saņēmis	Valsts dāldeņi	Graši
No Anša Līdichsona	14	—
„ Etinga 60 pūrus auzu à 4 markas, 165 valsts dāldeņus 30 grašus	181	30
„ Bengta Arvedsona	25	—
„ Jēkaba Berenda 1 mucu lašu	8	—
„ Holdija 19 zušu	—	50
	228	80

Pienākas

No 1. VIII 1633. g. — 1. I 1634. g. par 4 zirgiem mēnesī 60 dāldeņi zviedru vaļa naudā, kopā 300 dāldeņi vaļā à 108 sudraba ēras par valsts dāldeņi	88	80
No 1. I 1634. — 1. VIII 1634. par 4 zirgiem mēnesī 30 dāldeņi zviedru sudraba naudā, kopā 210 sudraba dāl- deņi à 48 ēras par valsts dāldeņi	140	—
	228	80

¹⁾ A. švābe. Pagasta vēsture. 323. lpp. Zemes attiecību un zemes reformu vēsture Latvijā. 63. lpp.

²⁾ Melleram var izsekot līdz 1633. gadam. 1631. gadā viņš atjaunoja līgumu ar kancleru AOB. I, 6. 87. lpp. piezīme.

Jātnieku dienesta nokārtošanai Vidzemē bija domāta 1630. gada revīzija, bet par jātnieku dienesta apmēriem ir tikai ziņas sākot ar 1634. g. No ik piecpadsmit arkliem bija jādod viens vīrs un viens zirgs pilnā apbruņojumā.³⁾ Šie jātnieki sastādīja īpašas kaŗaspēka vienības: jātnieku karogus (ryttarfana), arī muižniecības karogus (Adelsfahne), kuŗus komandēja karaļa iecelts ritmeisters.⁴⁾ Jātnieka dienestu varēja arī atvietot naudā — par katru zirgu ar 360 zviedru dāldeŗiem gadā. Šis skaitlis, kā redzams, īsti nesaskan ar Melleram faktiski maksāto summu.

Pēc 1633. gada, kā liekas, bīskapijā nokārtoja jātnieka dienestu uz citiem pamatiem. Par 1639. gadu ir ziņas, ka Cēsīs jātnieka dienesta pildītājiem izlēŗoti 3 arkli ar 5 vīriem, Mujānos 4¼ arkla ar 3 vīriem, Valmierā kopā ar kapteiņa zemi 32¼ arkla ar 30 vīriem.⁵⁾ 1642. gadā šie skaitļi ir Cēsīs 6 arkli ar 5 vīriem, Mujānos 4 arkli ar 3 vīriem, Valmierā 39¼ un 33. Šinī 1642. gadā samaksāta arī noma Johanam Stapelim par kādu muižu (Kl. Schmelingshof), par kuŗu jātnieka dienestu pilda Vilhelms Hastfers — 50 valsts dāldeŗi, un par Bānūžu muižu no 1641. g. 15. apr. līdz 20. oktōbrim 1642. g. 21 valsts dāldeŗis, 22½ graši, par kuŗu jātnieka dienestu pilda Volmers Klots. 1645. g. Klāsam Mortensenam maksāts par 7 mēn. ar diviem zirgiem Virijā 70 valsts dāldeŗi. Kā redzams, jātniekiem par dienesta pildīšanu piešķīra zemi, kuŗu reizēm nomāja.

Ieskatu par šo līdz šim diezgan nenoskaidroto institūtu gūstam no kāda nedatēta aplēsuma Tidō archīvā, kas attiecināms uz bīskapiju 17. g. s. cetrdesmitos gados.

«Kurtzer Verschlag von die 26 Roszdienst Pferde, welche die bestalte Reuter halten worausz betrachtet werden kan, ob es rahtsahmer sey die Reuter abzuschaffen oder zubehalten.

³⁾ Liljedahl. 363. lpp.

⁴⁾ Liljedahl. 363. lpp. norāda uz Transehe-Rosenecka kļūdu, kas savā Gutsherr und Bauer 9. lpp. min, ka ritmeisterus ievēlējis pats karogs. Šī kļūda pārnākusi arī latviešu literātūrā. Vidzemes muižnieku pašvaldību tiesības bija daudz mazākas nekā to mīlēja attēlot baltvācu vēsturnieki.

⁵⁾ Saskaņā ar Jēkaba Bēra 1639. gada 24. maija ziņojumu (RA. Oxenst. saml.) Uksensērnā bīskapijā bija sekojoši jātnieki.

Indriķis Ledebūrn	2 zirgi	} pārbaudē zirgu nebija.
Izraels Anders	2 „	
Berends Mortensons	4 „	
Markuss Matsons	3 „	
Klāvs Mortensons	2 „	
Matīss Vēbers	2 „	} pārbaudē katram pa vienam zirgam.
Nils Kontmans	2 „	

Was von 52 Haken 2 theill sollen vor voll geachtet und dasz dritte theill alsz öde gerechnet werden belauffen sich $34\frac{2}{3}$ Haken an Gelde in alles nehmlich 1223 Rt 84 gl

Daiegen zu rechnen wen man eigene Pferde und Knechte halten sollte:

1. Pferd so in der Munsterung bestehen solte, wehre nicht zu bekommen unter 60 R wirdh also 26 Pf kost	1560 Rd.
26 Diener wann nur uf Lohn und Kost 44 Rd. 30 g uf einen jeden solte grechnet werden beliefte sich	1152
Uff 26 Pferde die Woche a 1 Lof Habern betruge sich dass Jahr ubr	450
Uf 3 Pferde 1 Kerl Wartung a 16 Rd. dasz Jahr wehre	144
	S 3307 : 30

hiebey ist zu wiszen nötig.

1. Dasz auf 1 Pferd Roszdienst 2 Haken Landesz unter welchem einer besetzt, d ander öde, verordnet.

2. Dasz Ein Reuter vom besetzten Haken 2 Wochentliche Arbeiter haben musz, welche beide Arbeiter sonsten geben können an Gelde 24 :

3. Belaufen sich die Persehlen, so ein Paur vom Hacken jährlich geben auf ohngefehr 20 :

4. Ist zu betrachten, weiln die Reuter die Unbesetzen Hacken zu ihrer Hoflagen gebrauchen, und solche mit Ihren Unkosten bebawet, ob solche für gantz wüst oder halb besetzt zu achten, sonsten wirt. Es darfür gehalten, dasz ein Reuter von die 2 Hacken nicht über 60 Rd. jährlich haben könne.»

Sis aplēsums gan sastādīts ar zināmu tendenci, piem., zirgu cenas amortizācijas vietā ņemta pilnā zirgu cena, un vispār zirgu uzturēšana ierēķināta par augstu, bet zaudējumi, kas rodas, izdodot zemi jātniekiem, par zemu. Tomēr tas interesants dokuments, kas raksturo nevien jātnieku dienestu, bet arī kļaušu darba lētumu un izdevīgumu muižniekam.

3. Staciņš.

Zviedru armijas uzturēšanā līdz galējām maksājspēju robežām pievilka arī zemniekus, kam bija jāmaksā, t. s., staciņš (Station).

Staciņš sākumā zviedru un poļu karā bija kara kontribūcija, ko vajadzēja maksāt vidzemniekiem, lai atpirktos no savu īpašumu nodedzināšanas¹⁾. 1621. gadā pa Rīgas aplenkšanas laiku par staciņu turpretim sauc nodokli, kas katram nabiešu saimniekam bija jāmaksā zviedru armijas uzturēšanai (klaips maizes, 2 vistas, 2 mārč. sviesta un sauja sāls)²⁾. Pir-

¹⁾ Liljedahl, 48. lpp. A. švābe, Pagasta vēsture, 319. lpp. Grundriss der Agrargeschichte Lettlands, 205. lpp.

²⁾ A. švābe, Pagasta vēsture, 319. lpp. Liljedāls, 49. lpp.

majos gados, kad zviedru okupācijas karaspēks saimniekoja iekarotās muižās, par staciņu sauca visu šo muižu ienākumus. Turpmākos gados staciņš ir vispārējs nodoklis, kas smagi gulstas uz kara izpostītiem zemniekiem. Gustavs Ādolfs raksta 1622. g. 17. okt. Uksensērnā: «... kas ziņējas uz zviedru karaspēku, kas atrodas sīkos apcietinājumos, tad tie jāuztur ar proviantu, un novadu zemnieki lai dod tiem staciņu, kaut tas arī viņiem grūti nāktos. Mēs labāk vēlamies, lai labi uzturētu mūsu karaspēku nekā taupītu zemniekus, par kuriem taču nezinām, cik ilgi tos paturēsīm»³⁾. Staciņš pirmos gados dažādos novados ir dažāds, kā jau kara kontribūcija, ko reizēm uzlika stipri patvaļīgi un tiešām netaupot zemniekus. Delagardi vairākās vēstulēs karalim 1623. un 1624. gadā uzsver, ka tā turpinoties un staciņu paaugstinot, zemnieki bariem bēgs no saviem ciematiem⁴⁾. 1623. g. 4. februārī Delagardi raksta kancleram, lai tas rūpējas par labības pievedumu karaspēkam no Zviedrijas un Somijas, jo zemniekiem vairāk staciņu nevar uzlikt⁵⁾.

Bīskapija ievāca staciņu jau ar pirmo gadu, par kuŗu mums ir lēsumi (1624.). 1625. gadā kronim nodeva visus Trikātas, Cēsu un Otepejas ienākumus, paturot zemes kungam vienīgi ienākumus no 1¾ arkla un staciņu no Otepejas. Pēdējais motivēts ar to, ka visu pārējo muižu kunga tiesu ar visu kaudzes tiesu nodod kronim (1625. g. muižu grāmatas). Stāvoklis 1625./26. gada ziemā karaspēka apgādē bija visai grūts. To vērojam no tā, ka kancleram personīgi uzdeva nokārtot karaspēka apgādi⁶⁾ Koknesē (kur novembrī atradās pats karalis¹⁾, Sēlpilī, Biržos²⁾). Kanclers devās uz Valmieru, lai pirmām kārtām no savām un apkārtējām muižām mēģinātu sagādāt vajadzīgo pārtiku. Visus staciņa rudzus un miežus kanclers pavēlējis izcept maizē, un tos kopā ar staciņa zirņiem un pupām nosūtīt uz Koknesi — tā viņš raksta 1625. gada 27. novembrī karalim³⁾. Tai pašā vēstulē kanclers ir nesaprašānā par to, vai vērši, kuŗus karalis licis rekvizēt no zemniekiem, ir tie paši staciņa vērši, vai domāts jauns vēršu staciņš. Tā ka staciņa vērši esot vajadzīgi novados novietoto jātnieku uzturam un jau pa lielākai tiesai patērēti, kanclers centīsies ievākt jaunu vēršu staciņu un kopā ar vecā staciņa atlikumu nosūtīt uz Koknesi. Uz karaļa rīkojumu pārtikas piegādes lietā 1625. g. 23. nov.⁴⁾ kanclers atbild, ka licis savās muižās izcept staciņu labību maizē un nosūtījis uz Bērzeni, cik bijis izcepts. Tāpat licis turp nosūtīt maizi no Cēsīm un apkārtējām muižām.

²⁾ AOB II, 1. Nr. 169.

⁴⁾ Liljedahl, 49. lpp.

³⁾ AOB II, 5. Nr. 92.

⁶⁾ AOB I, 3. Nr. 122. post scriptum.

¹⁾ AOB II, 1. Nr. 228., karalis kancleram 1625. g. 17. nov. «... esam jums darijuši zināmu lielo pārtikas trūkumu šeit...»

²⁾ Ibid. Nr. 229.

³⁾ AOB I, Nr. 124.

⁴⁾ AOB II, 1. Nr. 229.

Ēriks Andersons savācis Tērbatas novadā 1000 mucas maizes, bet sliktā ceļa dēļ šo maizi nevar piegādāt. Savā minētā rakstā karalis biji licis arī ievākt no zemniekiem 200—300 svārkus kaņavīru apģērbšanai, kas šīnī ziņā esot pavisam trūcīgi apgādāti. Kanclers atbild, ka centīsies izpildīt karaļa rīkojumu, kaut gan zemniekiem šai zemē pa lielākai tiesai tikai tik svārku, cik viņiem mugurā. Bet tā ka pieprasītais svārku skaits neesot visai liels, viņš centīsoties tos sagādāt. Kažoki un kurpes, ko karalis pasūtījis Ērikam Andersonam, no krieviem vēl neesot saņemti, bet tos gaidot kuŗu katru dienu⁵⁾.

1625. gada ziemā paredzētais kaņagājiens uz Biržiem uzstādīja visai lielas prasības izpostītai Vidzemei. Karalis lika Biržu kaņagājiena apgādāšanai pārtiku savākt Bērzonē⁶⁾, jo ceļš no turienes uz Biržiem būšot visdrošākais. Zemnieki, kas brauks šķūtīs, lai ņemot līdz pārtiku sev un zirgiem vienam mēnesim, jo pašu kaņaspēks un ienaidnieks Zemgali galīgi iztukšojuši. Kanclers savā 8. decembra atbildes rakstā par iespējām savākt kaņagājienam pārtiku, izsakās optimistiski¹⁾. Izcepšot 1.034³/₄ mucas labības, iegūstot otrtik maizes (Vilandes apgabals došot 117³/₄ mucas labības, Valmieras apgabals 391¹/₂ mucas, Cēsu 121¹/₂, Karkus un Rūjienas 146³/_s, Raunas 127¹/₂, Ērgemes un Lugāžu 202³/₄, Ēveles 27 mucas). Maizi nosūtīs uz Koknesi un Bērzeni. Labību sūtīšanai uz Koknesi vai Rīgu kanclers ņems no saviem krājumiem un Cēsu novada. Iesalu cer sagatavot līdz Ziemsvētkiem. Tāpat kanclers cer sagādāt zirņus un putraimus. Noderētu gan arī speķis, bet zemnieki šīnī zemē visvairāk pārtiek no augu barības, un ļoti maz no viņiem var dabūt animālos produktus. Tas bijis jo spilgti redzams, piedzenot vēršu staciņu. Uzliekot mazu staciņu, ieguvums nav pūļu vērts, bet uzliekot daudz, zemnieki nespēj to samaksāt. Ir grūti piedzīt staciņa parādus, kas noteikti naudā un kas gulstas visai smagi uz zemniekiem. Daudzi zemnieki atstāj savus ciematus un aizbēg.

Staciņa piedzīšanu labi raksturo kanclera 1625. g. 23. dec. vēstule karalim²⁾. Ēriks Andersons ieradies Valmierā ar produktiem 326 zemnieku pajūgos. Tomēr viņam nav izdevies savākt tik daudz, cik paredzēts, jo zemnieki atteikušies produktus dot, un bijis jāņem tas, ko atrada. Zemnieki pa ceļam aizbēgot, atstājot zirgus un visu vezumu. Tepat Valmieras tuvumā aizbēguši četri zemnieki. Tas tomēr nekas daudz neesot. Kanclers Valmieras un Cēsu novadā savācis 237 pajūgos un gaidot vēl 63, kuŗus nofraktēs un sūtīs tālāk. Kanclers licis savākt zemnieku svārkus, bet sadabūjis tikai kādus 100. Ēriks Andersons Tērbatā nekā nav savācis, bet tā kā dažiem zemniekiem pa trim svārkkiem mugurā, viņš domājot, ka tiem, atgriežoties no šķūtīm mājās, svārkus varēs novilkēt (sic!). Ēriks

⁵⁾ AOB I, 3. Nr. 126. 1625. g. 1. decembrī.

⁶⁾ AOB II, 1. Nr. 232. 1625. g. 2. dec.

¹⁾ AOB I, 3. Nr. 131.

²⁾ Ibid. Nr. 142.

Andersons savācis 50 vērsus, bet viņš, kanclers, 30. Vairāk pat par naudu nevarētu dabūt. Maizi neizdevies savākt, cik bija paredzēts. Tā ka Ērikam Andersonam esot līdz lielāks krājums speķa, tad bīskapijā speķa vietā ņemšot naudu un savāktu speķi sūtišot uz Rīgu.

Šī sarakstīšanās ļoti pārskatāmi raksturo valdības grūtības kara-spēka apgādē, bet vēl labāk zemnieku grūto stāvokli. Zemniekam atņēma visu, ko vien varēja dabūt. Cūkas un vērsi, govīs un kazas bija jau gandrīz visi atņemti. Uzmeklēja noslēptos lābības krājumus. Apgērbus un apavus vilka nost no muguras. Zemnieku zirgi garās šķūtīs tā bija nonīkuši, ka zemnieks aizbēgot pameta likteņa varā savu vienīgo dārgumu. Tā ir drūma prelūdijs «gaišiem zviedru laikiem». Zviedru valsts varas pārstāvji uzticīgi sekoja karaļa norādījumiem, ka zemniekus nav ko taupīt, jo pirmā vietā stāvēja kara spēka apgāde.

Staciņam ņēma nevien naudu, labību, zirņus, pupas, putraimus, maizi, sāli, apgērbus un apavus, vistas un sviestu, kas bija minēti iepriekš, bet arī vēl citas mantas. Zirgu uzturam ņēma auzas, sienu un salmus. Labības malšanai rekvizēja zemnieku rokas dzirnavas. Alus darīšanai — apīņus. Degļu izgatavošanai — linus. Liekas, ka zemniekam gandrīz vairs nekā nepalika, ko karakungi nebūtu ņēmuši¹⁾. Staciņa apmērus bīskapijā 1626. gadā rāda šāds saraksts. (Tidö arch. Andress Munchs rächenshaps för Wolmar, Moyan, Burtnich och Trikatén för Ahr 1626.) No viena arkla staciņš bija paredzēts: 1½ (Rīgas) pūra rudzu vai 2 dāldeņi (zviedru), tikpat daudz miežu, 3 pūri auzu vai 1 dāldeņis, ½ pūra zirņu vai 2 dāldeņi, 5 lauku mārciņas sviesta vai 2 dāldeņi, 5 lauku mārc. apīņu vai 2 dāldeņi, 1 pods cūkas gaļas vai 1 dāldeņis, 2 vezumi siena vai 1 dāldeņis vezumā, ⅛ vērsa vai 12 dāldeņi gabalā. ½ aitas vai 1 dāldeņis, ½ zoss vai 16 ēres, 10 olas vai 2 ēres gab., 4 vistas vai 4 ēres gab., 6 «korf» salmu vai 1 ēre, kopā 17 zviedru dāldeņi.

1628. gada vasarā kamerālo pārvaldi Vidzemē uzdeva Ērikam Andersonam. Viņa pienākumos arī ietilpa rūpēties, lai staciņu ievāktu uzliktā daudzumā ražas laikā¹⁾. Viņam bija jā rūpējas, lai staciņš ienāktu vai nu naudā vai produktos. Nauda bija iemaksājama Rīgas rentejā, bet produkti izlietojami apcietinājumu garnizonu vajadzībām. Staciņa pareizai uzlikšanai bija vajadzīga jauna arkla revīzija, bet to izdevās sarīkot tikai vēlāk. Divdesmito gadu beigās staciņa vērtību rēķināja uz 40.000 dāldeņiem. Šo daudzumu tomēr nevarēja piedzīt.

Altmarkas pamiers beidzot uz laiku deva Vidzemei tik nepieciešamo mieru, un jaundibinātā ģenerālgubernatora amatā 1629. g. novembrī nāca spējīgais zviedru valsts vīrs Johans Šite (Skytte). Viens no viņa svarīgākiem uzdevumiem bija nokārtot nodokļu jautājumu. Šim nolūkam sari-

¹⁾ «Staciņš jau no paša sākuma tuvojās iespējamības robežām. Ko zviedru valdība neņēma sev, paņēma poļi», raksturo stāvokli 1625. gadā Liljedāls 60. lpp.

¹⁾ Liljedahl, 59. lpp.

koja jau agrāk paredzēto zemes revīziju. Revīzijas aptaujās starp citu bija teikts, cik zemnieki nodevuši staciņu un produktus armijas uzturam 1628. un 1629. g.²⁾. Revidentiem bija arī jānoskaidro, vai muižu īpašnieki un pārvaldnieki nav pēmuši no zemniekiem lielāku staciņu kā nodevuši kronim. Šī 1630.-32. gada revīzija gan nenasniedza visus mērķus, kuŗus tā sev bija spraudusi, bet, zīmējoties uz staciņu, tā noderēja par pamatu pārkārtojumiem.

Vidzemes nodokļus gribēja noorganizēt pēc Zviedrijas parauga, bet šis projekts izjuka, trūkstot vajadzīgam aparātam desmitās tiesas ievākšanai³⁾. Tai vietā radās nodoms ar staciņa nosaukumu ievest vispārēju arklu nodokli no zemnieku zemes. Šim nodoklim no lauksaimniecības vajadzēja kļūt tam pašam, kas licentes bija tirdzniecībai. Šite labi saprata, ka zemnieki ir tā izsūkti, ka viņiem grūti būs nest jauno nodokli, bet viņš uzskatīja jauno staciņu par atvieglojumu, jo daudzo nodokļu un nodevu vietā (kuŗus gan parasti apzīmēja ar vienu — staciņa — nosaukumu) tagad stātos viens noteikts, zemnieku maksātspējām piemērots un visiem zemniekiem vienāds nodoklis⁴⁾.

Jaunais staciņš bija paredzēts no katra arkla zemnieka zemes 3 mučas rudzu, 3 mučas miežu un 2 mučas auzu, kā arī 2 parmisi⁵⁾ siena. Reizē ar to nolika nodokli tiesu iestāžu uzturēšanai 12 ēres no personas, neatkarīgi no zemes arklu skaita⁶⁾. Šie dati pilnīgi saskan ar mūsu muižu grāmatu aplēsumiem. No Valmieras 74 $\frac{1}{2}$ arkla un 130 vīriem, Burtnieku 94 $\frac{1}{4}$ un 114, Cēsu 28 $\frac{1}{4}$ un 48, Trikātas 26 un 43, Mujānu 16 un 29, kopā 239 arkliem un 364 vīriem bija paredzēts maksāt 1434 pūri rudzu, 1434 pūri miežu, 956 pūri auzu, 478 parmisi siena un 136 dāldeŗi 16 ēres naudā. Tas ir no arkla 6 pūri rudzu, 6 pūri miežu, 4 pūri auzu un 12 ēres uz vīru naudā. Tiesu uzturēšanai domātā nauda (hāradshövdینگepengar) uzņemta ar staciņu kopā ar nosaukumu vīru nauda (mantalspengar). Atzīmēts, ka no šī nodokļa bīskapija nomaksāja kronim 1431 pūru rudzu, 1434 pūrus miežu, 912 pūrus auzu, 267 $\frac{1}{4}$ parmisis siena, 421 dāldeŗi 16 ēres siena naudas un visu vīru naudu, tā tad nokārtoja gandrīz visus savus pienākumus. Staciņu tagad vairs neveda natūrā uz tuvākiem cietokšņiem, bet uz Rīgu. Tas bija vajadzīgs, jo kronis Uksensērnas direkcijā uzsāka plašu labības tirdzniecību. Holandē bija visai augsta konjunktūra, un paredzamo lielo peļņu karalis un kanclers bija nodomājuši izlietot kaŗa darbības financēšanai Vācijā²⁾.

²⁾ SBP 1630. g. 22/5. instrukcija revidentiem Rīgas novadā registrātūrā.

³⁾ Liljedahl, 344. un sek. lpp.

⁴⁾ Ibid. 349. lpp.

⁵⁾ Parmiss ir četri vezumi siena (Trikātas 1665. g. muižu grāmata). Šī, kā liekas, igauņu vārda latvisko nosaukumu neizdevās noskaidrot.

⁶⁾ Liljedahl, 350. un sek. lpp.

⁷⁾ Šī labības tirdzniecība plaši atspoguļojas AOB; ir arī plaši vēl neizmantoti materiāli RA.

No kara kontribūcijas tā bija izaudzis pastāvīgs nodoklis. Protams, ka muižniecība nostājās opozīcijā pret šo, kā pret katru jaunu nodokli, jo tas konkurēja ar muižnieku ņemto kunga tiesu. Tomēr kronis **nesaudzīgi** piedzina staciņa nenomaksāto daļu. **Atlikumu piedzīšanai** izlietoja jau agrāk izmēģināto paņēmieni. Parādniekiem sava parāda vērtības apmērā vajadzēja uzturēt jātniekus un viņu zirgus³⁾. Muižnieku opozīcijai pret staciņu bija vienīgi tikai tik daudz **panākuma**, ka 1633. gadā valsts padome staciņu samazināja uz 2 mucām rudzu, 2 mucām miežu un 1 mucu auzu no arkla. Tomēr Anderss Ēriksons panāca, ka staciņu paaugstināja, un zemniekiem vajadzēja vēl nodot 2 mucas auzu, divus parmīsus siena, no kuŗa viens atvietojams ar vienu valsts dāldeŗi, un pus podu linu. Bez tam ik uz 15 arkliem vajadzēja nodot vienas rokas dzirnavas. Tidō archīvā par bīskapijā 1633. g. maksājamo un maksāto staciņu ir saglabāties atsevišķs pārskats. Kā redzams no arklu skaita tabulas (34. lpp.), visas bīskapijas staciņa arklu kopskaits min. gadā, pieskaitot Otepeju, bija 254½ arkla. No tā bija paredzēts maksāt 509 mucas rudzu, 509 mucas miežu, 509 mucas auzu, 159 podi 1¼ mār. linu, 509 parmīsus siena, 17 pārūs dzirnakmeņu (ka šie skaitļi nesaskan ar augšējām normām, izskaidrojams ar to, ka staciņa nomaksa bija sadalīta vairākos termiņos, un pēdējais termiņš ietilpa jau nākošajā saimniecības gadā). Bez tam bija jānomaksā Otepejas atlikums 1½ muca rudzu, 1½ muca miežu, 11 mucas auzu.

Faktiski samaksāja (avota dati neprecīzi):

	Burtniekos	Mujānos	Trikātā	Cēsīs	Valmierā	Otepejā
rudzus (mucas)	240	32	52	58	72½	31
miežus (mucas)	262½	32	63	69		31
auzas (mucas)	303	32				
linus (podu)	47	10	16 p 18 m	17 p 15⅛ m	57 p 16⅛ m	
dzirnakmeņus (pāri)		1	2	1		
sienu (parmisi)						31

Bez tam bija izdots Valmierā 30 jātniekiem no 1633. g. 1. aug. līdz 1634. g. 180 mucas rudzu, 75 mucas miežu, 22½ mucas auzu, 195 parmīsi siena, 275 valsts dāldeŗi 1 grasis no Valmieras un 36 valsts dāldeŗi no Mujāniem naudas. Bengtam Arvidsonam maksāts 79 valsts dāldeŗi 89 graši, kopā 555½ mucas rudzu, 510½ mucas mieži, 489½ mucas auzu, 149 podi 7½ mār. linu, 509 parmīsi siena un nauda par 617 parmīsiem. ~~Tā tad bija~~ izdots vairāk 45 mucas rudzu un 108 valsts dāldeŗi siena naudas, bet mazāk 31 muca auzu, 9 podi 13¾ mār. linu un 15 pāri dzirnakmeņu.

Staciņš pilnā apmērā, t. i., cik to saņēma no zemniekiem un cik atkal nodeva tālāk kronim, ierakstīts bīskapijas muižu grāmatās tikai no 1630.—1639. gadam. Pārējos gados ierakstīta tikai starpība, t. i., ko muižas vai nu vairāk saņēma (parastāki), vai vairāk izdeva.

Tomēr par atsevišķiem gadiem ir pilnīgi lēsumi arī pēc 1639. gada.

³⁾ Liljedahl, 360. lpp.

Pēc 1633. gada reformas staciņš nostabilizējās uz 4 pūriem rudzu, 4 pūriem miežu, 2 pūriem auzu un 1 valsts dālderis siena naudas. 1637. gada sarakstā par kunga tiesu un nodokļiem «Underwizning warefter folliand Gebieter derasz Rentorbetala...» (Tidō archīvā) paskaidrots, ka visos muižu novados staciņu maksā augšā minētos apmēros, bet uz katru pūru skaita vienu sieku kaudzes tiesu.

Par 1642. gadā samaksāto staciņu ir šāds saraksts:

(Verzeichnis der Station Einnahm Ao 1642)

Valmieras apgabalā ar Mūrmuižu	103 arkli
Cēsis	44 $\frac{1}{2}$
Mujāni	29 $\frac{1}{2}$
Ēvele	22 $\frac{1}{4}$
Trikāta	51 $\frac{1}{2}$
Burtnieki, Vecate, Bauņi un Rencēni	154
	404 $\frac{3}{4}$ arkla
Bānūži	3 arkli
	407 $\frac{3}{4}$ arkla

No katra arkla jānodod 2 mucas rudzu, 2 mucas auzas, 1 parmiss siena vai 1 valsts dālderis, piecas markas šķūšu naudas, $\frac{1}{4}$ valsts dāldeņa baļķu naudas.

Par Mūrmuižas pagasta zemniekiem teikts, ka tie paši savā starpā sadalījuši maksājamo staciņu.

Pavisam maksājams:¹⁾

	Rudzi mucas	Mieži mucas	Auzas mucas	Siens Valsts dāld. Graši	Šķūšu nauda Valsts dāld. Graši	Baļķu nauda Valsts dāld. Graši	Kopā Valsts dāld. Graši
Valmieras zemnieki	152	153 $\frac{3}{4}$	67 $\frac{1}{2}$	77:33 $\frac{3}{4}$	24:78	23:13	
Burtnieki (ar jātnieku un mācītāju zemniekiem)	172	169 $\frac{3}{4}$	89 $\frac{1}{4}$	88:32	27:67	19:77 $\frac{3}{4}$	
Vecate	101 $\frac{1}{2}$	110	50	54:22 $\frac{1}{2}$	21:72	12:73	
Mujāni	57 $\frac{1}{2}$	57 $\frac{1}{2}$	25 $\frac{1}{2}$	22:70	9:12	6:17 $\frac{1}{2}$	
Mūrmuiža	39	39	19 $\frac{1}{2}$	17:22 $\frac{1}{2}$	5:34	7:21	
Cēsis	105 $\frac{3}{4}$	107 $\frac{1}{4}$	44 $\frac{1}{8}$	59:64	14:73 $\frac{1}{2}$	10:70	
Bānūži	6	6	3	—	—	—	
Ēvele	46 $\frac{1}{2}$	44 $\frac{1}{4}$	16 $\frac{1}{2}$	24:22 $\frac{1}{2}$	9:34 $\frac{1}{2}$	4:81	
Trikāta	116	114 $\frac{1}{4}$	29 $\frac{1}{2}$	60:22 $\frac{1}{2}$	18:73 $\frac{1}{2}$	13:73 $\frac{1}{2}$	
Valmieras mācītāja zemnieki	2	2	1	2	:30	:22	
1641. gada atlikums							
Burtnieki	7 $\frac{1}{2}$	13	11 $\frac{3}{4}$	6:67 $\frac{1}{2}$	2:30	5:60	
Vecate	1 $\frac{1}{2}$	5 $\frac{3}{4}$	1	2:20 $\frac{1}{2}$	2:30	3:30	
Mujāni	2 $\frac{1}{2}$	4	$\frac{3}{4}$	1:45	:9	1:34	
Mūrmuiža	—	—	—	3:22 $\frac{1}{2}$	2:12	1:42	
Valmiera	3	3	1 $\frac{1}{2}$	6:	:48	2:10 $\frac{1}{2}$	
Cēsis	17 $\frac{3}{8}$	14	2 $\frac{1}{2}$	8:	5:6	2:60	
Ēvele	2	7	$\frac{1}{4}$	4:	—	1:31 $\frac{1}{2}$	
Trikāta	2 $\frac{3}{4}$	5 $\frac{3}{4}$	13 $\frac{1}{2}$	9:81	3:	3:60	
Kopā							
	835 $\frac{1}{8}$	856 $\frac{1}{4}$	377 $\frac{1}{8}$	449:15	147:51	120:29 $\frac{1}{4}$	717:

¹⁾ Valsts dāldeņi un graši nepareizi saskaitīti.

Izdevumi:

	Rudzi	Mieži	Anzas	Siena nauda	Šķūšu nauda	Balku nauda	Kopā
Pavalstnieki nodevuši	788½	777¾	371¼				
Par 407¼ arkliem				407:67½	135:82½	102:4½	645:64½
1641. gadā Valkas jātnieki piespieduši pavalstniekiem maksāt 2 valsts dālderus par parmisu siena, ko val- dība neatzīst							15:
Bīskapijas ienākumos ie- rakstīts pavalstnieku vietā							
1641. gadā samaksātais	47	78½	5¼				56:18½ ¹⁾
Kopā	885½	856¾	377¼				716:78
Atliek							:12

Šis saraksts rāda, ka reizēm zemnieki staciņu tieši nodeva Rīgā, bet nolēsumu veda muižā resp. bīskapijā. Šim nolūkam zemnieki kvītes par nobērto staciņu nodeva muižkungiem²⁾. Interesanta ir ziņa, ka zināmos gadījumos zemnieki staciņu repartīcijas kārtībā sadalījuši savā starpā.

Kā redzējām, staciņš pakāpeniski bija veidojies: sākumā kaŗa kontribūcija ar visai raibu un dažādu saturu, tad puslīdz vienādi norēgulēts nodoklis kaŗaspēka uzturēšanai un beidzot kroņa nodoklis. Tādā veidā, kā staciņš bija nostabilizējies pēc 1633. gada reformas, tas pastāvēja līdz 1801. gadam.³⁾ Tas jāsaprot tā, ka staciņa apmērs no katra arkla nomināli palika tas pats. Turpretim arklu skaits mainījās atkarībā no tā, ko par arklu uzskatīja. 1638. gada zemes revīzijas instrukcija noteica, ka zemniekam, kas pilda iknedēļas klaušas, jāmaksā staciņš par vienu arklu. Pret šādu arkla aplēsumu protestēja Vidzemes muižnieki. Jēkabs Bērs protestam pievienojās, aprādot, ka gandrīz visi pusarklenieki un ceturtdaļnieki pilda tikpat lielas klaušas.⁴⁾

4. Šķūtis.

Iepriekšējā nodaļā vairākkārt nācās pieminēt arī zemnieku kaŗaklaušas — šķūtis. Šis šķūtis sevišķi pirmos kaŗa gados bija smaga nasta zemniekiem. Zemniekiem vajadzēja gan pašiem doties līdz pajūgiem ceļojumos, kas turpinājās mēnešiem, gan arī paņēma viņu zirgus un nodeva kaŗavīriem. Piemēram, Biržu kaŗagājiena apgādašanai 1625. g. ziemā Uksenšerna paredz mobilizēt 600 zirgus, par važoniem nozīmējot kaŗavīrus.¹⁾

¹⁾ Sk. kases ienākumos 1642. g. 15.

²⁾ A. Švābe. Pagasta vēsture 321. lpp.

³⁾ ibid.

⁴⁾ RA. Oxenst. saml. Jēkabs Bērs kancleram 1638. gada 29. septembrī.

¹⁾ AOB. I, 3. Nr. 128. Uksenšerna karalim 1625. g. 2. dec. Uksenšerna paredz nosūtīt uz Biržiem 1200 mc. rudzu, 600 mc. iesala. Šo produktu pārvadāšanai būšot vajadzīgi 600 pajūgi. Vajadzīgos zirgus kanclers cer savākt: no Tērbatas novada

Tomēr šinī konkrētā gadījumā, liekas, ka šķūtis nozīmēja gan arī pašus zemniekus.²⁾ 1630. g. 6. maijā Uksensērna raksta Johanam Šitem,³⁾ ka lielās nenokārtotās šķūtis un pienākums uzturēt šķūšu lietotājus ir zemes lielākais posts, un galvenais iemesls, kādēļ zeme nevar atspirt un nostāties uz kājām. Ne tik vien viņa, kanclera, ienākumi no tā mazinoties, bet arī karaļa un kroņa staciņš un ienākumi. Uksensērna ierosina ierobežot brīvvasu izsniegšanu, sevišķi tiem, kas ceļo pašu lietās, un aizrāda, ka tagad pamiera laikā tas būs viegli realizējams. Šite kanclera viedoklim pilnīgi pievienojas un ar savu parasto enerģiju šo grūto jautājumu radikāli nokārto. Šite pilnīgi atceļ šķūšu klaušas,⁴⁾ tai vietā ieviedot kārtību, ka par pārvadājumiem, arī kroņa vajadzībām, lietotājiem jāmaksā. Karaliskā pasta vajadzībām muižām pasta ceļa tuvumā bija jātur zināms skaits zirgu un rati. Pārējiem tai vietā bija jāmaksā nodoklis. Par zirgu lietošanu noteica taksu līdz 4 ērēm par zirgu un jūdzi, par trīs ērēm bija jādod ik trešā jūdzē ierīkojamās stacijās uzturs bez dzērieniem. Pie lieliem pasta ceļiem krogus paredzēja slēgt. Pārraudzību nodeva zemes tiesnešu ziņā. Pilsētām bija privātiem ceļotājiem jāgādā zirgi un važoni. Šāda kārtība principā negrozīta pastāvēja līdz 1638. gadam, kā tas redzams no muižu grāmatu kases dēbeta, kur mūsu kopsavilkumā šķūšu lietotāju maksājumi ierakstīti ar nosaukumu stadulu nauda (28.). 1639. gadā izdeva jaunu šķūšu likumu.¹⁾ Muižām, kuŗu robežās atradās pasta stacija, bija jāuztur divi zirgi, par ko tām kronis deva 120 valsts dālderus. Šādu maksājumu bīskapija saņēma ik gadus laikā no 1639.—1644. gadam.

5. Ārkārtējie nodokļi.

Ārkārtējie zemnieku nodokļi, cik tie atspoguļojas muižu grāmatās, bija artilērijas palīdzība un armijas uzturs.

Artilērijas palīdzība (Archely Hiälpen)¹⁾ atzīmēta muižu grāmatās 1629. un 1634. gadā. 1629. gadā pēc atsevišķa saraksta artilērijas palīdzība bija uzlikta Burtnieku novada 145 arkliem pa 7 zviedru dālderiem,

300 zirgus, no Valmieras bīskapijas 261 arkla 124 zirgus, no Cēsu 79 arkliem 34, no Vilandes 78½ arkla 34, no Karkus un Rūjienas 97¾ arkla 46, no Raunas 85 arkliem 34, no Ērgemes un Lugažu 68 ½ arkla 22, no Evesles 18 arkliem 6 zirgus.

²⁾ AOB. I, 3. Nr. 131. Uksensērna karalim 1625. g. 8. dec. raksta, ka līcis zemniekiem apgādāties ar pārtiku sev un zirgiem veselam mēnesim, bet ka te esot tā nēertība, ka vezumu pārāk apgrūtina ar pašiem zemniekiem vajadzīgo uzturu un elpi.

³⁾ AOB. I, 5. Nr. 231.

⁴⁾ Liljedahl 366. lpp.

¹⁾ A. v. Richter. Geschichte der ... Ostseeprovinzen II, 2. 33. lpp. (Richtera nepaskaidrotais K.—M. nozīmē Kurant-Münze.)

²⁾ Hjälp — apzīmējums zināmiem, sākumā gadījuma nodokļiem, vai nodevām noteiktam mērķim — Zviedrijas akadēmijas Ordbok över Svenska språket 11. sējurā Lundā 1932.

kopā 1015 zviedru dālderī. No tā saņemts naudā 790 zv. dālderī $12\frac{1}{2}$ ēres un 83 pūri auzas, kuņas pieņem par 65 dālderīem $22\frac{2}{3}$ ērēm. kopā 856 zviedru dālderī $3\frac{1}{6}$ ēres. Zemnieki paliek parādā 158 zviedru dālderus, $28\frac{5}{6}$ ēres. Kases dēbetā no saņemtā ierakstīti tikai 492 zviedru dālderī $17\frac{2}{3}$ ēres. Pārējo, kā liekas, saņēmis kapteinis.

1634. gadā artilērijas palīdzību saņem: Valmierā 105 valsts dālderus 59 grašus, Cēsīs 30 valsts dālderus, Trikātā 50 valsts dālderus $67\frac{1}{2}$ grašus, Burtniekos 93 valsts dālderus, Vecatē 17 valsts dālderus, Mujānos 29 valsts dālderus $22\frac{1}{2}$ grašus, kopā 325 valsts dālderus 59 grašus. (Bönder uthan deras ordinary uttgifter till artolēri hielpen.) Spriežot pēc nosaukuma, ienākumus no šiem ārkārtējiem nodokļiem izlietoja bīskapijā artilērijas izdevumu segšanai.

Armijas uzturs (Ryttarnes station) pirmo reizi muižas grāmatās minēts 1629. gadā. Tas ierakstīts kases dēbetā no $79\frac{3}{4}$ arkla (kas atbilst staciņa arkliem bīskapijā attiecīgā gadā) 1535 zviedru dālderī 6 ēres. Atsevišķā sarakstā, kuņa minēts Burtnieku artilērijas palīdzības uzstādījums, ierakstīts, ka zemnieku parādi (tikai Burtnieku?) par armijas uzturu ir 233 zviedru dālderī $13\frac{1}{2}$ ēres.

1639. gada kases dēbeta kopsavilkumā ierakstīts «Till Ryttarnes underholl Bönder contrib. 251:72» (valsts dālderī un graši).

Bez šiem ārkārtējiem zemnieku nodokļiem arī bīskapija no savas puses deva ārkārtējus nodokļus kronim. 1645. gadā par 420 arkliem maksā t. s. karalisko subsidiju naudu à 400 florinus no ik 15 arkliem, kopā 3733 valsts dālderī 30 graši. 1647. gadā maksāta kontribūcija 406 valsts dālderī $67\frac{1}{2}$ graši. 1652. gadā kontribūcija par $427\frac{3}{4}$ arkla 2851 valsts dālderis 30 graši, 1654. gadā subsidiju nauda par bīskapiju kopā ar Ro-pažiem 2871 valsts dālderis 60 graši.

Nodevas un kļaušas muižai.

1. Nodevas.

A. Švābe savos pētījumos plaši apgaismojis zemnieku nodevas kungam naudā un graudā — pagastu un kunga tiesu.¹⁾ Bīskapijas muižu grāmatas rāda, kā šie institūti faktiski izpaudās bīskapijas muižās 17. g. simtenī. Šeit jau iepriekš jāpiezīmē, ka zemnieki ne vienmēr, pareizāki, visai reti, maksāja kungam tādā specifiskācijā, kā tas bija noteikts pagastu turot. Piem., rudzu vietā maksāja miežus un otrādi, linu vietā naudu un otrādi. Tomēr muižu grāmatās saņemamos ražojumus izgrāmatoja pirmām kārtām pēc pagastu protokoliem, resp. reizinot «patūrēto» arklu skaitu vai vīru skaitu ar kungu tiesas likmi no arkla. Lai saskaņotu ražojumu rēķinus ar patieso stāvokli, starpības, cik attiecīgie ražojumi bija vairāk vai mazāk saņemti (nekā iepriekš izgrāmatots), vai nu pierakstīja vai norakstīja. Šie grāmatojumi rēķinu dēbetā resp. kreditā mūsu kopsavilkumos parādīti ar nosaukumu «atvietots». Rēķina ierakstiem, cik attiecīgs ražojums ienācis kā kunga tiesa, tā tad jāpiešķaita vai jāatskaita atvietojumam,²⁾ lai dabūtu patieso kunga tiesu, cik zemnieki samaksājuši. Tomēr zemnieki gandrīz nekad nesamaksāja visu kunga tiesu, bet palika gadu no gada zināmu daļu parādā. Arī šie parādi, kas vienā gadā izgrāmatoti attiecīgā rēķina kreditā, bet otrā gadā atkal uzņemti par jaunu rēķina dēbetā, jāņem vērā, lai dabūtu kāda gada patieso kunga tiesas maksājumu. Sprototams, ka rēķina summējums arī nerāda attiecīgā ražojuma patieso apgrozījumu.

Agrākais kunga tiesas saraksts Tidō archīvā ir jau pieminētā 1619. gada revīzijas fragmentā par Gauderēnu (22¼ arkla 25 ciemati), Slavecēnu (19½ arkla 27 ciem.), Palmēnu (24½ arkla 26 ciemati) un Mellupes (38¼ arkla 32 ciemati) vakām.

Salīdzinot 1601. gada kunga tiesu ar 1619. gadā doto, redzam, ka Valmierā tā palikusi gandrīz tā pati. Kaut gan 1619. gada sarakstā nav minēta labība, tomēr nav ticams, ka tā nebūtu dota. Arī 1626. gada kunga tiesa palikusi galvenos vilcienos tā pati kā iepriekšējā laikā. Nākusī klāt otreņieku tiesa, jo, acīmredzot, zemnieki nevarēja darba spēka trūkuma dēļ pildīt otreņieku kļaušas. 1638. gadā vaku grāmatā minēti

¹⁾ Pirmām kārtām šeit jāmin 1926. gadā izdotā Pagasta vēsture.

²⁾ Dažos gadījumos liekas, ka muižu grāmatās atvietojumos arī kopējā summā izgrāmatoti citu parādnieku, piem., muižkungu, tādi maksājumi, kur viņi viena ražojuma parādu atvietoja, samaksājot ar citu ražojumu. Tādi gadījumi tomēr reti, un ražojumu daudzums niecīgs.

	1601. gadā — 1 a)			1619. gadā	
	No arkla	No ciemata	No pagasta	No arkla	No stropa
Rudzi	6 pūri	—	—	—	—
Mieži	6 „	—	—	—	—
Auzas	6 „	—	—	—	—
Kvieši	—	1 sieks	—	—	—
Zirņi	—	1/2 sieks	—	1 sieks	—
Lini	1 pods	—	—	1 pods	—
Kaņepāji	1 „	—	—	1 „	—
Apiņi	1 „	—	—	1 „	—
Medus	1 „ ¹⁾	—	—	—	1 mārciņa
Vistas	—	4	—	4	—
Olas	—	10	—	10	—
Siens	—	1 vezums	—	1 vezums ²⁾	—
Salmi	—	1 „	—	—	—
Malka	1 ass	—	—	—	—
Kāposti	—	—	—	1 sieks	—
Rāceņi	—	—	—	1 „	—
Aitas	—	1	—	1 ³⁾	—
Cūkas	—	—	2	—	—
Virves	—	—	—	1 ass	—
Vakas nauda	3 markas	—	—	3 markas	—
Vēršu nauda	2 „	—	—	1 1/2 markas	—
Malkas nauda	—	—	—	1 „	—
Cūku nauda	—	—	—	3 graši	—
Salmu nauda	—	—	—	1 1/2 „	—
Rakstveža nauda	2 šiliņi	—	—	—	—
Virvju nauda	—	—	—	—	—
Siko gabalu nauda	—	—	—	—	—
Otrenieku mieži	—	—	—	—	—
„ apiņi	—	—	—	—	—
„ lini	—	—	—	—	—
„ alus	—	—	—	—	—

¹⁾ Kam ir. ^{2a)} A. švābe. Die älteste schwedische Landrevision Livlands (1601). 4 markas. ⁴⁾ Kunga tiesas nauda. ⁵⁾ Vai 1 lauku pūrs miežu un 2 mārciņas apiņu. Burtniekos tā pati kunga tiesa, tikai 1/2 & 1/2 arklinieki dod vienu maisu, ceturksnieki — (Rīgas mērā) pa 2 pūriem rudzu, miežu, auzu, 1 aitu, 2 vistas, 5 olas, 1/2 podu linu, 1/2 p. cīgi: naudu 3 markas, 1 1/2 markas, nemaksā; labību Rīgas pūros — rudzus 4 pūrus, podus, sienu 1, 1, 1/2 vezumu, salmus 1, 1, 1/2 vezumu, maisus 1, 1, 1/2, aitas 1, 1, 1/2, lini — 1 pods, 1 pods, 1/2 pods. ¹⁾ Lauku pūros un svarā, pie kam 3 lauku pūri = 5 Rīgas 4 pūri rudzi, 4 pūri mieži, 8 pūri auzu (Modes pagastā 4 pūri), 1 pods linu, 3 markas kaudzes tiesu 1 sieku. Brenguļos Rīgas svarā un mērā ar 1 sieku kaudzes tiesai no apiņu, 1 aitu, 2 1/4 markas siko gabalu naudu, 3/4 markas vakas naudu, 1 sieku zirņu.

Ēvelē pēc arklū skaita no viena arkla: pa 6 pūriem rudzu, miežu, auzu Rīgas naudas, 2 1/2 markas vērsu naudas, 6 markas zemes naudas, 15 markas siko gabalu viens kājnīeks no Jāniem līdz Mikēļiem; staciņu nodod paši Rīgā.

Ropažos no 1 arkla: pa 3 pūri rudzu, miežu, auzu, 1 podu kaņepāju, 1/2 poda apiņu, No pus arkla dod pusi, bet 1/4 arkla īpašnieki nedod apiņus, kaņepājus, sienu, vistu un

kunga tiesa.

1623. gadā	1626. gadā ⁶⁾			1638. gadā ⁷⁾	
No pusarkla	No arkla	No pusarkla	No ceturtdaļas arkla	No arkla	No vīru skaita
2 pūri	5 pūri	2 $\frac{1}{2}$ pūri	1 $\frac{1}{4}$ pūri	5	—
2 „	5 „	2 $\frac{1}{2}$ „	1 $\frac{1}{4}$ „	5	—
2 „	5 „	2 $\frac{1}{2}$ „	1 $\frac{1}{4}$ „	5	—
—	1 sieks	1 sieks	1 $\frac{1}{2}$ sieks	—	1 s'eks
1 $\frac{1}{2}$ sieks	1 „	1 „	1 $\frac{1}{2}$ „	—	1 „
1 $\frac{1}{2}$ pods	1 pods	1 $\frac{1}{2}$ pods	1 $\frac{1}{4}$ pods	1 pods	—
1 $\frac{1}{2}$ „	1 „	1 $\frac{1}{2}$ „	1 $\frac{1}{4}$ „	1 „	—
1 $\frac{1}{2}$ „	1 „	1 $\frac{1}{2}$ „	1 $\frac{1}{4}$ „	1 „	—
—	—	—	—	—	—
2	4	2	1	—	—
10	10	10	5	—	—
2 vezumi	1 vezums	1 $\frac{1}{2}$ vezums	1 $\frac{1}{2}$ vezums	—	—
2 „	1 „	1 „	1 „	—	—
—	—	—	—	—	—
1 $\frac{1}{2}$ sieks	1 sieks	1 sieks	1 $\frac{1}{2}$ sieks	—	—
1 $\frac{1}{2}$ „	1 „	1 „	1 $\frac{1}{2}$ „	—	—
1 $\frac{1}{2}$	1	1	1 $\frac{1}{2}$	—	1
—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—
1 $\frac{1}{2}$ markas	9 markas ⁴⁾	4 $\frac{1}{2}$ mark s ⁴⁾	9 vērdiņi ⁴⁾	9 markas	—
4 $\frac{1}{2}$ graši	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—
3 graši	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—
3 graši	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	15 markas
—	—	—	—	—	1 pūrs
—	—	—	—	—	1 $\frac{1}{4}$ pods
—	2 podi	2 podi	1 pods	—	2 podi
—	1 muca ⁵⁾	1 muca ⁵⁾	—	—	—

LUR tauts. un ties. zin. fak. serija II, 3. 547. lpp. ²⁾ Vai 1 marka. ³⁾ Viens auns vai ⁶⁾ Visos 7 pagastos lauku pūros, vienīgi Mūrmuižas pagastā nedod apiņus un kviešus. pusmaisu, Trikātā arī tā pati kunga tiesa, izņemot Brenguļus, kas no $\frac{1}{4}$ arkla dod apiņu, $\frac{1}{2}$ p. kaņepāju, $\frac{1}{2}$ sieku zirņu. Mujānos no arkla, pusarkla, ceturtdaļas dod attiecīgi 2 pūrus, 1 pūru, miežus 4 pūrus, 2 pūrus, 1 pūru, auzas 8, 4, 2 pūrus, linus 1, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ vistas 4, 2, 1, olas 10, 10, 5. Otrieniņu alus — 1 muca, 1 muca, nedod, otrieniņu pūriem, 4 lauku podi = 5 Rīgas podiem. Mujānos no arkla Rīgas mērā un svarā — vakas naudas, no vīru skaita 1 aita, 15 markas siko gabalu naudas. Uz katru pūru nober $\frac{1}{4}$ arkla: pa 2 pūri rudzu, miežu, auzu, $\frac{1}{4}$ poda linu un $\frac{1}{4}$ poda kaņepāju, $\frac{1}{4}$ poda Mujānos otrieniņu tiesa no vīru skaita 1 lauku pūrs miežu, 1 pods linu, $\frac{1}{4}$ Rīg. p. apiņu. svarā bez kaudzes tiesas, pa 1 podam linu, kaņepāju, apiņu lauku svarā, 2 markas cūku naudas. Pēc vīru skaita: 1 sieks kviešu, 1 sieks zirņu, 1 aita. Otrieniņi iet darbā:

2 vezumi siena, 11 markas zemes naudas, 4 markas vistu naudas, 1 marku olu naudas. olu naudu. Staciņu maksā paši. Kunga tiesu maksā lauku svarā un mērā.

maksājumi, kas izdarāmi nevis no arkla, bet no vīru skaita: kvieši, zirņi, aitas. Šos tiesas gabalus, kā redzam 1601. gadā, deva no ciemata. 1638. gadā no vīru skaita dod arī otrnieku nodevu un sīko gabalu naudu. Nodevas no vīru skaita ir zviedru tiesību ietekmējuma rezultāts. Kā redzams, vecās nodevas, ko deva agrāk no ciemata, zviedru laikā ņēma no vīru skaita. Abu šo institūtu sakusums radīja jaunu jēdzienu: augšā jau minēto vīru arklu. Ja salīdzinām 1638. gada vaku grāmatās minēto kunga tiesu ar tā paša gada oficiālā revīzijā uzdoto, tad duŗas acīs, ka visas nodevas, kas vaku grāmatā atzīmētas no vīru skaita, revīzijā minētas kopā ar pārējām nodevām, ko ņem no arkla. 1638. gada revīzijā vispār nodevas no vīru skaita nepazīst. Šo parādību varētu izskaidrot ar to, ka ziņas par kunga tiesu komisijai sniedza vagari resp. paši zemnieki, kas šo niansi nodokļu mērogu starpā neievēroja.

1638. gada revīzijā nav arī minēta vaku grāmatā atzīmētā otrnieku nodeva. To varētu izskaidrot, ka šo nodevu uzskatīja tikai par pagaidu atvietojumu. Labības bēri 1638. gadā, salīdzinot ar 1601. gadu gan nomināli samazinājušies no 6 pūriem uz pieciem. Lietas patiesos apstākļus apgaismo Kokmuižas pagasta vagara Jāņa Brenča liecība 1638. gada revīzijas komisijai.¹⁾ Kunga tiesu maksājot ar mēru, kas tikpat liels kā muca. Bīskapa laikā Butlers licis izgatavot mēru, kas nav bijis tik liels kā tagadējais, bet kad zemnieki sūdzējušies bīskapam, pēdējais licis Butlera mēru sacirst. Labības bēri, lai gan nomināli mazāki, tā tad patiesībā bija palielināti.

Kunga tiesu visā bīskapijā neņēma vienādi, kā redzams no salīdzinājuma tabulas piezīmēm. Starpība bija divējāda rakstura. Pirmkārt, no arkla ņēma dažādu daudzumu un, otrkārt, dažādos mēros — Rīgas pūros gan ar, gan bez kaudzes tiesas, un lauku pūros. Muižu grāmatās kunga tiesu ierakstīja gan lauku mēros un svaros, bet pārlēsa Rīgas mērā un svarā. Pretējā gadījumā nebūtu bijis iespējams skaitļus summēt. Par Rīgas pūra lielumu bīskapijā varam spriest pēc piezīmes 1662. gada muižu grāmatā. Tur minēts, ka valsts kanclera pūrs izrādījies par diviem stopiem lielāks par Rīgas pūru. Tā kā Rīgas pūrs bija 54 stopi, «Rīgas pūrs», kas figūrē mūsu tabulās, skaitāms par 56 stopiem. Šis spriedums jāpieņem ar vispārējo rezervi par mēriem un svāriem senos laikos. Prēcīzs mērs un svārs prasa nevien eksaktas kvantitātes noteikšanas izpratni, kas tolaiku cilvēkiem trūka, bet savienots arī ar tādām tehniskām grūtībām, kas pārvarētas tikai modernos laikos.¹⁾ Mēri un svāri, kuŗus saskaņoja, isā laikā jau atkal bija kļuvuši dažādi.

¹⁾ KA. Actus revisionis generalis Livoniae fol 366 (Valmiera).

¹⁾ E. F. Heckscher. Der Merkantilismus I, 92. lpp. Jena 1932. Sk. turpat sekojošās lapas pusēs «kaudzes tiesas» izcelšanos, mēru un svāra pakāpenisko palielināšanos un ārkārtīgo sadrumstalotību un sajukumu 16. un 17. gadu simteņos.

Mūsu tabulās parādīta arī «trūcīgo zemnieku tiesa». Tie bija to zemnieku maksājumi, kas mazturības dēļ no maksājumiem bija atšvabināti, un kuŗu arkli neietilpa «paturētos» arklos, bet kas tomēr bija maksājuši. 1640. gada muižu grāmatā par to paskaidrots: «unvermögene die gekürzt werden, haben nach vermögen gezahlt.»

Zemnieku nodevu termiņus noteica 1643. gada pārvaldnieka Rautensteina instrukcija muižkungiem (TA.). Labība, lini, kaņepāji bija jāievāc uz Simaņiem, aitas un vaku naudas uz Jāņiem, staciņa nauda uz Jaungadu, pārējā nauda uz Lieldienām (15. p.). Bez kunga tiesas zemnieki maksāja arī desmito tiesu no postažām un mežu zemes (ödes tionde).

Šīs nodevas pamats muižu grāmatās nav paskaidrots. Totiesu korespondencē izdevās sameklēt dažus norādījumus, pēc kuŗiem varam nākt pie šāda slēdziena. Zemnieki apstrādāja kādu gabalu savu kaimiņu postā pamestā tīrumā vai iekopa tīrumus mežā — «brīvā zemē». Muiža šo zemnieka papildus ražu aplika ar nodevu desmitās tiesas (pareizāki, ceturtās tiesas)¹⁾ apmērā. Kā redzams no muižu grāmatām, zemnieki šo papildus nodevu reizēm palika tāpat parādā, kā pārējo kunga tiēsu. Sākumā, kamēr bija postā pamesti daudz arklu un tie draudēja apaugt ar mežu, muiža necēla iebildumus, ka zemnieki apstrādā šos papildus tīrumus, jo sevišķi tādēļ, ka tas varēja pacelt zemnieku kaŗos izputināto turību.²⁾ Kad postā pamesti arkli bez saimnieka stāvēja tikai īsu brīdi, kaimiņiem to apstrādāšanu aizliedza, lai zemi nenoplicinātu.³⁾ Zemnieki, iekopjot tīrumus mežā, centās izvairīties no nodevas kungam. Muiža šo tīrumu ražu

¹⁾ Par desmito tiesu un tās ievākšanas tehniku sk. A. Švābe — Pagasta vēsture 216. un sek. lpp., tā paša autora Zemes attiecību un zemes reformu vēsture Latvijā, Rīgā 1930. 48. un sek. lapp.

²⁾ RA. Oxenst. saml. Ledebürns Uksenšernam 1633. g. 12. augustā. «Es sey mein Gnädigem Herrn berichtet wy dass ich gestern alhie auff alle Amtter die Wacken zu halten geendigt, in selben auch in quitterett wass ein ichlicher Baur vormugen und unvermügen alte und etzliche neywe Gesetzte im vorgehende 632 Jahr an alle Persehlen aussgegeben, von ihre Haken und wass ich auch auf wüste Lande geschnitten dy man umb der schwerēn Aussgabe und der Armuth halben nicht hatt können abschaffen, solches alles auss Ursach geschehen, dass die Ambtleutte und andere kein Unterschleyff gebrauchen und man ein lange rest zur Unschuld auf den armen Bauren fūhrett, die dadurch zweymahl zahlen müssen, wy woll unglich zuvor geschenn, welches ich zu 631 vernommen, und auch meinem Herrn von alle die Bauren Aussgabe nach ihr eigēn Bekentniiss die Summa nebenst die Einnahm der... zusenden, wüsse der Buchhalter in kunfftig von allen Rechnung zu thun.»

³⁾ 1634. g. 18. jūlijā Ledebürns raksta kancleram (RA. Oxenst. saml.) ... Nachdem man allhy auff Befell meins Herrn di Bauern von di wüste Lande zu bearbeiten nicht kaŗ abhalten, welches meinen H. zu keinem Vortell sondern schade geschiehtt wan man einem oder mehr Bauernsetzen will ist ds Lantt von andern abgebrauchett Zuhen auch da durch di Lande in Busch undt stellet uj auch di hosschlege an sich. Da ein neyw besetzter sein sücklein Landes suhen oder haben will muss er es mit grosser beschewer tuhn.

apķilāja, uzliekot savu zīmi — krusu. Šinī laikā ļoti bieži muižu grāmatās postāžu un mežu zemes desmitā tiesa pieskaitīta soda labībai.⁴⁾

2. Klausas.

Muižas īpašniekam bija divējas iespējas, kā izmantot savā labā zemnieku darba augļus. Pirmām kārtām, varēja ņemt daļu zemnieka ražojumu viņa paša laukos un, otrkārt, varēja ņemt zemnieka darba spēku un likt viņam strādāt muižas laukos.

Klausas muižu redukcijas laikā iedalīja kārtējās un ārkārtējās.¹⁾ Kārtējās klausas pildīja īstenieki: a) ar zirgu, b) kājām (kājnieki), un c) otrenieki kājām (vasarā). Ārkārtējās klausas pildīja liecinieki: a) trešinieki, b) kārtņieki (pie lopiem gani u. c.), c) kurtnieki (naktssargi), d) vezumnieki, e) talcinieki (steidzīgos darbos īslaicīgas klausas; atšķirībā no pārējiem klausiniekiem saņēma muižas uzturu).

Cik patiesi zemnieki deva klausas, par to muižās deva īpašus sarakstus, t. s., darba grāmatas (Arbeitsbuch, Arbeits Diarium). Ja muižu grāmatām un produktu lēsumiem bija nozīme kā muižu ierēdņu nolūsumiem par viņiem uzticētām vērtībām, kas tamdēļ bija uzglabājami un revidējami, tad darba grāmatām tādas nozīmes nebija. Šis ir iemesls, kādēļ darba grāmatas saglabājušās tikai fragmentāri. Tidō archīvā izdevās sastapt tikai vienu 1675. gada darba grāmatu Valmierai. Turpretim dažādi darba spēka izlietošanas aplēsumi un kopsavilkumi saglabājušies biežāk. Kaut gan šie saraksti nerāda, cik patiesi izlietoja kļaušu darbu, tomēr viņi ļauj spriest, kāds darba spēks bija muižu rīcībā. Zinot normas, ko klausinieks varēja paveikt, varam par kļaušu darba apmēriem aptuveni spriest pēc muižu lauku ražām, kas minētas muižu grāmatās. Vispazīstamākā un literātūrā vairākkārt pieminētā tāda kļaušu darbu norma ir minēta 1688. gada 30. janvāra Vidzemes ģenerālrevīzijas memo-

¹⁾ 1698. gadā Mūrmuižas zemnieks Jānis Skangals sūdz M. Strokircham leitnantu Kristapu Dunti. Leitnants esot aizkrustojis (bekreutziget) viņa ciemata izsētos rudzus un vasarājus. Labība esot izsēta meža zemē, kas pieder pie mājām kopš seniem laikiem. Jau pirms pieciem gadiem leitnants apstrīdējis šīs zemes piederību, bet mērnies Ulrichs lietu izmeklējis un atzinis, ka zemes gabals pieder pie mājām. Dunte uz Strokircha pieprasījumu paskaidro, ka zemniekam Skangalu Jānim aizkrustotā labība esot sēta brīvēzēmē (Freyland). Skangals turpretim apgalvo, ka bez strīdīgā zemes gabala ciemats par pusarklu nevar pastāvēt. Mich. v. Strokircha 1698. g. 23. augusta rezolūcija šo strīdu izšķir — tā kā «krustotā» labība sēta meža zemē, kas mērita 1692. gadā, šo vietu nevar uzskatīt par brīvēzemi, bet tā uzskatāma kā zemnieka Skangala ciemata zeme. Leitnants lai turpmāk neceļ Skangalam nekādus kavēkļus. 17. septembrī Strokirchs uz vēlreizēju leitnanta iebildumu paskaidro, ka mērijumu nevarot apstrīdēt, jo viņam, Strokircham, pašam bijušas kartes rokā. Tāpat nepareizs esot uzskats, ka pusarkliniekam nevarētu būt vairāk par 30 mucas vietām zemes. RA. Livonica. 1935. II, 315.

²⁾ A. Švābe. Pagasta vēsture 296. un sek. lpp.

riālā 38. pantā.²⁾ Klausīnieks, kas strādā 5 dienas nedēļā, var iestrādāt 40—50.000 kv. olektis, augstākais, 70.000 kv. olektis ziemājus un tik pat vasarājus. Tas ir 8—14 pūri uz zirgu.³⁾ Tāda norma bija arī noteikta bīskapijā. Ērika Akselona 1649. g. 9. februāra instrukcija rentmeistaram nosaka, ka nedēļas strādniekam jāapsēj, jāiear un jāizstrādā mazākais 6 pūri rudzu un 8—10 pūri vasarāja. Tie zemnieki, kas paliek pāri, aplēšot muižas sējumus pēc šīm normām, liekami uz brīvnaudām (leidu)⁴⁾, kas spēj maksāt, bet citiem iznomājami tie, kas maksāt nespēj. (TA. instrukcijas 21. pants.)

Bīskapijā mūsu periodā kārtējās kļaušanas pilda īstenieki un kājnieki. Otrēnieku vietā gandrīz visās muižās maksā otrēnieku nodevu. Dāvida Reimersa 1647. gada 28. jūnija vēstulē⁵⁾ un Ērika Uksenšernas 1649. g.

²⁾ Memoriāla zviedru kopija. RA. Livonica 14. Reduct. & sm. fasc.

³⁾ A. Schwabe. Grundriss der Agrargeschichte 219. lpp., Pagasta vēsture 297. lpp.

⁴⁾ Terminu leidu muižu grāmatās sāk lietot tikai sešdesmitos gados.

⁵⁾ Dāvids Reimers 1647. g. 28. jūnija vēstulē Uksenšernam (RA, Oxenst. saml.) ierosina likt pie darba arī leidenieku un, paturot otrēnieku tiesu, prasīt no otrēniekiem kļaušanas no Jāņiem līdz Miķeļiem. Tad varēšot netik vien pienācīgi apkopt laukus, bet arī iztīrīt pļavas un list lidumus. Reimers griezies pagastā ar šādu priekšlikumu pie zemniekiem, bet zemnieki neesot piekrituši. Veids, kādā Reimers ieteic nokārtot šo lietu, ļauj attiecināt arī uz bīskapiju A. Bulmerinka (A. Bulmerincq. Die Besiedelung der Mark der Stadt Riga 1201—1600, Rīgā, 1921. 45. lpp.) un A. Švābes (Pagasta vēsture 335. lpp.) spriedumu par to, ka pašiem zemniekiem bija līdzrunāšanas tiesības, ja zemes kungs vēlējās grozīt nodevas. Attiecīgā vieta šinī 1647. gada 28. jūnija vēstulē ir sekojoša:

«Ich kan Ew Gräffl: Excell nicht gemugsahm schreiben, wass Allarm und wehrens mir die Pauren bey den Wacken gemachet, als ich auff die Landt gebrechliche aussendung der Otterneken urgiret, dan dass ienige so sie an den Persehlen (ohngefehr auff 2 Rdr belaufend) aussgebenn, rechne ich auff 6 Wochen ieder 5 tage (den hie gehet d Paur nur 5 Tage in d Wochen zur arbeit) kombt jeder tag uf 6 groschen, und wolte gerne haben, dass sie mir noch dazu 6 wochen einem Fussgenger aussenden solten, immassen unsere benachbarten alss Pattküll, die Alpendehen Rosen und andere mehr von ihren Pauren, theils von Johanni biss Michaelis theils von S. Jurgen biss Michaelis den andern zu fus gehenden Arbeiter zu geniessen haben, und weil unser Pauren hie im Wendischen Bischoffthumb kein privilegium sonderlicher freyheit vorzubringen, dünkett mir, dass sie alss gleiche an einem orte und in einem Lande wohnende Brüder gleiche Last billig tragen müssten. Umb dieses hey ihnen einzuführen, und dass man die Pauren in gesambt uf besitzung uf besitzung halber und keinen ganzen Haken bringen möchte (es wehre dan das einer einen ganzen behalten und 2 arbeiter eines zu Pferde, den andern zu fuss ds jahr durch dafür aussenden oder dem Herren sonsten mit gelde gerecht werden wolte, den es ist Landes recht, und in Zeiten der Pohlen ist es auch gewöhnlich gewehsen, dass ein Paur vom halben haken seinem Herrn wochentlich ds sein 5 tage in d. Wochen einen Arbeiter mit dem Pferde und dazu einen Oternicken zu fuss von Johannis biss Michaelis aussenden muss) hielte ichs meiner einfalt nach, nicht für unrahtsam zu sein, wan E. Grafl: Excel 3 od 4 vom Adell auss dem Rigischen und Wendischen Creiss verordnen möchte, dass dieselbe auff einen tag 3 oder 4 anhero kommen und den Pauren ihre gebühr und des Landes Recht von wegen aussendung der Oternekes, und das ein Paur nur

9. februāra instrukcijas 22. pantā gan izteikti vēlējumi, lai turpmāk otreņiki, kā citur, bez savas nodevas arī ierastos uz 6 nedēļām darbā, bet, liekas, ka tie palika tikai vēlējumi. Ārkārtējās klausas pilda vezumnieki, kas nogādā muižu labību tirgū — Rīgā, Pērnavā vai Tallinā. Reizēm labību pa ūdensceļu Rīgā nogādā kareivji. Bīskapijā pazīst talku, un tā paskaidrota 1643. gada muižu grāmatās «hwilkett ähr niar alla Bönder till skiorda Tydhen uthdrif: til dagswerken.» Talciniekiem izsniegto alu un uzturu rāda muižu grāmatu kopsavilkumi. Kārtņieku vietā maksā naudu, bet lopus apkopj kājnieki moderes uzraudzībā.

Disponējamo kļaušinieku skaitu rāda šāds saraksts (TA) 1638. gada vaku jeb revīziju grāmatā:

	Zirdzinieki	Kājnieki
Cēsīs	50	12
Valmierā, Kokmuižā un bijušā leitnanta muižā	62	42
Otrpus Gaujai un Mūrmuižā	21	11
Trikātā, Vāles muižā un Brenguļos	65	19
Burtņiekos un Rencēnos	55	25
Vecatē un bijušā Kapteiņa muižā	45	16
Mujānos pie pils un postażām	35	12
Ēvelē	44	17
Ropažos	25	6
Kopā 9 muižkungu rīcībā	402	162 (!)

No 1646. līdz 1648. gadam ir saraksti par kļaušiniekiem, kā tiem jāierodas darbā: iknedēļas, ik otro nedēļu un t. t. Aplēsts arī caurmērs, kāds zirdzinieku un kājnieku skaits nedēļā muižas rīcībā (sk. tabulu).

Par kļaušu darba izlietošanu Tidō archīvā ir kāda muižu pārvaldes ierēdņa ziņojums (attiecināms uz 40-tiem gadiem): «300 vai 360 kļaušinieki vasarā un arī citā laikā bez lauku darbiem neko sevišķi nevar paveikt, kur varētu gūt kādu jūtamu labumu. Kad pavasarī lauki ir sagatavoti un apsēti, jāsāk vest mēsli, art rudzu lauki, list lidumi, kur tādi atrodami. Bez tam uzpludināms ūdens pļavās, sevišķi slapjos gados. Šie darbi turpinās, kamēr labība nogatavojas. Ja siena laiks ir sauss un ar siena ievākšanu ātri tiek galā, tad līdz labības pļaujai paliek vēl dažas nedēļas. Šinī laikā jānobeidz lidumu lišana, rakšanas darbi, būves darbi un pļavu izciršana tur, kur to var darīt bez zaudējumiem. Pēc tam ir jāgatavo tīrumi ziemas sējai, jāpļauj un jāsēj, kā arī jākuļ. Tas turpinās līdz oktōbrim. Kad labība iesēta un druvās nopļautas, jāsamet kul-

ein ½ Haken besitzen und davon vorbesagte Pflicht thun solte, wohl und genugsahm einblawen thäten, dan, obwohl auch ich in den Wacken und bey der Revision ihnen genugsahm davon predige, was ihre pflicht sey, so hatt doch solches keine Crafft, wan aber etliche hiesiges Ortes gesessene vom Adell in authorisirter Commission solches bey ihnen urgiren und die Exempla von ihren eigenen Leuten ihnen vorbehalten würden, sollte solche vielmehr bey ihnen beschaffen.»

M u i ž a	1616. gadā								1647. gadā								1648. gadā											
	Katru nedēļu ar zirgu	1/2 nedēļu kājām 1/2 nedēļu ar zirgu	Katru otro nedēļu ar zirgu	Katru trešo nedēļu ar zirgu	Katru nedēļu kājām	Katru otro nedēļu kājām	Katru trešo nedēļu kājām	Kopā nedēļā		Katru nedēļu ar zirgu	1/2 nedēļu kājām 1/2 nedēļu ar zirgu	Katru otro nedēļu ar zirgu	Katru trešo nedēļu ar zirgu	Katru nedēļu kājām	Katru otro nedēļu kājām	Katru trešo nedēļu kājām	Kopā nedēļā		Katru nedēļu ar zirgu	1/2 nedēļu kājām 1/2 nedēļu ar zirgu	Katru otro nedēļu ar zirgu	Katru trešo nedēļu ar zirgu	Katru nedēļu kājām	Katru otro nedēļu kājām	Katru trešo nedēļu kājām	Kopā nedēļā		
								Zirdzīnieku	Kānieku								Zirdzīnieku	Kānieku								Zirdzīnieku	Kānieku	Zirdzīnieku
Cēsis	32	7	24	—	10	—	1	47 ¹ / ₂	13 ⁵ / ₆	33	5	25	—	5	—	—	48	5	24	5	18	1	17	—	—	35 ⁵ / ₆	17	
Apses muiža	1	—	5	—	3	—	—	3 ¹ / ₂	3	6	1	6	—	4	—	—	9 ¹ / ₂	4 ¹ / ₂	9	2	1	—	5	7	—	—	10 ¹ / ₂	8 ¹ / ₂
Bānūži	7	—	4	—	2	—	—	9	2	11	—	3	—	1	—	—	12 ¹ / ₂	2	9	2	1	—	2	—	—	—	10 ¹ / ₂	2 ¹ / ₂
Valmiera	54	28	22	1	27	1	—	79 ¹ / ₃	41 ¹ / ₂	84	22	8	2	21	4	2	99 ² / ₃	34 ² / ₃	60	18	14	1	42	4	6	76 ¹ / ₃	55	
Mūrmuiža	22	7	3	—	12	2	—	27	13	28	5	6	1	6	—	—	33 ⁵ / ₆	8 ¹ / ₂	29	11	2	—	8	—	—	35 ¹ / ₂	13 ¹ / ₂	
Burtnieku Jaunā muiža	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	2	3	1	2	—	—	18 ⁵ / ₆	3	15	13	2	1	6	1	1	22 ⁵ / ₆	13 ¹ / ₃	
Burtnieki	37	23	24	2	21	1	—	61 ¹ / ₆	33	39	11	12	2	23	3	1	51 ¹ / ₆	30 ¹ / ₃	28	14	11	5	21	—	—	41 ² / ₃	28	
Rencēni	17	15	—	3	15	—	—	25 ¹ / ₂	22 ¹ / ₂	17	10	—	—	16	—	—	22	21 ¹ / ₃	12	10	6	7	11	—	—	22 ¹ / ₃	16	
Vecate	11	3	7	1	7	1	—	16 ¹ / ₃	9	27	5	7	—	4	—	—	33	6 ¹ / ₂	21	6	9	1	13	2	—	—	28 ⁵ / ₆	17
Bauqi	28	6	2	—	10	1	—	32	13 ¹ / ₂	29	1	4	—	12	2	—	31 ¹ / ₂	13 ¹ / ₂	24	1	9	1	10	1	—	—	29 ¹ / ₃	11
Trlkāta	53	10	8	—	15	2	—	62	21	73	2	6	—	12	1	—	77	13 ¹ / ₂	67	8	12	1	16	—	—	77 ¹ / ₃	20	
Mujāni	42	7	12	—	11	—	—	51 ¹ / ₂	14 ¹ / ₂	34	7	14	2	8	—	—	45 ¹ / ₆	11 ¹ / ₂	34	9	13	1	10	—	—	45 ¹ / ₃	14 ¹ / ₂	
Ēvelē	19	10	13	—	13	2	—	30 ¹ / ₂	19	23	12	16	—	8	1	—	37	14	24	15	11	—	13	1	—	—	37	21
Kopā	—	—	—	—	—	—	—	445 ¹ / ₃	205 ⁵ / ₆	—	—	—	—	—	—	—	519 ¹ / ₆	168 ¹ / ₃	—	—	—	—	—	—	—	—	473 ¹ / ₃	237 ¹ / ₃
Leida valsts dālderis .	—	—	—	—	—	—	—	1734	—	—	—	—	—	—	—	—	1482	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1182

šanai labība kaudzēs un jāizcērt pļavas. Kulšana turpinās vēl ziemā, un to veic naktī. Dienā, kas šīnī gada laikā visai īsa, jāpiegādā rijā labība, un tirā labība jāizved klēti, salmi laidarā, kūtis vai šķūņos. Kur nepieciešams, jāizlabo ēkas un jumti. Rijām jāpieved malka. Jāizcērt lidumi un jāveic visādi sīki darbi, ko nemaz visu nevar aprakstīt. Ja rudens ir sauss un ar šiem darbiem ātri tiek galā, var aizlaist uz Rīgu vai paveikt būves, kādas muižā būtu nepieciešamas. Tāpat var sagatavot mežā malku ķieģelnīcai, kaļķu ceplim, rijām un muižām. Zirgi šīnī laikā maz noder, izņemot gadījumu, ja sagatavo tīrumu nākošā gada vasarāju sējai, to aparot un noecējot. Tas visai ieteicami, ja vien laiks (Wetter und Zeit) to atļauj. Arī linu kulstišana un vērpšana prasa laiku, bet visus sīkos mājturības darbus nemaz nav iespējams aprakstīt. Ziemeļpauze, vedot labību. Kad tas paveikts, jāpieved baļķi būvēm un citur, kur tas vajadzīgs. Tāpat jāpieved citi materiāli un kurināmā malka. Pavasarī, iekams sāk art, jāstrādā pie būvēm. To gan arī dara rudenī, bet tad ir dienas īsas. Jātīra arī dīķi. Jo sevišķi nepieciešams celt vairāk rijas un kūtis.»

Šīnī sakarā vēl interesants otrs dokuments (TA), kas rāda, kur bīskapijā izlietoja kļaušīniekus 1653. gadā.¹⁾

¹⁾ Kurtzer Relation wie undt welch Gestaltt bey undt nach gehalttener Wacken die Arbeiter disponiret, undt auf Geldt theilsz gesetzt worden.

	nembl Geldtt	Pferde	Fuszgenger
Wenden	967 Rdr:	36	20
Kauger	265	24	7
Trykaten	605	57½	28
Wollmer	451	25	10
Kockmoysz	545	33½	27
Moyann	206	31	21
Sternhoff	25	32	8
Burnnich	301	31½	19
Bauenhof	252	33½	11
Ottenhof	278	27	11
Wollfart	201	32	22
Rantz	243	28	15
Su:	4839	391	199

Davon gehen ab:

Beim Ziegellschein	4 Pferde	8 Fuszgenger
Wasserfuhrer zu Schlosz	1	—
beim Walbauw	10	50
beim Bauwerck	—	20
Zue Burnnisch Mühlenbauw	—	4
Beim Fischen uff die Emptter		10
beim Heuwschlege reinigen		10
beim Viehe uff die Emptter		48

Ja pieņemam, ka šis aplēsums attiecas uz to saimniecības gadu, kurā tas rakstīts, tad mums ir laba iespēja pārbaudīt dažus citus muižu grāmatu un uzstādījumu datus. 1652. gadā izsēja, apaļos skaitļos, 2163 pūrus rudzu un 3345 pūrus vasarāju. Skaitot 376 zirgus, tas ir uz zirga 5,7 pūri ziemāju un 8,9 pūri vasarāju. Kā redzams, šie skaitļi ievērojami tuvojas Ērika Akselona noliktajām normām. Ar kopējo sējumu platību 5508 pūrvietām arī labi saskan 1652. gadam uzdotā kopējā muižu platība 71¼ arkla. Atskaitot 11¼ arkla nederīgās zemes, atliek 60 arkli, no kuriem apstrādā ⅔ jeb 40 arklus. 5508 pūrvietas, skaitot 120 pūrvietas arklā, ir ap 46 arkli.

Kā kļaušu darbu izlietoja atsevišķās muižās, redzams pēc specififikācijas 1649. gadā Bēra vēstulē kancleram.¹⁾

No 1649. gada Lieldienām kļaušinieki izlietoti šādi:

Cēsīs un Apses muižā	kājnieki	zirdzinieki	leida
pie vaļņa būves	12		
zemes tiesnesim	3		
pie lopiem	2		
muižkungam	2		
zemes tiesnesim bisenieks			
un zvejnieki	2	2	
būves darbos	4		
lauku darbos, kaļķu vešanā, akmeņu laušanā, šķūtīs	(2)	41	
	27	43	579 valsts dālderī
Mūrmuižā			
pie vaļņa būves	6		
muižkungam	2		
pie lopiem	2		
rentmeistaram	1		
lauku u. c. darbos	3	24	
	14	24	152½ valsts dālderī

Feldt Wechgtare

3

Bey die Bedienten vorordnet

28

15 Pferde 181 Fuszgenger

Bleibbt zue Ackerbauw und in der Wirtschaftt von Nöhthen

376 Pferde

18 Fuszgenger

} ohne die Freygelder

Und weiln viel Fuszgenger bey theilsz Emptter da esz sich hat wollen thun laszen, beim Viehe verordnet so stetts dabey bleiben sollen, undt dagegen die Kartt-nicken abgenommen, welche Gelder geben, werden also dieselbe damit gezalzt, undt wirdt also dasz Geldt noch höher kommen, wie hernegst die Rechnung mitt mehren belegen und auszweisen wirdt.

Actum Wollmer den 8 Maij 653

Jacob Sprencporth Heinrich Weber.»

¹⁾ RA. Oxenst. saml. 1649. gada 8. jūnijā.

Valmiera		
pie vaļņa būves	12	3
ķieģeļnīcā	5	5
muižkungam	2	
pils lauksargs	1	
Torņa muižā	1	
rentmeistaram	1	
pie lopiem	2	
lauku u. c. darbos	18	53
	42	61
		526 valsts dālderī
Trikāta un muižas		
pie vaļņa būves	15	4
pie lopiem un muižkungam	4	
lauku u. c. darbos	5	48
	24	52
		501 valsts dālderis
Burtnieki un Vecate		
pie pļavu tīrīšanas	15	
pie būves darbiem	6	
muižkungam un muižā	3	
pie lopiem	3	
zāgētavā	2	
pie vaļņa būves		2
lauku darbos		62
	29	64
		184 valsts dālderī
Rencēni un Ēvele		
pie vaļņa būves	15	
pie lopiem un muižkungam	4	
pie lauku darbiem	13	43
	32	43
		396 valsts dālderī
Mujāni un Vecate		
Burtnieku pļavā	5	
pie lopiem un muižkungam	4	
būves darbos	6	
lauku darbos	6	50
	21	50
		435 valsts dālderī
Mujāni		
vaļņa būve	4	3
pie lopiem un muižkungam	4	
zāgētavā	4	
lauku darbos		35
	12	38
		133 valsts dālderī
Kopā	201	375
		2906½ valsts dālderā

(Ja salīdzinām šī saraksta gala summas ar datiem tabulā 87. lpp. par iepriekšējo gadu, novērojams, ka kļaušu darbs stipri samazinājies, bet leida pieaugusi. Vai tam kāds sakars ar to, ka 1649. gads bija smags neražas gads, paliek atklāts jautājums.)

Par kļaušu darbu saimnieciskumu atrodam kādu interesantu piezīmi tā laika zviedru literatūrā un dažus aplēsumus par bīskapiju (TA).

Šerings Rosenhane savā lietpratīgā lauksaimniecības mācības grāmatā, kas palikusi rokrakstā¹⁾, raksta, ka muižu laukus varot arī apsaimniekot tā, ka zemniekiem apstrādāšanai sadala laukus pa atsevišķam gabalam, vai liek strādāt vienam par otru. Tādā gadījumā īpašniekam pašam nav jātur vairāk strādnieku, kā tikai viens uzraugs vai jātnieks, kas uzmana darbus. Tomēr kaut gan Vidzemē un Skōnē tāda kārtība plaši izplatīta, izrādījies, ka tā Zviedrijā nav sevišķi piemērota, jo vai nu samaitā zemniekus, vai muižu zemi slikti apstrādā.

Vidzemē tādu apsvērumu neatrodam, bet TA ir daži aplēsumi, kas liecina par saimniecisko viedokli, no kuŗa muižnieks piegāja kļaušu darbam. Kāds nedatēts aplēsums attiecināms uz 17. g. s. četrdesmitiem gadiem²⁾. 500 pūrvietu lielas muižas ierīkošanai vajaga sēklas:

	valsts dāldeŗi	graši	
200 pūrus rudzu à 10 markas	133	: 30	
200 pūrus miežu à 8 markas	106	: 60	
100 pūrus auzu	26	: 60	266 $\frac{2}{3}$ valsts dāldeŗi

Zaudējumi par nesaņemto leidu:

40 strādnieku à 12 valsts dāldeŗu	480
2 vagari dotu à 30 valsts dāldeŗu	60
	806 : 60

Iegūtu turpretim:

600 pūrus rudzu à 10 markas	400	:	
800 pūrus miežu à 8 markas	426 $\frac{2}{3}$	:	
300 pūrus auzu à 4 markas	80	:	906 : 60

Tā tad uz 6 arkliem iegūtu apm. 100 valsts dāldeŗus.

Turpretim zemnieki dotu par arklu 30 valsts dāldeŗus, kopā 180 valsts dāldeŗus.

Otrs aplēsums, ko nostādīsim šim aplēsumam blakus, atrodas TA un attiecas uz 1670. gadu; «Verschlag wieviel bey den jetzt vorhanden Bischoff. Hoflagen kan ausgesaat werden und wieviel Pferdegänger dazu nötig sind.»

¹⁾ Stokholmas Kungl. Biblioteket. Handskrift Rålamske saml. Nr. 28.

²⁾ RA Oxenstierna af Södermöre D II, 3.

	1669.	1670.		
Sējums pūri	Vajaga arklu (zirdzinieku)	Sējums pūri	Vajaga arklu (zirdzinieku)	Muižās ir, ne- skaitot leideniekus
Cēsis	468	23 ² / ₅	424	21 ¹ / ₅ 301 ¹ / ₂
Valmiera	196	9 ⁴ / ₅	195	9 ³ / ₄ 22
Trikāta	922	46 ¹ / ₁₀	896	44 ⁴ / ₅ 761 ¹ / ₂
Burtnieki	305	15 ¹ / ₄	334	16 ⁷ / ₁₀ 32
Vecate	572	28 ³ / ₅	579	28 ¹⁹ / ₂₀ 45
Bauņi	456	22 ⁴ / ₅	434	21 ⁷ / ₁₀ 37
Rencēni	307	15 ⁷ / ₂₀	353	17 ¹³ / ₂₀ 18
Ēvele	411	20 ¹¹ / ₂₀	472	23 ³ / ₅ 171 ¹ / ₂
Mujāni	351	17 ¹¹ / ₂₀	390	19 ¹ / ₂ 211 ¹ / ₂
Kokmuiža	489	24 ⁹ / ₂₀	558	27 ⁹ / ₁₀ 32
Kauguri	460	23	438	21 ⁹ / ₁₀ 38
Kopā	4937	246 ¹⁷ / ₂₀	5073	253 ¹³ / ₂₀ 370
				2531 ¹ / ₂
				1161 ¹ / ₂

Paliek pāri bez leidniekiem 1161¹/₂

Lai iekārtotu jaunu 6 arklu lielu muižu, jānodzen no zemes 6 arklīnieki un jānometina uz 6 tukšiem pusarkliem. Tas nepieciešams, lai kungi varētu pienācīgi izmantot daudzos liekos strādniekus un vairotu bīskapijas ienākumus.

No arklinieka gadā saņem kunga tiesu, sikos gabalus un karalisko staciņu: 8¹/₃ pūra rudzu à 6 markas — 3 valsts dāldeņus 30 grašus, 10 pūrus miežu à 6 markas — 4 valsts dāldeņus, 8¹/₃ pūrus auzu à 3 markas — 1 valsts dāldeņi 60 grašus, 12²/₃ sieka kviešu à 10 markas — 16²/₃ grašus, 12²/₃ sieka zirņu à 10 markas — 16²/₃ grašus, 3³/₄ poda linu à 6 markas — 1 valsts dāldeņi 45 grašus, 11¹/₄ poda kaņepāju à 5 markas — 37¹/₂ grašus, 1⁹/₂₀ poda apīņu à 12 m. — 1 valsts dāldeņi 12 grašus, 1 aitu — 72 grašus. Staciņš: 3¹/₃ pūra rudzu — 1 valsts dāldeņis 30 graši, 3¹/₃ pūra miežu — 1 valsts dāldeņis 30 graši, 12²/₃ pūra auzu — 30 graši, 4 vezumi siena — 1 valsts dāldeņis, šķūšu un baļķu nauda 60 graši. Kunga tiesas nauda 1 valsts dāldeņis 54 graši, kārtnieku un zemes tiesneša nauda 72 graši, kopā 20 valsts dāldeņi 25⁵/₆ graši × 6 = 121 valsts dāldeņis 65 graši.

Uz pusarkla esošie zemnieki maksātu 4¹/₆ pūra rudzu 1:60 (valsts dāldeņi : graši), 5⁵/₆ pūra miežu 2:30, 4¹/₆ pūra auzu :75, 12²/₃ sieka kviešu :16²/₃, 12²/₃ sieka zirņu :16²/₃, 3¹/₈ poda linu 1:22¹/₂, 5⁵/₈ poda kaņepāju :18³/₄, 15¹⁵/₁₆ poda apīņu :67¹/₂, 1 aitu :72, sīko gabalu un vaku naudu 1:27, kārtnieku un zemes tiesnešu naudu 72 grašus. Staciņš: 12²/₃ pūra rudzu :60, 12²/₃ pūra mieži :60, 5⁵/₆ pūra auzu :15, 2 vezumi siena :45, šķūšu un baļķu nauda :30, kopā 12:58 × 6 = 75 valsts dāldeņi 78 graši.

Sešu arklu liela muiža sastāv no 720 pūrvietām labas un sliktas zemes. Atskaitot nederīgu zemi 120 pūrvietas, paliek 600 pūrvietas. Tās sadalot

3 latēs un apsējot ik gadus 2 lates, izsēj 400 pūrus. Ja skaita tikai 4-to graudu virs sēklas, iegūst 1600 pūrus rudzu un miežu à 6 markas, t. i. 640 valsts dāldeņus, kopā ar pusarklinieku nodevām 715 valsts dāldeņi 78 graši. Atskaitot 6 arklinieku kunga tiesu 121 valsts dāldeņi 65 grašus, no jauniekārtotās muižas paliek peļņa 594 valsts dāldeņi 13 graši.

Šie divi piemēri divos dažādos laikos, bet par vienādu zemes platību, uzrāda ievērojamu starpību — vienā gadījumā kļaušu darbs ir izdevīgs muižai, otrā nav. Sava nozīme te arī tam, ka pirmā gadījumā rēķina, ka raža dos 2,4 grauda virs sēklas, otrā 4 graudus. (Te jāpiezīmē, ka iemīļoto saimniecības vēsturnieku tezi, ka lauksaimniecībā lauku ražības ziņā valdījis tūkstošgadīgs sastingums, nāksies revidēt. Tieši 17. g. s. otrā pusē, vismaz Vidzemē un Igaunijā, paplašinot lopkopību, izdevās ievērojami pacelt ražas, kā to rādīs aplēsumi citā vietā...) Tomēr šai parādībai nav izšķirošas nozīmes.

Ievedot otrā piemērā arī 960 pūrus ražas virs sēklas, projektējamā muiža dotu peļņu, pat pastāvot zemākām cenām (pirmā piemērā vidējā ražojumu cena ir 8 markas, otrā 6 markas). Izšķirošais kalkulācijas moments ir pirmā piemērā ievestā kļaušu darba vērtībai un tam apsvērumam, ka, atstājot zemniekiem zemi, viņi dotu vairāk. Pirmā piemērā zemnieki ir spējīgi atvietot savas kļaušas naudā (vai arī iespējams viņu kļaušu darbu iznomāt citiem), zemnieki arī labprāt atvieto kunga tiesu naudā (maksājot 30 valsts dāldeņus no arkla). Otrā gadījumā, acimredzot, tādas iespējas nav, jo bīskapijā paliek pāri strādnieku, «bez tiem, kas likti uz leidu». Izskaidrojums šai parādībai jau dots pašos piemēros — lauku ražojumu cenas. Pastāvot augstākām ražojumu cenām, zemnieki nevien labprāt izpirka naudā savas kļaušas, bet arī atvietoja kunga tiesu par taksu, kas bija zemāka par tirgus cenu. Kritisot lauku ražojumu tirgus cenām, zemnieki nevien labprātāk maksāja graudā un bija mierā savas kļaušas pildīt natūrā, bet pat nevarēja tās citādi pildīt. Leidenieku skaits tādā gadījumā samazinājās, un muižniekam nācās brīvo darba spēku izmantot, iekārtojot jaunas muižas. Mūsu piemērs rāda, ka jaunu muižu dibināšana saistīta ar zemnieku nodzīšanu uz mazāku arklu skaitu. Tas, saprotams, zemnieku saimniecisko stāvokli vēl vairāk pasliktināja, bet izsekot šai parādībai visās konsekvencēs ietu pāri šī apskata nolūkiem un uzdevumiem. Piezīmēsim tikai to, ka zemnieku skaits 17. g. s. 70-tos gados, salīdzinot ar 40-tiem gadiem, bija audzis, kas grūtības tikai pastiprināja.

No otras puses pati kļaušu sistēma padarīja iespējamās tik zemas ražojumu cenas. Varam iet vēl tālāk — ja nebūtu bijis kļaušu darbs, jāšaubās, vai vispār Vidzeme būtu bijusi labības eksporta zeme. Kāda loma Vidzemes labības eksportam uz Vakareiropas saimn. dzīves attīstību, arī šeit nevaram izsekot, bet liekas, ka straujais Vakareiropas uzplaukums arī pa daļai slacīts latvju zemnieka sviedriem.

Laukkopības organizācija.

Kaut arī 17. g. s. nesastopam laukkopības organizācijas plānus vārda tagadējā nozīmē, saglabājušies daži dokumenti, kas uzskatāmi par laukkopības organizācijas plānu prototipiem. Nepietiekoši mēslotie lauki deva visai mazu relatīvo ražu (reizēm tikai otro graudu, reti sasniedzot piekto graudu). Tikai kļaušu darba dēļ bija iespēja turpināt ekspluatēt laukus ar tik zemām ražām. Lopkopība bija tikai laukkopības palīga nozare, jo tās galvenais nolūks bija mēsļu ražošana laukkopības vajadzībām. Mēslojumi ar pelniem un uzpludinot dūņas bija iespējami tikai mazā mērā. Kūts mēsļu vairošanai ieteic neskopoties pakaišiem. Šim nolūkam izlietotie salmi bagātīgi atmaksāšoties. «Salmi krājami un izlietojami pakaišiem. Tā iegūs daudz mēsļu. Kad būs daudz mēsļu, būs daudz graudu; ja būs daudz graudu, būs arī daudz salmu barošanai un pakaišiem», raksta Hermans (Neidenburgs) savā lauksaimniecības rokas grāmatā (60. lpp.).

Ar 1642. g. jūliju ir datēts priekšlikums par laukkopības reorganizāciju bīskapijā, kas mūs iepazīstina ar laukkopības organizāciju apskatāmā laikā un vietā, un papildina arī mūsu zināšanas par lauksaimniecības tehniku, kādas iegūstam no Guberta un Hermana (Neidenburga) lauksaimniecības rokas grāmatām. Vispirms priekšlikuma autors sniedz sarakstu par bīskapijas platību, izmantojamā kļaušu darba lielumu, lauku paplašināšanas iespējām un sējumu platību pēc paplašināšanas. Tad autors apskata lauku mēslošanas iespējas pie tagadējā lopu skaita un norāda, ka nepietiekošā mēslošana ir relatīvi zemas labības ražas iemesls. Priekšlikuma autors ražu palielināšanai ieteic samazināt sējumu platību, bet tādā gadījumā atlikušo darba spēku izlietot pļavu ierīkošanai. Palielinot lopu skaitu, būtu iespējams lauku platību pakāpeniski paplašināt, un pirmo gadu zaudējumus, samazinot sējumu platību, turpmākos gados atgūtu ar uzviju.

Sniedzam šī interesantā dokumenta atreferējumu¹⁾.

Bīskapijas lauku platība ir apmēram 52 arkli jeb 3120 mucas zemes. Ja neviens zemnieks nemaksātu leidu, tad būtu 615 kļaušinieku.

Valmieras, Vecates un Burtnieku laukus varētu paplašināt, pārējie ir pietiekoši lieli jau tagad.

Ja realizētu šos paplašinājumus, iegūtu kopā 4200 mucas vietas zemes. Sadalot šo zemi pēc vidzemnieku parašas trīs daļās jeb laukos, būtu 1400 mucas vietas ziemāju, 1400 mucas vietas vasarāju un 1400 mucas vietas atmatas. Šādu daudzumu varētu ļoti labi apstrādāt ar iepriekš minēto darba spēku. «Bet tā ka lauki lietoti gadu no gada, un dažās vietās

¹⁾ RA Oxenstierna af Södermöre Ser D II, 2. Sk. pielikumu.

pat savus 50 gadus nav mēsloti, tie dažās vietās neienes pat otro vai izsēto graudu. Ierodoties (bīskapijā) esmu gan rūpējies par lopu skaita palielināšanu, bet tagadējais lopu daudzums tikai pietiek, lai gadā apmēslotu visās muižās 80 mucas vietas, lielākais 100 mucas vietas. No mēslotiem laukiem iegūstam 6., 7., pat 8. graudu, bet pārējie lauki ienes, kā jau minēts. Ja tagad visu skaita kopā, kā mēsloto, tā nemēsloto lauku ražu, neiegūst vairāk kā trešo vai ceturto graudu.» Lai lauki vairāk ienestu, ir jāpalielina lopu skaits. Palielinātam lopu skaitam savukārt vajaga sagādāt vairāk kopējus un pietiekoši daudz barības. Raksta autors ierosina: Lauki iedalāmi mazākos gabalos, un pirmos sešos gados jāapstrādā tikai tikdaudz, cik katru sesto gadu var apmēslot un cik var no meža zemes pievienot līdumus. Pārējais jāatstāj ganībām, lai tas mēslotos pats. Turpmāk pieaugot lopu skaitam un mēslu daudzumam, sējumus varētu paplašināt. Vislielākā vērība jāveltī pļavu ierīkošanai, jo tas ir lielākais un labākais atbalsts laukkopībai un lopu uzturēšanai — dodot vairāk mēslus.

Izejot no šiem apsvērumiem, autors ierosina pirmā gadā apsēt vienīgi vienu trešdaļu no paredzētās platības, atstājot pārējo atmatā. Sadalot 1400 mucas vietas trīs daļās, būtu jāapsēj 460 mucas vietas ar ziemājiem, 460 mucas vietas ar vasarājiem, 460 mucas vietas atmatā. Šo lauku apstrādāšanai jānorīko vajadzīgais zemnieku skaits, bet pārējais darba spēks izlietojams pļavu tīrīšanai, ēku celšanai, un atlikušiem jāmaksā nauda.

Izpildot šo plānu, raksta autors cer, ka pirmos sešos gados iegūs rudzus piekto un sesto graudu, miežus sesto un septīto.

460 mucas rudzu dodot 5. graudu dotu 2300 mucas, bet 6. — 2760 mucas. 460 mucas miežu dodot 6. graudu dotu 2760 mucas, bet 7. — 3220 mucas.

Pēc sešiem gadiem labā zeme būtu divkāršojusies, un tikai viena trešdaļa būtu palikusi neizlietota. Pēc sešiem gadiem laukkopība ienestu:

920 mucas rudzu sējumu 5. grāuds 4600 mucas, 6. grāuds 5520 mucas, 920 mucas miežu sējumu 6. grāuds 5520 mucas, 7. grāuds 6440 mucas.

Kā redzams, autors turpina, iegūstot pirmos sešos gados mazākas ražas nekā tagad, zaudējumi ar uzviju atmaksātos turpmākos gados, turklāt būs vēl pavairots lopu skaits, saceltas jaunas ēkas. Palielinātās leidas naudas arī jāpieskaita ienākumiem, izņemot par tiem gadiem, kad neražas dēļ tās nevarētu ievākt, kā, piem., šinī 1642. gadā.

Vēl sīkāks plāns, nekā nupat atreferētais, saglabājies Tidō archīvā. Tas nedatēts, bet attiecināms uz 1646.—48. gadu.

«Priekšlikums par Cēsu bīskapiju, kur tikai trešdaļu (labots uz sestdaļu) visas aŗamzemes ņemtu vienai latei. Divas lates pēc zemes parašām apsētu — vienu ar rudziem, otru ar vasarājiem, bez tam vēl līdumus. Pārējā zeme paliktu atmatā 4 (labots uz 6) gadus, lai pa to laiku būtu iespējams apmēslot pārējos laukus. Šim nolūkam skaita 3 govīs uz pūrvietu¹⁾

¹⁾ Pēc Guberta, pūrvietas nomēslošanai vajadzēja 80 vienzirgu vezumu mēslu.

Priekšlikums par Cēsu bīskapiju.

M u i ž a	Arķi	Muižu lauki pūr- vietās	Dalot 6 latēs, pūr- vietas	Katru gadu jāmēs- lo pūrvietas	Mēsošanai vajā- ga lopu	Lopiem vajaga siena <i>uz zūmu</i>	Uz 30 lopiem 1 gans	Muižkungš	Vagari	Kalpotāji	Nedēļas strādīn.	Atliek nedēļas strādīn.	Ik otru nedēļu	Kājnieki	Ik otru nedēļu	Ik trešo nedēļu	v
Cēsis un Apses muiža	7	840	140	70	210	840	7	1	2	1	24	20	15	15	29	2	—
Valmiera	3 ^{1/3}	400	66 ^{2/3}	33 ^{1/3}	100	400	3 ^{1/3}	1 (vīrsnieks)	1	1	12 ^{1/2}	} 34	19	35	15	16	—
Kokmuiža un Torņa muiža	4 ^{1/2}	500	83 ^{1/3}	41 ^{2/3}	125	500	4 ^{1/6}	1	1	1	14		14	11	2	3	1
Mūrmuiža un Kauguri	4	480	80	40	120	480	4	1	1	1	13 ^{1/2}	12	11	2	3	1	—
Trikāta (paplašināma)	6	720	120	60	180	720	6	1	1	1	20	13	7	13	12	—	—
Burtnieki	6	720	120	60	180	720	6	1	1	1	20	11	14	12	10	5	—
Burtnieku Jaunā muiža	7	840	140	70	210	840	7	1	1	1	24	pietrūkst 2 ^{2/3} nedēļas					—
Bauņi un Vecate	8	960	160	80	240	960	8	2	2	2	26	25	8	6	25	2	—
Rencēni	—	720	120	60	180	720	6	1	1	1	20	visu saskaitot, atliek 2 ^{1/3} zirdze- nieka un 5 kājnieki					—
Ēvele	—	720	120	60	180	720	6	1	1	1	20	4	12	8	8	1	—
Mujāni	—	480	80	40	120	480	4	1	1	1	14	22	9	2	13	1	—
Kopā	—	7380	1230	615	1845	7380	61 ^{1/2}	12	13	12	208	171(l)	95	143(l)	115	21(l)	91

un visu lauku apmēslošanai skaita 12 gadus, kas būtu tik pat daudz, kā 6 gadi uz trešdaļu. Katram lopam nepieciešami 4 vezumi siena, neskaitot salmus un pelavas. 1 nedēļas strādnieks skaitīts uz 6 pūriem rudzu un tik pat daudz vasarāju sējuma.

(Šis aplēsums, atšķirībā no iepriekšējā, dots pūros un pūrvietās (loffstet), kas jāievēro pie salīdzinājumiem.)

Kā redzams no muižu grāmatām, šie projekti palika nereālizēti. Iemesls, liekas, bija tas, ka lopu skaitu nevarēja palielināt tik ātri, kā tas plānu realizējot būtu bijis nepieciešami. Šis lopu skaits gan sākot ar 1635./36. gadu strauji aug, bet lielais kritušo lopu skaits, kas gadu no gada atzīmēts muižu lēsumos, liecina par grūtībām, ar kurām lopkopība bija jācinās. Sevišķi jūtamas bija 1645. un 1646. gada lopu sērgas.

Eriks Akselsons Uksenšerna savā 1649. g. 9. februāra instrukcijā rentmeisteram gan nosaka (15. p.), ka laukkopības pamats ir lauku mēslošana, un ka tamdēļ jāraugās, lai būtu pietiekoši daudz labu liellopu un tie tik bieži nenobeigtos, bet dekreta ceļā, acīmredzot, nevarēja sērgas novērst. Šī instrukcija rāda turpmākos soļus laukkopības organizācijas plāna attīstībā. Instrukcijas 16. p. nosaka, ka arī cūkas turamas galvenām kārtām laukkopības dēļ. 19. p. nosaka, ka mēsli vairojami ar salmu pakaišiem un lauki mēslojami pienācīgi ik 5., 6., mazākais 8. gadu. 20. p. — lidumu lišana, uzpludināšana izdarāma un tīrumi ierīkojami tikai tur, kur sējot nešķiež veltīgi sēklu. Interesants ir 16. pants. Putni un sīklopi turami tikai tad, ja tiem var racionāli izbaņot atkritumus. Iepriekš uzstādāma rūpīga kalkulācija, vai patērēto barību iegūst atpakaļ ar gaļu, spalvām u. t. t. — «die Unkosten mit dem Profit, so es an Fleisch, Federn, Fellen und dergleichen abwirft wohl gegen ander setzet».

1653. g. 8. februāra memoriāls atkārtoti prasīja paplašināt lopkopību un norāda, kas kavē lopkopības paplašināšanu — klaušu darbs lopkopībai nav piemērots. Memoriāls tamdēļ ieteic izaudzēt no zemnieku u. c. meitām lopkopējas, kuņas uzturētu un algotu muiža.

Memoriāls paredz aitu sugas uzlabojumu, ievēdot vaislas materiālu no Prūsijas (11. p.). Burtniekos ierīkojamai ķēvnīcai jāievēd vaislas materiāls no Zviedrijas (12. p.), arī cūku suga uzlabojama (13. p.). Kā liekas, šī 1653. gada memoriālā lopkopību cenšas jau uzskatīt par patstāvīgu saimniecības nozari.

Par laukkopību minētais memoriāls nosaka, ka lauki, kur vien tas iespējams, iedalāmi trīs latēs un apvelkami ar žogiem (6. not.). Aršanai kā muižas, tā zemnieku laukos ievēdami vēršī, kādēļ jāiegādā 5 vai vairāk pāri vēršu (7. p.). Kur vien iespējams, pēc kurzemnieku parauga ierīkojami uzpludinājumi.

Ja vērojam laukkopības attīstību bīskapijā, tad redzam, ka vidējā raža laikā no 1624. gada līdz 1653. gadam pacēlusies no $2\frac{1}{2}$ grauda uz $3\frac{1}{4}$. Pēc igauņu pētnieku domām (Vāsara un Līva) relatīvā raža turpināja palielināties arī 17. g. s. otrā pusē. Tas ir svarīgs apstāklis, kas jāievēro, apspriežot gadu simteņa otrās puses lielo agrāro pārvērtību saimnieciskos rezultātus.

Bīskapijas saimniecības blakus nozares.

Dzirnavas.

Muižu grāmatās kā pastāvīgs ienākumu postenis parādīti, t. s., dzirnavu sieciņi (Mattkorn). Dzirnavu būves izdevumi un remonts bija jāsedz bīskapijai, kā to liecina akmenskaļiem un dzirnavu cēlējiem izdarītie maksājumi. Par malšanu no zemniekiem ņēma zināmu tiesu labības. Daļu no šīs labības nodeva muižai, bet atlikušo paturēja melderis. 1653. g. memoriāla 19. pantā minēts, ka vācu meldeři piedāvājušies malt par 3 sieciņiem (Matt), un pie brīva uztura uzcelt dzirnavas. 1662. gadā kameriers Jēkabs Šnachs savā revīzijas braucienā pa Uksensernu īpašumiem konstatē (TA registrātūra 1660.—1663.), ka Ropažos ir ļoti labas dzirnavas divi jūdzes no Rīgas. Viņš licis dzirnavās samalt visu labību un vest pārdošanai uz Rīgu, pirms rāte apķerās un pavēl miltus malt tikai pilsētas dzirnavās. Tāpat viņš pavēlējis celt zāgētavu, jo jūdzēm tālu nevienas tādas neesot, un, pastāvot augstām dēļu cenām («tolf tioka» maksā 2½ un 3 Rd, tolf tuna — 1½ un 1¾ Rd), zāgētava došot labu peļņu.

Kaļķu un ķieģeļu ceplī.

Ķieģelnicu bīskapijā ceļ 1639. gadā. Minētā gadā samaksāti 104 valsts dāldeři, bet 1640. gadā 96 valsts dāldeři par ķieģelniecības celšanu. Divus Valmieras kareivjus sūta uz Jelgavu, lai tie mācītos strīkēt ķieģeļus, maksājot ceļa izdevumiem 3 valsts dāldeřus un meistaram, kas viņus apmācījis, tikpat. Bez tam no Kurzemes atveda speciālistu ķieģelnieku Jāni Pasu, maksājot viņam algu 60 valsts dāldeřus gadā. Ķieģeļus izmantoja ne vien bīskapijas pašas vajadzībām, bet arī pārdeva baznīcu celšanai un citām vajadzībām. 1641. g. pārdod 4000 ķieģeļus par 24 valsts dāldeřiem. 1643. g. pārdoto ķieģeļu skaits pārsniedz jau 7000, un pārdod jau arī dakstiņus (5300, baznīcas celšanai). Turpmākos gados pārdoto ķieģeļu skaits svārstās ap 2000—3000.

Kaļķu dedzināšana bīskapijā konstatējama jau agri, un arī te sākumā strādāja kareivji, piem., 1624. gadā kareivji izdedzina 85 maisus kaļķu. Kaļķus arī pārdeva, un ienākumus par pārdotiem kaļķiem rāda muižu grāmatu kases lēsumi.

Aušanas manufaktūra.

Nedaudzo ražojumu starpā, ko bīskapija sūtīja uz Zviedriju, ievērojama loma bija linu audumiem. Parastā kārtība, ka kāds no zemniekiem auž muižas vajadzībām un par to viņu atbrīvo no pārējiem kļaušu dar-

biem¹⁾, palielināto pieprasījumu pēc audumiem nespēja apmierināt, un konstatējams, ka 1640. gadā bīskapijā strādā algots audējs. Pēc 1643. gada izmaksām redzams, ka meistars strādājis ar zeļļiem, bet 1644 gada atzīme liecina, ka audējs ir no Rīgas. Šis Rīgas meistars auda smalkākos audumus — servjetes un galdautus, kamēr rupjākos audeklus auda zemnieki, kas arī savērpa visus linus. Audēju meistars strādāja Cēsīs, bet dažkārt dzijas veda aušanai arī uz Rīgu. Audumu produkcijas pieaugumu raksturo šādi skaitļi. 1631. gadā bija noausts līnu un pakulu audekls kopā 2538 olektis, 1635. gadā 4046 olektis, 1642. gadā 7528 olektis, 1652. g. 11.583 olektis, 1653. g. 10.611 olektis, 1654. g. — 10.016 olektis.

Produkcija varēja tik strauji pieaugt tamdēļ, ka aušanā sāka nodarbināt Valmieras garnizona kareivju bērnus. Viņus novietoja īpašā «bērnū namā»²⁾, kur bija apvienota skola ar darbnīcu. Namu pārzināja «vectēvs», un sievietes veica apkopšanas darbus (1653. kases kred 8.). Sākot ar 1652. gadu, lēsumos par noausto audeklu parādīts atsevišķi, cik noauduši somu zēni. 1652. gadā zemnieki noauduši 7838 olektis līnu audekla un 2405½ olektis pakulu audekla, Rīgā un Cēsīs izausts 245 olektis servjētu un 245 olektis galdautu, somu zēni noauduši 650 olektis, un 1 dzimtcilvēks 200 olektis.

Izdevumi 1652. gadā bija šādi: audējam par 102 olektīm līnu audekla un 280 olektīm galdautu un servjētu kopā ar alus naudu samaksāti 69 valsts dālderī 12 graši, muižās izdoti 68 valsts dālderī 38 graši, uztura nauda audējam 14 valsts dālderī 30 graši.

1653. gadā zemnieki noauduši 6196½ olektis līnu audekla un 1521 olekti pakulu audekla, somu zēni ar zemnieku palīdzību noauduši 2753½ olektis līnu un 140 olektis pakulu audekla.

1654. gadā zemnieki noauduši 4813¼ olektis līnu un 1640½ olektis pakulu audekla, somu zēni izauduši attiecīgi 2772 un 116 olektis, audējs (Drellweber) — 675 olektis. Audējam Kasparam Šeferam samaksāts par darbu (valsts dālderēs un grašos) 126:4, šķietiem — 15:, par 1 podu tauku izdots 1:30, kopā 144:75 (!). Audekla nolēmums rāda šīs, kā liekas, pirmās Vidzemes manufaktūras izveidošanos un rezultātus.

Tirdzniecība.

Bīskapijas tirdzniecības darījumi vērojami divos virzienos. Pirmkārt, pašu ražojumu un nodevu izvērtēšanā, otrkārt, ražojumu uzpirkšanā

¹⁾ A. Švābe. Die älteste Schwedische Landrevision Livlands, 460., 465., 481. lpp.

KA. Actus revisionis generalis Livoniae 1638 fol 463:28. ½. arklinieks «Wilhelm Weber... tut keine arb. sondern wirkt auf dem Schlosse, wohnet auch auf Schloss Landen» (Trikātā).

²⁾ Šo namu cēla 1648. gadā. Tā bija 10×18 asu liela celtne, RA. Davida (Reimersa) fon Rozenfelta raksts Uksensērnā 1648. g. 7. februārī, RA. Oxenst. saml. 1653. gadā 16 kareivju bērnus apmāca vērpt un aust.

vai nu atkalpārdošanai, vai Uksensernas vajadzībām Zviedrijā vai Prūsijā. Pašu ražojumus un nodevas izvērtēja divējādi: vai nu pārdeva tieši muižās, vai arī nosūtīja uz lielākām pilsētām, pirmām kārtām Rīgu, bet reizēm arī uz Pērnavu un Tallinu. Muižās pārdodamo ražojumu starpā atsevišķa vieta ierādāma alum. Alu darīt bija tiesības arī zemniekiem, bet pārdodot viņiem bija jāmaksā muiža (1624. gadā ieņemts pie Sv. Matīsa baznīcas muiža par 12 mucām alus un 1 mucu medaļus 2 Rīgas dāldeņi un 24 graši). Muižās darīto un nodevās ievāko alu pārdeva krogos jau sākot ar 1624. gadu. Ar 1629. gadu kases ienākumos redzam krogu nomu. No 1630.—1639. gadam bīskapijā dara visai maz alus. Iespējams, ka šinī laikā paši krodznieki varēja darīt alu pārdošanai³⁾. 1638. gada revīzijā (KA) Valmierā (fol. 392) atzīmēti šādi krodznieki: brīvzemnieks Kaspars Rāmnieks ar 1/4 arkla zemes, maksā gadā par darbu un kunga tiesu 200 markas un pārtiek no tirgošanās ar alu. Dzimtcilvēks Pēteris Ūdenskaķis ar 1/4 arkla zemes maksā par darbu un kunga tiesu 300 markas un pārtiek no tirgošanās ar alu. Iepriekšējā gadā apmeties kurzemnieks krodznieks Jēkabs Cīrulis maksā par krogu un zemi 12 valsts dāldeņus.

1640. gadā muižas iegādājas brūvējamās kublus, un muižās sākas pastiprināta alus darīšana. Līdz ar to kases ienākumos soda naudās sāk parādīties postenis par neatļautas tirgošanās dēļ atņemto alu. 1645. g. atņemtas 6 mucas, no tām pārdotas četras, bet divas paturējis pārvaldnieks. Turpmākos gados soda naudas par neatļautu tirgošanos un konfiscētais alus ir parasta parādība. 1652. gadā atzīmējams, ka krodzniecei Dakšenei par alus pārdošanu izsniedz vienu pāri kurpju un vienas rokas dzirnavas, kas uzskatāma savā ziņā kā prēmija par muižai izdarītu pakalpojumu.

Nākošajā, 1653. gadā izdevumos parādīti 3 valsts dāldeņi 24 graši, kas jau noteikti formulēts kā maksājums zemniekiem, kas tirgojas ar alu, par viņu pūlēm. 1654. gadā zemniekiem maksātā atlīdzība ir 2 valsts dāldeņi 8 graši. Alus pārdošanas tiesības zemnieki bija zaudējuši, un krodznieki no patstāvīgiem tirgotājiem un alus ražotājiem bija kļuvuši par muižas komijiem. Tomēr arī aizliegumu pārdot alu, tāpat kā pārējās tirdzniecības aizliegumus, zemnieki pārkāpa.

Ražojumus, ko sūtīja uz Rīgu, visvairāk nodeva tirgotājam Indriķim Meijeram¹⁾, vēlāk viņa atraitnei. 1627. gadā bīskapija no Meijera saņēma avansu uz pārdodamiem ražojumiem 3000 zviedru dāldeņus, 1630. gadā 1000 valsts dāldeņus. Meijers pirka nevien bīskapijas ražojumus, bet kārtoja arī dažādus maksājumus uz bīskapijas rēķina un pārdeva dažādas bīskapijai vajadzīgās preces. Bīskapijas nolēse ar Indriķi Meijeru 1631. gadā bija šāda²⁾:

³⁾ Sk. Richter II, 2. 34. lpp., kur atzīmēts, ka zemniekiem aizliedza alus darīšanu, degvīna dedzināšanu un dzirnavu turēšanu.

¹⁾ Indriķis Meijers, ievēlēts Rīgā par vecāko 1631. gadā, rātes loceklis viņš kļuva 1642. g., mira 1645. gadā. Monumenta Livoniae Antiquae IV, Rīgā, 1844. 329. lpp.

²⁾ Ieskaitot no Otepejas saņemto.

Dēbets.		Kredits.	
	Valsts dālderī graši		Valsts dālderī graši
913 pūri rudzu à 10 markas	608 : 60	Staciņš: rudzu 700 pūri à 10 markas	466 : 60
129 „ kviešu à 12 m.	104 : 86	„ miežu 1340 pūri	
1873 „ 2 s. miežu à 8½ m.	1061 : 50	2 sieki à 8½ markas	759 : 47
130 „ iesala à 8½ m.	73 : 10	„ auzu 754 pūri à 5 markas	251 : 30
221 „ iesala à 11 m.	162 : 6	Izmaksāts Spīringam	1697 : 54½
3746 „ auzu à 5 m	1248 : 60	Pirkta 31 govys	136 : 78
481 „ auzu à 6 m.	192 : 36	15 podi sāls	61 : 67½
65 birkavi, 17 podi un 8 mār- ciņas linu à 14 valsts dāld.	921 : 81	10 podi dzelzs	6 :
11 birk., 17 podi kaņepāju à 8 valsts dālderī	94 : 72	10 mārciņas tērauda	1 : 10
13 podi sviesta à 1 valsts dālderis	13 :	1 nazis	1 :
1 aita 14 m	: 84	Papīrs	4 : 60
5 jēri à 7 m.	2 : 30	6 oлектis audekla	1 : 22½
2 lūšu ādas	100 :	Dažādi	2 : 15
		„	: 78¾
		Ceļotājiem uz Prūsiju	19 : 45
		Daž. piederumi	1 : 33¾
		Muita par dzelzi	: 88
		Avanss (sk. augšā)	1000 :
		Bilance	171 : 15
	4583 : 75		4583 : 75

1633. gadā lēsums ar Indriķi Meijeru bija šāds:

Dēbets.		Kredits.	
5963 pūri rudzu à 8 m.	3180 : 24	12 oлектis tūka staļļu puišiem	4 : 72
4880 „ miežu à 7½ m.	2440 :	5 m tērauda kareivjiem	: 36½
2101 „ auzu à 4 m.	560 : 24	Licences par vasku, medu un linu audekli	2 : 66
77 „ kviešu 12 m.	61 : 54	Sarkaņu muižkungam sēklai	
95 birk. 15 podi linu 10 m.	957 : 45	24 pūri rudzu à 8 m.	12 : 72
17 birk. 6 podi 17½ mār- caņepāju 12 m.	208 : 11¼	Staļļmeisteram Jurim vairākos paņēmiēnos izsniegts	20½
21 pods sviesta 15 m.	21 :	pūri auzu à 4 m.	5 : 42
196 podi iesala 10 m.	130 : 60	Zāles zirgiem	5 : 15
2 zirgi	130 :	Bengtam Arvedsonam	7628 : 20
		Bilance	29 : 74¾
	7689 : 38¼		7689 : 38¼

Bez Meijera tirdzniecības darījumi slēgti arī ar birģermeisteru Arendu Ekhofu Pērnāvā (1635.), Konradu Cobeli (1644.), Kordu Strukmani un Adrianu fon Fribergu, Indriķi Vulfenšildu (1653. resp. 1654.).

Darījumos ar tirģotājiem vērojams, ka tirģotāji pakāpeniski iegūst saimniecisku pārsvaru. Sākumā tirģotāji (Meijers) maksā avansu bīskapijai uz nododamiem raģojumiem. Tad raģojumus pārdod pret tūlīt-samaksu. Vēlāk raģojumus lombardē tirģotāja noliktavā, par saņemto aizdevumu uz šo labību jāmaksā intereses un par labību telpu īre. 17. g. s. sešdesmitos un septiņdesmitos gados labību u. c. raģojumus tirģotāji pie-nem tikai kommisijā (muižu grāmatas par attiec. gadiem. TA.).

Īpašnieka vajadzībām uz Zviedriju (sākumā arī uz Prūsiju) sūtīja ne vien tos ražojumus, ko muižas ieguva pašas (auzas, linu audekls), bet arī no zemniekiem pirktas mantas (ādas, apīņi, medus). Bez tam bīskapija caur Meijeru u. c. tirgotājiem iepirka sūtīšanai uz Zviedriju kokus (Wagenschot, plankas, ozola dēļus), medu, vasku, apīņus. Šie tirgotāji nokārtoja arī uz bīskapijas rēķina nosūtīšanu un muitas. Darijumu apmēri atspoguļojas attiecīgo ražojumu lēsumos un kases rēķina kreditā (30.).

Zemnieki.

Lielās grūtības kunga tiesas un citu zemnieku maksājumu ievākšanā raksturo zemnieku smago saimniecisko stāvokli bīskapijā apskatāmā periodā. Zemnieku nodevu parādi vienmēr bija īsti prāvi, sevišķi kaŗa un neražas gados. Piemēram, 1629. gadā zemnieki par 1624.—28. gadam bija parādā 3157 valsts dāldeŗus vienu grasi naudā, 1110 pūrus rudzu, 1699 pūrus miežu, 1590 pūrus 5 siekus auzu, 119 pūrus kviešu, 143 pūrus zirņu, 1 pūru 4 siekus griķu, 775 podus linu, 196 podus kaņepāju, 276 podus apiņu, 17 aitas, 226 mūcas otrenieku alus, 285 pūrus kāpostu, 285 pūrus rāceņu, 673 vezumus salmu. Muižas ierēdņi gan pielika visas pūles, lai parādus ievāktu, bet bažas, ka zemnieks varētu atstāt savu sētu un meklēt labāku dzīvi citur, spieda samierināties ar mazāku maksājumu. Zemnieku bēgšana bija ļoti parasta parādība¹⁾. Raksturīga ir Uksenšernas atbilde uz pārvaldnieka pieprasījumu, ko darīt ar vecajiem zemnieku parādiem, kuŗus nevar vairs piedzīt. «No zemniekiem jāņem, ko vien var dabūt veco parādu samaksai, bet atkarībā no apstākļiem un iespējām. Atlikumu, ko viņi nespēj samaksāt, var viņiem atlaist, bet tā, lai tie par to nekā nezinātu.»²⁾

Piedzenot parādus un nodevas, muiža centās ievērot zemnieku maksātspējas. Piemēram, Uksenšerna uz jautājumu, vai no zemniekiem, kas nav atturami no postažu lietošanas, ņemama visa raža vai tikai puse, atbild³⁾, ka šis nevēlamās parādības novēršanai jāņem visa raža, bet ar mazzurīgiem zemniekiem jādara izņēmumi (doch brukandes moderation emällan förmögne och oförmögne Bönder). Par šādu muižas piemērošanos zemnieku maksātspējām liecina arī tas, ka vienu nodevu labību vai tiesas gabalu varēja atvietot ar kādu citu. Mūsu tabulās «atvietojumi» ir visai prāvi. Par šiem atvietojumiem Bierbauchs kancleram paskaidro: «tā kā zemniekiem trūka rudzu, daudzi to vietā nodevuši miezus, kā tas redzams miežu nolēsumā. Daudzi arī nodevuši apiņus.»⁴⁾

Lai pieskaņotos zemnieku maksātspējām, reizēm arī nodevas palielināja. Kā nodevu pazemināšana, tā palielināšana notika jau ar zemnieku arklu ikgadējo pārvērtējumu. Vienā gadījumā varam arī konstatēt, ka nodevas palielina veselam pagastam. 1640. gada maijā Ledebūrns

¹⁾ RA Oxenst. saml. Munks kancleram 1624. gada 18. novembrī.

²⁾ TA reglamenta grāmatā 246. un 247. lpp. 1637. g. 15. jūlija rezolūcijas 16. punkts.

³⁾ Turpat 15. punkts.

⁴⁾ RA Oxenst. saml. D II, 2 1646. gada «Verschlag».

ziņo kancleram, ka vienojies ar Mūrmuižas zemniekiem, ka turpmāk viņi maksās vairāk, jo izrādījies, ka viņiem vairāk zemes²⁾. Saprotams, ka par nodevu paaugstināšanu ar zemniekiem bija jāvienojas, un to varēja izdarīt tikai ar viņu piekrišanu. Par to bija jau dabūjis pārliecināties pirmais bīskapijas pārvaldnieks Munks³⁾.

Septiņpadsmitā gadusimteņa četrdesmitos gados zemnieku stāvokli pasliktināja neražas. 1641. gada vasarā rudzu ziedu laikā bijušas stipras naktssalnas. Aukstuma un lietus dēļ sienu nepaguva ievākt. Nākošais bija īsts bada gads⁴⁾. Bīskapijas pārvaldei bija jāorganizē palīdzība. Indriķis Ledebūrns ar 1642. gada 2. (vai 8.) marta apkārtrakstu muižkungiem⁵⁾ uzdod izdalīt zemniekiem sēklu un maizes labību no muižu krājumiem. Trūcīgiem zemniekiem labība aizdodama, bet turīgākiem pārdodama. Jāsargājas, lai aizdevumus neizsniegtu vai labību nepārdotu svešiem zemniekiem. Palīdzība jāsniedz, lai zemnieki neaizbēgtu un nebūtu spiesti meklēt atbalstu citur. Ja zemnieki aizbēgs, atbildība par to gulsies uz muižkungiem. Šīs neražas sekas vēl sajūtamas 1643. gadā. 1645. un 46. gadā bīskapijā bija smagas neražas un lopu sērgas. Piecdesmitos gados atkal zemniekus izpostīja krievu iebrukums. Karš, neražas, karš... ir fons, uz kuŗa tēlojas zemnieku saimnieciskais stāvoklis 17. gadu simteņa pirmā pusē.

Muižu grāmatas un sarakstīšanās par zemnieku oikonomisko stāvokli dod tikai netiešus norādījumus. Tiešu liecību par zemnieku saimniecību atrodam oficiālās, valsts varas rīkotās, zemes un zemnieku revīzijās. Apskatāmā periodā tādas revīzijas notika 1624., 1630. un 1638. gadā. Pēdējās revīzijas protokoli saglabājušies pilnīgi⁶⁾. Šī revīzija notika, kad kuŗu brūces bija daudz maz sadzījušas, un tamdēļ revīzijas datus varam mēģināt izlietot zemnieku saimnieciskā stāvokļa noskaidrošanai daudz maz normālos laikos.

Mūsu avota kritikā galvenais jautājums ir, pirmkārt, vai revīzijā uzrakstīti visi zemnieki, un otrkārt, vai par uzrakstītiem zemniekiem sniegtās ziņas atbilst īstenībai.

Korespondencē par šo revīziju izdevās atrast tikai dažus norādījumus. Ledebūrns ar 1638. gada 6. jūliju datētā memoriālā lūdz kancleru paskaidrot (16. pants)²⁾, kā izturēties sagaidāmā vispārējā revīzijā. Ja

²⁾ RA Oxenst. saml. Ledebūrns Uksensērnā.

³⁾ RA Munks Uksensērnā 1624. g. 18. novembrī ziņo, ka Valmieras zemniekiem, kas maksā par pusarklu, licis maksāt par veselu arklu, saskaņā ar zemes mērijumu grāmatu, ko viņš esot saņēmis no Johana Hapacha. Sekas esot, ka zemnieki sākot bēgt uz «poļu pusi».

⁴⁾ RA Oxenst. saml. Bērs Uksensērnā 1641. g. 10. nov., 1642. g. 9. marta u. c. raksti.

⁵⁾ Turpat. Ledebūrns piesūta norakstu Uksensērnā.

⁶⁾ KA Inventeringslistor Nr. 36. Ūstersjōprovinsernas jorderevisions haudlinger.

⁷⁾ RA Oxenst. saml.

uzdos pareizi visus zemniekus un arkļus, kancleram gadā būs zaudējumu ap 1000 pūru rudzu, 1000 pūru miežu, 500 pūru auzu un 250 valsts dālderī naudā. Atbildi uz šo pieprasījumu neizdevās atrast. 1638. gada 29. septembrī Ledebūrns ziņo kancleram³⁾, ka revīzija kanclera muižās notikusi un viss atzīmēts pēc vagara ar zvērastu apliecinātiem izteicieniem. «Tomēr esmu varējis lietu tā uzlabot, ka zemnieki varētu palikt pie sava un kronis savu saņemt, nesagādājot lielkungam zaudējumus, ja vien nenotiks kādas pārmaiņas.» (Icke desz minder hafwer iag så modererat att bönderna derwodh kunna blifwa och Cronen sitt bekommer uthaff H. N. skade, om elliest ingen andring skeer.) Revīzijas instrukcija nosakot, ka zemnieks, kas pilda klaušas katru nedēļu, maksā staciņu par vienu arklu. Tā kā daudzi zemnieki bīskapijā, kam $\frac{1}{4}$ un $\frac{1}{2}$ arkla, pildot nedēļas klaušas, viņš, Ledebūrns, pievienojies citu muižnieku iebildumiem. Nevarot taču prasīt, lai visi šie zemnieki maksātu vienādu staciņu, bet kas turpmāk notiks, nav zināms. Revīzijā pierakstītas zemnieka spējas (förmegenheet — manta?), bet arklu taksācija notikšot kāmerā. «Būtu labi, ja kanclers varētu panākt, ka tur aicinātu arī kādu no mums,» raksta Ledebūrns tālāk, «kas zina zemnieku lietas (som wetta böndernes legenheet), citādi baidos, ka zemniekus notaksēs tā, ka daudziem būs jāmeklē patvērumus citur.»

Revīziju bīskapijā izdarīja laikā no 1638. gada 10. septembra (iesākot Cēsīs) līdz 4. oktobrim (beidzot Trikātā). Tādā archīvā saglabājusies bīskapijas vaku grāmata, kas sastādīta 1638. gada aprīlī. Revīzijas un vaku grāmatas salīdzinājums gan prasa daudz laika, bet totiesu tas ir gandrīz vienīgais ceļš, kas var dot atbildi uz mūsu pirmo jautājumu, vai revīzijā uzrakstīti visi zemnieki. Salīdzinot zemnieku vārdus, kanstatējams, ka vaku grāmatā ir sastopami tādi vārdi, kas revīzijā nav minēti, bet, no otras puses, arī revīzijā sastopami tādi vārdi, kas vaku grāmatā nav minēti. Salīdzinājuma rezultāts skaitļos ir šāds:

	Ciematu skaits, kas nav minēts	
	revīzijā	vaku grāmatā
Valmierā	42	24
Burtniekos	44	20
Vecatē	10	9
Ēvelē	12	4
Mujānos	10	6
Trikātā	27	4
Cēsīs	31	4
Kopā	176	71

Ka vaku grāmatā ir tādi ciemati, kas nav minēti revīzijā (176), varam izskaidrot, pirmkārt, ar to, ka daļa ciematu īpašnieku būs aizbēguši.

³⁾ RA Oxenst. saml.

Tomēr dažos mēnešos, kas pagājuši no vaku grāmatas sastādīšanas līdz revīzijai, sevišķi daudz tādu bēgļu nevarētu būt. Paliek tikai otrais izskaidrojums, ka revīzijā nav uzņemti visi ciemati. Šo slēdzienu apstiprina tas, ka daudzi zemnieki, kas minēti vaku grāmatā, bet nav minēti revīzijā, ir jaunsaimnieki, kas vēl bauda brīv gadus, bet citi ir tādi, kas, neskatoties uz savu samērā lielo arklu skaitu, pilda klaušas kājām, tā tad mazturīgāki nekā citi. Ģrūtāki izskaidrot, kā radušies ciemati, kas gan minēti revīzijā, bet nav minēti vaku grāmatā. Viena daļa te būs jaunsaimnieki, kas uzņēmuši ciematus laikā no aprīļa līdz septembrim. Revīzijā parasti gan atzīmē visus jaunsaimniekus, minot arī gadu, kad ciematu uzņēmis, bet darba steigā un protokolu pārrakstījumos šāda atzīme varēja kļūdas dēļ iztrūkt. Iespējams arī vēl tāds izskaidrojums, ka daļa ciematu vaku grāmatā skaitījās vēl ar veco vārdu, kamēr ciemats patiešībā jau bija pārgājis jauna īpašnieka rokās. Kā tāda iespējamība varētu būt, par to netiešu liecību dod Ledebūrņa 1638. g. 6. jūlija raksts kanceļeram (RA Oxenst. saml.), kur viņš lūdz trūcīgiem zemniekiem atlaist parādus, jo daži no viņiem miruši. Tā kā zemnieku parādi bija ierakstīti parādnieku sarakstos (Restregister), kas parasti saskan ar vaku grāmatu, iespējams, ka arī vaku grāmatā, tāpat kā parādnieku sarakstā bija ierakstīti mirušu saimnieku vārdi, kuŗu ciematus jau valdīja citi īpašnieki. XVII gadu simteņa otrā pusē ģenerālgubernātors Hastfers izdod rīkojumu, ka jaunsaimnieki, kas uzņem ciematu, «nedrīkst ņemt savu vārdu līdz», bet, lai nerastos sarežģījumi, ciematam jāsaucās agrākā vārdā (VA). Iespējams, ka bīskapijā, aiz tiem pašiem motīviem, kancelejas ērtības labā vaku grāmatās bija vecie ciematu vārdi, bet vagari un zemnieki, ziņojot revīzijas komisijai, minēja savu vārdu. Šo spriedumu netieši apstiprina tas, ka vaku grāmatā daudzos gadījumos vienam saimniekam apvienoti vairāki agrākie ciemati, katrs ar savu vārdu, bet revīzijā parasti ierakstīts pirmais vārds.

Slēdziens, ko dod revīzijas salīdzinājums ar vaku grāmatu, ir šāds: revīzijā visi zemnieki nav ierakstīti, iztrūkst daļa jaunsaimnieku un trūcīgo zemnieku, bet iztrūkstošo zemnieku skaits nav tik liels, cik zemnieku vārdu iztrūkst revīzijā.

Saprotams, šo slēdzienu nevar attiecināt uz visu revīziju, jo Vidzemes latviešu daļā varam konstatēt astoņas komisijas, kas izdarīja revīziju. Lai gan instrukcija visām komisijām bija viena un tā pati, komisiju pieeja jautājumiem atšķīrās, par ko varam tuvāk pārliecināties, iepazīstoties ar revīziju protokoliem.

Bīskapijā revīzijā uzrakstīts pavisam 871 ciemats. Šim skaitam jāpieskaita vēl 105—176 ciemati, lai dabūtu kopējo ciematu skaitu. Bīskapijā tā tad varēja būt kādi 1000 ciematu.

Ievērojamu starpību uzrāda salīdzinājums par arklu skaitu revīzijā un vaku grāmatā.

Biskapijas arkli 1638. gadā pēc vaku grāmatas.

Pēc 1638. gada revīzijas.

Arkli	Vaku grāmatā							Ciemātu skaits	Revīzijas protokolā					Dārza vieta	Ciemātu skaits
	2	1½	1	¾	½	¼	1¼		1	¾	½	¼	1/8		
Valmiera ¹⁾	1		48	11	176	17		253	4	9	139	83			235
Burtnieki ¹⁾	1		129	4	122	17		273	79	3	125	42			249
Vecate			20	1	36		1	58	23		26	8			57
Ēvele			31	1	11	2		45	18		12	5	1	1	37
Mujāni			10	15	48	3		76			42	30			72
Trikāta			38	7	77	13		135	12		68	30	2		112
Cēsis		1	48	5	67	15		136	5	1	60	43			109
Kopā	2	1	324	44	537	67	1	976	141	13	472	241	3	1	871

Šajos izvilkumos dažās muižās nav ietilpināti mācītāju un jātnieku laudis u. c. Tā ka šie nedaudzie zemnieki nav skaitīti nedz vaku grāmatā, nedz revīzijā, tie salīdzinājumu netraucē, turpretim tas, ka vaku grāmatā ir prāvs skaits ciemātu, kas revīzijā nav un otrādi, tiesu arklu skaita salīdzinājumu padara neiespējamu. Lai varētu salīdzināt abos dokumentos minēto zemnieku arklu skaitu, nepieciešams sakārtot pēc arkliem tikai tos zemniekus, kuŗu vārdi minēti kā vaku grāmatā, tā revīzijā.

Vaku grāmatā un revīzijā minēto ciematu salīdzinājums.

Arkli	Vaku grāmatā							Ciemātu skaits	Revīzijas protokolā					Dārza vieta	Ciemātu skaits
	2	1½	1	¾	½	¼	1¼		1	¾	½	¼	1/8		
Valmiera	1		40	10	148	12		211	3	9	127	72*)			211
Burtnieki	1		118	4	95	11		229	76	3	112	38			229
Vecate			18	1	28		1	48	22		22	4			48
Ēvele			27	1	4	1		33	17		11	4	1		33
Mujāni			10	13	40	3		66			41	25			66
Trikāta			35	6	56	11		108	12		65	29	2		108
Cēsis		1	40	5	51	8		105	4	1	59	41			105
Kopā	2	1	288	40	422	46	1	800	134	13	437	213	2	1	800

Arklu skaita starpība liekas visai prāva (545¼ vaku grāmatā pret 415¼ revīzijas protokolā), bet patiesībā tā nav. No vaku grāmatā minētā arklu skaita atskaitīja: vagariem, jaunsaimniekiem, izlēņotos arklu, brīvzemniekiem un atrīvotiem, t. i., kam arklu skaits samazināts.

¹⁾ Sal. A. Švābes statistiku pēc 1624. gada revīzijas Pagasta vēsturē 240, un 241. lpp.

^{*)} Atskaitīti divi neminēti ciemati ar nezināmu arklu skaitu.

Tā ka pēc šiem atskaitījumiem zemnieku arķlu skaita summa gan drīz tā pati, kas revīzijas protokolā¹⁾, varam nākt pie slēdziena, ka revīzijas protokolā minētie zemnieku arķli bija patiesie arķli, no kuŗiem zemnieki maksāja nodevas un kuŗus iepriekš jau pieminējām kā «paturētos arķlus». No šī apstākļa varam arī secināt, ka 1638. gada revīzijai neizdevās pārkārtot arķlus tā, kā bija paredzēts revīzijas instrukcijā, proti, arķlu skaitu noteikt pēc zemnieku kļaušu lieluma, skaitot par pilnu vīru zemnieku, kas pilda kļaušas visu nedēļu ar zirgu. Patiesībā kroņa tiesas ņemšanai (staciņam un jātnieku dienestam) revīzijas arķlu skaitu noteica vēl zemāk nekā mūsu izvilkumā. Saskaņā ar galīgo revīzijas datu savilkumu²⁾ 1638. gadā Valmierā skaitīja 98⁷/₈ arķla, Cēsīs (neskaitot mācītāja ļaudis) 42 arķlus, Mujānos 21¹/₂, Ēvelē 21, Trikātā 47⁵/₈, Burtņiekos 141¹/₂, kopā 372¹/₂. Šis skaits ir tik zems tamdēļ, ka atskaitīti revīzijā minētie jaunsaimņieki, kas vēl nebija nodzīvojuši trīs gadus. 1641. gadā pieskaitīti visi jaunsaimņieki, un arķlu kopskaits ir 402¹/₄, jo pilnīgi atskaita vagarus.

1638. gada revīzijā ievāca ziņas nevien par zemnieku ciematiem un arķlu skaitu, bet arī par viņa ģimenes locekļiem (vīriem), gājējiem, sējumiem un lopiem (zirgiem, govīm, vēršiem un teļiem). Protokolos uzrakstīti ģimenes locekļu vārdi un vecums, un minētas radniecības attiecības pret saimņieku (brālis, dēls, znots u. t. t.). Tāpat reizēm minēti arī gājēju vārdi un to sociālais stāvoklis (kalps, iebūvietis, bandinieks — «Halbknecht», puisis). Vecums apzīmēts, vai nu minot gadus, vai norādīts, ka attiecīgā persona jau strādā, precējusies vai taml. Sekojošā tabulā grupējums izdarīts vecākos un jaunākos par 15 gadiem. «Kas jau strādā,» iedalīti pirmā grupā.

Par zemnieku sējumiem dažos pagastos bija norādījumi, ka zemnieku minētie daudzumi skaitīti lauku pūros. Pieņemts, ka lauku pūri domāti visās zemnieku liecībās, bet mūsu savilkumā izdarīts pārlēsums Rīgas pūros, skaitot 6 lauku pūrus par 10 Rīgas pūriem. Sējumi protokolā nav minēti par 24 pusarkļiniekiem, 17 ceturtdaļas arkļiniekiem, 1 trīsceturtdaļas arkļinieku un 1 arkļinieku. Tiem pieņemti vidēji sējumi attiecīgā pagastā un arķlu katēgorijā. Revīzijas materiāla savilkums dots 110. un 111. lpp.

Ja salīdzinām zemnieku un muižu sējumus (pēdējos par 1639. gadu), redzam, ka zemnieki izsēja savos laukos vairāk kā otrtik maizes labības nekā muižas laukos. Zemnieku sējumos 37% rudzu, 32,7% miežu, 29,2% auzu, 1,1% kviešu. Muižu sējumos 44,7% rudzu, 42% miežu, 12,9% auzu un 0,4% kviešu. Mūs interesē zemnieku lauku ražas, bet materiāls par zemnieku lauku ražām nedod nekādus norādījumus. Jādomā, ka zem-

¹⁾ Sk. 1639. gada datus 35. un 36. lpp.

²⁾ KA Extract af Liflands Revision 1638 LDK Nr. 61.

1638. gada revīzijas protokolu apstrādājums.

Arkli	Gimenes locekļi		Virieši		Gājēji		Viriešu darba spēks kopā		Zemnieku sējumi Rīgas pūros					Dzīvais inventārs				
	Ciematu skaits	Vecāki par 15 gadiem	Jaunāki par 15 gadiem	Vecāki par 15 gadiem	Jaunāki par 15 gadiem	Vecāki par 15 gadiem	Jaunāki par 15 gadiem	Rudzī	Mieži	Auzas	Kvieši	Lini	Zirņi	Griķi	Zirgi	Govis	Vērši	Teļi
Valmiera (Palmēnu, Slavecēnu, Javardēnu, Mellupes, Kokmuižas, Ūdru un Mūrmuižaspagasti).																		
1	4	8	—	2	—	10	—	22	20	17	$\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{3}$	$\frac{5}{6}$	10	10	—	—
$\frac{3}{4}$	9	13	3	5	—	18	3	49	$37\frac{1}{2}$	48	$1\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{6}$	$2\frac{1}{6}$	2	18	20	1	1
$\frac{1}{2}$	139	214	60	78	3	292	63	573	496	486	20	$38\frac{1}{6}$	35	21	259	242	16	37
$\frac{1}{4}$	83	121	35	25	1	146	36	211	$212\frac{1}{2}$	184	7	$16\frac{1}{6}$	$15\frac{1}{2}$	$7\frac{1}{2}$	104	104	2	27
Kopā	235	356	98	110	4	466	102	855	766	735	29	59	54	$31\frac{1}{3}$	391	376	19	65
Burtnieki (Bara, Dravas, Ceipes, Lazdēnu, Rencēnu pagasti).																		
1	79	131	34	52	5	183	39	364	315	307	11	32	21	—	145	145	16	10
$\frac{3}{4}$	3	5	2	1	—	6	2	14	12	11	$\frac{1}{3}$	$\frac{5}{6}$	$\frac{2}{3}$	$\frac{1}{6}$	6	6	1	—
$\frac{1}{2}$	125	182	57	34	3	216	60	404	$322\frac{1}{2}$	$287\frac{1}{2}$	10	36	$26\frac{1}{3}$	—	168	150	14	26
$\frac{1}{4}$	42	54	15	5	—	59	15	97	80	58	$2\frac{1}{3}$	9	$7\frac{1}{2}$	—	44	43	2	11
Kopā	249	372	108	92	8	464	116	879	$729\frac{1}{2}$	$663\frac{1}{2}$	$23\frac{2}{3}$	$77\frac{5}{6}$	$55\frac{1}{2}$	$\frac{1}{6}$	363	344	33	47
Vecatē.																		
1	23	51	18	14	1	65	19	151	123	109	3	11	$7\frac{1}{3}$	—	48	47	5	4
$\frac{1}{2}$	26	41	11	7	—	48	11	89	$47\frac{1}{2}$	$57\frac{1}{2}$	2	6	$4\frac{2}{3}$	—	39	35	4	8
$\frac{1}{4}$	8	11	7	3	—	14	7	16	16	6	$\frac{1}{3}$	$1\frac{2}{3}$	1	—	8	8	1	—
Kopā	57	103	36	24	1	127	37	256	$186\frac{1}{2}$	$172\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{3}$	$18\frac{2}{3}$	13	—	95	90	10	12
Ēvele																		
1	18	28	3	8	—	36	3	71	64	59	$2\frac{1}{6}$	$4\frac{2}{3}$	$3\frac{2}{3}$	—	30	31	5	3
$\frac{1}{2}$	12	20	2	3	—	23	2	30	$28\frac{2}{3}$	19	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	—	—	12	12	1	—
$\frac{3}{4}$	5	7	1	1	—	8	1	9	$7\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$	$\frac{1}{12}$	$\frac{5}{6}$	$\frac{1}{3}$	—	6	5	—	—
$\frac{1}{8}$	1	2	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—
Dārza vieta	1	1	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	—
Kopā	37	58	7	12	—	70	7	110	$100\frac{1}{6}$	$82\frac{1}{2}$	$2\frac{3}{4}$	6	4	—	50	51	6	3

Arkli	Ķiematu skaits	Vīrieši				Vīriešu darba spēks kopā		Rudzi	Zemnieku sējumi Rīgas pūros					Dzīvais inventārs				
		Ģimenes locekļi	Gājēji	Vecāki par 15 gadiem	Jauņāki par 15 gadiem	Vecāki par 15 gadiem	Jauņāki par 15 gadiem		Mieži	Auzas	Kvieši	Līni	Zirņi	Griķi	Zirgi	Govis	Vērši	Teļi
Mujāni.																		
$\frac{1}{2}$	42	69	18	29	1	98	19	173	175	154	4	$1\frac{1}{6}$	$1\frac{1}{6}$	$9\frac{1}{6}$	77	80	1	11
$\frac{1}{4}$	30	40	11	5	—	45	11	85	85	66	1	$5\frac{5}{6}$	$6\frac{1}{6}$	$5\frac{5}{6}$	37	35	1	7
Kopā	72	109	29	34	1	143	30	258	260	220	5	$7\frac{2}{3}$	8	15	114	115	2	18
Trikāta (Vijciema, Kaupa, Ludzēnu, Naunēnu pagasti un Brenguļi).																		
1	12	22	3	8	—	30	3	62	56	50	$1\frac{1}{2}$	3	$2\frac{1}{3}$	—	28	24	2	1
$\frac{1}{2}$	68	108	17	51	4	159	21	253	241	$227\frac{1}{2}$	9	15	$12\frac{2}{3}$	—	117	109	3	12
$\frac{1}{4}$	30	41	13	13	1	54	14	65	$62\frac{1}{2}$	49	$1\frac{1}{3}$	$3\frac{1}{6}$	$2\frac{1}{2}$	—	34	34	—	3
$\frac{1}{8}$	2	4	—	1	—	5	—	3	3	$1\frac{1}{2}$	—	$\frac{1}{6}$	$\frac{1}{6}$	—	3	4	1	—
Kopā	112	175	33	73	5	248	38	383	$362\frac{1}{2}$	328	$11\frac{5}{6}$	$21\frac{1}{3}$	$17\frac{2}{3}$	—	182	171	6	16
Cēsis (Tulmēnu, Avotu, Lībiešu, Āraišu pagasti).																		
1	5	12	1	3	—	15	1	$26\frac{1}{2}$	$26\frac{1}{2}$	24	$1\frac{2}{3}$	3	$1\frac{2}{3}$	$\frac{1}{6}$	14	10	2	2
$\frac{3}{4}$	1	3	—	4	—	7	—	$7\frac{1}{2}$	9	4	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{2}$	—	3	3	—	—
$\frac{1}{2}$	60	104	29	29	6	133	35	244	234	178	$8\frac{1}{3}$	13	$11\frac{1}{3}$	$1\frac{1}{3}$	107	91	1	6
$\frac{1}{4}$	43	65	14	16	—	81	14	$132\frac{1}{2}$	116	88	5	$7\frac{1}{3}$	$7\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	67	63	3	5
Kopā	109	184	44	52	6	236	50	$410\frac{1}{2}$	$385\frac{1}{2}$	294	$15\frac{1}{3}$	$23\frac{2}{3}$	21	4	191	167	6	13
Pavisam																		
Kopā	871	1357	355	397	25	1754	380	$3151\frac{1}{2}$	$2790\frac{1}{6}$	$2495\frac{1}{2}$	$92\frac{11}{12}$	$214\frac{1}{6}$	$173\frac{1}{6}$	$50\frac{1}{2}$	1386	1314	82	174

nieku laukos ražas bija lielākas, kā muižas laukos. Muižai tik zemas ražas (trešais grauds) bija tādēļ, ka mazā lopu skaita dēļ, lauki nebija pietiekoši mēsloti. Turpretim zemniekiem relatīvi (salīdzinot ar sējumiem) bija daudz vairāk lopu. Pieņemot, ka no zirga un teļa ieguva pusi no govju mēslu daudzuma un attiecinot kopējo mēslu daudzumu pret sējumu platību kā muižās, tā zemnieku saimniecībās, attiecība ir kā 4:9 par labu zemnieku saimniecībām. Skaitot, ka pūrvietas apmēslošanai vajadzēja trīs govju (sk. 96. lpp.), konstatējam, ka zemniekiem bija trīs ceturtdaļas no lopu daudzuma, kas bija vajadzīgs, lai iegūtu 8-tā grauda ražas. Varam tādēļ ar zināmu pašāvēību pieņemt, ka zemnieku lauku raža bija otrtik liela, kā muižas laukos, proti, 6. grauds. Kopējā raža tā tad varētu būt: rudzu 18.900 pūru, miežu 16.700 pūru, auzu 15.000 pūru, kviešu 560 pūru, zirņu 1.030 pūru, griķu 300 pūru. Ja atskaitām kunga tiesu un citas nodevas, ko zemniekam vajadzēja nodot muižai, kronim, mācītājam, dzirnavu sieciņus, tad zemnieku vajadzībām palika apmēram 12.500 pūri rudzu, 9.000 pūri miežu, 9.900 pūri auzu, 400 pūri kviešu, 900 pūri zirņu, 250 pūri griķu. Ja pieņemam, ka lielāko daļu auzu izbaļoja lopiem, varam aplēst, cik tālu pārējā labība apmierināja patēriņu. Par nožēlošanu mums nav avotu, kas liecinātu par latvju zemnieka patēriņamās barības sastāvu. Hermans (Neidenburgs) raksta, (143. lpp.), ka muižas kalpam (Hofes und Meyerknecht) jāsaņem monam un uzturam 7 pūri rudzu, 1 pūrs putraimam, 1 pūrs zirņu, 1 cūka priekš kāpostiem un zirņiem, 2 govju pienam un sviestam, 5 pūri iesala, no kā iegūst 4 mucas alus vai dienas patēriņam vienu stopu, 10 mārciņas apiņus un naudā 8 valsts dālderus. Ja pārlēšam šos produktus kalorijās, iegūstam dienā tuvinātos skaitļos

	labība	2700 k
	zirņi	413 k
(gadā 1 cūka = 60 mārc.)		156 k
(„ piens 50 stopi)	}	543 k
(„ sviests 60 mārciņas)		
	kopā	3812 k¹⁾
alus apm.		500 k.

Pēc Uksensērnas muižu grāmatām 1665. gadā Torņa muižas kalps saņēma 6 valsts dālderus naudā, siera naudā 45 grašus, 1½ poda sviesta, 5 pūrus rudzu, 5 pūrus miežu, 2 podus sāls. Pārlēšot šos barības daudzumus kalorijās, iegūstam 3758 kalorijas dienai.

Salīdzinājumam minēsim barības daudzumus, ko saņēma kalpi Zviedrijas karaliskās muižās, par kuņģiem saglabājušies nolēsumi²⁾.

¹⁾ Gaļas un piena produktu daudzums aplēsts pēc 1665. gada Ropažu muižas grāmatas.

²⁾ Par šiem datiem man jāpateicas Stokholmas saimniecības vēstures institūta vadītājam E. Hekšeram.

Dienas patēriņš Ekolsundā pārlēsts kalorijās

	1654. gadā	1655. gadā	1660. gadā
labība	2306	2631	3266
gaļa	202	202	202
sviests	106	106	106
zivis	270	270	270
zirņi	124	124	124
kopā	2984	3458	4093
alus	300	300	300

Kaloriju daudzums apmēram atbilst Hermana (Neidenburga) minētam barības daudzumam, arī attiecības starp animālo un augu barības līdzekļiem ir gandrīz tās pašas.

Izejot no šiem datiem, varam pieņemt, ka vienas personas patēriņš bija 14 pūri labības gadā. Bīskapijā bija 1754 vīrieši vecāki par 15 gadiem un 380 jaunāki par 15 gadiem. Skaitot, ka pēdējie vidusmērā patērēja pusi no tā, ko patērēja pirmie, un pieņemot, ka sieviešu skaits bija tikpat liels kā vīriešu skaits, kopējais bīskapijas zemnieku patēriņš būtu 54430 pūri. Turpretim, mūsu aplēstā labības atlikumā ir tikai 23000 pūri. Atskaitot sēklas tiesu, patēriņam paliek apmēram 16700 pūri, neskaitot auzas, t. i., apmēram 4,3 pūra uz personas. Govju skaits bija par mazu, lai pieņemtu, ka trūkstošo barības daudzumu ieguva patērējot sviestu un pienu. Par to, cik bija sīklopu, mums nav datu, tā ka nezinām, cik lielā mērā iztrūkumu aizpildīja gaļas barība. Šis iztrūkums tomēr pārāk liels, lai to aizpildītu ar animālo barību. Ja aplēšam maksimālos sējumus, kādi bija iespējami zemniekiem ar viņu rīcībā esošo darba spēku un zirgiem, tad nākam pie šāda rezultāta. Atskaitot no 1386 zirgiem 402, kas pildīja muižā kļaušas, paliek 984. No 1754 strādniekiem atskaitot 564 kļaušniekus, paliek 1190. Šie tad nu varēja apstrādāt pašu laukus. Kā jau redzējām, pastāvēja uzskats, ka ar vienu zirgu var maksimāli iestrādāt 16 pūrus. Ar 984 zirgiem tā tad varēja iestrādāt 15744 pūrus, no tā cilvēku barībai 13000 pūrus. Tikai raža no šāda palielināta sējuma būtu bijusi mazāka nekā no sējuma, ko liekam iepriekšējā aplēsuma pamatā. Lieta tā, ka tagad lopu skaits bija tik mazs, salīdzinot ar sējuma platību, ka tas tuvojās muižu lopu samēram pret sējumiem. Mums tā tad būtu jāreķinājas ar trešo graudu vai tikai nedaudz vairāk. No tā varam secināt, ka revīzijā minētie zemnieku sējumi tuvas patiesībai.

Interesanti salīdzināt mūsu aplēsumu ar kādu citu novadu. Saskaņā ar Alūksnes muižu un darbu grāmatām 1665. gadā Alūksnes pils pagastā, Leicēnu un Kalnamuižas pagastos¹⁾ muižas rīcībā bija 93 zirgi un 145 strādnieki, bet zemniekiem palika 672 strādnieki un 541 zirgs. Mui-

¹⁾ RA. Bielke saml. Nr. 38.

žas laukos bija iestrādāts ar katru zirgu 10,7 pūra sēklas, bet raža bija 3,6. grauds. Skaitot šādu ražu, zemnieku laukos kopraža būtu 20840 pūri. Kunga tiesa un citas nodevas saskaņā ar muižu grāmatām no šiem trīs pagastiem bija 4250 pūri. Zemniekiem palika apm. 16600 pūri, bet atskaitot sēklu, 10800 pūri. Saskaņā ar darba sarakstu, pieaugušu vīriešu pagastos bija 817, nepieaugušu 172, kopā ar sievietēm varam skaitīt 1800, kas iztaisa apm. 6 pūrus uz personas. Skaitot sesto graudu, patēriņam paliktu ap 13 pūri.

Kā redzams, viss atkarājas no jautājuma, cik lielu ražu ieguva zemnieks savos laukos. Ja šī raža nebija lielāka kā muižas laukos, vai arī ja mazais lopu skaits neļāva palielināt tīrumus, zemnieku iztika bija vairāk kā trūcīga, un par labības pārdošanu nebija ko domāt. Viss Vidzemes labības pievedums pilsētām un eksportam tādā gadījumā nāca vienīgi no muižu laukiem un zemnieku bērēm. Ja turpretim, zemnieku lauku raža bija augstāka kā muižas laukos un šo lielāko ražu varēja gūt arī no plašinātiem laukiem, tad atkarībā no tā, cik liela bija šī raža, zemnieki varēja arī atlicināt labību pārdošanai. Pagaidām mūsu avoti neļauj droši spriest ne par vienu, ne par otru jautājumu.

Revīzijas materiāli dod arī ieskatu par zemnieku sociālo grupējumu. Ainu papildina korespondence.

Plašākais slānis ir saimnieki un viņu ģimenes locekļi. Lielāko Ukseņšernas muižu ciematos dzīvo šādi saimnieku ģimenes locekļi: Burtņiekos 249 ciematos: 4 tēvi, 1 sievas tēvs, 29 pieauguši brāļi, 4 svaiņi, 74 pieauguši dēli, 10 pieauguši padēli, 1 znots, 4 nepieauguši brāļi, 99 nepieauguši dēli, 4 nepieauguši padēli, 1 nepieaudzis svaiņa dēls. Valmierā 235 ciematos: 3 tēvi, 3 sievas tēvi, 28 pieauguši brāļi, 2 svaiņi, 76 pieauguši dēli, 5 pieauguši padēli, 1 māsas dēls, 3 znoti, 90 nepieauguši dēli, 1 nepieaudzis brālis, 7 nepieauguši padēli. Visvairāk ģimenes locekļu puserkliniekiem.

Šinī slānī īpatnējs stāvoklis vagariem, brīvzemniekiem un biseniekiem. Lai gan skaitliski šo personu nav daudz, viņas pelna mūsu interesi.

Vagari ir pagastu vecākie, viņi uzrauga kļaušu darbus, bet paši no sava ciemata nevienu kļaušās nesūta, nedz maksā nodevas.

Brīvzemnieki ar vecām privilēģijām atbrīvoti no kļaušām un bērēm, bet viņiem parasti jāmaksā brīvzemnieku nauda. Brīvzemnieku atšķirība no leidiniekiem atzīmēta 15. lpp. Par brīvzemnieku Mārtiņu Šķibustu Valmieras Palmēnu pagastā 1638. gada revīzijas protokolā ir šāda interesanta piezīme (374. fol) «Mārtiņš Šķibusts, brīvzemnieks un dzimtcilvēks, tur ½ arklus. Saskaņā ar viņa rakstiem pārējais viņam atņemts. Pirms bīskapa laikiem viņš bijis brīvs, bet kad viņš nav vēlējis pieņemt katoļu ticību (als er aber nicht papistisch werden wollen), viņš piespiests maksāt 80 markas. Kad šo zemi iekarojuši (zviedri), kanclers

viņa atstājis pie tā paša un izlasījis viņa privilēģijas. Nelaiķis Munks arī no viņa nav vairāk ņēmis. Kad Munks miris, Ledebūrn arī sākumā no viņa nav vairāk prasījis, bet pirms 4 gadiem viņš šķibustam uzspiedis maksāt 20 valsts dālderus. Kad viņš tos nav spējis samaksāt, viņi tam atņēmuši piecas govīs un divus vērsus. Pagājušā gadā viņam bijis jāmaksā 200 markas. Šķibustam divi dēli: Bērtulis 10 gadus vecs, Indriķis 2 gadus vecs. Viņam pieder 2 zirgi un viena govīs. Iedzīvotāju un kalpu nav.»

Šķibusta privilēģija, ko piemin šī piezīme, ierakstīta bīskapijas reģlamentu grāmatā 243. lapaspusē¹⁾.

Privilēģija, kā redzams, apstiprina šķibusta izteicienu revīzijas komisijai. Šķibustam jāmaksā par tiesību lietot daļu Ceipuļa ciematu, ko bīskaps viņam piešķir, tādēļ ka karu dēļ šķibusts nonācis trūkumā, šis Ceipuļa ciemats, acīmredzot, ir 1601. gada revīzijā Palmēnu pagasta «Zippul»²⁾, kas 1638. gadā atzīmēts revīzijā kā postaža³⁾. Saprotais, paskaidrojumam par nevēlēšanos pāriet katoļu ticībā, jāpieiet ar zināmu skepsi, bet ka šķibusta brīvība ir vecāka datuma nekā 1615. gada privilēģija, ir acīmredzams. Muižu grāmatās arī minēts brīvzemnieks Ūdenskaķis, par kuru 1601. gadā revīzijā minēts: *wirdt nach Wollmer vertedingt, ist aber von alters nach Trikatēn gehörett*⁴⁾. Par brīvzemniekiem, kas tirgojās ar alu, sk. 101. lpp.

1631. gada 25. septembrī Ledebūrn ziņo kancleram, ka likvidējis bisenieku institūtu, jo tas saimnieciski nav attaisnojies. Ja bisenieki turpmāk šaus lielu medījumu, viņiem tas jānodod muižai²⁾. Ledebūrn

¹⁾ Privilēģijas teksts ir šāds: *Otto Schenking Dei et S. Aplica Sedis gratia Episcopus Wendensis Livonia etc. nec noc(!) Abbatarum Suleumensis et Witoviensis perpetuum administrator.*

Iniversis(!) et singulis quorum interest presentibus significamus, quod cum Subditus noster Wolmariensis Martinus Schibust nomine, ob frequentes incursiones et direptiones variarum nationum militum, ad summam paupertatem devenerit habentes respectum inopia illius concessimus, pro ut presentibus concedimus et damus partem terra inculta, q. (vulgo Ceipul cemat) vocant, ille vero e contra ad arcem nostram Wolmariensem Singulis annis solvere tenebitur Sedecim florenos polonuales; a praterito autem anno 1615. qvi finitur 7. Marty liberum illum ab omnibo facim. In cujus rei fidem hisce manu nostrā Subscriptis Sigillum apponere mandavimus. Datum Wolmaria A^o Dni Millesimo Sexcentesimo Decimo quinto

Otto Episc: Vendens (L. S.).

²⁾ A. Švābe. Die älteste Schwedische Landrevision Livlands 536. lpp.

³⁾ KA Actus revisions generalis Livoniae 372. fol.

⁴⁾ A. Švābe. Die älteste Schwedische Landrevision Livlands 530. lpp.

²⁾ RA. «Habe allhie auch etzliche gewesene frey Schützen abgesetzt da sonsten andern mehr nutz von gehabett als mein gnedige Herr. Hab sie auff Arbeit auch Gerechtigkeit gesetzt. Einer alt hie im Wendischen soll vor seine Arbeit 200 m Geltt geben damit keiner mehr unwisendt kan von der Arbeit zu seinen Vortell gebrauchen wasz sie dan noch geschoszen an gros wiltt ds sein sie schuldich ahn ds H. Gn. zu geben.»

1634. gadā atzīstas, ka viņam nav izdevies panākt savu, jo zemnieki turpinot ar bisēm mežā kavēt darbu. Viņš lūdz kanclera rīkojumu, lai zemniekiem aizliedz turēt bises un atļauj tās atņemt. Būtu daudz labāki, ja par desmit dālderiem, ko izdod par bisi, iegādātos zirgu. Ledebūrns ieteic nepaklausīgos sodīt ar miesas sodu²⁾. Tomēr 1638. gada revīzijā Indriķis Putra vēl paskaidro, ka viņš esot bisenieks un tādēļ kunga tiesu nemaksājot. Arī klausas viņš nepilda, jo esot brīvs zemnieks, un viņa privilēģijas esot Rīgā⁴⁾.

Pirmos gados, kad bīskapija nonāca Uksenšernas valdījumā, bisenieki nevien bija brīvi no klaušām un nodevām, bet saņēma pat atsevišķu atlīdzību par ādām un medījumiem, ko viņi piegādāja virs noliktās normas. Bez tam viņiem sākumā maksāja arī algu. 1629. gada budžetā³⁾ diviem «vācu» biseniekiem paredzēti 160 dālderī. (Till tuenne tyske Byszeskytare Penningar 160 d). Formula «vācu» nenozīmē tautību, bet raksturo bisenieku tiesisko stāvokli — ka viņi brīvi no klaušām un citiem pienākumiem. To apstiprina iepriekš citētais par biseniekiem, un ka arī Gustavs Ādolfs runā šādā nozīmē par «zvedru un vācu brīvību»¹⁾. 1647. gada budžetā vairs neatrodam, ka biseniekiem būtu paredzēts kāds maksājums. Rodas iespaids, ka ar laiku tomēr šis institūts iznīka, un bisenieki vai nu saplūda ar pārējiem brīvzemniekiem, lai beidzot izzustu līdz ar tiem, vai iekļāvās tūlīt pārējo zemnieku skaitā.

Blakus saimniekiem un viņu ģimenes locekļiem bija gājēji. Tie palīdzēja apstrādāt saimnieka laukus un pildīja ciemata klaušas muižā. Valmierā un Burtniekos 1638. gada revīzijas protokolā reģistrēti šādi gājēji. Valmierā: 76 kalpi, 1 bandinieks (Halbknecht)²⁾, 16 puīši (Junge), 9 iebūvieši (Einwohner), 8 pieauguši audzēkņi (Aufzögling), 2 mazgadīgi iebūviešu dēli, 1 mazgadīgs audzēknis, 1 mazs kalpa dēls. Burtniekos: 53 kalpi, 4 bandinieki, 20 puīši, 7 iebūvieši, 8 audzēkņi, 5 iebūviešu dēli, 2 mazgadīgi audzēkņi, 1 kalpa dēls.

Par iebūviešiem parasti revīzijā pieminēti, ka viņi lieto saimnieka zemi. Cēsu Tūlmēnu pagastā iebūvieša Miķeļa padēls strādā par kalpu pie sava patēva saimnieka Jāņa Cīruļa. Hermana Vedaļa iebūvietis turpretim ir spēlmanis un, kā liekas, zemi nestrādā. Par Valmieras Slavicēnu pagasta saimnieku Jāni Brēmeri teikts (fol 380), ka viņam neesot nedz iebūvieša, nedz kalpa, tamdēļ klausas pildot kalpone. Audzēkņus saimnieki uzņēma pie sevīm, kā liekas, no mazturīgiem vecākiem, lai iz-

²⁾ RA. Oxenst. saml. Ledebūrns kancleram 1634. g. 18. jūlijā.

³⁾ KA Actus revisionis generalus Livoniae fol 341.

⁴⁾ RA. Oxenst. af Södermöre. Angående avlänningar samt staten i Wenden och Wolmar. Omkostnader... 30. December 629.

¹⁾ RA. LTR Brīvības grāmata Ansim Kemem 1627. g. 18. jūnijā.

²⁾ Par bandinieku sk. A. švābe Pagasta vēsture 290. un sek. lpp.

audzinātu sev strādniekus. Tūlmēnu pagasta Jēkabam Kalpiņam ir 10 gadus vecs audzēknis, ko viņš pieņēmis (hat er auch einen für sein Kind von 10 Jahren von seiner Freundschaft nehmens Matz zu sich genommen³). Audzēknis pieaugot pildīja ciematā kļaušas muižā. (Par Avotu pagasta Jāni Kunci teikts: «hat keinen Einwohner sondern einen Aufzögling, der der Herrschaft die Arbeit thut.») Audzēknis varēja arī iegūt iebūvieša stāvokli (tā paša pagasta Andrejs Kibers «habe keinen Einwohner, sondern einen Aufzögling, der habe kein Weib oder Kind sondern 1 Pferd und brauche des Wirts Lande⁴). Kamēr bija daudz postažu, iebūviešiem bija viegla iespēja kļūt par patstāvīgiem saimniekiem. 1626. gada 8. jūnijā Munks raksta, ka viņš postažu kolonizēšanai jau esot sadabūjis 12 jaunsaimniekus²). Uz rudenī viņš cer sadabūt 30 jaunsaimniekus. Tos ņemšot no citu saimnieku iebūviešiem. Jaunsaimnieki jau rudenī maksāšot kunga tiesu, bet no staciņa un kļaušām viņus atbrīvos visu gadu. Zemes ierādīšana jaunsaimniekiem paveŗ ļoti interesantu skatu uz latviešu zemnieku tiesisko un saimniecisko stāvokli zviedru laikos bīskapijā. Par 1646. gadu saglabājies TA akts par zemes ierādīšanu Trikātas Vijeiciema pagastā; «Voehrzeichnisz und Bericht von der Einweisung der gemeszen Lande im Amte Trikatzen dae Wijtsem-schen Wacke Ao 1646 den 10. Junius geschehen.» Zemes ierādīšanā piedalās muižkungs Nikolajs Fabricijs, vecākais Barovskis, šķilteris Altis, «Waltknecht» Mauru Jānis, «Alasz(?)» Lidaku Jēkabs. Saraksts sastādīts par tiem, kas uzņēmuši zemi un muižai devuši drošu galvojumu (sichere Caution), minot, cik katram ciematam gabalu. Pagastu iedala astoņos ciemos: Silaiņu ciemā Budim četros gabalos ir pusarkla, Maliņa astoņos gabalos ir 1/2 arkla, bet pamcsts postā, jo Maliņš nepaklausības dēļ aizbēdzis. Miglas desmit gabalos 1/2 arkla postažas. Karila deviņos gabalos viens arkls, lieto arī Maliņa zemi. Silbiceŗa septiņos gabalos pusarkla. Kopā trīs arkli. Ap ciemu ir liels meŗs, kas ir brīvs un vēl nav mēŗīts. Vekŗu ciemā Stapes divpadsmit gabalos viens arkls, Ilcēna desmit gabalos viens arkls, Velisa seŗos gabalos pusarkla postažas. Veikaupa piecos gabalos 3/4 arkla. Ādams sācis apstrādāt 45. gadā. Mitiŗa septiņos gabalos viens arkls, ko dabū Ozola brālis, jo zeme noplicināta. Bāces piecos gabalos pusarkla. Ņo ciematu sācis apstrādāt 1645. gadā Kaives tēvs Jēkabs. Krieviņa seŗos gabalos pusarkla postažas, nedaudz apsējis Dreimānis, jo viņam pašam meŗa zeme. Maures seŗos gabalos 3/4 arkla. Serbes četros gabalos 1/2 arkla. Dreimaņa trijos gabalos 1/2 arkla. Kopā astoņi arkli. Ap ciemu palikusi brīva meŗa zeme.

Tādā pat veidā saraksts turpinās par 6 1/2 arkla Daibu ciemu ar brīvu meŗa zemi visapkārt, par 4 1/2 arkla Lielgaiŗu ciemu, 3 1/4 arkla Mazgaiŗu

³) Ņie piemēri 352. un 353. fol.

¹) Piemēri 349. fol.

²) RA. Oxenst. saml. Munks kancleram.

ciemam, $8\frac{1}{2}$ arkla Belcena ciemu, $4\frac{3}{4}$ arkla ciemu bez vārda, 5 arklu Nau-garda ciemu. Par visiem ciemiem konstatēts, ka visapkārt vai kādā ciema pusē vēl brīvas meža zemes.

Šis akts ir interesants tādēļ, ka viņa sastādīšanā galvenām kārtām piedalās zemnieki, un tā nolūks, kā liekas, bija nostiprināt okupantu īpašuma tiesības uz okupētām postažām vai ierīkotiem tūrumiem bezīpašnieku brīvzemē.

Ja atceramies, ka zemnieki bīskapijā prata pretoties otrenieku klašu ievēšanai²⁾, ka viņiem bija lemšanas tiesības draudzē baznīcas īpašumu pārvaldē³⁾, ka padzīt zemniekus no viņa arkla varēja tikai retos gadījumos, jāatzīst, ka viņu tiesiskais stāvoklis bija labāks kā «brīvo» somu kolonistu stāvoklis Valmierā⁴⁾.

Saprotams, kur muižas saimnieciskās intereses sadūrās ar zemnieku interesēm, starp muižu un zemniekiem norisinājās cīņa, kurā muiža kā neapšaubāmi stiprākā, tomēr neguva vienmēr virsroku. Tāda cīņa parasti norisinājās zemes dēļ. Zemnieks vienmēr centās paplašināt savus laukus, vai nu sējot kaimiņu postažās vai brīvā meža zemē. Muiža centās ņemt no visas zemes savu tiesu un pasargāt zemi no noplicināšanas, lai to vieglāk varētu kolonizēt ar vairāk saimniekiem, kas maksātu kunga tiesu. Raksturīgs šinī ziņā kāds Ledebūrņa ziņojums par sīkzemniekiem-pirtniekiem Cēsīs¹⁾. «Četri pirtnieki, kam katram piemērīta viena šņore zemes, negrib ar to apmierināties. Viņi izturas kā citi pilni zemnieki (stellen sich an gleich wie ander beseszene bauren), lieto zemi, kur vien atrod, un tādā veidā sev pakļāvuši piecus arklus. Tomēr, ko viņi sējuši pāri par vienu šņori, esmu viņiem licis griezt kā postažu (vor wuhst geschnitten).»

Zemnieka cīņas līdzeklis ar muižu bija — klusēt par saviem sējumiem mežā. Ja nevarēja glābties, viņš pameta savu sētu un devās svešumā. Kamēr vēl bija daudz postažu, šis pēdējais cīņas līdzeklis bija visai spēcīgs.

Ja zinām, ka zemnieks centās noklusēt par saviem sējumiem, tad ar zināmu skepsi jāuzņem viņa liecības revīzijas komisijai, bet, kā redzējām iepriekš, šī liecība dod tomēr iespēju novērtēt, ko zemnieks guva no zemes. Neskatoties uz, varbūt, par zemu uzdoto sējumu daudzumu, mums ir iespēja novērtēt zemnieku lauku ražu, dzīvo inventāru, ļaužu skaitu, grupējumu pēc sociālā stāvokļa, ja arī ne absolūti, tad relatīvi.

Materiāls, kas vēl saglabājies, ir pietiekoši labs, lai turpmākos pētījumos varētu atrisināt svarīgākās problēmas Latvijas saimniecības un kultūras vēsturē.

¹⁾ RA Oxenst. saml. Ledebūrns kancleram 1631. gada 25. septembrī.

²⁾ Sk. 85. un sek. lpp. piezīmi.

³⁾ Sk. pielikumā instrukciju Bēram (1649. g.) 4.

⁴⁾ Sk. 66. lpp.

Nauda.

Bīskapijas muižu grāmatās kases lēsumi rakstīti vairākās naudas sugās. Lai izprastu tos saimnieciskos darījumus, kas slēgti naudā, jānoskaidro tuvāk šo dažādo naudas sugu attīstība un savstarpējā attiecība. 1624. gada kases lēsums rakstīts Rīgas dāldeļos, bet dažas cenas dotas zviedru sudraba ērēs. 1625. gadā kases lēsums rakstīts Rīgas un zviedru dāldeļos, cenas Rīgas mārķās un zviedru ērēs. 1626. gadā tāpat, bet dažas cenas arī valsts dāldeļos. 1627. gadā lēsums rakstīts zviedru dāldeļos, 1629. gadā — zviedru vaļa dāldeļos, 1630. gadā aplēsums dots pirmo reizi valsts dāldeļos, kas paliek arī turpmāk.

Lai zinātu šo dažādo naudas sugu nozīmi un gūtu pareizu izpratni par to savstarpējo attiecību, trūkstot attiecīgai monografijai vai plašākam rakstam, mums galvenos vilcienos jāiepazīstas ar Zviedrijas un Rīgas naudas vēsturi 17. g. s.

Zviedrijā 16. g. s. galvenā monēta bija, sākot ar 1530. gadu sudrabā kaltā mārķa. Dāldeļis pazīstams gan, tomēr ne kā reāla monēta, bet kā aplēsuma nauda. 17. g. s. mārķas sudraba saturu pakāpeniski samazina, piejaucot arvienu vairāk vaļa, un mārķas vērtība attiecībā pret dāldeļi kļūst arvienu mazāka. Ārējai tirdzniecībai gandrīz visas valstis kala, t. s., valsts dāldeļus. Arī Zviedrija kaļ sudraba riksdaler'i. Šīs monētas saturs atbilda vācu Reichstaler'a saturam, kāds pēdējam bija noteikts 1559. gada konstitūcijā. Tamdēļ reizēm arī zviedru valsts dāldeļi sauc par vācu dāldeļi. Kārļa IX. laikā lieto vārdu riksdalers, bet sākot ar 40-tiem gadiem — riksdaler specie vai spēcija riksdalers.¹⁾ Riksdāleļa saturs bija pastāvīgs (25,27—25,7 g tīra sudraba), bet mārķas pasliktinājums attiecībā pret riksdāleļi izpaudās, ka par vienu riksdāleļi vajadzēja dot arvien vairāk mārķas. Šai parādībai sekoja preču cenu celšanās. Kārlis IX. centās mārķas pasliktinājumu sekas novērst varas līdzekļiem, piedraudot ar karātavām tiem, kas Rd vērtēs citādi kā par 4 mārķām. Riksdāleļi aizliedza pavisam, tāpat aizliedza arī tirdzniecībā ārzemju naudu. Tai pašā laikā aizliegumam trūka konsekvences, jo riksdāleļos uzņemtos parādus vajadzēja arī šīnā naudā nomaksāt. Noteikto atiecību 1:4 neieturēja, bet riksdāleļi vērtēja par 6 mārķām. Lai likumu saskaņotu ar patiesiem apstākļiem, atrada oriģinālu izeju: sudraba 4 mārķu gabalu nosauca par dāldeļi, bet sešas mārķas par riksdāleļi.²⁾ Dāldeļis pret riksdāleļi tā tad attiecas kā 1:1½. Šī attiecība tomēr nepalika pastāvīga. Riksdāle-

¹⁾ Brisman. Sveriges Riksbank 1668—1918 I Stockh. 1918. 29. lpp.

²⁾ David Davidson. Ekonomisk Tidskrift 1919. 120. lpp.

ris kā starptautisks maksājumu līdzeklis, kā to aizrāda Brismanis, bija padots kursa svārstībām, atkarībā no maksājumu bilances izveidošanās, bet mārka pakāpeniski pasliktinājās. Attiecības kļuva vēl sarežģītākas ar jaunu dāldeņu nosaukumu rašanos un vara naudai nostājoties blakus sudraba naudai. Vara naudu ievada 1624. g. 28. aprīļa rīkojums. Varu kala ērēs, pie kam 1 ēre varā līdzšinājās vienai ērei sudrabā. No viena zviedru birkava (ap 136 kg) kala 150 dāldeņus. Tomēr jau nākošajā gadā vara cena bija kritusi, un viena ēre sudrabā vairs nebija ēre varā. 1626. gadā 1 riksdāleris 48 ēņu vietā jau maksāja 64 ēres varā. 1628. g. sākumā — 72 ēres, 1628. g. beigās — 80 ēres, 1629. g. — 96 ēres, 1632. g. — 112 ēres, 1633. g. — 128 ēres.²⁾

Attiecības mēģināja fiksēt 1633. gadā, nosakot, ka vara nauda attiecas pret sudraba naudu kā 1:2. Līdz ar to radās jauns dālderis: «dālderis vara naudā» (ievērot, ka konkrēta monēta «dālderis» nepastāv ne varā, ne sudrabā). 1641. gadā atkal aizliedz riksdāleri, bet pēc diviem gadiem aizliegumu atceļ. Jau 1644. g., bet īsti 1649. gadā sāk kalt vara naudu lieļa apmēra platēs ar uzrakstu, cik tā vērtējama sudraba naudā. Dāldeņa nosaukums tagad pirmo reizi parādās uz konkrētās monētas. Cerība, ka vara naudu ar uzkalto vērtību sudrabā varēs noturēt līdzvērtīgi sudrabam, neattaisnojās, un radās jauns dālderis. Savelkot — gadu simteņa otrā pusē Zviedrijā cirkulēja³⁾:

1. Dāldeņi sudraba naudā — kalti mārķās no sudraba:
 - 2 mārķu gabali ar nosaukumu karolins,
 - 4 mārķu gabali ar nosaukumu dubultkarolins,
 - 1 mārķas gabali ar nosaukumu puskarolins.
2. Dāldeņi sudraba naudā kalti ērēs no sudraba. Šos dāldeņus sauca par «daler courant silfermynt». Ēres sauca arī par baltiem rundštikiem.
3. Dāldeņi sudraba naudā kalti varā platēs. Šo dāldeņi sauca vai nu par «daler silfermynt i kopparplåtar» vai tik un tik dāldeņu plate.
4. Dāldeņi sudraba naudā kalti ērēs no vara. Nosaukums — slanteri.
5. Dāldeņi vara naudā kalti no vara. Nosaukums — vara ēres, melnās ēres, melnie rundštiki.

Rīgai kļūstot par Zviedrijas pilsētu, varēja sagaidīt, ka te ievēdīs zviedru naudu, kā tas bija noticis Igaunijā. Tas tomēr nenotika, par spīti kroņa centieniem. Jau 1593. gadā Sigismunds bija Rīgai piešķīris tiesības kalt naudu.¹⁾ Kala, t. s., Rīgas dāldeņi un sīknaudu pēc Polijas valsts naudas parauga. Gustavs Ādolfs 1621. g. 25. septembra privilēģijā savukārt atļāva kalt Rīgai sudraba un zelta naudu, bet pēc Zviedrijas valsts likumiem. Rīga baidījās zaudēt savu tirdzniecības rajonu Polijā un 1621. g.

²⁾ Brismanis pēc Wallrota Sveriges mynt 1449—1917. Stockholm. 1918.

³⁾ D. Davidsons, 120. un 121. lpp.

¹⁾ RVA. V, 13, 7 un Gadebusch. Livländische Jahrbücher 1781. II 134. lpp. Naudu Rīga kala arī agrāk — ordeņa laikos.

5. oktobrī panāca atļauju kalt sīknaudu pēc poļu naudas nosacījumiem. Karalis vēlējās, lai zviedru sīknaudai būtu pārākums par poļu sīknaudu, un noteica ciešu relāciju: 4 zviedru rundštikiem vajadzēja līdzināties 5 grašiem. Šinī attiecībā zviedru rundštiki bija ievērtēti zemāk, nekā tas atbilstu to sudraba saturam. Rezultātā nevis zviedru sīknauda izspieda (kā vērtīgākā) apgrozībā pēc poļu noteikumiem kalto sīknaudu, bet notika pretējais: zviedru sīknaudu pārkala. To gan aizliedza, bet, protams, bez panākumiem. Rīgas tirdzniecības rajonā cirkulēja vienīgi pēc poļu noteikumiem kaltā sīknauda. Jau 1624. gadā Zviedrijā bija ieviesta kā galvenā nauda mazvērtīgā vara nauda. Neskatoties uz Rīgas rātes enerģisko pretošanos, 1626. gadā vara naudu nosaka kā vienīgo maksāšanas līdzekli arī Rīgā, aizliedzot kalt Rīgai savu naudu. Apgrozībā tomēr palika sudraba un (nedaudz) zelta nauda, kas turpināja cirkulēt ar strauji pieaugošu ažio.²⁾ Tikai 1630. gadā Rīgas tirdzniecībai atļauj lietot sudraba šiliņus, un līdz ar to atjaunojas Rīgas naudas kaltnes darbība. 1644. gadā, neskatoties uz rātes protestiem un pretsoļiem, kronis Rīgā atvēr arī savu naudas kaltni.¹⁾ Pasākums solīja labu peļņu, jo Rīgā kaltā nauda bija nedaudz labāka par Polijā kalto, un to lielos vairumos varēja novietot Polijā un Lietuvā. Rīgā kaltā sīknauda tā tad kalpoja diviem nolūkiem. Pirmkārt, tā pildīja parasto sīknaudas lomu Rīgas iekšējā²⁾ un viņas austrumu tirdzniecībā, otrkārt, tā bija eksporta prece, ko ar peļņu varēja novietot Polijā. Galvenā nauda Rīgas tirdzniecībā turpretim bija valsts dālderis, pirmā vietā Holandes u. c. valsts dālderis, ko mēdza apzīmēt par Alberta dālderiem. Šo dālderis Rīgā vērtēja augstāk nekā tas atbilda viņa saturam. Ar Alberta dālderis kārtoja visus maksājumus, kā par tām precēm, ko ievada, tā par tām precēm, kuŗas izveda. Tā ka kronis prāvos licenšu maksājumus ņēma spēcija valsts dālderis, apgrozībā cirkulēja arī šī naudas suga. Parasti to vērtēja vai nu zemāk, vai vienādi ar Alberta dālderis, tikai tādos gadījumos, kad ostā pienāca vai devās jūrā daudz kuģu, un bija jāmaksā licenču, radās pastiprināts pieprasījums pēc spēcija dālderiem un līdz ar to īslaicīgs ažio. Turpretim karolinu attiecībā pret spēcija dālderis vērtēja ar 12, 14, 16% disažio, tamdēļ centās karolīnus, ko saņēma ar staciņu un baļķu naudu, nosūtīt uz Tērbatu un Pērnavu. 1650. g. 29. aprīlī Magnuss Gabriels Delagardi noteica, ka Alberta vai Lauvas dālderis vērtējams Rīgā par cenu, kas atbilstu viņa saturam. Rīkojumu atkārtoja tā paša gada 14. novembrī. Ar to gribēja Alberta dālderis vietā ievest spēcija dālderis, bet arī šis mēģinājums cieta neveiksmi.³⁾ Kaut

²⁾ Johans Maiers gubernātoram 1626. g. 30. sept. RA. Liv. Vol 224.

¹⁾ RA. Vol 224. Rīkojuma noraksti arī RVA. V, 13. 11 u. c.

²⁾ Rīgas sīknauda Pērnavas un Tērbatas apgabalos necirkulēja, te bija tikai zviedru nauda. RVA. V, 12, 7 Eenfaldigh Deduction...

³⁾ ibid. Jēdzieni Alberta dālderis un spēcija dālderis nebūt nav vienveidīgi. RVA. V, 12, 7 ir saraksts par 25 dažādu spēcija dālderu un 11 dažādu Alberta dālderu sudraba saturu un skaitu uz vienu Ūlnes marku.

gan valsts dālderis, kā Alberta, tā spēcija, svārstījās, atkarībā no maksājumu bilances izveidošanās, tas (galvenām kārtām Alberta dālderis) uzskatāms par visai stabilu vērtības mērauklu Rīgā un Rīgas tirdzniecības rajonā visā 17. g. s. Pilnīgi lieki tamdej šīnī laikmetā meklēt citas vērtību mērauklas (rudzu cenas vai tml.). Pārējās naudas sugas attiecībā pret valsts dālderī pastāvīgi pasliktinājās, un tas izpaudās tā, ka valsts dālderī šīnīs naudas sugās vērtēja arvien augstāk. RVA. V, 13, 11 uzglabājies saraksts par valsts dālderā vērtību grašos no 1535. gada līdz 1670. gadam:

«Valor der Muntze an Ducaten, Reichsthaler und Realen von Anno 1535. bisz auf diese Zeit.»

Gads	1 dukāts	1 valsts dāld.	1 reāls
1535. gadā Polijā grašos vērtēja	48	21	18
1536. gadā	tāpat		
1537.—1561.	tāpat		
1567. Polijā un Vidzemē grašos	51	22½	20
1578.	57	35	30
1582.—1584.	58	35	30
1586.—1601.	61	36	32
1602.—1606.	62	38	37
1607. maijā	64	39	38
septembrī	66	39	38
1608. aprīlī	69	40	39
oktobrī	70	40	39
1609. aprīlī	70	40	39
oktobrī	71	92	41
1611.—1615.	tāpat		
1616.	71	43	42
1617.	75	45	?
1618.	76½	47	45
1619.	78	48	46
septembrī	81	50	48
decembrī	83	52	49
1620. martā	84	57	54
maijā	96	57	56
jūlijā	97	63	60
oktobrī	98	70	67
1621. janvārī	120	75	72
1622. janvārī	120	75	72
1623. janvārī	126	75	72
1624.—25.	tāpat		
1626. janvārī	126	84	75
jūlijā	132	87	84

	165	90	—
1627.			
1628.	tāpat		
	1 dukāts	1 valsts dāld. vara naudā	1 valsts dāld. sudr. mārķās
1629. janvārī grašos	126	114	90
aprīlī	tāpat		
maijā	126	108	90
jūnijā		114	
jūlijā		120	
augustā		126	
septembrī	tāpat		
oktobrī		132	
novembrī		138	
decembrī		144	
1630. janvārī		144	
1631. janvārī		147	90
februārī		150	
aprīlī		144	
decembrī		150	
1632. janvārī		156	90
oktobrī		144	
visā gadā		144	
1639.	172½	144	90
1641.	174		
1642. novembrī	177		
decembrī	180		
1643.	180		90
		Sudraba naudā:	
	1 dukāts	1 valsts dāld.	1 reāls
1648. un 1649.	180	90	90

1650. gadā viens dukāts bijis divu valsts dālderu vērtībā, bet valsts dālderis derējis 15 mārķas vai 90 grašus. Tā palicis līdz 1655. gadam. Kad izcēlies karš starp Zviedriju un Poliju, un zviedri lielā vairumā sīko naudu ievēduši no Lietavas, tad uz 100 valsts dālderiem rupjas naudas bijis jādod virsnauda 13 un 14 valsts dālderī šiliņos. Šī virsnauda gadu no gada svārstījusies gan uz priekšu, gan atpakaļ.

1664. gadā virsnauda bijusi 40 valsts dālderī.

1665. gadā par 100 valsts dālderiem bijis jāmaksā 75 virsnaudas valsts dālderī.

1666. gada maija mēnesī bijis par 100 valsts dālderiem jādod 220 valsts dālderī sīkā naudā. Viens valsts dālderis tā tad bijis 33 mārķas vai 198 graši. Jūnijā un jūlijā uz 100 valsts dālderiem bijis jādod 133½,

pat 136 līdz 140 valsts dāldeři virsnaudas, kas līdzinājas 35 mārķām par vienu valsts dāldeři vai 210 grašiem.

1667., 68., 69. gadā uz 100 valsts dāldeřiem bijis jādod 150, 155, 160—170 valsts dāldeři virsnaudas, vai par 1 valsts dāldeři 8 florīni vai 40 mārķas, kas līdzinājās 240 grašiem.

1670. gadā uz 100 valsts dāldeřiem bijis jādod 150, 158 un vairāk virsnaudas. Par 1 valsts dāldeři $7\frac{1}{2}$ florīna, jeb $37\frac{1}{2}$ mārķas, jeb 225 graši.

Ja mums reizēm tamlīdzīgiem sarakstiem, kas sniegti par tik gaŗu laika sprīdi, jāpieiet ar zināmu skepsi par doto datu pareizību, tad šis saraksts pilnīgi saskan ar ainu, ko mums valsts dāldeŗa vērtējumā sniedz muižu grāmatas (ņemot vērā, ka muižu grāmatās gads sākas rudenī). Šis saraksts deva arī iespēju ar zināmu paļāvību pārlēst zviedru sudraba un vaŗa dāldeŗus un Rīgas dāldeŗus valsts dāldeŗos, ar to rodot iespēju padarīt visu gadu kases lēsumus savā starpā salīdzināmus. 1624. gadā valsts dāldeři muižu grāmatās skaitīti 78 graši, bet Rīgas dāldeři 36 graši.

No šiem datiem atvasināta pārlēsuma formula $\frac{36m' + n'}{78}$, kur m' ir Rīgas dāldeři un n' graši.

1625. gadā zviedru dāldeři ir 32 ēres, bet Rīgas dāldeři 27 ēres. Valsts dāldeŗa kurss tāds pat kā iepriekšējā gadā: 13 mārķas par 1 valsts dāldeři (Rīgas mārķā 6 graši). Formula aplēsumiem $\frac{(m \cdot 32 + n) 36}{27 \cdot 78}$ vai $\frac{64m + 2n}{117}$ zviedru dāldeřiem, kur m ir zviedru dāldeři un n — ēres.

Rīgas dāldeŗu pārlēsuma formula: $\frac{36m' + \frac{36n}{27}}{78}$ kur m' Rīgas dāldeři, pārējais kā iepriekš. 1626. gadā valsts dāldeŗis ir 90 graši, resp. 15 mārķas, formula atvasināta, kā 1625. g.: $\frac{64m + 2n}{135}$ zviedru dāldeŗu pārlē-

šanai, un $\frac{36m' + \frac{4n}{3}}{90}$ Rīgas dāldeŗu pārlēšanai. 1627. gadā paliek tas pats kurss un tā pati formula. 1629. gadā valsts dāldeŗa kurss vaŗa naudā, kā redzams no tabulas, mainās ikmēnešus. Muižu grāmatās kurss pieņemts viens: 108 ēres par valsts dāldeři vai 3,375 dāldeři vaŗa naudā par vienu valsts dāldeři. Nākošajā 1630. gadā vaŗa naudas kurss uzlabojas uz 24 mārķām vaŗa naudā par vienu valsts dāldeři, pret 15 mārķām sudraba naudā par vienu valsts dāldeři. Sākot ar šo gadu, muižu grāmatu kases lēsumi doti valsts dāldeŗos, kaut gan liekas, ka naudas izmaksas mazākās summās vēl dažus gadus izdarīja pa lielākai tiesai vaŗa naudā vai sudraba mārķās.

Pielikumi.

1. pielikums.

1622. gada 16. augusta raksts par Cēsu bīskapijas piešķiršanu Akselim Uksensēnam.¹⁾

Vij Gustaf Adolph etc. göre vitterligit, att efter vij uthi denne feigde ähre genom Gudz milde försyn Rijga stadh så och en godh dehl af Liflandh mächtigh vorden och den under oss och Sveriges crono inkrächtat, så på deth våre tienare och undersäter, hooss huilckom vij trooheet, lydno och villigh dienst altidh spordt hafue, måge ochså denne vår, oss aff Gudh förlänte, lycko niuta till godhe och så mycket mehre till troheet och dienst emoth oss och fäderneslandet förorsakas, hafve vij för gått ansedt att förmehra och förbättra dem och deres vilckor medh huus, land och godz uthi dett vundne och inkrächtade Liflandh. Och aldenstund oss elskelig, vår och Sverigies rijkes troman, Rådth och Cantzler, edle och välborne herr Axell Oxenstierna, Friherre till Kimitho, Herre till Fiholm och Tidöön, Riddare, hafver altidh låtit sikh finna emoth oss och Sverigies crono huld, trogen, rätträdig, hörsam och dienstvilligh, såssom och låfuat och förplichtat sikh och sine effterkommande, att vara oss, våre effterkommande Sverigies konungar och cronan hulde, rätträdige hör-samme och dienstvillige i alle motto; huarföre hafve vij aff synnerligh gunst och benägenheet undt skenckt och gifvidt, såsom vij och härmedh och i dette brefz kraft unne, skänckie och gifve välbemälte her Axell Oxenstierna, hans huussfru och ächte manlige brystarfvinger dett biskopsdöme Wenden, till huilcket lyder, och ligger det slott och stadh Wollmar, det huuss Burtnich, det huus Trikatan, så och prebenden uthi Wenden, såssom och det adelzhuus Moijaṅ och hafue vij nådigest skencktt och gifuit välbemälte her Axel Oxenstierna och hans huusfru och ächte manlige lifsarfvingar förbemälte biskopsdöme, slott, städer och huus medh alla sine tilliggiande hoff, landh, lähn, godz, byar, åkrar, ängiar, skogh, marck, siögar, strömar, fiskerij, krogar, jachter, rentor, rächtigheete, inkomster så och alle tillägor uthi alle sine grentzor när och fiärran, i våtho och tårro, inthet undantagandes, som till dem legat hafuer i bijskopens och prostens tijdh, eller med lag och domb till lähnen kan falla och vinnas, det att niuta och beholla under adeligit frellsse, frijheet och frellssemanna-tienst till evärdelige ägor, och det alt medh dhe conditioner, som Norkiöpingz

¹⁾ Iespiešts AOB. II, 1. Nr. 163. pēc KA. Akseļa Uksensēnas redukcijas lietas 381. fol. apstiprinātā noraksta.

besluth innehålle, nembligen att när någon förändringh i regementet skeer, skall välbemälte her Axell Oxenstierna, som godzsen bekommit hafver eller hans erfuingar, som godzsen erft hafue och så arfuinge ifrån arfuinge sökie om confirmation och stadfestellse hoos den konungh, som i regeringen inträder, på samme godz, huilcken dem, när derom it rättan tijdh söckt och anhållit varder, ovegerligen gifues schall. Desslikest må han icke sellie eller färpanta samme godz, med mindre han dem först konungen och cronan, dädhan dhe komme äre hembiuder. Och huar så är, att han uthan manlige brystarfuingar affaller, dhå skohle dhe falla till cronan igen och icke gå uthi baak eller sijdhe arf. Doch om han dother efter sigh låter, så vehle vij och våre efterkommande henne med en ährligh brudeskatt att afläggie. Och där så är, att hon tager sig en sådan man, som konungen kan låta sigh medh äthnöija, då skall och samma lähn vidare vara förlängt in på honom och begge theres ächte mansarfuingar. Hvadh rusttiensten vedkommer, efterdij han i ofredlige tijder skall hålla garnisonen in på huussen uthan vår och cronones kostnadt, så att dhe icke lätteligen komme fienden i handen, derföre hafve vij allernädigst efterlätit välbemälte her Axell och hans brystarfvingar att vara frij för rusttiensten, när krigen äre i Liflandh, och husen i osäkerheett; men där kriget kunne föhras uthur landet, så att han icke med stor garnison blifver besväret, då skall han och dhe giöra rusttienst efter adelens privilegia och landzordning. Vij befalle fördensckull härmed alle våre undersåther, prester, borgare och bönder, som boendes ähre i förbemälte biskopdsömmen, att dhe äre her Axel Oxenstierna hörige och lydige, uthgjörandes honom den ränta och rättigheet dhe att gifva skyldige äre, såsom vij och förbiude våre Gubernatorer här i Liflandh, Ståthållare, Cammerare, som nu äre eller framdehles tillskickade och betrodde blifve, så och alle andre, som för vår skuld vehle och skohle giöra och låtha att tillfoga välbemälte herr Axell Oxenstierna, hans manlige ächte brystarfvingar och deras efterkommande något hinder eller förfång emot detta vårt gäfvobref i någon motto. Gifvit uthi var stadh Rijga den sextonde Augusti, åhr efter Christi födhelse ettusendh sex hundrade och på det tiugandra.

2. pielikums.

1627. g. 7. jūlija raksts par Cēsu pils un pilsētas piešķiršanu Akselim Uksensēnam.¹⁾

Vij Gustaf Adolph etc., giöre vitterligit, att vij af synnerlig gunst och nåde, så och för huld, trogen och rättrådig tjenst, som oss och Sverigies crono, vår och Sverigies Rikes troman, Rådih, Cantzler, så och General-

¹⁾ Iespiests AOB. II, 1. Nr. 277. pēc apstiprināta noraksta Akseļa Uksensēnas redukcijas lietā KA. fol. 383.

Gubernator här i Pryssen, oss ellskelige, edle, välborne her Axell Oxenstierna, Friherre till Kimitho, Herre till Fiholm och Tydöön, Riddare, här till giort och bevijsst hafver och än yttermehra förplichtat vara skall att giöra och bevijsa oss, vår ellskelige gemåhll, lifsarvingar och Sverigies crono, så länge han lefver, hafve undt, skenckt och gifvit, som vij och i detta vårt brefs kraft unne, skencke och gifve honom, hans huusfruu och begges deres ächta manliga brystarvingar, och så arvinge efter arvinge det huus Wenden i Liflandh med dess stadh, lähn, godz, byar, bönder, åkrar, engiar, skogar, marcker, fiskerier, siögar, strömmar, qvarner, jachter, rentor, rättigheeter, inkompster, så och alle andre nyttigheeter, rättigheeter och beqvemligheeter, ehuadh namn the hafva kunne i våtho och torro, när och fierran, intet undantagandes af alt det, som till förbemälte Wendens huus och lähn ligger och af ålder tillegat hafver eller med lag och domb tillfalla och vinnas kan, dät att besittia, niuta, bruka och behålla under adelige privilegier, rätt frellsses frijheet och frellssemanna tienst till everdelige ägor, äfven och aldeles med samma vilckor och rättigheeter, som vij för detta välbemälte her Axel Oxenstierna dhe andre huuss, städer och lähn i det Wendiska biskopsdömmet skenckt och bebreftvet hafver. Förbiude fördenskuldh allom dem, som oss med hörsamheet äre förplichtadhe och för vår skuld vele och skole giöra och låta, att giöra eller tillfoga vähl - och mehrbemälte her Axell Oxenstierna, hans huussfru eller deras arvingar här emoth hinder, mehn eller förfång, nu eller i tillkommande tijdher. Gifvit och skrifvit uthi vårth feltleger ved Kesemarck i Pryssen den siunde Julij, Anno 1627.

3. pielikum s.

1632. g. 8. februāra karaļa raksts par Cēsu bīskapijas robežās esošu muižu piešķiršanu Uksensērnām, gadījumā, ja tās nonāktu kroņa valdījumā. Pirmās instances jurisdikcijas piešķiršana Uksensērnām bīskapijā.¹⁾

Vij Gustaf Adolph etc, giöre vitterligit, att efter som vij för dette hafve undt och gifvit oss ellskelige, vår och Sveriges Rijkes troman och Rådih, Cantzler, fullmächtige Commissario och General-Guvernör i Pryssen, edle och vällborne her Axell Oxenstierna, Friherre till Kimitho, Herre till Fiholm och Tidhöön, Riddare, hans huusfru och deras manlige brystarvingar alt Wendiske biskopdömmet i Liflandh samt Wendiske starostien med alle sine huus, slått, städer, hoffgårdar och byar, som där till legat hafve, den tidh det hafver varit Påliska cronan underkastat, såsom våre honom därpå gifne specialbreff uthvijsa, så hafve vij, i betrachtande, att han medh åthskillige svåre bygningar, guarnisoner och andre besvär är belastadt, af synnerlig gunst och nåde så och för huldh, trogen och

¹⁾ Iespiests AOB. II, 1. Nr. 548. pēc noraksta Akseļa Uksensērnas redukcijas lietā KA. fol. 384.

rätträdig tjenst, som välbemälte her Axell Oxenstierna, hans barn och deras manlige efterkommande oss, vår ellskelige gemåhl, lifsarvingar och Sverigies chrono giordt och bevijsst hafver, så och härefter giöre och bevijsa, så lenge han och de lefue, förplichtade vara skohle, förbättrat hans lähn med all dhe frellses och privat godz, som liggiande äre i förberörde biskopsdömmet och starostien Wenden och oss och cronan äre tillfallen och icke för detta androm med våre specialbref bårtgifne. Huar och något annat bortgifuedt vore eller elliest i lähnen besittias medh någon rätt, det tillstå vij honom och hans arfvingar att inlössa och till sig handla med egendens goda och lagliga samtyckie. Huar och något är gifvit till lifsdagh eller elliest med lähnsrätt faller till oss igien, dett unne vij i lijka måtto välbemälte her Axel och hans erfvingar att intaga, när sådant fall händer, och niute under föreskrefne Wenden och biskopsdömmet med samma rätt och frijheet såsom det andre. Efter vij och förnimme, att Rodenpeus med sitt lähn skall vara pantsatt under biskopsdömmet, och her Axell biuder sig att erläggia besittaren sine penningar igen, så tillstå vij honom sin rätt lagligen att föföllia och, oachtat där många bref ob - eller subreptitie genom orätt berättelse af oss vore uthpracticeradt, att komma till det igen, som befinnes till biskopsdömmet att fordom hört hafva och sedan vare afhändt genom huariehanda tillfelledt (!). — I lika måtto hafver och her Axel hoos oss underdånigst anhållit, att efter hans lähn, som vij honom nådigst gifvit hafve, liggie mestedels tillhopa, att dhe ett tingelagh vähl kunne behöfva och uthstå, vij tå af synnerlig nåde techtes honom jurisdictionen in prima instantia och heradsrätten unne och efterlåte. Huilket, medan vij befinne lähnen vähl draga kunne och sådan jurisdiction ingestådes bettere att kunne underhållas ähn af dem, som der boo och elliest brukas, så hafue vij och af synnerlig gunst, dermed vij bemälte her Axell Oxenstierna ähre bevågne, allernådigst undt och bevilliat honom och hans erfvingar häradsrätten och jurisdictionen in prima instantia öfver förbemälte biskopsdömet Wenden och starostien, gifvandes honom tillstånd att sätta heradzhöfdingar och domare och niuta heradzrätten och räntan däraf faller, så att våre Landz - och Hoffrätt i sin jurisdiction och andre våre ordningar blifver oförkränkt. Villiandes härmed och befallandes, att våre Gouverneurer och alle andre officerer i Liflandh, så kommande som närvarande, låte väl bemälte her Axell, hans huusfru och barn åthniuta denne vår allernådigste gåfvo och privilegio obehindrat i alle måtto, såssom och, att dhe i föreskrefne lähn boendes äre, erkenne honom för dheres rätte ordentlige domare och häradshöfdinge, bevijsandes honom i så måtto lydno till rätte, och rättandes sigh här effter vedh vår ogunst tillgörandes. Till yttermehra visso hafve vij detta med vår egen handh underskrifvit och vitterligen vårt signete härnedanföre hengia låtet. Gifvit och skrifvit uthi vårt hufvudqvarter i Holst den 8 Februarij, Åhr 1632.

**Kārļa Uksensernas 1652. un 1673. gadu privilēģijas Valmierai.
Privilegia Civitatis Wolmariensis Nr. 6.¹⁾**

Ich Carl Gustaff Oxenstern Graff zu Södermöre Freyherr zu Kimito und Nynäas Herr zu Tydöön etc. fügen hiemit zu wissen, demnach ein Erbarer Rath undt die sämtliche Bürgerschaftt der Stadt Wolmar zweene Abschriffte von einigen Privilegien so selbige berichten von meinem höchstgeehrten seeligen Herrn Vatter derselben Stadt sollen verliehen gewesen in Unterthänigkeit praesentiret, welche von Wort zu Wort also lautend sein p.

Das erste Privilegium.

Erich Oxenstern Graff zu Södermöre Freyherr zu Kimito, Herr zu Fyholm Tydöön undt Göwelen, Ihr Königl Maytt: verordneter Gouverneur des Fürstenthumbs Ehesten, undt General Statthalter auff Rewal, Constitution undt Ordnung, die Ihr Gräffl. Excell: in dero Herrn Vattern Stadt Wolmar von nun an gehalten haben wollen p.

1.

Erstlich gönnen undt geben Ihr Gräffl. Excell: auf weitere Ratification dero Herrn Vattern der Stadt Wolmar gleiche Rechten, Freyheiten undt Privilegia mit der Stadt Wenden vermöge sie gehandhabet, geschützt undt ihre bürgerliche Nahrung zu suchen undt zu treiben, nach bürgerlicher Gewohnheit undt guter Ordnung berechtiget sein sollen, vorbehaltlich was wegen Recognition der Ländereyen undt anderer guten Policei nach dieses Orths Gelegenheit wird ins künftige müssen verändert werden. Auch dass ihnen die Appellation von des Magistrats Urtheil, da die Sache worinnen gesprochen über 30 Dahler silber Müntz betrifft gegen Erlegung einen Reichdahler Appellation Schillingh ans Landtgericht gönnet sein sollen.

2.

Wenn die Stadt ansehnlicher undt an guter Bürgerschaftt zunimbt, soll auch ein Magistrat nach Zunehmung der Quantitet gemehret worden, für diessmahl aber soll derselbe in fünff Personen bestehen, welcher das Recht in der Stadt hegen, Klage undt Antwort mit Bescheidt anhören, die Parten nach Billigkeit undt ohne Ansehen einiger Person von einander scheiden, undt der Stadt undt der darinnen wohnenden Bürgerschaftt uffnehmen mit Treu undt Fleisse befördern helffen, denen die Bürgerschaftt hiewiederümb allen gebührlichen Respect undt Gehorsam zu leisten schuldig ist. Nebst denen verordnen Ihr Gräffl. Excell. der Gemeine in der Stadt einen Eltermann, welcher der Bürgerschaftt Noth undt Anliegen

¹⁾ RA. Livonica Vol 257.

dem Rath gebühlich vortrage undt dere Bescheidt der Bürgerschafft hiewieder vormeldte p.

3.

So bald obgedachte fünff Personen des Magistrats den gewöhnlichen Bürger Eydt, wie die Forma desselben lautet in des Rentmeisters Gegenwarth praestiret haben, sollen sie den Eltermann undt Gemeine vor sich bescheiden jeden wissen lassen, was er ir den Stadt zugeniesen undt hinführo dafür zu thuende verpflichtet ist, damit wer sich resolviret ein Bürger zu bleiben seinen gebühlichen Bürger Eydt alpbald dem Magistrat ablege undt leiste p.

4.

Wer in Wolmar gedencket sich niederzulassen der soll zuvon zum Magistrat darselbst treten, undt sich um gewisse Nahrungs Mittel mit demselben hereden. Niemand aber soll verstattet werden, von einer Handthierung zur andern, noch zu beiden zugleich zu greiffen, vornehmlich soll das Bierschencken undt Brodtverkauffen gewissen Leuten gegönnet, den andern aber, so keine Freyheit darüber erlanget bey Confiscation desselben, undt anderer proportioniter Straff verboten sein, doch mag anitzo undt im Anfange, ein jeder zu seines Hauses Nothdurfft brauen undt backen lassen was er zu der seinigen Unterhalt benötigt ist. Allen denen aber, so bürgerlichen Eydt undt Pflicht nicht geleistet haben, sie sein was Standes oder Condition sie immer wollen, aussdrücklich aber den hiesigen Gvarnisonsambts oder andern Bedienten, soll ernstlich verboten sein, keine bürgerlichen Handthierung sich anzumassen, worüber meines Herren Vattern Rentmeister ernstlich halten soll p.

5.

Alle Vorkaufferey sollen den Städtischen so woll alss andern, so uff dem Lande in den Wendischen Gebietern vorbotten sein, dargegen gewisse Wochen Marckte uff dem Mittwoch undt Freytag angeordnet, auch die Jahr Märckten auff gewöhnliche Zeiten gehalten worden, nur dass zu besserer Richtigkeit, die Marcktplätze in der Stadt Mauren wird verlegt, welches denn meines Herren Vattern Rentmeister undt andere Bediente zu befördern hiemit befehligt werden. Der Stadt Magistrat muss auch sich seines Orths angelegen sein lassen, dass gute Anstalt werde gemacht zu Erhaltung des vorgesetzten Zwecks der freyen Kauff Marckte p.

6.

Weil auch ein Unterschiedt unter den Häusern in Wolmar sein muss, also dass folgendts der Charta, so der Stadt Magistrat eingehändiget werden 24 Häuser mit 24 Loffstäte Landes undt gewissen Heuschlägen beneficiret sein, also muss derselbe so einen solchen Haussplatz erblich an sich bringet, undt gedenckt ein Hauss nach solchem Modell undt Abriss

von Steinen in Fachwerck aufzuhauwen oder erkauffen, wie es Ihr Gräffl. Excellenz angeordnet, undt dem Magistrat zur Nachricht hinterlassen haben, undt soll derselbe allssdann wegen der Accise von der Zeit an, da er einen solchen Platz zu bauwen auff sich genommen annoch auff zwey Jahr undt Gebung des Zehenden von seinem Acker auff fünff Jahr befreyet sein, nach verflossenen fünff Jahren soll die zehende Garbe, durch die Schlossbedienten, von dem Felde empfangen werden p.

7.

Die andern Plätze aber können nicht mehr alls Kohlgarten vor der Stadt erhalten, undt mögen also andern eingeräumet werden, so denn auch von Stein oder Holtz zu bauen nach belieben frey haben, nur dass sie ihre Häuser nach Anweisung eines Magistrats ordentlich setzen undt mit Stein oder Dorffdeckern belegen müssen, undt sollen gedachte von Holtz bauende Hauser, der Stadt Accisefreyheit von der Zeit an da ihnen solches Platz zugeeignet eine Jahrs Accisefreyheit zu genissen haben p.

8.

Die specificirte 24 Häuser mögen keinem ohne des Rentmeisters wissen, alls dem ich im Nahmen meines Herrn Vattern die Vollmacht gegeben, dass er es mit der Stadt Magistrat bereden, undt vorhin überlegen, undt es nochmahlen, wenn es von ihnen gut befunden worden, seinen Zettel darüber ausstellen soll, vermüge welches dann der Magistrat solches in der Stadtbuch verzeichnen lassen wird, der übrigen Häuser oder Plätze Ausstheilung belangende, mag der Rath allein disponiren Vorbehaltlich dero Herrn Vattern, undt dessen Erben ungemessener freyer Disposition wenn sie jemanden, auff den Fall so einiger Platz noch unbebauwet were damit belehnen wolten, wie dan sechs Häuser Ihr Gräffl. Excell: sich vorbehalten, undt von aller Stadt Oneribus undt Jurisdiction befreyet sein sollen p.

9.

Damit wegen der Accise undt bürgerlichen Auflagen eine Gewissheit sey, wollen Ihr Gräffl. Excell: dass dieselben nach der Wendischen Taxa gehoben werde, undt soll niemandt dero Bedienten bemächtigt sein einige Enderung darin zu machen. Diese nächstkünftige drey Jahr aber gönnen Ihr Gräffl. Excellenz der Stadt drey viertel selbiger Accises damit solches zu der Sadt Bedienten Ergetzlichkeit undt anderer Nothdurfft möge angewendet werden vorbehalten, sich aber anitzo den einen Viertel undt hinfüro die Helffte obgedachter Accises undt bürgerlichen Auflagen, die ander Helffte, soll demnach allssdan der Stadt zum besten . . . bleiben.

10.

Dargegen soll jeglicher der sich allhie bürgerlich niederlässet, des Ackers undt bürgerlichen Freyheit sich gebrauchet verbunden sein, inner-

halb 4 Jahren nach verflossenen Frey Jahren, nicht von hinnen zurücken, nach dem solche verflossen, undt er sich inmittelss nicht eines andern bedencket, soll ihm erlaubet sein, nach Hinterlassung des zehenden Pfer-niges aller seiner Haabseligkeit zu reisen wohin es ihnen gefallen möchte.

11.

Damit auch die Teutsche Bürgerschaft in Wolmar zu bauen, so viel mehr Reumbde haben mögen, verordnen Ihr Gräffl. Excell: dass alle Colonier, so nich von dero Herrn Vattern oder Ihr selbst in der Stadt zu wohnen für tüchtig erkandt undt befreyet sein, dieselben sich hinauss begeben, undt auff ihre Lande niederlassen sollen.

Dieses undt was sonst zu einem guten Anfang der Stadt Nahrung in Wolmar greicheet, haben Ihr gräffl. Excell: dero Herrn Vattern Rentmeistern undt andern Bedienten samt dem Magistrat der Stadt zubefordern anbefohlen, befehlen auch nochmahls hiermit ernstlich dass keiner sich unterstehe hiegegen zu handeln, vielmehr aber sich hiernach vollkommenlich richten.

Uhrkundt dessen dieses mit eigenhändiger Subscription undt uffgedruckten Siegell bekräftiget, gegeben Wolmar den 18. May Anno 1652.

Erich Oxenstiern Axelson.

Das ander Privilegium

Dero Königl: May:st. und dero Reiche Schweden verordneter Gouverneur über das Fürstenthumb Ehesten in Liefflandt undt General Stathalter zu Reval, Erich Oxenstiern Axelson Graff zu Södermöre, Fryherr zu Kimito, Herr zu Tydöö Wyby undt Görrälen p.

Füge hiemit zu wissen, nach dennmahlen mein hochgeehrter Herr Vatter, mit grossen Unkosten die Stadt Wolmar zu befestigen angefangen, auch jährlich darmit fortzufahren gesonnen, biss dieselbe in sichere Fortification eingeschlossen werde, alss ist hochgedachter mein H: Vatter ingleichen bewogen worden, darhinzutrachten, dass einige Nahrung dem Orthe möchte zuwachsen, damit bey friedlichem Zustande eine erbare undt gute Bürgerschaft sich darselbst wolernehen. In feindlichen Zeiten aber mancher Lands Eingessener, zu seiner undt der Seinen Sicherheit darauff enthalten könne, diesen zwar vollkommenlich zu erlangen möchten, wenn viele undt weitläufftiger Policyordnungen nötig erachtet werden weil aber die Wenigkeit der Einwohner undt Zustand des Orthes itziger Zeit Gelegenheit nach solche Ordnungen ihrer würcklichen Effectuirung beraubet, alss bleiben dieselbe biss dahin aussgesetzt, undt wirdt nur angedeutet auff was Fundament ein jeder sicherlich möge seine Haabseeligkeit dorthin vertrauen, was Freyheit er zu geniessen habe undt was Recognition er dargegen der Herrschafft bezeigen soll worbey ein

jeder zu schützen undt zu handhaben, auch niemand drüber etwas auffdringen zu lassen, ich hiemit im Nahmen undt auff ferner Ratification hochgedachten meines Herrn Vattern verspreche undt zusagen thun p.

1.

Weil die Stadt in ihren Strassen und Plätzen richtig getheilet, also soll auch einem jeden Platze seine gewisse Gartenstelle von der Rigischen Pforten zugeeignet ingleichen zu den 36. grossen Häusern, ein Stück Landes von 30 Loff Stell halb geschmoltzen Acker, halb Buschlandt, auch gewisse Heuschläge, in dem Morast gegen Sauting eingewiesen werden. Auff den kleinen Hausern aber sollen nach Advenant 14. 16. 18. 20 Loffstelle aussgegeben werden p.

2.

Wenn nun jemand sonder Unterschied der Nation, nur dass er redlichen Handelss undt Wandelss, gesonnen ist, in Wolmar sich bürgerlich nieder zulassen, derselbe soll vor erst bey der Stadt Magistrat sich angeben undt gebührlich Gezeugniss beybringen, seiner Herkunft undt Verhaltens, auch Bescheid von sich geben, wormit er sich zuernehmen gesonnen sey, darauff soll er mit dem Magistrat zu meines Herrn Vatters Rentmeister gehen, undt ein Hauszstelle begehren, welcher es ihm, nach eines jeden Gelegenheit und Qualiteet einweisen wirdt, mit aller zuhörigen Ländern undt Garten in das Stadtbuch vorzeichnen lassen, undt ihn in die Possession einsetzen p.

3.

Es soll aber der welchem ein Haussgrundt der Gestalt eingeraumet wird, auff sich undt seine Nachkommen, solches zu geniessen haben, jedoch mit dieser Condition, dass er mit gebührlichem Eyde gegen der Herrschafft undt der Stadt sich unterwerfe, sein Haussplatz wohl bebaue, undt sollen sich die vornehmsten Häuser alle nach dem besten Marck oder Strassen kehren, dieses dabey beobachtet, dass der von Holtz ein Hauss bauet, soll zwey Jahre, von Fachwerck aber 5 Jahre Freyheit geniessen von allen Accisen Zöllen oder bürgerlichen Auflagen, vor sich und allen seinen angehörigen Länder undt Garten zurehnen von dem Dato ab, da ihm der Platz zugezeichnet wird, solte aber innerhalb nechstgedachter Frey Jahren, keinerley Wohnhauss auffgebauet werden, soll selbiger Platz wieder an den Erbherrn verfallen sein, denen so von Steinen bauen, wil man den billigsten Kauff Ziegel und Kalck, auch alle mügliche Beforderung bezeigen lassen.

4.

Wann gedachte Freyjahr verflossen, alls denn soll von dem Acker die zehende Garbe dem Schlosse gehören, undt meines Herren Vattern Bedienten selbige von dem Acker abzuführen bemächtiget sein. Wegen Accise undt andern bürgerlichen Auflagen soll alles künfftig aussge-

deutet, undt höchster Billigkeit nach moderiert werden; denen Einwohnern aber, nichts Unerträgliches aufgebürdet sondern mit ihrer Zubewilligung alles künfftig geschehen, undt dergestalt, dass meinem H: Vatter theilss heimfalle, theilss der Stadt undt Commun zum besten.

5.

So jemandt von Adel oder ander Standes Personen, einige Häuser anzunehmen begehren, solls ihnen ebenmässig zugelassen sein, jedoch dass sie mit Erbaung ihrer Haussplätze die vorgenannte Condition erfüllen, auch sonstn ihre Häuser nach der bürgerlichen Jurisdiction undt Ordnung unterwürffig bleiben, die gebührlichen Auflagen tragen, undt der Stadt durch ihre Bedienten, die Dienste leisten, so ein Bürger schuldig ist. Insonderheit aber sollen dergleichen Standerspersonen, so selbst ihre Häuser nicht bewohnen, einen redlichen Mann darin zu halten, der bürgerliche Nahrung treiben mag, undt die bürgerlich Auflagen künfftig trage vergönnet sein p.

6.

Auff dass nun in der Stadt bessern Reumbte undt Reinigkeit mag erfunden werden, sollen alle finnsche Golonier die bloss von ihren Ländern leben, ausser der Stadt undt auff ihren Acker wohnen, den Soldaten aber werden ihre Wohnungen längst dem Walle absonderlich gebauet.

7.

Die Stadt Wolmar soll ihrer eigenen Jurisdiction inwendig in der Stadt Mauren undt Garten, vollnkömlich geniessen, zu dem Ende fürs erste ein Bürger Meister, mit vier Raths Personen der Stadt verstattet werden, Gericht undt Gerechtigkeit über den Bürgern zu hegen, meines Herrn Vattern undt dessen Erben Recht undt Gerechtigkeit melden, vorbehaltlich meines Herrn Vatern Bediente zu Schlosse, sollen ihnen in ihrer Jurisdiction keinen Eindrang gen, niemand von den Bürgern davon abziehen lassen sondern vielmehr der Stadt Magistrat die hülffliche Hand und Assistentz in dem was nötig sein wird leisten p.

8.

Ein jedweder der Bürgerrecht in der Stadt Wolmar gewonnen, soll bürgerliche Freyheit undt Handels das Beste alss er kan undt mag, allen andern wohlgeordneten Städten gemäss zugeniessen haben.

9.

Die Bürger sollen alles Schüssens oder ander Hoffdienste befreyet sein, auch in feindtlichen Zeiten zu keiner Wacht gehalten werden, dagegen solle sie verobligiret sein wenn sie künfftig in der Zahl vermehret werden sich in gewisse Corporalschafftten zutheilen, undt ein jeder sonder

Unterscheidt auss seinem Hause, einen guten Kerl, mit gebürlichem Gewehr aussgeben, der in feindlichen Zeiten, dass seinige bey Defension der Festung thun, oder zu Ehrenziegen sich bereit halten. Anderwege, oder in andern Occasionen ober durchauss nicht zu gebrauchen.

10.

Der Baurman, von dem Bischoffthumb, soll durch meines Herrn Vatters Bedienten dahin gehalten werden, dass er zu der Stadt Wolmar mit seinen Wahren komme, zu dem Ende ein wochendlicher Marcktag darselbsten muss angesetzt werden.

Was sonsten an nothwendigen Ordnung übrig ist, dasselbe soll künftig der Stadt zum Auffnehmen undt Besten angereicht, meines Herrn Vattern Ratification über diese mit dem Ersten vorschaffet undt möglicher maassen befördert werden, alles was zu Freyheit undt Gedey dieses Orths gereichen kan. Urkundt der Wahrheit habe ich dieses eigenhändig unterschrieben, undt mit meinen Insiigel beglabigen wollen. Actum Wolmar d 8. January Ao 1646.

Erich Oxenstiern Axelsohn.

Wie dem auch dabey E. Erbahr Rath mit der sämtlichen Bürgerschaft umb wei — weitere grädige Confirmation selbiger Privilegien gebührend angehalten, undt supliciret, alss hab ich so wohl in Betrachtung der Treu undt Gehorsam so mier ein erbarer Rath undt die sämbtlich Bürgerschaft Zeit Lebens zuleisten gelobet undt versprochen, undt zuhalten schuldig sein soll, alss wegen andern Considerationen, mehr oberwehnte undt allhie eingeführte Privilegia laut tenor hochgedachten meines Seel Herrn Vaters Brieffe gänzlich confirmiren undt bekräfttigen wollen, wie ich denn dieselbe hiemit gänzlich undt aller Massen confirmiret undt bekräfttigen haben wil, Maasen auch meine Inspectoren und Bediente hiesiges Orths jederzeit ernstlich befohlen worden, meinen Willen hier innen, in allen Stücken gehorsamlich nachzuleben, undt jederzeit genaue Fürsorg zu tragen, dass ein ehrbarer Rath undt die Bürgerschaft der Stadt Wolmar bey ihren woherhaltenen Privilegien undt Gerechtigkeiten geschützet undt gehandthabet werden mögen Urkundlich hab ich dieses mit eigener Handt unterschrieben, undt mit meinem angebohem Gräffl. Sigill verificiret, so geschehen auff meinem Schloss Wolmar den acht undt zwanzigsten Tag Christ Monats, Inn Jahr nach der heilsamen Menschwerdung unsers Herrn undt Erlösers Jesu Christi. Ein tausentt sechshundert drey undt siebentzig.

Carl G. Oxenstiern Erichson. (LS)

Ex hib. et rev. in Commiss Reg: Rig Ao 1687 d 6 Marty Robert Lich-ton Director Commissionis Otto F. v. Vietinghoff mp L Rath.

Novellae Constitutiones

Wornach sich Ein Ehrbarer Rath in meiner Stadt Wolmar undt dessen unterhabene Bürgerschaft soll zu richten haben p.

1.

Erstlich undt vor allen Dingen soll E. E. Rath undt die Bürgerschaft hiesiger Stadt sich der Gottesfurcht befleissigen, die Predigten undt Bethstunden am Sonn-Feyr undt Wercktagen nicht vorsetzlich verseumen, Gottes allein seelig machendes Wort gerne fleissig undt mit guter Andacht anhören, zum Christlichen Gebrauche des hochwürdigen H. Abendmahls sich fleissig einfinden, Ihren Kindern undt Dienstboten mit guter Lehre, Zucht, Erbarkeit undt guten Exempeln vorgehen, undt alle Gottlosigkeit undt Ärgerniss soviel müglich in ihren Häusern verhüten, damit Gottes reicher Seegen sich bey Ihnen einfinden undt wohnen möge. Dieselbe aber so dawieder handeln, undt den Nahmen Gottes missbrauchen bey Gottes Marter, Leiden, Wunden, Bluth, Sacramenten undt andere böse Flüche Schweren, Verwünschung, Vermaledeyung, undt Zaubern sich gelüsten lassen, sollen mit deren darauffgesetzten schweren Straff dem Rechten nach angesehen undt belegt werden.

2.

Sollen sie unser allergnädigsten Obrigkeit Ihro Königl. Maytt: wie auch mier, alss Ihrer Herrschafft zu allen Zeiten, getrau, holdt undt gehorsam sein, undt negst Gott in aller Unterthänigkeit lieben, ehren, undt in allen fürfallenden Occasionen undt Nöthen pflichtschuldig bey-springen, weder lästern noch affterreden, bey Verlust Leib Lebens undt Ehren.

3.

Soll E. E. Rath undt Bürgerschaft dieser Stadt, meinen allhier verordneten Cammerier oder wer dieses Orths Direction zuführen, von mier gesetzt werden mögte, gebührenden Respect erweisen, undt in allem, so derselbe in meinem Nahmen thun undt ordnen wird, schuldige Folge undt Gehorsam leisten, wie sie den vorigen, von meinem Hrn Grossvater undt Vater verordneten Hauptleuten undt Rentmeistern jederzeit zu erweisen undt zu leisten schuldig gewesen.

4.

Soll auch hiesige Bürgerschaft E. E. Rath undt Gerichte dieser Stadt, ihrem geleisteten Eyde zufolge, für ihre nunmehr von mier constituirte Obrigkeit zuerkennen, dieselbe gleicher gestalt zu lieben undt zu ehren, ihnen getreu undt holdt zu sein allen pflichtschuldig Gehorsam zu leisten, in allen vorfallenden Nöthen, wie Christ- undt Ehrliebenden Bürgern undt Biedersleuten zu undt anständig, beyzuspringen schuldig sein.

5.

Soll auch keiner, wer der auch sey, sich nicht unterstehen noch gelüsten lassen die ihnen vorgesetzte Obrigkeit, weder in genere noch in specie in Gelagen undt andern Zusammenkunften, mit Verleumbdung oder ungebührlichen Affterreden, so wenig in Gegenwart als hinterücks, bey Vermeidung der in Rechten dictirten harten Straffe, undt Verlierung seiner Ehren undt guten Nahmens, anzugreifen p.

6.

Wen E. E. Rath eine allgemeine Zusammenkunfft der sämtlichen Bürgerschaft ankündigen lassen würde, soll derjenige so ausser erheblichen undt bekandten Ursachen frewendlich aussenbleiben, undt nicht compariren wird zum ersten undt andernmahl mit 4 Rthlrn Straffe belegt werden, zum drittenmahl aber, seines bürgerlichen Rechts undt Freyheit verlustig sein, doch soll E. E. Rath der Sachen Beschaffenheit undt eigenem Gutfinden nach einige Moderation hierin zu gebrauchen zugelassen sein p.

7.

Soll keiner, es sey auch wer er wolle, bey offentlichem Gerichte oder Versammlung des Raths mit schimpftlichen Worten, Geberden undt ungebührlichen Wercken ausszufahren, dem Richter ins Wort zu fallen oder mit der Handt auff den Gerichts Tisch zu schlagen, noch dem Gerichte in vorfallenden Sachen, wes er urtheilen thun oder lassen soll vorzuschreiben, sich gelüsten lassen, bey Straffe 5 Rthlr, undt der solche Straffe an Gelde nicht erlegen kan oder wil, soll nach Beschaffenheit des Verbrechens mit gefänglicher Hafft gestrafft werden.

8.

Wenn die Parten wichtige weitlaufftige undt beschwerlich Sachen zu klagen aben, sollen sie selbige schriftlich bey Gerichte eingeben, undt da ein Part ds andere, wie es wohl zu geschehen pflaget offentlich vor Gerichte Lügen straffet, soll so oft solches geschehet auff 10 Mark auch da es auss Unbesonnenheit undt Grobheit, des bösen Feindes undt andern lästerlichen Worten Coram Protocollo sich hören lasset, einen Schelm oder Hure, Hurensohn etc: das geredet, gethan, gehöret oder gesehen zu haben schillt, dasselbe soll mit 1 Rthlr Straffe belegt werden, oder 3 Tage im Gefängniß büssen.

9.

Soll E. E. Rath allhier mit allem Fleiss ihm angelegen sein lassen, dass die Justitz absq personar respectu undt affecton administirt, einem jedweden worzu er von Gott undt Rechts wegen befuget, verheiffen, die Schuldige mit gebührender Straffe angesehen, der Unschuldige aber seiner

Unschuld geniese undt freyerhand, die Unordnung obrogiret, hingegen Tugend undt Erbarkeit introduciret werden möge.

10.

Soll auch niemand in zwistigen Sachen, so weit sich meiner Stadt Jurisdiction erstreckt, sein eigen Richter sein, besondern seine Klage undt Anliegen hiesigen Magistrat an gebührender Orth ordentlich undt mit guter Bescheidenheit vorbringen undt allda die gerichtliche Decision gewertig sein, undt keinen andern Richter extra forum competens ohne erheblich Exception oder gerichtl: erhaltene Apostolos reverentialae suchen bey Vermeidung 10 Rthlr Straffe p.

11.

Wer von E. E. Raths Sententz oder interlocut: appelliren will, soll ds appellation Geld besage Stradtsprivilegien erlegen, undt der Appellant die Apostolos reverentiales undt acta, auch actitata unter gewöhnlicher Unterschrift factis fiendis ausnehmen p.

12.

Welches Part frivolè undt muthwillig von hiesiges Rathes Urtheil oder Abscheide quae vim definitivam habet, appelliret, soll ohne Caution, dess auff den Process gehenden Schadens undt Unkosten zur Appellation nicht gestattet werden, da er aber per qvarelam die Appellation ergreifen würde, undt in casu succumbirte, soll er in Erstattung alles Schadens undt Unkosten, salvâ moderatione judicii vom Rathe condemnieret, undt wegen solches Frevels in 5 Rthlr gestraffet werden p.

13.

Würde auch einer oder der ander von E. E. Rath oder Gerichte durch das Raths- oder Stadt Diener citiret, undt parirte in termino nicht, undt das Gegentheil vergeblich auffwarten müsste, soll derselbe nicht allein vor contum ax gehalten, sondern auch dem Gerichte, so oft er aussbleibet 10 Mark undt Klägern oder Gegentheile in Erstattung der auff den Termin gewandten Unkosten undt Versaumniss verfallen sein, und da er auff die vierdte gerichtliche Einladung nicht erscheinen wird, soll ex merâ et manifesta contumacia definitivè gesprochen, et non quaesitâ appellatione executive verfahren werden p.

14.

E. E. Rath dieser Stadt soll jährlich verbunden sein, die Urtheile, so allhie können gesprochen werden, nebenst gehaltenen Protocollen nacher Schweden zu verschicken.

15.

Welcher Gewalt in eines andern Hause dieser Stadt verübet undt den Haussfrieden bricht, soll alss ein Freweler Gewaltthäter undt Friedenbrecher ohne Ansehen der Person, denen dessfals verordneten Gesetzen nach billich gestraffet werden.

16.

Soll sich auch niemandt unterstehen Zwietracht, Uneinigkeit, Auffruhr noch Auffwiegelung unter der Bürgerschaftt und Gemeine zu machen, wer darüber betroffen, undt es ihm dargethan wird, soll alss ein Rebell und Meinydiger gestrafft, undt auss der Stadt Jurisdiction relegiret werden.

17.

Derselbe so ehrliebende Frauen, Jungfrauen, oder auch Mannes Personen, sie sein hohes oder niedriges Standes, unerweisslich verlaumbdet undt ihnen Ihren guten Leumuth abzuschneiden sich erkühnet, soll exemplariter gestrafft undt zur Recantation angehalten werden p.

18.

Muss die Bürgerschaftt verpflichtet sein, Zoll, Accise undt Zehenden nach der Taxa so ihnen aufgezeichnet worden soll zu erlegen undt auszugeben.

19.

Solche der Stadt Einkünfften, wie auch die übrigen soll deroselben Elterman, nebest einem Andern von mir dazu verordneten, unter händen undt ein jeder seinen Schlüssel zu dem Kasten, darin selbige verwahret werden, bey sich haben, damit der Eine ohne des Andern Wissen, nicht drauss nehmen möge, selbige sollen auch dafür so wohl mier alss der Stadt richtige Rechnung thun.

20.

Wenn einige Disputen zwischen denen von der Stadt undt meinen Bedienten entstehen solten, müssen sie nicht also fort den Gouvernevren oder Königl. Bediente überlauffen oder dieselbe suchen, besondern mier erstlich die Sache gebürlich hinterbringen.

21.

Würde auch einer Schulden halber für Gericht beklaget, undt er der Schuld geständig wäre, oder es schuldig zu sein überwiesen undt dargethan würde, soll er dieselbe Schuldt innerhalb 6 Wochen post latum sententiam, dafern es nicht appelliret wird, oder wie sich die Parten sonsten selbst vergleichen können, bey Vermeidung der Excecution zu bezahlen gehalten sein.

22.

Diejenige welche eine Hausstelle substituto hareditario praetendiren, in angesetzter Frist der drey Jahre aber darum nicht gesprochen, oder sich gebühlich angeben, weniger sie bebauet, sollen ihres Rechts daran verlustig sein, undt von meinen Oeconomie Bedienten, doch mit Vorhergehender Consulation das Raths an einem andern verkaufft werden p.

23.

Es soll keiner, er sey wer er wolle, sein Land, Garten oder Heuschläge, ohne Vorwissen undt Willen dessén, der zur Oeconomie Direction von mier gesetzet ist, wie auch E. E. Raths, zu verpfänden, zu verkauffen oder zu versetzen, noch sonst heimliche pacta et contracta auss zurichten freystehen bey Vermeidung 10 Rthlr Straffe undt Nullitaet dessen so auff solcher Weise auffgerichtet wird p.

24.

Der Magistrat soll auch Aufsicht halten, dass ein jedweder vor seinem Hause, die Strassen rein undt sauber halte p.

25.

Es solle keiner von der Bürgerschaftt oder der Stadt Jurisdiction Untergebne, ausserhalb der Stadt wohnen, es sey denn dass solches einem oder dem andern vergönnet werde.

26.

Es soll auch keiner, wer der auch sey, sich nicht unterfangen, Bier vom Lande, unter was Pratext es sich auch zutragen, in der Stadt zuführen, zu verkauffen oder verschencken zu lassen, da nun einer oder der ander, so wieder solch Verbot gehandelt angetroffen wird, soll nicht allein des Biers undt Gefässes verlustig sondern auch in 1 Rthlr Straffe dem Fiscio verfallen sein, die aber so in der Stadt wohnen, undt Bier, zu Ehren-Freuden oder Traur Mahl vom Lande benötigt, undt selbst in der Eile zum Bierbrauen nicht gerathen können, mögen zu solchen Gelagen, wenn sie bevor dessfalss vom Magistrat Concession erlanget undt die gebührliche Accise nach der Taxa erleget, nachgegeben werden, da aber zu solchen Gelagen heimlich ohne Zulass des Raths undt erlegter Accise jemand Bier einzuführen betroffen würde, soll derselbe gleichfalss, mit vorhero dictirten Straffe angesehen werden p.

27.

Es soll auch E. E. Rath fleissige Aufsicht haben, dass niemand von der Bürgerschaftt mehrerley Art Mass undt Gewicht brauche, alss von Ihro Königl. Maytt: befohlen, undt auff dass darinnen desto mehr Rich-

tigkeit sein möge, so E. E. Rath alle in der Stadt, gebräuchliche Ehlen, Maassen undt Gewichte, mit dem dazu gehöret nachsehen, was unrichtig befunden wird cassieren undt wegnehmen, das Andere adjoustiren, undt mit einem gewissen Zeichen bezeichnen, wer darnach ertappet wird, in einem oder andern fälschlich umbzugehen, mit solchen soll ernstlich nach König! Straff-Ordnung procediret werden.

28.

Wird aller nachtheiliger Handel undt Vorkaufferey ernstlich verboten, undt soll meinen Bedienten obliegen, Hand darüber zuhalten, dass der Stadt an dero Privilegien in solchem Fall kein Abbruch gestehe, sondern meines Seel H. Vattern Verordnung darinnen erfüllet werde.

29.

Wan der Landman seine Wahren nacher der Stadt hingeführet soll keiner von der Bürgerschaft ihm ausserhalb der Stadt entgegenlauffen, undt allda zu seines Mittbürgers Nachtheil undt Schade mit ihm handeln, sondern alles muss zu Marckte gebracht undt allda verkaufft werden. Worüber denn E. E. Rath eine scharffe Aufsicht haben muss undt solche nachtheilhaftige Handlung durch eine würckliche harte Straffe helffen benehmen.

30.

Denen Frembden, so mit Gewandt, Brandwein, Leder undt andern Wahren anhero zur Stadt kommen, soll nicht frey stehen, selbige ausser öffendlichen Jahrmärckten, bey Ehlen, Stöffen, undt entzelweise, sondern in Gross undt Summen weise zu verkaufen.

31.

Es sollen die in meinem Gebiete hin undt wieder sich ausser der Stadt Jurisdiction auffhaltende undt der Stadt Handwercksleuten in ihrer Nahrung undt Arbeit nicht geringen Schaden zufügende Böhnhasen nicht mehr gelitten, sondern ernstlich verboten sein, der Gestalt, dass wann jemand were, der ein undt Ander Handwerck gebührlich gelernet, undt dadurch sich zu ernehren suchte, selbiger obligiret sein soll entweder nach der Stadt sich zu verfügen, alldar seinen bürgerlichen Eydt abzulegen, undt unter die Zunfft sich zu begeben oder sein Handwerck gänzlich einzustellen. Im wiedrigen Fall, sol ein solcher Böhnhass wenn er angetroffen wird gejaget undt verfolgt anhero gebracht, zu gebührender Straffe gezogen, undt mit der Zunfft sich zu vergleichen angehalten werden, wozu hiesige Gvarnisonsbedienten auff erfordernten Fall E. E. Rath unverzüglich an die Hand zu gehen schuldig sein sollen.

32.

Wegen pericul feindlicher Zeiten in dieser Stadt welches Gott der Allmächtige gnädigst abwenden wolle, soll ein jedweder Bürger undt Einwohner der Stadt mit Ober undt Untergewehr, seiner gethanen Pflicht nach, parat, undt woe er alss dann zur Defension der Stadt undt Festung commendiret wird, so willig alss schuldig sein.

33.

Die Bürgerschaft soll jährlich viermahl in denen militarischen Exercition geübet werden, auff dass wenn die Noth erforderte sie auch die Stadt für feindliche Anlauff verthädigen können, undt soll das Gewehr so sie zur Defension der Stadt (svitrots) zu haltenn schuldig sein, durch zwey vom Rath verordnete Muster Herren, besichtiget, undt das so allssdann untauglich befunden, aussgemustert, derselbe aber so damit auffgezogen komt zu 2 Rthlr Straffe gezogen werden, undt soll ein jedweder Bürger bey solcher Musterung undt Exercirung sich einzufinden verpflichtet sein.

34.

Bey Gefahr entstehender Feursbrunst, welche Gott gnädiglich abwenden wolle sollen zwey Bürger zusammen eine Sturm Leiter nebst einem Eisen undt Fewrhacken undt Wasserbalgen, item jeder Bürger einen ledern Wasser Eimer, wie auch allezeit ein Zuber voll Wasser halten, damit zur Zeit der Noth man etwas bey der Hand haben möge, die entstehende Feursbrunst damit zu dämpfen.

35.

Badstuben, Viehhäuser undt andere Gebäude darin Stroh undt Heu verwahret wird, soll kein Einwohner in der Stadt zu halten sich unterstehen, sondern sollen dergleichen ausserhalb der Stadt auffgebaut werden.

36.

So auch wo (iesprausts) nicht mehr, doch alle viertel Jahr der Elterman nebenst einigen andern darzu verordnneten in der Stadt herum gehen, undt die Beschaffenheit der Schornsteine, Feurstette undt Backoffen besehen, undt nach befindlicher Gefahr solches E. E. Rath ankündigen der eine gewisse Frist zur Verbesserung solches gefährlichen Orthes ansetze, wer alss denn darin solchem Gebot nicht nachlebet soll von E. E. Rath willkürlich gestraffet werden.

37.

Demnach auch der Bürgerschaft mehrentheilss ohnbekand ist, was Gesetzen oder Ordnungen sie nach zu leben habe, alss soll E. E. Rath jährlich am 1-sten Maji einen öffendlichen undt allgemeinen Rathstag

halten, alss dan die Verordnungen der Gemeine fürzuhalten undt vorgelesen werden soll, damit keiner sich zu entschuldigen habe, dass er ex ignorantia legis einen Fehler begangen.

Urkundl. habe ich dieses mit eigener Hand Unterschrift undt meinem angebohrnen Sigill bekräftiget. So geschehen auff meinem Schloss Wolmar d 29 Decemb Ao 1673.

Carl G. Oxenstiern. LS.

Exhib. et rev. in Commiss. Reg. Rig. Ao 1687 d 6 Martij Robert Lichten, Director Commissionis Otto v. Vietinghoff. mp. L. Rath.

5. pielikums.

Kārļa Uksensērnas 1673. g. 12. oktōbra rezolūcija uz Valmieras iesniegumu.¹⁾

Resolutiones auff die Puncten so bey Ihro hochgräffl. Gnaden Ein Ehrbarer Rath der Stadt Wolmar den 12. October Ao 1673. untertänig insinuiert.

1.

Ihro Hochgräffl. Gnaden geloben bey ehester Gelegenheit, undt wenn sie besser Zeit über kommen können, umb solche Sachen einzurichten, die Stadt mit gewissen undt nach dero erwiesenen Treu undt Gehorsam proportionierten Einkünfften anzusehen undt zu beneficiren; In Puncto der Appellationen aber referiren Ihro hochgräffl. Gnaden sich auff den 1-sten Punct der ersten Privilegien, dass nembl. selbige vom Stadts Gericht zum Landgericht gehen sollen.

2.

Die Anzahl der Magistrats Personen kan vor diessmahl nicht vergrössert werden, sondern muss von so vielen bestehen, alss bey dieser Zeit befunden constituiret zu sein. Des Rathauses Gebäw mit andern Zugehör, wollen Ihro hochgräffl. Gnaden mit allen nohdurfften unterhelfen, wenn nur ein jedweder Bürgers Man für sich absonders atwas dazu contribuiret. Damit solche Unkosten Ihro hochgräffl. Gnaden nicht allein obliege, es sollen auch alle Müssiggänger undt die keine gewisse Sitze haben in dero hochgräffl. Gnaden Gebiete haben bey solchem Gebeude fleissig zur Arbeit gehalten werden.

3.

Der Magistrat soll sich angelegen sein lassen nach Gelegenheit der Zeit undt derer Bürger Erträglichkeit, Sorge zu tragen, dass der 4-te Punct in denen Privilegien so viel alss thunlich nachgelebet werde. Inmittels

¹⁾ RA. Livonica Vol 257.

haben Ihre Hochgräffl. Gnaden denen Gvarnisonsbedienten ernstlich undt bey Confiscation verboten sich des Bierverkauffens, oder anderer solcher Handthierung die einem Bürger competiret zu bedienen, was sie aber zu eigener Nothdurfft zu backen oder zu brauen benötigt sein, kan ihnen nicht geweigert werden p.

4.

Wegen der Wochenmarckte undt was sonsten der Stadt undt Einwohnern zum Auffnehmen gereichen kan, undt mag, wollen Ihre hochgräffl. Gnaden sorgfältig sein, undt so viel immer möglich, solche gute Verordnungen stellen dass sich die Einwohner dero Stadt drüber zuerfreuen haben können, wie sie auch dero Oeconomie Bedienten ernstlich anbefohlen, dass sie gefliessen sein sollen den Baurman dahin zu halten, dass er seine verkauffende Wahren, bevor er sie gen Riga oder anderwärts führet, nach Wolmar auffs Marckt bringen, undt wo nicht länger, dennoch sich ein paar Stunde damit verweilen soll: Auch sollen zudem, die Beamten nach einer löblichen Bürgerschaft Begehren alle Mittwoch und Sonnabend, so viel Fisch alss sie zu verkauffen haben können, nach der Stadt führen, auch alle andere kleine Persehen, wie auch von Heu, so viel alss verführet werden kan, welches dann für ein billiges, undt nach der Königlichen Taxa der Bürgerschaft vergönnet sein soll.

5.

Demnach Ihre hochgräffl. Gnaden nicht anders vermuthend sein als dass ein löbliche Stadt in allem honoriret, undt sich contant befindet mit denen Dispositionen so von dero hochgräffl. Gnaden hochsehligen Eltern verfasst: Alss vermeinen sie auch, ein jedweder Hauss sich mit dem Theil Landes vergnügen lasse, so dero hochsehligen Herr Vatter ihme verordnet undt zugeeignet hat, undt dass ein jeglicher Bürgersman der solch Stück Land geniessen will, sich obligat befinde seine Hauser wohl undt von Stein zu bauen lassen, nach der Model undt Charta so von Ihrer Hochgräffl. Gnaden ihme mittgetheilet werden soll, auch damit solche Gebäude nicht mögen jemanden zu schwer oder kostbar fallen geloben Ihre hochgräffl. Gnaden, dass sie dero Bürgern, so ihre Häuser selbst zu bauen gedencken, Stein undt ander Materialien, so auff dero Ämtern können aufgebracht werden, vorbildlich undt erträglich Preiss vergönnen undt nachlassen wollen. Wann aber jemand were, der die Mittel nicht haben kan, umb also bald selbst zubauen, erbiethen Ihre hochgräffl. Gnaden sich, dass sie das Gebäude mit dero Spesen verfertigen lassen wollen, undt dem Bürgersman vergönnen, dass er auff gewisse Terminen die Zahlung dagegen erlegen mag.

6.

Denen Bauren undt Landleuten kan zu ihren eigenen Nothdurfft zu backen undt zu brauen nicht verboten noch geweigert werden.

7.

Wegen Böhnhaserey referiren sich Ihre hochgräffl. Gnaden auff den 31-st Punct in denen Constitutionen.

8.

Holtz zu brennen undt zu Zaunstücke soll denen Bauren aufferleget werden gegen Bezahlung nach der Stadt zu führen, was von gross Holtzwerk aber, alss Zimmerholtz undt Palisaden von Nöthen, können sie von Ihre hochgräffl. Gnaden Bedienten für ein Billiges zu Kauff bekommen.

9.

Die Arbeiter sollen der Bürgerschaft wie vorhin, nembl à 14 Rthlr zu Pferd, undt à 9 zu Fuss zugestattet sein, allein muss von ihnen, wegen mehrer Richtigkeit die Zahlung vorauss erleget, oder richte Caution gestellt werden.

10.

Vermöge obgesetzten 4-ten Puncten dieser Resolution soll ihr im 10-tn Puncten gethanen Begehren ein Gnügen geschehen.

11.

Der Soldaten Häuser und Gebäude, sollen also repariret werden, dass man wegen unvermuthlicher Feuersbrunst sich keiner Gefahr zu befürchten haben möge.

Über das aber so E. E. Rath demnach sich unterthänig erfraget, wie Ihre hochgräffl. Gnaden wollen gehalten haben, wenn ein Baurmann, einem Wolmarschen Bürger mit Schulden verhaftet unzahlbar verstürbe, etc: Ob denn des verstorbenen Bauren Succesor des mit Tode abgegangen Antecessoris Schuldt nach Rigischer Constitution und Gewohnheit auch allhie zu Wolmar solle angehalten werden? haben Ihre Hochgräffl. Gnaden, sich also resolviret, dass die Schuldt denen Erben undt nicht dem Lande auffgebühret werden soll.

Auf die andere Frage aber, wegen geliehenen Geldes, oder Getreides wollen Ihre Hochgräffl. Gnaden staturiert haben, dass zur Interesse, an Gelde nicht über acht pro cento, an Getreide aber nicht über ein achten-theil des Geliehen pro usara gefordert, auch dass wegen solcher Schuldt kein Baur nicht leicht per Arrestum angehalten werden soll, damit die Dienste undt Arbeit, so er für die Herrschaft zu verrichten schuldig, dadurch nicht gehindert werden mögen.

Was die ander Puncten belanget, so noch weiter insinuiret, darauff können Ihre hochgräffl. Gnaden wegen Kürtze der Zeit diessmals sich nicht resolviren, sondern wollen solches biss zu bessere Gelegenheit heim-

gestellet haben, und verbleiben hiemit E. E. Raht undt der sämtl: Bürgerschaft in beharlicher Gnaden gewogen.

Carl G. Oxenstierna.

Exhib et Rev in Commiss: Reg: Rig Ao 1687 d. 6. Marty.

Robert Lichtone,
Director Commissionis Gouverneur über
Estlandt undt Reval, auch General
Major zu Pferde.

Otto f. v. Vietinghoff,
L. Rath.

6. pielikum s.

Amatpersonu zvērasti.

Stājoties darbā bīskapijas muižkungi un grāmatvedis deva šādu zvērastu (RA. Livonica Godshandlingar — Wolmar):¹⁾

14 Maj 1635.

Amptleute Eidt.

Ich N. N. gelobe, rede un schwehre zue Gott und seinen H. Evangelio, dass ich mich in meinem anbetrawten Ampt jeder Zeit getrew, redlich uffrechtig und fleissig will finden lassen dergestalt dass ich nach eussersten meinem Vermögen und höchstem Fleisse Ihre Erl. Hochwohlg. Exellentz meines gnädigen H Arbeit zue rechter Zeit fortsetzen, uff die Arbeiter gantz fleissige und genawe Uffsicht haben und dieselbe mitt allem Weise dahin halten soll und will, dass sie sich fleissig zur Arbeit finden und keinen ohne des H. Hauptmanns Verschonung zue Hause bleiben lassen mögen, insonderheit das Sie zue keiner anderen, alls Ihrer Gn. eigenen Arbeit gebrauchet werden mögen, ohne wo der H. Hauptmann Sie hinn verodnen wirdt. Ich will und soll auch keine Geschencke und Gaben vonden Baurenn damiett sie ihre Arbeiter nicht zu Hause behalten und Ihrer Erl. Hochwohlg. Gn. höchsterwehnet Arbeit dadurch verabseumet werden möge, insoderheit von denen so Ihrer Gn. zur grossen Nachtheill die wüsten Zemathen oder Gesindesstellen gebrauchen oder durch Andere nehmen lassen, besonderen will diselben so viel mir anbefohlen wirdt uffackeren und meinem grädigen H. zum besten beseen und einerndten lassen. So will ich auch keinem einigen Menschen umb einiges Gewinstess oder Nachteilss halben welchen ich von denselben zue gewarten haben köndte oder möchte ohne nachergehende Erlaubnüss des H. Hauptmanes einige Rödinge uff Ihrer Gn. Lendern zu hauwen gestattenn. Ich verpflichte mich auch dass ich nicht alleinn uff das Getreydigk uffm Felde das es keinen Schaden nehme und zue nicht komme, gutte Uffsicht geben, besondern auch uff den Rihen fleissige und genaue Uffsicht thuen und durch die Cubiassen thuen lassen will un soll damit das Getreydigk woll

¹⁾ RA.

ausgedroschet und von den Arbeitern, oder sonst jemandenn unter was Arth und Scheinn es immer geschehen köndte oder möchte keinen Unterschleiff, Untrew oder böse listige Practicken gebrauchet auch nach der Ausdreschung des Getreydig allsbaldt ausgemessen und in gutt sichere Gewahrsahmb gebracht werden möge. Dergleichenn will ich auch mich uffs trewlichste befleissigen, dass die Rihenstöcker nicht verfälschet besonderen ohne einigen Betrugk uffrichtig mögen eingelieffert und monatlich was aus den Rihenn bekommen zur Rechnung gebracht werden möge. So will ich auch mitt höchstem Fleisse dinen und obsein das die gebuhrende Gerechtigkeit und alles was die Bauren zue geben schuldig sein zur rechten Zeitt ausgetrieben werde, und keinen grosse Restantzien bey denselben übrig bleiben mögen. Ingleichen will ich keine Vermögene für Unvermögene setzen, und meinen Vorteil dadurch suchen, besonderen wie es sich in der Warheitt verheldt angeben. Ferner will ich monatlich dem geschwohrenen Buchhalter von allen Intraden Einkünften und Ausgaben richtige und untadelhaffte Adviser einschicken und mich allsbaldt darauff quitiren lassen. Zum Beschluss will ich in allem Ihrer Erl. Hochwohlg. Gn. meines grädigen H. Besten und Frommen zu suchen, auch Böses und Nachtheiliges zue wenden wissen. In Summa alles das thuen und lassen, was einem frommen getrewen, ehrlichen und uffrichtigem Amptsverwaltern woll bekleidet und anstehet, ohne alles Hinterdencken und Arglist. So wahr mir Gott helffe und sein H. Euangelium.

Buchhaltern Eidt.

Ich Schwerkill Josephon rede und schwehre zue Gott und seinem H. Euangelio, das ich mit hochstem Fleiss Umbsten und Arbeit meinem anuertrawten Ampt und Beruff trew und fleissig vorstehen und mich in demselben iederzeit nüchtern, getrew, redlich und uffrichtigk finden lassen will und soll, also das ich alle die von den Amptleuten und Verwaltern mir eingehändigte monatliche Aduiser und Rechnungen meinem eusserstem und hochstem Verstande nach genauer durchsehenn und ohne alle Parteilichkeit einiges Hinterdencken oder Arglist fleissig überschlagen, und da ich einige Mängell in derselben befinden werde, richtig und ungescheuwet andeuten und mich hievonn weder durch Bluth Verwand- oder Schwägerschafft Magen und Freundtschafft, Geschencke und Gaben oder einziger anderen Uhrsachen halber wie die immer Nahmen haben mögen abhalten lassen. Ich will und soll viell weniger, entweder selbstnen einige Geschencke, Gaben un Verehrungen nehmen oder durch andere nehmen lassen, sonderlich von den Amptleuten und anderen, so ihre Rechnung eingelegt oder einzulegen schuldig und dieselbe zue iustificiren begehrenn, oder auch einiges Gewinstess oder Vortheilss habenn, welchen ich von denselben zue erwarten haben kann, auff was Arth

und Scheinn solches sonstenn immermehr geschehen kann und magk, denen so listige Practicken, geschwinde Griffe, und ihrer Erl. Hochwolg. Excelletz meinem gnadigen H. schädliche und nachtheilige Rencke gebraucht in einigerley Weise bepflichtenn. Desgleichen will ich mich uffs trewlichste beflæssigen das ich keinem einigen so richtige Rechnung eingebracht herumb führen oder denselben mitt List und Behändigkeit etwas beybringen lassen, besondern vielmehr allezeit darauff bedacht sein will das dieselbe so uffrichtig und redlich gehandelt gestrakss und also aller ferneren An- und Zusprache gesichert werden auch ihre Uffrichtigkeit und Redlichkeit geniessen mögen. So will ich mich selbstenn allen meinem gnädigen H. höchsterwehnet angehende Einnahmen und Ausgaben ohne einige Parteyligkeit zue Rechnung führen, und, vonn iedem Jahr richtige Schlussrechnung dem H. Hauptmann dieser Örter, denn 1. July damitt dieselbenn ihrer Erl. Hochwolg. Gn. hiewieder zuegesandt und allen Unrichtigkeitenn so für diesen mitt unterlauffen, vorgebeuwet werden möge. Schliesslich will ich in allem ihrer Erl. Hochwolg. Excellenz meines gnädigen H. Bestes und Frommen zue suchen, auch Böses und Nachtheiliges zue wenden wissen und wen der H. Hauptmann vonn Einnahme und Ausgabe zue wissen begehret, will ich dem selben von allen unverfälschten Bericht thuen und mich in keinem widersetzen. In Summa alles das thuen und lassen, was einem frommen, getrewen, ehrlichen und auffrichtigenn Buchhalter eignet und gebuhret ohne alles Hinterdenckenn und Arglist. So wahr mir Gott helffe und sein H. Euangelium.

7. pielikum s.

Valmieras garnizona karavīru un Valmieras namnieku saraksts.

Aufgesetzt und verfasst zu Wolmar den 9 Septembris Ao 1646. p. Nr. 4.

Soldatesque	Sohne
Leutenampt Hanss Rudhe	—
Fendrich Häcken Häckensohn	—
Sergiant Jürgen Korhoinen	1 von 11 Jahr
Corporall Hinrich Michelson	—
Corporall Paul Koukoinen	2 ein von 15 Jahr der andere von 4 Jahr
Corporall Ulaus Walckoinen	—
Tromschleger Hinrich Kyskinen	—
Tromschleger Lars Kurkinen	—
Pipar Jürgen Hengann	—
Prophos Lars Erickszohn	—
Gemeine	
EPhill Mönkainen	2 1 von 6 Jahr, der ander von 2 Jahr
EPhill Turvoinen	—

Michell Hancka	1 Stiffsohn von 10 Jahren
Thomas Merdainen	1 von 15 Jahren
Bengt Raudiainen	—
Kurroisen Witbe	2 1 von 11 Jahr der andere 8½ Jahr
Mads Kurkinen	1 von 13 Jahr
Hinrich Aszikainen	1 von 7 Jahr
Matz Nahkahattu	1 Stiefsohn von 7 Jahr
Johan Rimpi	2 ein von 8 Jahr, der andere 9 Jahr
Pater Warroinen	—
Lars Anders Karialainen	2 ein von 8 Jahr, der Ander von 5 Jahr
Steffan Larsohn	—
Anders Hackulinen	—
Oloff Remesz	—
Erich Sopoinen	1 von 3 Jahr
Nilsz Yrianainen	2 ein von 3 Jahr der ander von 1½ Jahr
Nisz Worroinen	—
Christer Seppianen	—
Michel Terwoinen	—
Matz Martensohn	—
Kaup Turroinen	—
Hinrich Zachery	—
Mitz Rouhiainen	1 von 4 Jahr
Ulaus Turroinen	2 ein 15 Jahr, d ander 9 Jahr, d Eltest soll bey Bauren sein.
Steffan Ihmoinen	—
Anders Parkinen	—
Arffuedh Tillikainen	—
Pauall Mikainen	—
Jürgen Aszikainen	2 1 sein eigen von 11 Jahr, der ander sein Sohns Kindt von 4 Jahren.
Peter Kinnoinen	—
Thomas Oloffsohn Taikina	1 von 14 Tag alt
Oloff Taickinainen	— Alter kranker Soldat
Hinrich Kizskinen	1 von 10 Jahr
Hinrich Hackulinen	—
Lars Jörensohn	—
Nils Korhoinen	1 von 4 Jahr
Gyrell Hardikainen	2 1 von 5 Jahren, der Ander von 1 Jahr
Hinrich Kock	1 Erwachsen und beweißter und itzo bey den Pauren dienet.
Christoffer Pelleinen	2 ein von 16 Jahr, der ander vom Jahr
Nils Launinen	—
Nils Kuhainen	2 Brüder 1 von 14 Jahr, der and NB
Marten Sillainen	2 ein von 15 Jahr und ist bey Pauren der ander von 8 Jahr
Torst Hirwoinen	1 von 12 Jahr
Peter Kinnoinen Hupsa	1 von 11 Jahren bey Pauren
Lars Nerwinen	—
Frantz Sarainen	1 von 4 Jahr
Mihell Pelckoinen	—
Pauall Hirwoinen	2 ein von 8 Jahr, der ander 4 Jahr

Anders Silluanainen	—
Lasz Turwoinen	— ein sehr alter Kerl
Oloff Purtinen	— sehr alt un hatt schwache Aughen
Matz Knutzszon	— alt und blindt
Erich Johansohn	—
Hinrich Puttkoinen	1 von 3 Jahr, selbst sehr alt, und fast blindt
Petter Tuppurainen	1 von 4 Jahr, ist Ziegelstreicher
Madtz Warroinen	2 ein von 11 Jahr, der ander 6 Jahr. Dieser Kerl, welcher unter der Compagni gehört, soll Kirchen Diebstals halber erstlich vorlauffen sein und als er wieder gebracht, hatt man ihm ungestrafet gehen lassen, und soll er hernach mit seinem Sohne vortreiben sein.

Nach Schweden bey Ihr Exeltz:

Johan Pänalsohn Tilikain	1 ein Bruder von 14 Jahr
Tönnes Pänelsohn	
Reuskynen	
Hansz Oloffsz Koppoinen	
Hindrich Lindersohn	
Erick Martensohn	
Pauall Ayrykainen	
Oloff Larsohn	
Michill Nikirhann	
Oloff Koppoinen	
Madz Reuskyurn	

Hoos, Wolmarsche Bonden i Bäade Pagost		
Raboth		
Oloff Sallisen Sönerr	2	
Lars	8 Jahr	
Anders	Jahr	
Her I Wolmar		
Sahligh Simon Thomassens Sohn		
Joachim	14 Jahr	
In Trykatischen ein Schmit Johan Cammarainen.		
Summa uff Säldatesque		
Uber Officerer	2	} 65
Sergiant	1	
Corporall	3	
Trommeschleger u Pfeiffrg		
Prophoss	1	
Gemeine Soldaten	55	} 46
Soldaten Kinder gross und klein	46	
Summa	111 Man	
Nach Schweden.		

Rolla auff die Bürgerschaftt nebst ihren Söhnen und Ältern.

Corporall	Sohne
1. Corporall Jacob Kontinen	—
Pauall Parkinen d. Elter	1 von 13 Jahr
Pauall Parkinen d. Jung	1 von 2 Jahr
Madtz Harkinen	1 von 2 Monadt
2 Madtz Sarainen d. Jung	—
3 Lasz Ketzeinen	2 ein von 11 Jahr, d. ander von 13 Jahr
1 Matz Sarainen d. Eltter	2 ein von 18 Jahr, d. ander von 12 Jahr
Petter Tihinen	2 ein von 7 Jahr, d. ander von 4 Jahr
Oloff Nilsz Asikainen	—
Bertill Hessainen	1 von 13 Jahr
Ephill Tirroinen	—
Hinrich Pyhlinen	1 volwachsener Kerll, sein Stieffsohn
Marten Kuckoinen	—
Nilsz Oynoinen	2 ein von 19 Jahr, d. ander 9 Jahr
Petter Nyrainen	2 ein von 16 sein Stieffsohn, d. ander 13 Jahr
Jöns Laszoinen	—
Bertill Ickoinen	— ist Müller zu Muremoysse
Simon Ickoinen	1 von 6 Jahr
Oloff Hawerinen	1 von 2 Jahr
Oloff Kopoinen	—
Lars Zacharinnen	1 von 15 Jahren
Larsz Ottinen	1 sein Brud von 12 Jahr
Oloff Reisainen	1 von 4 Jahr
Madtz Mellainen d. Jung	—
2. Corporall Anders Michelsohn	3 ein vom 18 Jahr, der ander von 13 Jahr, der dritte 2 Jahr, und der 4- te in Schweden.
Jacob Pelkoinen	— ein alter armer Kerll
Johan Cubiasz	1 von 2 Jahr
Matz Staffanainen	1 von 13 Jahr
Pauell Huckkell	1 von 4 Jahren
Thomasz Ihmoinen	2 ein von 8 Jahr der ander von 1½ Jahr
Petter Korhoinen	1 von 15 Jahr
Pauell Wylyainen	2 ein von 13 Jahr, der ander ¼ Jahr
Peter Paunoinen	2 ein von 20 Jahr, der ander von 9 Jahr
Hindrich Haukainen	1 von 3 Jahr
Petter Mellainen	2 ein von 14 Jahr, der ander von 12 Jahr
Steffen Kettuinen	1 von 3 Jahr
Petter Tampinen	—
Anders Kinoinen	2 ein von 20 Jahr, der ander von 16 Jahr
Petter Hämälainen	2 ein von 11 Jahr, der ander von 9 Jahr
Pauall Aszikaisen Wittbe	1 von 8 Jahr nachgelassen
Sandzlaus Karijainen	1 von 14 Jahr
Larz Bengtinen	—
Pawell Inginen	1 von 8 Jahren

Anders Kerwinen	—	
Petter Niszinnen	—	
Mäns Kurwinnen	—	
Anders Niszinen	—	
Erich Pagkarisen	—	Witbe man vormeint dasz die befreyet werden soll hatt kein Kinder

Summa auff Bürgerschaftt.

Corporaler	4	}	85
Reformirt Corporal	2		
Gemeine	79		
Kinder grosz und klein	87		
Witbe	2		
Müller zu Muremoise	1		
	Summa		175 Man

Summarum über die Bürger undt Soldaten nebst Ihre Söhne.

Uberofficer	2	}	111 Man
Zergiant	1		
Corporal	3		
Trummschlager u Pfeiffer	3		
Prophos	1		
Gemeine	55		
Soldaten Söhne	46		

Bürgerschaftt mit Corporal

undt Gemeine	85	}	172 Man
Bürgers Söhne	87		
Witbe welche Landtrey haben	2		
Zu Muremoisio Möller	1		
	Summarum		286 Man

Summa so wärhaffte Kerlsz sein

Soldaten	65	
Borgers	85	
	150 Man	wärhafft Kerls

Nahmen de Teutschen Bürgerschaftt.

Steffan Singhausen, wohnt selber nicht alhier, hat sein Hausz einen andern Bürger verheuret.

Peter Strake, ein Schotte, helt allerhandt Wahren zu kauff, und ist der einige bey ihme noch etwasz zu bekommen.

Hansz Möller, soll zwar ein Kaufman sein, hatt aber nichts zu kauffen und ist auch selber mehrentheils zu Lande.

Lorentz Bettken	}	beyde Schuster.
Peter Jost		

Peter Lang
Hemming Lutzar } beyde Schneider.

Folgen die jenigen so Heuser haben, und uf dem Lande wonhafft.

Berendt Martensohn gewesener Leutambt, itzo Roszdienstreuter.

Marckus Matsson, gewesener Fendrich itzo Roszdienstreuter.

Hansz Lentz Roszdienst Reuter.

Nielsz Continen, gewesener Feltweber, nun Roszdienst Reuter.

Clausz Martensohn vor diesem Roszdienst Reuter und gewesener Fenrich,
hierauf wohnet d. Corporal Paull Pekun.

Marten Bulder welcher newlich 1 Hausz gekauff ist ein Reuter gewesen
und wohnet uf Berent Martensohns Länder.

Matthiesz Kock ein Unteuser von Riga, hatt alhie ein Hausz gebawet,
undt lesset sich für Lohn zur Arbeit gebrauchen.

Casper Putters gewehsener Handtlangers bey der Artillery Wittib.

Siemen Thomaszons eines Amtmans uf Burtnick Wittib.

Leutnambt Hansz Ruhde.

Fenrich Häcken Häckensohn.

Artillori Meister Anthonius Hartung.

Hufschmit Meister Hansz Möller wohnet in Ihr Exelltz zugehörigen Hausz.

H. Joachimi Teutschen Pastoris gewehsen Pastorat unaufgebawet wohnet
itzo vor der Stadt bey seinen Ackern.

H. Sigfrid Finschen Pastoren eigen Hausz.

M. Zacharia Holdy Hausz Platz unbebauet.

Secretarius H. Clausz Weilandt unteutsch. Pastors Hauszplatz Möllers.

Burgermeister Swecker Josephsonh Hausz Sehl: Wittiben Hausz.

Presentarat d 14. January 1647.

Cēsu namnieku saraksts.

Rulla von der Wendischen Bürgerschaft und andern in der Stadt
wohnenden.

Gerichts Persohnen:

Johan Hartman, Burgermeister, undt ein Kaufman.

Hansz Berendts, Burgermeister, undt ein Kaufman.

Jürgen Winter, Rathsherr undt ein Kaufman.

Merten Mehse, Rahtsherr undt ein Kaufman.

Hinrich Cirgieng, Rathsherr undt ein Kaufman.

Johan Düper, Rathsherr undt ein Schneider.

Hansz Schuldt, Rathsherr undt ein Kaufman.

Secretarius Henrich Weydeman.

Kirchen undt Schulldiener.

H. Bartholomeus Meyer, Pastor.
 Wolfgangus Güntherus, Schulmeister.
 Hansz Schilling, Organista.

Die Kauffleute.

Johan Falckenhagen.
 Sylüester Thön.
 Christoffer Wedemeyer.
 Clasz Paelsohn, der Statz Alterman.
 Baltzer Rombarch.
 Christoffer Mehse.
 Jürgen Andersohn.
 Jacob Foelix.
 Asmus Johansohn.
 Christian Röhde.
 Baltzer Heisz.
 Johan Pawelsohn.
 Andres Brun.
 Hansz Sihleyger.
 Röttger Helmesz
 Hansz Buschman.
 Hansz Funck.
 Hansz Rekauw.
 David Oldenburg.
 Ludewich Hintelman.
 Pawel Hilchen.
 Hansz Mehse.
 Jürgen Eszen
 Hansz Studer.
 Johim Mesekaw
 Hansz Länder.
 Daud Traleph.
 Hansz Stahl, ein Krämer.
 Bendix Johansohn, dienet Jacob Berends für ein Reuter.

Folgen die Handtwerks Leute.

Die Schuster.

Daud Köhn.
 Pawell Alt.
 Peter Bohl.
 Thewes Breich.
 Peter Köhn.
 Peter Kohns.

Die Schneider.

Bartholomeus Warnitz, ein Schneider, vorhin ein Rachsherr (!).
 Hinrich Martensohn.
 Tönnis Kleisz.
 Thomas Saback, }
 Johan Saback. } unteutsche Schneider.

Die Klein- un Grobschmiede.

Peter Wiedehop.
 Hansz Lorentz.
 Hansz Sterenberg.
 Jacob Langefelt, ein Grobschmit.

Die Tischler.

Peter Kruse.
 Reinholt Dancken.

Die Gläser.

Sigemundt Pauls.
 Hinrich Betram.
 Hansz Lodenmacher, ist auch seines Handwerks ein Lahdenmacher.
 Hansz Sax, ein Töpfer.
 Christoffer Klenaw, Stadt Älterman, undt ein Rjemer.
 Peter Tullich, ein Maurer.
 Baltzar Stoltz, ein Balbierer.
 Der Kürszner, ein Pohl.
 Andreas N, ein Becker.
 Brentz Kasedantz, ein Schlechter.
 Hinrich Klo, ein Hutmacher.

Die Weber.

Unteutschen	}	Hinrich Bubbell.
		Jacob Kürm.
		Bertill Gayll.
		Martin Gayll.
		Jasche Stelmacher.
		Jürgen Schnupski.
		Jürgen Murri.
		Jüreck N.

Jacob N. ein Repschläger.

Die Witben.

des Sehl: Missinski.
 Sehl: H: Burgermeister Johan Giegieng.
 Sehl: Michel Markaw.
 Sehl: Jürgen Lins.

Sehl: Caspar Heisz.
 Sehl: Jürgen Friszhen.
 Sehl: Marten Mittags.
 Sehl: Kasumski.

Summa Summarum.

- 9 Gerichts Persohnen worunter 2 Burgermeister, 5 Rahtsherrn und
 1 Secretarius.
 3 Kirchen und Schuldiener.
 29 Kaufleute, unter welchen Jacob Berends Reuter mit gerechnet.
 8 Wittiben.
 Diese obspecificirte halten sich alle unter der Kaufmans Gylden
 37 Handwerkszleute.
 Diese haben ihren eigenen Älterman und nennen sich von d Hand-
 werksgylden.

in alles 86.

Prasenterat d. 14. January 1647.

8. pielikums.

Eka un Uksenšernas 1622. g. 14. decembra ligumi par Burtniekim¹⁾.

Ich Axel Ochsenstirn Freyherr zue Chimita der Königlichen Mayt und Reichs Schweden Cantzler urkunde und bekenne hiemit undt krafft dieses für mich und die Meinigen, dasz ich mich mit dem edlen ehrennästen undt hochweisen Herrn Niclas Eken Bürgermeistern alhie wegen von der Königl. Mayt meinem gnädigsten Herren habenden fünfjährigen Pfanrecht auf Burtnick folgendergestalt vergleichen auch versprochen und zuegesagt habe, inmassen ich hiemit und krafft dieses verspreche und zusage, dasz ich S. E. dem H. Burgenmeister auf Sanct Johannis des künftigen Eintausentsechshundertunddreyundzwanzigsten Jahres den halben Theil des Pfandsummens Sechstausentundeinunddreisig harte schwedische Thaler in Mark schwedisch nemlich Dreytausentundfünffzehen schwedische Taler und drey Marck gewiss und eingentlich ablegen und bezahlen, und dasz Ambt und Gebieth Burtnick dakegen einnehmen will. Wass aber den andern halben Theil nehmblich Dreytausentundfünffzehen Thal und drey Marck schwedisch belanget, will ich pflichtig und schuldigk sien S. E. ein halb Jahr hernach nehmblich auf Weinachten deselben Jahres denselben Summes gleicher Gestalt ohne iehnige Exception und Ausflucht, oder wo dieselbe imitelst dieser Orter weniger gelten sollen Viertausentundeinundzwanzigsten Halben gemeinen Kauffmans-

¹⁾ RA. Oxenst. saml. D. II, 2.

thaler alhie gewisz und eigentlich zue erlegen und zue bezahlen, deszfalsz ich dem H Burgermeister Eken auff alle Felle von meinen Güttern in Sweden auch 8hst: oder Liefelandt belegen, so viel zue Pfande obligire und vorschreibe, dran er sich auf den Fall der Nichtzahlung dieses Hauptsumens der gebührenden Zinsen und erweiszlichen Unkosten gemüglich erhohlen kahn, dieselbe gerichtlich einzunehmen, zue besitzen und gebrauchen, bisz ihme oder den Seinigen Hauptschuld(?) und Rentten und Schaden erlegt und bezahlet, auch die Obligation zue deligiren und transportiren alles krafft dieser meiner gutwilligen Obligation. Weil ich aber durch Zuelasz des H. Burgermeisters mit dessen Ambtleuten und Dienern einen oder mehren dahin ordnen und schlichten werde, wie im Vorjahr die Sommersath zue meinen mehren Nutzen und Vorthail bestellet und verrichtet werden soll, so cauire ich hiemit dem H. Burgermeister dasz ihme solches an seinen habenden Pfandrechte und commodos possessionis interim nicht deregiren solle. Woferne ich auch denselben halben Summen ihme in dem gesetzten Termino S. Johannis oder zum lengsten vierzehn Tage hernach nicht bezahlen würde, bleibt er bei seinen Königl. Pfandrechte Inhalt habender Verschreibung, bisz Johanis des nechstfolgendes Jahres 1624. damehr dengleichen Gestalt wie ahn ietzo uff zwo Terminen und mit selbigen Conditionen die Einlösunge vom H. Burgermeistern zuegelassen un zue accordiret werden. Das habe ich ihme in Erkenntnüz seiner Wilfehrung und gutten Willens zuegelassen und vergönnet, das er dem Hoff Rantzen mit allen wasz dahin gehöret und biszher gebraucht zue seinem Besten mit allen Nutzung und Einkommen behalten und genieszen soll, bisz Verlauff der obgedachter fünff Jahren oder da imiltelst von d Königl. Mayst ich ihme ein ander Beneficium oder Landgut zuewegen gebracht und einweisen laszen, alszdan solch Gutt erledigt und mir wie es empfangen restituirt werden soll. Und soll der H. Burgermeister bisz Johanni in den ruhigen Besitz des gantzen Burtnecks durch die Meinigen nicht turbiret werden. Woferne er auch die Pachte, Gerichtigkeit und Schulde der Pawern diesz oder des vorigen Jahres zeit seines fernern Besitzes wegen Armuth der Leute nicht füglich einnehmen undt genieszen kahn, will ich meines daselbst anwesenden Ambtleuthen hiemit und krafft dieses auferlegt und befohlen haben in folgens Zeit meines Besitzes dazu zue verhalten, alles bei wahren Worten und gutten Glauben ohne Gefehrde und Arglist. In Uhrkund der Wahrheit habe ich diesz mit eigener Handt unterschrieben und mit meinen angebornen Piezschaftt befestiget. Dat Riga d 14 Decembris Anno 1622.

Axel Oxenstierna.

Anno 1623. den 1. Augusti haben Ihr Erl. Gnadt der H. Reichscanzler durch den H. Capitain Andres Munken den ersten Termin nemblich 3015 schwedische Thaller und drey Marck schwedisch einenzahlen lassen, die

ich zue genuge entfangen undt fur gute Zahlung danke, solches bezeuge ich mit eigener Handt Niclas Eke mpp.

Nichlasz Eke Bürgermeister der Stadt Riga uhrkunde und bekenne hiemit und krafft dieses für mich und die Meinigen, dasz nachdem die Königl. Maytt, zu Schweden mein gnedigster Königh und Herr mihr gegen Vorstreckung und Darleihung einer gewissen Summen Geldes, das gantze Amt Burtnick aus Königl. Gnaden in Antichresin zu besitzen gebrauchen und genieszen eingereumett: alsz habe ich hernach mit dem Erlauchten und Wohlgebohrnen Herrn Axell Ochsenstern Freyherrn zu Chimite der Königl. Maytt. und Reichs Schweden Cantzler, deme die Königl. Maytt. höchstgedacht, das gantze Bishthumb und also diesz Burtneck mit verlehen ich mich dahin verglichen, das ich S. Gnad. oder dero Mandataris auff Sanct Johannis des künfftigen 1623. Jhares, gegen Erlegung des halben Theils der obgedachten Schuldtsummen gewisz und eigentlich abtreten und einweisen will. Mitlerweile aber will ich zulassen und gestatten, das meine deselbst anwesende Veraltere und Diener nach ihrer Gnaden Anordnung und zu dero Besten die Somersath salvo meo jure bestellen sollen. Wofern aber über Zuversicht solcher halber Theill des in der Königl. Maytt: Verschreibung specificirten Sumens auff Sanct Johannis oder 14 Tage hernach nicht erlegt und bezahlet werden solte, so bleibett es bei meinem Königs Pfandrecht und ich behalte das gantze Amt und Gutt mit allen ihren Renten auch Gerechtigkeiten des einen Jhars doch habe ich zugelassen und vergönnnett wolgedachtem Herrn Cantzlern obgedachtes mein Pfandgutt ein Jhar hernacher umb Johannis mit gleichen Conditionen und Teminen einzulösen und an sich zu bringen. Und weill ihre Gnad sich, dafür ich dankbar, gnedig erbotten, mihr bei Abstandt des Hauses Burtnick und dahin gehörigen Gütern, den Hoff Rantzen mit dem was dahin gehöret und bisz dato gebrauchet zugennen und verlassen, daselbst meine Wirtschaft zu halten und dessen Einkommen bestermassen zu heben und gebrauchen. bisz solang die fünff Jhare verlauffen oder aber inmittelst ihr Gnadh, darumb ich dieselbe fleiszig gebetten, bei der Königl. Maytt: unseren allergnedigsten Herrn mihr ein ander Beneficium oder Landtgutt erhalten und zuwegebracht. So gelobe ihre Gnad ich für mich und die Meinigen, bei wahren Worten und gutten Glauben das allsbaldt ein solch Beneficium oder Landgutt von der Königl. Maytt: mihr erhalten und übergeben würd oder aber nach Verlauff obgedachten fünff Jharen ich ihren G. solch Gutt Rantzen wiederumb restituiren soll und will. Behalte mihr in diesen allen nicht mehr für, alsz dafern die Pauren Pachte, Gerechtigkeit und Schulde, sowoll von diesen, als vorigen Jhars Zeitt meines Besitzes wegen Unvermögenheit der Leute nicht konten eingeholen werden, ihr G. Amtleutte krafft dero Verschreibung ins künfftige mihr darzu behüfflich sein sollen. Was den andern halben Theill der Pfand-

gelder erlangt, halte ich mich ihren Gnad, sonderliche verobligation. Alles bei gutten Glauben ohne Gefehrde und Arglist. Uhrkundtlich hab ich diesz mit eigener Handt unterschrieben mit meinen gebührlichen Pitschafft befestiget. Dato Riga d 14. Decemb. Anno 1622. Niclas Eke.

9. pielikum s.

Biskapijas laukkopības organizācijas plāns.¹⁾

Wendische Lähnarnes Äker bestå ungefehr uthi efftersch. Haker

Nembl.

Wendens Slots Äker ungefehr	4	Haker	}	9 H ähr 540 t: Landh
Leymanszhoff	1½	„		
både Lodenhoff	3	„		
Wolmer af befua Slots Äkern deraf hafr. Hopmanen til sich tagitt och dedt öfrige andern uthdeeltt	0		}	5 H — 300 t. Landh
Kokmoyse	2½			
Torneyhoff	2½			
Wolm: På andre siden Åæn			}	4 H — 240 Tr.
Muhrmoyse	2			
Kaugur	2			
Burtnich Slotz Äkern	6		}	6 } — 540 Tr.
Rantzenhoff				
Wolfartt med ödes Hemman			6	— 360 Tr.
Ottenhoffsche Äkern	5		}	7½ 450 Tr.
Bauenhoff	2½			
Trykatten Slotz Äkern	4		}	7½ 450 Tr.
Wrangelszhoff	2			
Sackenhoff	1½			
Moyan Slotz äkern med ödes hemman			4	240 Tr.

52 Hak. 3120 Tr. Landh

Arbeetare eller Dagswerken bestå ungefehr enår inga Bönder på Penningar settiasz nembl.

Wendische till	80
Wolmarsche till	120
Wolmar ofr Åæn	40
Burtnich uthur Rantzen	80
Wolfart med Rantzen	70
Ottenhoff	90
Trykatten	90
Moyan	45

615 Mantall

Rodenpoisz ähr icke heriblandh.

¹⁾ RA. Oxenstierna af Södermöre Ser D, II, 2.

Till föreschrefne Hakerne behöfwess ännu.

1. En Reall Hofflagh uthi Wolmarsche Lähn om ungefehr 8 Hakar, wartill medell finness, enär så många Bönder ifrån sina hemman på andra ortter transporterades hwilket hans Excell tilbetenkiende hemstelles.

2. Ottenhöfsche åkern den Jag offer alle för den besta håller, och befinner densamma att förwidga, finness medell uthan många bönders affsättning.

3. Baunemoische åkern estimerer jag lijka medh den Ottenhofsche densama kan ochså effter handen föwidgass, och der nödigt wære, frambeless Smellings Hoff (hwilket Bönder besittia och med Baunen grantzte) dertill dragess.

4. Burttnichsche åkern att förmehra, ähre fulle inga andra medell i denne Tijdhen, ähn att om Gariklaw, som ähr en Hake bonde (och med slots åkern grantzter) ifrån sin heman removerades.

Alle öfrige åkrar finner Jag sålunda beschaffna att dee wedh denna tijdhen stoore någ wære kunne.

Medh denna Wolmarsche Nya Hofflag och dee andress förmehring settier Jag på förslagh till 4200 tunnor åker landh.

Den samma effter den Lyfflandische maneren uthi trij deelar eller feltt deeltt, wære hwardera feltt

om 1400 tunnor winterseedh
1400 tunnor sommerseedh
1400 tunnor hwiless

Detta sädett kunde medh forsk. på andra Sijdan specificerade Ar-beetare woll bestellass.

Men aldenstundh åkern, ähr ifrån ähr brukatt, och på somblige Ortter, på mehra än såsom 50 ähr, icke giöd ähr, löhner densamma på någre ortter knapt dedt andra eller och dedt utsåde kornett igen, ty oachtatt att wedh min dijttkomst någon provision ähr giörtt på boskaphn, befinner iag doch att med den quantiteten, såsom nu ähr uthi förradh, ickie kan giödass i alle amptter åhrlig öfr 80 tunnor landh eller och aldra högst 100 tunnor. Nu bekommar man fullo aff gödde åkern till 6:7 eller 8de kornett, deremot drager dedt öfrige såsom sagdt ähr, så att enär heela summan öfwersläss och den gödde til ogödde åkern reknass, aldrig mehra finness aff ahrswexten till opbördh, än såsom 3 och fierde kornet.

Derföre will wahre en godh disposition af nödhnen att bringa åkern såledess i esset att frambeless mehra nytt deraff föllie må. War till behöfwess en godh deel mehra boskaph, och på dem flitig opsicht, och rijkelig underhold och fodher, allenest aldenstund till booskaphen och perconsequenz till åkerenss gödning ickie så letteligen kan komass dy

oachtett att hanss Excell till deras ferskaffande inga omkostningar spara wille, så ähre doch ännu inga medell förhanden warmedh den sama effter Lyfflandsche arten kan erhollens. Hwarföre ähr nödigtt hwilkett N. Ex. till betenkiende hemstellesz att åkeren leggiesz uthi wisse deeler brukandess första sex år icke mehra deraff, än såsom hwar siette år kan gödess, och aff skogssland dertill rödiess, låthandess liggia dedt öfrige till muhlbeet till att gödde sig sielff.

Sedan kan effterhanden och såsom boskapen och giödnigen ökess, år ifrån år, mehra under plogen tagess.

Dess emellan år aff nödhen att man ähr medh macht till till att uttryma bevuxna engiorne och höslagen hwilket ähr ett aff dee förnembsta och största medell, till åkerbrukatt, och boskaps underholdh och perconsequenz, mehra åkerss göddnig.

Der till ähr fulle wedh alle amptter ickie lijka godh legenheet, men emellan Burttnich och Ottenhoff, så i uthi Wolfartsche gebietet sådane medell, att, om nödigtt gjordes man i frambtjidhen heele Biskopsdömet ifrån dessa orter kunde till nöijes försörjes.

Oppå sådanfall förmehner Jag i första åhren att bruka allenst $\frac{1}{3}$ aff alle åker låthendess liggia — $\frac{2}{3}$ alldeles uthi någre år blifv såsom skulle brukass.

1400 tunnor åkerlandh dedt samma deelt i 3 delar komer ungefehr
 460 tunnor til wintersedh
 460 tunnor til somersedh
 460 tunnor til hwiless

Hertil skall leggiesz så många bönder såsom behöfwesz, dee öfrige brukass till engiers rymande, allehande byggninger och resten settiess på penningar.

Denne ordningen fölliandess forhoppass jag att i första sex åren, åhrligen falla skulle aff Roggen dedt 5 eller 6. kornett af Kornett dedt 6. eller siuwende.

Hwilket gior aff

1. 460 tunnor rågseedh a 5 — 2300 : a 6 — 2760 tunnor
 460 tunnor korn a 6 — 2700 : a 7 — 3220 tunnor

Men effter sez åhresz framfgang wåhre dubbeltt så myckie gott landh i förråd att brucka, och blefwe endoch $\frac{1}{3}$ part obruckatt liggandess, till dess att den ena deelen wåre afbrukatt, då tagesz återigen den triedie deelen till så lengie man såge, hwadh tijdhen gifwa och hur myckie då med boskapen giödess kunde.

2. Förslag hwadh effter sex årss utgång Ackerbrucket kunde giore
920 tunnor rågh sååss a 5 korn 4600 tunnor, a 6 korn 5520 tunnor
920 tunnor korn a 6 korn 5520 tunnor, a 7 korn 6440 tunnor
3. Förslag hwadh åkern drager enår wedh gamble wohnen skulle
blifwesz
800 tunnor rågh ungefehr sååss löhner a 3 korn — 2400 tunnor
800 tunnor korn sååss 4de 3200 tunnor

Dette emot den första Dispositionen, considererandess mistar H. Excell: fulle någett uthi dee första sex åhren allenest effter dess uthgång komer skaden dubbeltt igen, och blifwer emedhlertijdh åkerne förbetradh, hööslag och engior utrymatt, mehra Boskaph tillskaffatt, och byggningar såsom nödige ware kunde förettade, derelliest, om deraf brukass så myckie hertil åhr skeet, eller man kan bestrijda, den samma åhr ifrån åhr mehre uttbrukatt blifr. Anseendess, omöijeligheet till dess fulle gödningen.

4. Arbeets Penningr belangande, såsom åhrligen plege falle, kan såledess disponeres att dedt deremedh blifr, undantagendess, att for misswext skuldh detta 642 åhrett icke månge på Peng. layde åhr.

Actum Stocholm. In Julijo Ao 642.

10. pielikums.

1629. gada instrukcija grāmatvedim Pēram Bengtsonam.

Instruction för Peer Benchtsson att wara een schriffware och Bookhollare i Lyfflandh.

1. Att så snart Per Benchtsson kommer öffuer till Lifflandh och Per Erich Hansson 627 och 628 åhrs Rechenskaper richtigh haffuer giortt skall Per Benchtsson låtta sigh till Inventera allt huadh som der finnes och kommer widh 629 åhrs opbördh och dher sedan giöra redho före så för Inventarium som för Opbördh och annat. Men huadh sielffue Resten som inne hos bönderne ståå skall Erich Hansson infodra och dher redho före giöra.

2. Skall Per Benchtsson aff Erich Hansson låtta sigh underrätta om alla mina inkompter rätigheete och annat så att Per sedhan må weete sigh dher effter att rätta.

3. Skall Per Benchtsson iempte Hopttmannen beflita sigh om att förskaffe migh en rätt iust och oförfalskatt jordebook på huartt Lhån och Wacke serdeles namn widh namn hake från hake dhär uthi behollitt och ödhe hofflagen och Bondehemman, frelsse och ofrelsse, förlänte och oförlänte, kyrcke och andre gods Åkrar, Engiar, Qwarnar

och andre Rättigheter intet uhrlåtedt doch huartt och ett i synnerheet i huario wacka och dett beleggitt ähr serdeles antechndt.

4. I lijka motto skolle och hofflagen som brukas och ähro medh Bänder besatte bliffwa i wackebookerne för hofflaggh infordhe såsom ähr Muremoise, Kukemoise, Wrangelshoff, Rantzenhoff, Smellinghoff eller dhem dhe ähre flere allenast att Bondernas namn som dher uppå sittaa och haketalett som dhe ähro uhttstade eftter bliffuer i Mantalitt infördt.

5. Effterschrefne Hofflaggh skal Per Benchtsson wetta att skulle brukas och haffuas till mitt behoff som ähr Wenden, Wolmar, Moijan, Trykaten, Burtnich och Ottenhoff och skall han tillseija Muncken att han gior sin flijt till att forsörjia huardtdhera aff dese Hofflagen medh nodhtorftigh Boskap serdeles att ähnt minste förordnas widh Wenden 40 st kiöör 100 st fåår widh Burtnich 40 st kiöör 100 st fåår widh Moian 30 st kiöör 80 st fåår widh Ottenhoff 30 st kiöör 80 st fåår widh Trykaten 30 st kiöör 80 st fåår och så swin effter legenheeten och sasom man kan dhem best födhe och oppeholla och Per Benghttsson sedhan uthi Rechnerne nöjachtigh beskeedh om affuelen och tillöchningen åhrligen dherpå inleggia.

Huar nu icke så myckin ähr allaredho i forrådh eller för lätt köph kunde bringas opp i Curlandh så må Per Johansson fougden i Finlandt tillskrifuas att han skaffer medhähr öffuer så många som behoffuas kunne.

6. Skall och Per Benchtsson iempte Hoptmannen tilsee och haffua granne acht oppa att hofflagen medh flijtt och troheet bliffua föreståndne, och eftter Bänderne som sine dagswerken giöre ähro ett merkeligitt antall, och huadh man heller brukar litet eller myckett bliffuer omkostnaden doch fast lijka stoor. Derföre måste enkannerligen dher sees oppå att allt dett som gödhas kan eller godh Jordh ähr må upbrukas och såås så att man ähnt minste om åhredt såar widt Wenden Rågh- 100 lp, Korn 100 lp, haffre - 100 lp, Erter 5 lp, widh Trykatten Rågh 80 lp, Korn 80 lp, hafra - 80 lp, Erter 4 lp, widh Moijan Rågh - 80 lp, Korn 80 lp, Haffre - 80 lp, Ertter 4 lp, widh Moijan Rågh - 80 lp, Korn 120 lp, Haffra 120 lp, Ertter 6 lp, widh Ottenhoff Rågh 60 lp, korn 60 lp, haffre - 60 lp, Ertter 3 lp, Ochså huete, hampa, lijnfröö, effter advenant som mest kan tilbrukes doch so att icke någon jordh i fåfengia och till skadhe bliffuer såddh.

6) Desto better att bruka desse hofflagen skolle Bänderne aff Muremoise leggia till Wenden och dhe andre Wollmarische wacken deelas in till Wenden Burtnich och Moijan till dagswerken, doch kan en eller tuå nest Wolmar kringhom liggjande Wacker bliffue wedh Wolmar för wedhe kiorsell och andre orsaker skull.

7) Alle dhe bönder som effter min förordningh kunne giffue uhtt Arbeetspenningarne, dhe skolle låthas därmedh och icke wijdare ähr effter förordningen betunges medh arbetett. Men dhe öffrige skulle efter landzbruuk giöre dheras plichtige dagzwercken på hoffuen doch icke i otrendghe mälle och mindre min tienst dett synnerligen kräffuer.

8) Dher och fiskerien enkannerligen widh Burtnich, Ottenhoff och Trykaten kunne bliffua Arrenderade för en wiss Summa anten ³⁰⁰⁰⁰⁰Peirg, spannmål lijn eller annat slijcht så att således mine Rentter kunne settias på en wissheet och dher medh alle fåfenga omkostnader affskaffas, skall Per Benchtsson medh Hoptmannen sigh dherom beflijta.

9) Effter iagh och förnimmer aff Rächningerne och offuerskickadhe forslagen att en stoor summa aff mine Rântter åhrligen gåå oppå Garnisoner i Wolmar icke allenest för officerernes deputat och gemene Knechters Klädhe dett som haffuer sin skääll och aff migh förordnat uthan i synnerheet till dheras kost oanseedt att iagh dhem all åkern hafuer tillslagitt och hoppas att dhe sigh uthan mitt beswäär dher medh holla skulle. Deraf föllier att en partt förrachtte sitt åkerbruuk men andre när dhem feelar finner dhe dett igen i min läänn. Huar före skall Per Bengtsson tillseia hoptmannen och iempte honom dhär uthi upsyn haffua att sådanne fåfenge uhttgiffter minskas men doch dett kan iagh wäll lijdhä att ett förråd bliffuer widh slätin doch orördh till dess någott omtrenger såsom her effter förmeles.

10) Effterschrefne förråd h skall leggas i Wolmar nembligen Rågh - 600 lp, Korn eller Maltt 600 lp, Ertter 60 lp, Saltt 4 lislb. I Wenden Rågh 300 lp, Korn eller Maltt - 300 lp, Ertter 30 lp, Saltt - 2 lislb. Detta skall leggas aff på en godh ort och haffuas i godh förwaringh där dett bliffuer oförderfuatt och intte röras dher aff för ähn hogste nödhen trenger ther åhrligen bliffua till Inventarium och allenast förwexlas medh fersket godz så att när dett eene tagas uhtt dett andre strax leggies i laden igen och upfylles.

11) Sedan skall Per Benchtsson medh flijtt så i Rechenskaparne som förslagh adviser som migh ofuersendes åhttskillia Inventaria medt seden dhett som i förråd ähr på befestningarne (switrots: inkommit och) som Restanzierne som äntto hoosz Bönderne kunne innståå doch huar thara serdeles.

12) När nu thetta ähr observerat skall uprättas en just wackebok så gohd som han kan best haffuas öfuer alle lhänen som för ähr sagdt; doch skal sedhan Per Benchtsson åhrligen medh flijtt migh iempte Rechnungarne advisera huar som lhänen sigh förbettra och tillwexa eller förwärras och förminskas och sådant medh bondens by och nampn. Doch [skall sedhan och Per Benchtszon] effter nu allt so richtigtt icke haffuas kan, skall Per Benchtszon medh förste och som legenheeten tillseger förmå en eller två andre godhe män som jempte Traneo och honom

revidera lhänen wacka ifrå wacka, by från by, bondhe från bonde, haka ifrån haka så wäll besittne som obesittne Qwarnar strömmen, Engiar och andra rättigheeter och migh revisionen under sina hender tilskicka, kunde och Hoptmannen wara dher hoss holle iagh dett for gott.

13) Alla dhe omkostnadher som kunne undwijkas dhem skall han affskaffa och tillseia Hoptmannen att han dhem efter all möjeligheett unwijker.

14) Ju richtigare alle Restantzierne hoos Bondherne kunne operas ju better så att dett ena åhredt icke drages i dett andre och Rântterne elliest ökas på papperedt.

15) Hwadh Penninge Rânttor som falle i lhänen, så och huadh som giors i Penningar uthi Krogarne eller elliest medh försellningh åhtt Soldaterne och Rytterne dett skall Hoptmannen taga i sin förwaringh och beflijta sigh om att medh wexell bringa hijt öffuer till migh. Men på dett min spannemåll, lijn, hampa, humbla, lijnfröö och annatt slichtt må wäll förytttras i tijdh och iagh altidt weete huar iagh kan bliffua mechtigh penningar då finner iagh best att Hoptmannen medh Per Benchtsson nu i tijdh uptaltte en godh man i Riga, serdeles min wändh Meyer eller en annan dijtt han kundh lätta föratt och dher iagh altidt woro när iagh trengde penningar mechtigh och att dett förhandlas till markgångitt Prijsz när dett mest geller.

16) När migh någott tillsendes öffuer siöön då måste dett tillsijs att dett icke skeer på sijdh hösten uthan heller i tijdh lhöönes upp och borgas på interesse på dett siöfaarett må wara so myckett ringare.

17) Så frampt Rixdlr fåås kunne in Specie guldt mynt eller annatt silffuermynt anten Swensk eller Pollinsch då skal han medh Hoptmannen beflijta sigh om att bringa dett tillwäja och skaffa migh dett öffuer anten i redne eller medh wexell.

18) Sedhan skall Per Benchtsson uthan all forsummelsse månadtligen den 1 dagen i Månaden särdeles medan Sommaren warer skriffua och advisera mig altidt till huadh som opbars eller uhtgifues och huadh som förföres försellies eller ferytras och till huadh priss så och ifrån och till huadh ort eller mans på dett iagh altidt må weeta min ortt dher effter att formera.

19) Skall och Hoptmannen tillordna någre wisza karlar som han kan bruka att försendha till att upkräffua Rânttorne. Så skolle och the som på dhe andra huusen medh Rânttorne haffua att bestella som och Hoptmannen ingen tingh lätta opbara uthan en gångh eller tuå i weckan Per Benchtsson advisera huadh som opburit ähr, ej heller någre leffwereriger giöra uthan hanss weetskap på dett han sådantt måtte weete till books föra och migh sedhan om allt advisera.

20) På dett iagh och må haffua richtigheet om godzett Odempää dess tillständh och willckor skall Per Benchtsson så snart han hänkommer

mädhan änthå 629 åhrs opborder icke opbåras förmå en godh karll aff Landzadelen som iempte Tranoa och honom drager wy till Ottempää reviderar Landen, Godzen, deras legenheeter och Bondernes wilkor dhår oppå och sedhan rättar migh dher upå en just wackebook hake ifrån hake så wäll besittne som obesittne.

21) Skall och Per Benchtsson månadtligen fodra beskeed aff Tranoa oppå opbordh och uhtgiffth och dhe Penninge aff Ottempää falla skall Tranaus lefuerera till Muncken att the tillijcka medh de andre måtte migh hijtt öffuer sendes eller p vixel öffuergjöras här om migh och månadtligen skall adviseras.

22) Hwadh mine Stodh belangar så och fåålar, dhår på skall uprättas ett Inventarium och lätta migh weeta huadh dhår ähn år och sedhan åhrligen huadh tillöcht eller borte bliffuer. Finnes dhår och någre odugsse eller gamble stodh dem må Hoptmannen sellia bortt, såsom och dhätt någon fålar dher woro som icke formodeligen kundhe blifue godha hästar aff. Men åhr någon fååle som åhr 4 år gammall som någott wore om och Herr Gustaff Horn behagadhe må han den taga eller att han sendes medh lägenheet hijtt öffuer till migh; dhe som yngre åhre måge bliffua quaar så lenge man seer huadh dhe bliffuer aff.

23) Medh Bygningarne skall Per Benchtsson tillseia Hoptmannen att huadh murarne och festningerne widhkommer skall han så widh Wollmar som Wenden giöra all flijtt att fortificationen eller muren må wara ferdigh så emot belegringh som öffuerfall, men i wåningerne på slotedt att giöra något stoor kåstnadt behöffues icke annadt ähn han latter teckia huszen och elliest tharfhas till wåningar och inkomsterne serdeles att kellare och hualffen hollas widh macht sparandes icke desto mindre all den omkostnadt moijeligitt åhr till at undwijka.

24) Skall och Per Benchtsson medh Hoptmannen afftala att mine Krogar rätt på alle bequeme ortter i lhånedt bliffue tagne i acht och bruka dhe och att dhett settias åhrlige Karlar uthi som giöra migh rätt dheraff.

11. pielikum s.

1649. gada noteikumi par jurisdikciju¹⁾.

Interims Erklarung

Wie die Oeconomie von dess Landgerichts Jurisdiction zu entscheiden sey wornach beyde dess Gerichts als meines Herren Vattern Oeconomie Bedienten unwidersprechlich sich verhalten sollen biss von meines Herren Vattern weiter Bescheidh kan geholet werden.

Datum Wolmar den May Anno 1649.

¹⁾ TA not. grām. 32.—34. lpp. Ar 1652. gadu datēts konspekts ar dažiem redakcionāriem grozijumiem atrodas RA.

1.

Zur Hauszucht gehöret Straffe wegen fauler Arbeit, Ungehorsamb, nicht Auskehrungh der Gerechtigkeit, undt wass deme anhengig ist. Welches wan auf einige Straffe an Geldt oder Geltsgewehr ankehme, soll ess dem Rentmeister von dem Amptman angedeutet und von ihm vor der Execution approbiret werden.

2.

Wann meines Herren Vattern Bauren, unter sich wegen Landereijen undt Heuschlägen streitig sein, solches soll der Amptman ohn Ansehung der Persohn undt Annehmung einiger Gabe undt Geschenk schlichten, undt alles richtig verzeichnen. Wass ihn aber zu schwer undt verdecktig vorkompt, darumb soll er dess Rentmeisters Resolution einholen, oder da es von nöthen, der Rentmeister sich an streitigen Orth undt Stelle selbst erheben umb alle Partialitet der Amptleuten zu verhuten.

3.

Wass kleine Schlegereyen unter die Pauren betrifft, so von keinen Würden oder besonderer Geldstraffen erfordert, sondern mit einer mittelmässiger Correction von den Amptman selbst geschlichtet werden kan, solches ist dem Amptman auch erlaubet, undt stehet ihn zu die Bauren mit einander zu vereinigen, keines weges aber jemanden etwa Geldt oder Geldtsgewähr, oder harter Leibesstraffe desswegen zu belegen. Sondern da die Sache derer Wichtigkeit befunden würde, dass sie ohne dergleichen Straffe nicht gehoben werden müchte, soll er sie ans ordinarie Landtgericht verweisen.

4.

Da sich zutrüge dass bey Herren Höwen, Stellen undt Riehen etwas Geringes unterschlagen, undt verunträuwet würde von denen die Aufsicht darauf haben solten, derer Straffe gehöret zu der Oeconomie undt sollen zum ersten Mahl mit dreydubbelter undt zum andern mit 5 dubbelter Erstattung, oder mit proportionirter undt der Arbeitern verrichtender Ruthen Straffe abgerichtet werden. Die aber zu dritten Mahl undt mit grosserer Untrew befunden, sollen dem Landtgericht zur Straffe vorgestellet werden.

5.

In Fall wegen Pastorat undt derer Pauren Länder, sampt Edelleuten auch verlehnten Bauren undt Stadslendern einiger Streitt vorfiele, gebühret solcher dem Landtgericht zu schlichten.

6.

Ess soll zwar der Landtrichter über die Amptleute kein Commando sich anmassen, sondern alles da er zu Exercirung seines richterlichen Ampts einige Assistencie von nöten hatte, es dem Rentmeister zeitig zu

wissen thun, dass er Anordnung mache, dass denen Leuten, so von iemenden zu Gericht gefordert, zeitig kundt gethan werden muge, wan sie erscheinen sollen, worin sich der Rentmeister willfährig soll erfinden lassen, ess wehre den, dass bey haltendem Gericht, eine Sache vorfiele, so keinen Verzug leiden könnte, uff welchen Fall ihn ieder Amptman zu Assistiren gehalten sein soll.

7.

Wass dass Landtgericht verabscheidett, undt davon nicht appelliret wirdt, soll ohne einige Quälung der Urthelen, gebührlicher massen von dem Rentmeister, da ess ihm angemeldet wirdt, zur Execution befördert werden, da aber die Sache kein Aufschub leidet, soll der anwesende Amptman, auf Begehren dess Gerichtes, dieselbe unweigerlich geschehen lassen.

8.

Wann auch jemandt meines H. Vattern Pauren, absonderlich da dero Interesse mitt unterlaufet, umb einiges Dinges willen, von jemandes gerichtlich besprochen werden solten, ist der Amptman schuldig ihn zu assistiren undt in billigen Dingen sein Wordt reden, welches ihm auch gebührender massen zu thun von den Landtgericht wirdt müssen gestattet werden.

9.

Ess soll aber dass Landtgericht sich bemühen, dass die Pauren nicht daselbsten vergeblich undt langh aufgehalten werden, besondern dass sie am schleünigsten mögen expediret werden, vornemblich, die einander nicht besprechen wollen, oder die Zeugnüßen ablegen müssen. Datum ut Supra
Erich Oxenstierna Axellsson LS.

12. pielikums.

Ērika Uksenšernas 1649. gada 9. janvāra noteikumi par Vidzemes muižu pārvaldi instrukcijā pārvaldniekam.¹⁾

(50)

Instruktion.

Wornach Meines Herrn Vattern Rentmeister über deszen Wendische Gebietter der Ehrenvest undt wolgeachte Jacob Beer in Seiner Verwaltung bizs Hochgedachten meines Herrn Vattern fernere ratification sich allerdings zu richten hatt gegeben Burtnick den 9 January Anno 1649.

Bey notwendiger Veränderung, welche anitzo hatt müssen geschehen in der Verwaltung hiesiger Wendischen Gebiethern ist der vorhin gewesener Rentmeister Jakob Beer vor allen anderen in Consideration

¹⁾ TA reglamentu grāmatā. Iekavās reglamenta grāmatas lapaspuse.

kommen, dergestalt, dasz auf fernerer Belieb und Bestättigung meines Hochgeehrten Herrn Vatters ich ihm die Aufsicht undt dasz Gebieten bey der Hauszhaltung, Verrechnung undt Verantwortung selbiger Wendischen Gütern in der Handt geben wollen, ihme anvertrauwend daszweiln er albereit von vielen Jahren hero meinen Herrn Vattern mit seinen Diensten aufgewartet, zu dem vollenkommene Erfahrung aller Gelegenheit dieser Örtern durch seinen langwirigen Verbleib undt vor diesen unterhanden habenden Rechnungen erlanget, er hinführo auch solches alles sich werde eine Anleitung sein laszen, dasz er meines Herrn Vattern, so woll deszen Erben Nutzen und Frommen mügligster Masze suhe, Schaden und Unheil verhüte; maszen er sich hingegen durch solche trewe undt vorsichtige Bedienung zu meinem Herrn Vattern auch deszen angehörige aller gebührlicher Favor Geneigung undt (51) Belohnung zu getrösten hatt, dasz er aber einige Sicherheit wiszen magk so woll seiner Person halber als auch derrer Diensten, so mein Herr Vatter von ihm erfordern thut, soll dieses bisz weiterer Erklärung hochgedachten meines Herrn Vatters ihme zu unfehlbaren Nachricht sein.

1.

Wirdt der Rentmeister in seinen Händen sich inventiren laszen von Davidt Reimers Rosenfeldt auch den gewesenen Buchhalter Christian Bierbauch, alles wasz sie biszhero in Verwaltung gehatt, nichts ausbeschieden, dasz in anzuzeichnen würdig ist. Vernemblich alla briefffliche Urkunden meinen Herrn Vatter oder deszen Güter einigermaszen angehendt, Wackenbücher, Revisionbücher gerichtliche Abschieden, Rechnungen, Restantien,, ausgegeben schriftliche Ordnungen etc. ingleichen Schlöszer undt Schloszgebäude, Höffe undt Höfwes Gebäude und wasz dene anhengig, bewegliches undt unbewegliches an Vorrath allerhandt Saaths Getreides oder Vihes, Böte, Pramen etc. Item alle Artoleriesachen auff welche Örter sie auch gefunden werden undt wasz deme gehörigh zu mehrer Richtigkeit deszen habe sich Claes Erichszon committiret stäts dabey zu sein, auch von H. Adam Hirtenberger begehret, dasz wo ihme thunlig sein wirdt er der Inventierung beywohne.

2.

Wan der Rentmeister von denen vorigen sich alle diese Wendische Güter mit ihren Zubehör also hatt in Handen invertiren laszen, soll er in würckliche Verwaltung von Stunden an eintreten, undt bey allen Gliedmaszen dieses Gebiets gute undt richtige Ordnung so weit sein Ampt erstreket sich einrichten, handthaben undt erhalten.

(52)

3.

Bey den Kirchenwesen hatt der Rentmeister diesesz zu beobachten. Ingemein dasz er den Priester und Kirchenstande in seinen gebührlichen

Würden lasze undt erhalte, ihre Ermahnungen zu Gottesfurcht undt ein erbares Leben mit seinen eigenem Exempel, guten Ordre undt billichmässiger Execution helfe unterstützen; insonderheit soll er befördern so viel an ihm ist, dasz die Burschafft durch unzeitiges Arheiten an den Sont-Heilig und Bettagen, oder spath in der Nacht den Tag zu vorn nicht möge von den Kirchen verhindert werden oder sich selbst verhindern. Auch dasz er die Morgend undt Abentgebehte bey den Höfen anstellen lasze. Wan er angesuchet wirdt umb Handtbietung in denen Kirchen gemaszen Executionen, dass er sich darin nicht weigere, sondern sich willig finden lasze, daszelbige den Amptleuten ingleichen gebiethe. Den Consistorial Gericht soll er bey meines Herrn Vattern gegebene Resolution schützen. Undt weilm anitzo noch nicht richtig geschloszen ob die weltliche Persohnen aus dem Gerichte austreten, als wirdt er mir nach Reval advertiren, wasz er erfahret zu Dorpat darüber vergelauffen zu sein. Inmitlerweil beruhet es bey meiner dem Landtrichter undt Probsten gegebener Erklärung.

Esz soll der Rentmeister, auch den Geistlichen in Erhaltung ihrer Bestallung undt der Bauren Gerechtigkeit so viel möglich behülflich sein, dasz darüber keine rechtmessige Klage vorkeme.

4.

Bey denen Gebeuden der Kirchen auch derer Intradn so viel sein Ampt betrifft, lasze er ihrer Erhaltung undt Zirath nach der Gelegenheit (53) sich befohlen sein, biethe auch dem Underconsistorial Gerichte die Handt dasz sie mit ihm zugleich gewisse Vorstehern bey jedem Käspel anordnen von der Burschafft so woll als denen andern Eingeseszenen in welcher Anwesenheit undt mit deren Einrahten nebst Zuziehung desz Pastoris alle Gebeude undt Verbeszerung auch Einnahmen undt Ausgaben der Kirchen mögen geordnet werden. Dieselbige dazu müszen gehalten sein, dasz sie alle Jahre richtig Rechnungen lieffern es soll der Rentmeister noch Straff oder andere Gelder noch einige Materialen die zu denen Kirchen gegeben werden anders wo hin sonder Inwilligung der semplichen Vorstehern gebrauchen. Viel mehr alle Inkunfften der Kirchen gebührlich zu vermehren suchen, wan einige extraordinarie Ausgaben bey den Kirchen gefordert werden, soll er so es an der Zeit gelegen, von mir ernstlichen, sonsten von meinem Herrn Vatter Ordre erholen darnehest musz fleiszig darauf gesehen werden dasz die andere Eingeseszene der Käspln daz ihrige bey denen Kirchen auch thun mögen oder in Fall einiger Widerspenstigkeit suche der General Gouverneuren oder Superintendenten Aszistentie.

5.

Weilm der Papendorffische Käspel wegen unses Streitens mit dem Landtraht Patkul ledig stehet lasze er von niemanden sondern meines

Herrn Vattern oder mein Wiszen sich drein dringen und wan daraus einige Difficulteten weiter erwüchsen referiere sin in Abwesenheit meines Herrn Vattern auff mich.

(54)

6.

Wasz die Justitie undt dasz Landtgericht betrifft, hatt der Rentmeister meines Herrn Vattern eigene Resolutione vor sich welchen musz nachgelebet werden, ingleichen auch denen so ich dem Gerichte anitzo mittgetheilet, in Summa, so viel ihme muglich, soll er dasz Landtgericht, mit hülflicher Handt undt Executionen beyspringen, sie verträten undt verthädigen in allen Gebühr. Die von Adel so hier eingeseszen, zu Parirung deszelben Gerichtes halten undt ihnen meines Herrn Vatters Recht demonstriren, mit nichten aber dasz geringste davon vergeben. Wurde alle gutliche Mittel bey ihnen umbsonst sein, kan er desz Generalen oder Gouverneuren Beystandt ansuchen oder an meinen Herrn Vatter die Sache gelangen laszen. Sonsten soll der Rentmeister in des Landtgerichts Jurisdiction keinen Eindrang thun und keiner Sachen sich anmaszen, die dazu gehören. Soll vielmehr suchen inn guter Verstendnisz mit denselben zu leben seinen eigenen Ampte in allen unvorgreiflich.

7.

Der Stätten halber und wasz denen gehörig, ist desz Rentmeisters Ampt undt Pflicht wegen meines Herrn Vattern sich ihren anzumaszen Gehorsam Respect undt Recognition, in seinem Nahmen von ihnen zu fordern, sie stätz dabey zu erhalten undt meines Herrn Vattern Hochheit undt Jurisdiction über ihnen zu handthaben. Die speciale Nachricht worin solches bestehet, hatt der Rentmeister ausz denen vorigen Resolutionen zu schöpfen. Itzo dieses aber zu erinern dasz wegen denen Verrichtungen in der Stadt Wenden (55) sich mich auf meiner künfttigen Hierkunfft geliebtes Gott beziehe, oder in deszen Entsehunge auff meiner der Stadt gegebener Resolution undt die Volmacht die sich absonderlich deszwegen zu verfaszen bedencke, sonsten aber wirdt der Rentmeister die Stadt Wenden bey ihren woll hergebrachten Privilegien heruhen laszen auch bey den Städten Wenden und Wollmar seinen Vermügen nach zum Aufnehmen helffen; die Baurchafft algemöhlig undt manirlich darhin mit ihren Wahren suchen zu bringen, den Landtkauf steuern, vornemblich der Rigischen die keine Privilegien darüber haben, mitt den Wendischen undt Wollmarschen wegen ihrer Schlächterhantirung, kan man itziger Zeit etwas durch die Finger sehen. Dieselbe dennach bey Straffe dazu halten, dasz sie keine andere Straszen als durch diese beyde Städte ausz diesen Bischoffhumb nach Riga mit einigerley Wahren brauchen mögen. Die andere Teutsche auff dem Landt geseszene Verkäufer müssen nicht gelitten werden, sondern in den Stadten zu ziehen

befohlen, ingleichen die herumschwebende Handwerker, wofern sie nicht in Betreffung auf meines Herrn Vattern Gebiethe wollen Straffe gewärtig sein, undt der Abnahme aller ihrer Instrumenten undt Arbeit. Die Bauren so da kaufslagen auf dem Lande soll er nicht weniger ernstlich davon abziehen. Vor allen Dingen aber bey höchster Straffen den Amptleuten dem Bauren Handel undt Verkauf verbieten wurde dem Rentmeister einige erträgliche Mittel vorgebracht oder er selbst sie erdenken die gedachte Städten in ihrer Hantirung beforderlich wehren wirdt er selbiges an meinen Herrn Vatter wiszen zu referieren undt deszen gebührliche Erinnerung thun.

8.

Nachdemaln ich albereit zu der Stadt Wolmar ein Fundament ge-
 leget durch ihnen mitgetheilten Privilegien, als soll der Rentmeister da-
 rüber fest halten, dieselbe hier im Lande kundtbahr thun, zu dem Haus-
 stellen nach gerade als einige Bürger sich finden die versprochene
 Ackerstücke zueignen, doch dasz er darbey aussuche den Ort, wo dem
 Schlosze am wenigsten kan Schade geschehen undt Stadt Ackern zu-
 sammen bleiben. Wan Leute sich angeben musz er zusehen, dasz sie
 gleich woll solche sein von denen man einige Hoffnungh kan haben, dasz
 sie der Stadt Nahrung kan zubringen, sonsten ein Hauffen Prachers
 und die den Acker nur aussaugen, abweisen — kan der Rentmeister
 einige Handwerker daehin ziehen solte er eine angenehme Dienste daran
 thun. Einen Bürgermeister dahin zusetzen were woll am besten, ie
 eher, ie lieber. Weiln ich so nahe bin, als zu Reval soll er mir erst da-
 rüber verstendigen undt war er einigen dazu tüchtig schätzet ihm mir
 vorderlich recommendieren, wan der Bürgermeister zuvor gewehlet,
 kan man leichter zu denen Rahtspersohnen gelangen. Demen so in der
 Stadt Wollmar fach oder maszive Steinhäuser bauwen, will ich auf mei-
 nes Herrn Vattern weiter belieben, dasz der Rentmeister Ziegel und
 Kalck vor einen leidlichen Preis gönne, sonder grosz Gewinnst blosz ein
 geringes über die Unkosten daraus zu suchen, die aber steinerne Schor-
 steinen in holzerne Heuser mauren, sollen in diesen Kauff nicht eige-
 schloszen sein.

(57)

Wen iemand were unter denen in der Stadt, so von den Baurarbei-
 tern mieten wolle, ihme mag der Rentmeister zwar einen Fuszgänger
 vor dasz Geldt alsz derselb sonst geben solte, an den Bürger verarendie-
 ren keinen Arbeiter, aber mit Pferde dergestalt austhun. So musz der
 Rentmeister auch zusehen, dasz der Leutnant oder andere Officier von
 der Gvarnation in der Stadt sich keiner aderer Gewalt, als der Wacht undt
 Wartung der Pforten anmaszen. Es soll keiner von den Coloniern hin-
 führo in der Stadt, sondern auf sein Stück Ackers wohnen, es sey dan

dasz er von seiner Herrschaft die Gnade absonderlich erlangt. Die Regularitet der Straszen musz iust nach der Charte beobachtet werden, mit denen aber die Heuser haben im Wege stehendh, kan man an noch in der Gelegenheit sehen. Doch dasz sie noch gerade ihre Wohnungen zu ändern aufangen.

9.

Weiln unter denen vornembsten Gebeuden, dasz Bischoffthumbs der Wollmarsche Walbaw billigh geschätzt wirdt, als soll der Rentmeister es so disponiren, dasz von allen Ämptern 60 zu fuesz und 22 zu Pferde mit den geringsten Schaden, als thunlich von Anfang desz Frühlings, da sie in der Erden arbeiten können unteilbahr, undt sonder Verückung von iemanden mögen gehalten werden. Der Wallmeister soll Dagh und Datum auffzeichnen, wan sie kommen undt abgehen, auch Anweisung thun woe die Arbeit geschehen musz; maszen ich ihm befohlen hab, von der Dorptschen Pforte bisz an der Rigischen den Wall dieses Jahr über vollendts zu verfertigen, wan darbey (58) müglich were den Fusz an den Bär bey der Dorptschen Bastion aufzumauren were, es hochnützlich zum wenigsten aber müssen die Pforten der Rigische so woll alsz der Dorptsche an den Seiten auffgemauwert, qwär über aber mit starcken Balcken beleget werden. An den Rigischen Wall musz eine lange Baracke oder Soldatenhaus theils von Maurstein theil Grawstein gebauwet werden nach Rodenburgs Model dazu der Rentmeister Materialien an Kalck, Steine und Balcken bey der Winterzeit zuführen laszen, die Arbeit aber komt im Sommer auff die Soldaten an. Auff denselben so woll als den Wallbauw hatt der Leutnant mit seinen Unterofficiren fleiszig Obacht zu haben, undh magh der Rentmeister mit den Ingenieur überlegen, ob es der Arbeit nicht möchte mehr beforderlich sein, wan einen ieden sein gewiszer Ort an den Wall, desz Tags würde vorgeschrieben zu bauwen, darüber er den gantzen Tag nicht mehr oder weniger zu wercken gezwungen werde, gestalt solches zu Riga practicirlich ist. Solte iemand sich finden der selbst oder deszen Kinder undt Viehe oder Pferde einigen Weg über den Wall hielte der soll in ernster Straffe, sonder Verzeichnung oder Exuse gezogen werden, unangesehen wer es sey dan die Pforten undt nicht der Wall zum Aus und Eingang sindt geordhnet. Wan künfftig der Wall verfertiget muszen nicht allein in den Pforten, sondern auff denen Bastionen gleicher maszen Wacht von den Coloniern gehalten werden.

(59)

10.

So ist auch von Nöthen richtige Ordnung bey der Gvarnizon zu verfassen mit den Coloniern undt Soldaten. Jene bleiben in ihren Ryen bewohnenden undt musz man ihnen laut meines Herrn Vattern Resolution Landt zueignen. Ihre zehende Garbe von dem Acker wegholen

undt die gebürliche Wacht von ihnen versehen, laszen in übrigen aber sie aller Hofsdienste befreyen nur dasz sie etwa an der Brücken oder Pforten verfertigung bey dem Wall eine oder ander Hülffdienste leisten mögen. Sonsten musz die Helffte der Coloniern alle 14 Tage exerciret bleiben, von ihren Jungen Söhnen kan man auszerwehlen die tüchtig sein undt suchen die bey den Handtwerkern hier undt dar aus zu thun. Wan die Coloniern unter der Soldatesqva sich begeben, musz ihr Landt anderswo zu dess Hern Dienst angeleget werden.

11.

Die Soldaten wein sie itzo an der Zahl 80 sich befinden als sollen sie darbey bisz weitere Erklärung annoch verbleiben, wan die alte und lame abgehen, dan mag man es hinwiederumb mit jungen besetzen. Ihre Arbeit soll hinführo gantzlich meinen Herrn Vattern zu Dienste gereichen, ausbenommen die ausdencklich iemanden zugeordnet werden, oder beweislicher Schwachheit halber nur dasz Gnaden Brodt eszen. Dem Rentmeister werden 2 desz Sommers undt desz Winters 3 gestanden. Dem Leutnant 2, den Feldtwebel 1, ohne dieselbige sollen sie alle 4 Tage ohne die Wacht in der Wochen dem Herrn dienen, die übrige zu ihren eigenen Nutzen frey haben anzuwenden, welches der Rentmeister unverbrüchlich ihnen zu halten schuldig ist undt ihre (60) Wercktage mit guter Vorsichtigkeit der gestalt theile desz er einige stäts bey nutzbarer Arbeit habe. Zu Herrn Dienste zwar soll ihnen gestatten werden einen beqwämen Kärle vor sich einzustellen. Alle 14 Tage aber musz die Helffte der Soldaten exerciret bleiben undt niemand bey Straffe sich abscentirer. Denen gar alten Soldaten kan der Rentmeister dasz Deputat zu ihrer Auffenthalt, doch ohne Geldt, geben.

12.

Die Rustdienst Reuter bleiben annoch bey ihrer Ordnung die mein Herr Vatter ihnen gegönnet, muszen aber ihre Rustdienst woll versehen auch in Fall der Rentmeister ihrer von nöthen, kan er sie bey einer oder andern Execution gebrauchen. Im Sterbfall iemandes musz man mir strachs advertiren als der da nechst hieran wohne, so will meines Herrn Vattern Disposition ich darüber mich erholen.

13.

Dem Arckleymeister soll angesaget werden, dasz wofern er keine nutzbare Arbeit thut mit Verfertigung Piquet, Musqvete und Stückladen auch anderer Richtigkeit in der Arkley, er in dieser Dienst nicht kan bleiben. Dahingegen müszen ihm seine 3 Handlanger unverrückt gelaszen werden, auch von Schweden aus an Eysen undt dergleichen Materialien gegen den Vorjahr verschaffet.

14.

Die Oeconomia undt Hauszhaltung als dasz vornembste Stück seines Ambtes musz der Rentmeister sich vor allen Dingen annehmen. Er hatt zwar aus meiner mütlichen Abrede (61) worhin meines Herrn Vattern Intention auch die meinige vernemblich ziehlet, seine eigene Erfahrungen ingleichen dasz er denen vielfältigen beywohnet, gebet ihm auch genuchsam an der Handt welche Irrungen immerdar sich hier eröfnet denen zu begegnen, so viel immer möglich, undt Richtigkeit hinwiederumb zu pflantzen, daraus meinem Herrn Vattern Frommen undt Nutzen entstehe, solches ist die Summa deszen wasz von ihme erfordert wirdt.

15.

Allermaszen mus dasz Fundament desz Ackerbauwes auf der Bemistung undt also auf dem Viehe bestehet, mus darbey sehr fleisige Aufsicht sein, dasz man so viel güste Kühe in den Rechnungen hinführo nicht einbringe undt mit der Sterbhaut immer bezahle, weiln aber selbiges bisz hero theils ausz boszhafften Unterschleiffen, theils unachtsamer Wartung und Fütterung theils ausz der schlechten Art desz Viehes herrüret als musz der Rentmeister auff Änderung selbiger Mizzbrauchen bedacht sein, insonderheit dasz gute Stellungen geordnet, die Art und beqwäme Manir von Weiden und Füttern beobachtet werde, undt dasz auch die Amptleutes Frauwen nicht auslaszen selbst die Viehstelle öfft zu besuchen, und fleiszig Aufsicht darüber zu halten bisz küffftigh etwa andere und nutzbarere Mittel sich eröfnen. Nun aber weiln den Höffen zu groszen Schaden dasz Viehe mangelt, will auff Erklärung meines Herrn Vatters zum Einkauf Viehes in der küffftigen 648. Jahrs Rechnungen 1000 Rdr gestanden haben, dan wirdt sich den folgenden Jahren woll sehen (62) laszen, wasz bey dieser Sachen mehr zu thun stehet bey dem Einkauf ist die beqwemeste Zeit und tüchtige Art desz Viehes in genauer Acht zu haben.

16.

Gute Schweine sollen auff denen darzu beqwämen Höffen woll gewartet auch stäts in zimlicher Mänge dem Hoffes Ackerbau nach gehalten werden. Fasel, von ander Sort als Gäntze, Capaunen, Anten auch Ziegen undt dergleichen möchte ich woll gerne auff den Höffen sehen weiln die Mänge desz Achterkorns undt Kafs, was vor dem Viehe kan gesparet werden daran nützlich würde gewandt, ihnen auch nichts mehreres an reinen Korn soll auffgerechnet bleiben, als was man in einer absonderlichen Taxa ihnen bestehet. Jedoch stelle ich dieses dahin, das der Rentmeister meines Herrn Vattern Nutzen und Schaden absehe undt die Unkosten mit den Profijt so es an Fleisch, Federn, Fellen undt dergleichen abwirfft woll gegen ander setzet. Zum geringsten kan man

anitzo versuchen mit dem Fahsel so die Amptleute haben gehatt welches von ihnen gegen gebürliche Rechnungen oder Bezahlungen soll genommen werden.

17.

Die Stuterey, mit allen wasz davon dependiret soll abgeschaffet die Stuten und Pferde nachgerade verkauft, unterdeszen auf den Höffen vertheilet werden. Den Stutenwächter weil er von meinem Herrn Vatter angenommen, will seinetwegen an meinen Herrn Vatter ich schreiben bisz welcher Ercklärung genieset er seine Zehrung undt Lohnes.

18.

(63). Nun zu dehm Viehe die Fütterung dasz Nötigste ist und die Wiesen ziemblich bewachsen musz allerwegen auff den Höffen die Reiningung der Heuschlägen an der Handt genommen werden, allerwegen zwar durch die Ordinarie Arbeiters, wan sie an derer Arbeit müszig gehen bey Burtneck aber dieses Jahr ohne die Wochentliche noch 20 extraordinarie Fuszgänger die gantze Zeit über dazu gebraucht bleiben. Die nachfolgende Jahren kan, wils Gott wiederumb Ordre gegeben, oder mit diesem Continuiret werden. Unterdeszen sollen die Amptleute dahin gehalten sein, dasz sie bey denen jährlichen Rechnungen beylegen eine Designation wie viel Hewschläges gereumet, wie viel Fuder Hewes desz Jahrs über in allen gemachet undt wo ein jedes hin verthan werde.

19.

Nach deme die Bawe gemachet zur Unterhalt desz Viehes selbiges auch nach gerade immer zugeschaffet undt woll gehütet wirdt musz man vermittelst Einstreuwung nothwendiges Strohes oder anderer beqwämen Sachen dahin trachten, dasz die Hoffes Ackern ihre nothdürfftige Bemistung allezeit erlangen, nemblich dasz alle 5 oder 6 Jahren zum wenigsten 7-de oder acht der gantze geschmoltzene Acker so viel deszen angebrauch ist rundt umb bemistet werde. Solte auch inmitler weil ein Theil derselben nach Beschaffenheit desz Landes undt Umbstenden wasz ruhen musz damit keine Aussath unützlicher undt unachtsamer Weise auszeworffen bleibe.

20.

Deme zu folge ist von Nöthen dasz der Rentmeister die Länder bey iedweden Hofflager woll dinudicire gestalt, ich ihme dan (64) anheim stelle reifflich nachzudenken undt zu ordnen wie grosze Auszath an iedem Orth in geschmoltzenen Acker nützlich zum wenigsten ohne Schaden geschehen magh. Welcher gestalt hier oder dar Rödungen zugebrauchen auch wasz an Stawungen zu thun sey.

21.

Nebst dem kommen die Arbeiters in der höchsten Consideration gestalt dan meist daran gelegen, dasz sie woll geordnet werden undt gegen der Arbeit proportioniret, ob nun zwar mit guten Pferden undt Ochsen wasz mehres zu verrichten stunde iedoch dasz ein gewiszes gesetzet sey, worunter keiner möge seine gebrauchte Arbeiters berechnet habe ich eine mittellmesziges ihnen vorschreiben wollen, nemblich dasz mit einem wechhentlichen Arbeiter 6 loff Roggen und 8 oder 10 loff Sommer-saath soll woll eingepflüget geägget undt eingesaet werden, alle Arbeiters die über bleiben werden in keinen Rechnungen gut gethan. Soll dero-wegen der Rentmeister selbst einen ieden Hofflager eine gewisse Anzahl der Arbeiter nach obengedachter proportion zueignen undt schriffliche Verzeichnusz davon laszen, dieselbe nicht verrücken ohne sonderbaren Nothwendigkeit, umb der Amptleuten Vorwendungen damit zu vermei-den, Er soll sie auch nicht bey dem Ackerbau allein, besondern alle Jahrs-zeiten durch woll und zu nutzbarer Herrn Arbeit anlegen. Wasz übriges gefunden wirdt an Bauschafft, soll auf Freygelder, der Billigkeit nach gesetzet, undt darbey in acht genommen werden dasz man die darzu erwehle, welche bezahlen können kein (65) wöchentliche oder Pferde Arbeiters mögen an iemanden vermietet oder gelehnet werden, ohne special Herren Ordre. Fuszgenger mag man nach Befin-dung undt vor dasz Geldt so sie sonst geben würden aus-mieten. Die Amptleute müszen für allen Dingen dahin gehalten werden, dasz sie stricte die Arbeitsregistren observiren. Keine die umb sich zu bekoffren auf Fuszarbeit gesetzet sein, oder die in den Freyheiten annoch sein unzeitigh anslagen die Ordinarie zu Hausz laszen.

22.

Weiln es aber in der Arbeit ein ehrliches helfen könte, wan die Otternecken von Sanct Jurgen bisz Michaeli gleich bey den andern Edel-leuten gegeben wurden, als soll der Rentmeister wie ich schon im Anfang deszen bey den Bauren gemacht, vollendts sie in der Gewohnheit suchen zu bringen zum wenigsten dasz sie von den wasz Davidt Reimers ange-fangen, nicht abgewehnet werden nemblich dasz sie ohne dem wasz ge-zahlet wirdt 6 Wochen gehen müszen. Selbige Otternecken sollen nicht weniger zu meines Herrn Vattern Nutzen woll angewendet werden. Seindt Kardnecken bey dem Viehe nach Landes Gebrauch auff zu bringen, hatt der Rentmeister seinen Fleisz daran zu wenden.

23.

Wegen Spinnen ud Webens wirdt gefordert genuchsahme Nachfor-schung und Disposition dasz sie von keinen anderen dasz Herrn Arbeit zu Nachtheil undt heimlicher Weise gebraucht werden, besondern dasz meinen

Herrn Vattern undt desz Gütern zum besten alles geschehe auch wan was gesponnen wirdt richtige Vorzeichusnez (66) bey den Rechnungen sein mögen mit Dag und Datum wan undt wie viel Arbeiters einige dergleichen Arbeit im Hoffe angefangen, oder geendiget haben. Es wirdt auch von Nöthen sein, das in den Arbeits Registern bey iedem Hoff aus deutlich angezeigt werde, wie viel Webers sich der finden und ob sie in der Arbeits Zeit oder sonsten wercken.

24.

Folgens der Arbeiters kant die Aussaat in genawer Achtung zu halten, dasz kein Bedrug oder Schaden dadurch wiederfahre die Art desz Landes gegen den Korn undt Manier von Sänyen woll proportioniret undt die Saatstöcke richtig gehalten, die Verification derselben denen Rechnungen beygelegt undt darbey verzeichnet werden Dagh und Datum ingleichen die Sorte desz Ackers wo und wie viel von einem ieden Saath ausgeworffen ist.

25.

Wasz bey der Aussaath ist zu mercken, verstehet sich auch bey der Einerndtung undt Dröschung desz Kornes, da die Zeit undt alle Mitteln zu Beförderung und Richtigkeit deszen müszen bedacht werden zu dem Ende mehr Ryen und Scheunen bey den Höffen auffgebauwet, fleiszig die Ryenstöcke halten denen Ryekerls auff den Fingern gesehen, und wasz deme mehr anhengig, hinführo soll man von den Ächterstöcke schneiden lassen. Alle obengedachte Stöcke aber müszen mit der Rentmeisters Verzeichnusz bey den Rechnungen verificiret sein undt in der Cantzley beygelegt.

(67)

26.

Sonsten fällt bey den Höffen vor insonderheit zu gedencken ihrer Gebäude, auff Wenden und Burtnick hab ich den Rentmeister selbst angewiesen. An Materialien undt Disposition desz Arbeiters hat der Rentmeister mein Anordnung undt die wenigste Unkosten nachzutragen, die übrige Gebäude bey den Höffen können algemächlig auch ihrer Fortgang gewinnen. Alle extraordinarie undt hohe Unkosten musz erst an meinen Herrn Vatter gelangen.

27.

An Fischereyen undt Jachten ist meines Herrn Vattern Recht allerwegen zu maintainiren, kan Nutzen daraus etwa mit Drögen oder Verkauften gehoffet werden, ist solches war zu nehmen. Zum geringsten aber musz so viel darauff gedacht werden, dasz bey meines oder andern Ankunfft in den Gutern nicht ein wüste undt öde Hauszhaltung in denen dazu gehörigen Werckzeugen gefunden werde.

28.

Mühlen an beqwämen Orten zu bauen dadurch desz Herrn Dienste zu suchen, die Müller zur Richtigkeit in der Matten undt Verhütung anderer Unterschleiffen durch gebührliche Maniern zu halten, ist woll von dem Rentmeister zu beobachten. Esz wirdt keinen von meines Herrn Vattern Bedienten bestanden ohne Matten zu mahlen umb Vermeidung aller Unrichtigkeit. Welche mein Herr Vatter es aber gönnen wolle sollen mit Einwerffung eines Zettelchens in der Matten Kasten nebst Verzeichnusz des gemahlten Kornes die Matten bezahlen welches von dem Hoffes Korn ebenergestalt geschehen musz.

(68)

29.

Ingleichen musz in der Krügereyen desz Herrn Nutz gesucht sein. Wan irgendts Krüge etwa können einbringen musz man sie erbauen laszen. Alle Krüge das sey dan eine sonderliche Ursache die der Rentmeister in beygefügter Relation bey den Rechnungen kan vermelden, sollen von der Arrende entfreiget undt mit untadelhaffte Persehlen vom Höffen versehen werden, zu desto beszerer Unterhaltung desz Viehes nichts soll iemanden als der Herrschafft zu Nutzen in den Krügen, auf den Höffen oder bey den Bauern verkrüget werden es sey an Bier, Medt, Brodt, Brandwein, Häring etc. Im Fall dasz man iemandt dargegen betreffe soll die Confiscatie die geringste Straffe sein. Wirdt der Rentmeister befinden dasz in den Krügen an drincken oder Eszwahren andere Sorten aufgingen als die biszhero dar sindt gehalten, kan er seine Disposition darnach richten. Bey dem Maltzen sey auch aller Unterschleiff oder wasz darzu Ursach gibt verboten undt musz der Rentmeister zusehen dasz keiner möge auf den Höffen maltzen laszen deme es in der (svitrots «stadt») Staat zugestanden wirdt.

30.

Folget der Bauren Gerechtigkeit, dieselbe musz zu rechter Zeit ausgefordert bleiben und keine Resten gelaszen so viel immer möglich. Meines Erachtens ist beszer dasz man alles von den Bauren ausführe ohne wasz an Pferde oder Viehes seinen Aufnehmen undt Erhalten zuwieder ist und vorstrecke ihm wiederumb in der Saat Zeit oder an nothdurfftige Brodt Korn. Auf dasz die Bauren immer in Gewohnheit desz Zahlens bleiben. (69). Wan einige gantz verarmet und die Unmöglichkeit dar ist, musz ihnen ein Zettel ihres Restes mitgegeben werden, undt der Amptman nach gerade die Schult ausfordern wasz es kriegen kan, auf den Zettel schreiben, welchen der Baur als Qvittung seiner Zahlung bey der Wacke hat vor zu bringen. Wan Persehlen in der Bezahlung verwandelt werden, musz der Herrschafft Schaden verhütet sein.

31.

Die Einnahme desz Kornes so woll bey den Ryen als der Baurgerechtigkeit, soll mit gestrichenen Masze geschehen. In der Rye soll ein juster Rigisch Loff gehalten werden undt darausz gemäszten sonder einige Aufmasze nur dasz 1 Loff auff 100 dem Amtman zur Spillekappe gestanden werden. Hierbey wirdt der Rentmeister in Obacht halten dasz alle Masze richtig und just der gestalt übermessen werden, dasz 6 Kylmet Rigisch gehen auff 1 Loff Rigisch, 10 Kylmet auff ein Landtloff und dasz alle die Maszen oben in der Runde mit ein eisen Ring beschlagen werde. Die Gewichten soll er auch justiren, Rigische Beszmanne kauffen, eine Wage in Wollmar aufrichten laszen zu Probirung der Gewichten. Die alte unrichtige Maszen undt Gewichte soll er in der Gantzeley zu Wollmar beysetzen, hernacher aber den Amptleuten andeuten dasz sonder Nachfrage ob iemand es gebrauchet habe oder nicht derselbe als ein Dieb soll gestraffet werden wo er unrichtige Masze oder Gewichte in seinem Hausze oder Verwahrung hatt. Zu Spillkappen aber soll der Amptman von der Bauren Gerechtigkeit nur solche Kappe zu geniesen haben so (70) grosz dasz 100 Löff 6 $\frac{1}{2}$ geben. Doch soll kunfftigh ehe die nechste Einnahm geschicht ein vollkommene Richtigkeit gemacht werden.

32.

Die Kleten wo dasz Korn eingeschüttet würdt sollen von Füwersgefahr woll verwahret sein so viel müglichen. Kein ander Korn als der Herrschafft eigenes soll zusahmen in einen Kleet gethan, were den esz gehe der Kirchen oder iemandt ander an. Eben so woll den Amptman der alles so er will sein Eigenes nennen ausbenommen den Deputat undt Spillkappen in Vermischungh mitt desz Herrn Einkunfften soll verlustiget sein undt noch darüber gestraffet. An den Höffwen da man die Rumbde hatt sehe ich gerne dasz alles was von den Hoffes Gebeude fällt absonderlich von der Baurngerechtigkeit gehalten werde.

33.

Wan die Fuhren abgehen mit den Intraden musz Fuhrenregister und Stöcke darüber aufrichtig von den Amptman mit Anzeigung Dach undt Datum, undt desz Kornes so er verschichet, gehalten werden. Auch dahin getrachtet dasz hinführo die Fuhren gerade von dem Hoffe nach Riga nicht aber nach Hausze auff etliche Tage gehen müge.

34.

Weiln solches alles woll undt gebührlich zu verrichten gute Amptleute erfordert werden, als soll der Rentmeister zwar immer darhin trachten, dasz der gleichen mögen von ihme auff meines Herrn (71) Vattern Höfen geordnet bleiben, musz auch ernstliche Aufsicht auf

ihnen haben, dasz sie fleiszig undt trew sein, ihr Ampt woll verrichten, kein Unterschleif, Gesöff, Schlämmen, Däminen, Kaufslagen mit den Baurn treiben, kein der Arbeiter miszbrauchen in ihr eigene Geschäfte, kein eigenes Vieh oder eintzig Fasel halten ohnen zwe Pferde auf die ich ihnen Rauhfutter bestehe undt sie hingegen keine Baurnpferde einiger wegen gebrauchen mögen. Kein Krügerey thun nichtes denen Baurn abzwacken, besondern sich mitt ihrer Lohn vergnügen, gestalt dan ich noch die Anordnung will kunfftig ausz sein dasz sie der von heutlich undt nach der Nohtdurfft leben können. Unter deszen bleibet es bey dem itzigen Deputat undt obengesetzten Spillkappen. Haben darbeneben 2 Arbeiter, einen wochentlichen undt einen Fuszgänger zu genieszen bey den Höfwen, auch einen guten deutschen Knecht, iedoch dasz gegen ihm ein Gubias abgehe, undt er soviel als derselbe in Gerechtigkeit gibt, zu genieszen habe.

35.

Anitzo bleiben die Amptleute nach meiner Verordnugh undt die Ämpter zusamen gezogen zu Wenden und Lodenhoff Roge, Reimers zu Trickaten, Kroger zu Muremois undt Kaugerhoff, Barnewitz zu Burtnick undt Sternhoff, Lars Olszon zu Moyahn, Ledeborn zu Ottenhoff undt Bauwenhoff, undt obwoll ich keine Ursack gehatt Grisenberg zu behalten, habe doch resolviret noch ein Jahr mitt ihm (72), zu Wohlfart undt Rantzen zu versuchen. Holdius kan er sich der ihm aufgebürdten Klage befreyen, schätze ich best dasz er zu Wollmar bleibe, sonsten musz man ein ander tüchtigen Man darzu setzen. Wan küfftigh einige Amptleute zu oder abgesetzt werde, soll der Rentmeister Hr. Adam Hirtenbergers Einrahtung darzu ziehen, wan ich so nahe bin, mir es auch vorhin wiszen laszen. Solte aber einiger mit groben Stücken bezeitiget werden, ist dasz Recht dasz beste Mittel ihm zu straffen. So viel aber müglich musz man die viele Veränderungen verhüten es sey den Sache dasz keine Besserung durch ernste Aufsicht zu verhoffen.

36.

Zu desto beszerer Nachforschung bey den Bauren undt Furcht der Amptleuten dienet richtiges Wackenhalten. Deszwegen lasze es der Rentmeister sich befohlen sein nehme die Bauren, fürhöre ihre Klagen und in dem so ihm zustehet entscheide sie, sie sollen zwar gebühlicher Straffe unterworffen sein, aber darbeneben auch wieder rechtlich undt unmenschlich nicht tractiret. Die Wachenbücher sollen warhafftig und unthadelbahr sein mit Verzeichniz der Hacken so der Baur innehatt wornach er zahlt, wasz er habe gezahlet, undt wie viel ihm restiret. So musz auch in ein ieder Hofes Wackenbuch die wüste Hacken, die man erforschen kan beygefugert sein auch die Guter oder Hacken so iemanden daraus verlehnet seindt, bisz kunfftigh durch gute (73) Landtmäser

alle die Guter übergemässen undt die Haaken recht eingerichtet undt von den wüsten abgescheidet werden. Die Besetzungh der wüsten Ländern wirdt der Rentmeister sich anbefohlen sein laszen dergestalt dasz die Gesinder gleich woll die geschieden werden auch nicht verderben mögen.

37.

Welche Hoflager ruhen zu laszen oder Bauren aufzusetzen nützlich soll der Rentmeister woll überlegen und darnach die Hauszhaltung richten, gestalt ich darüber mit ihm abgeredet undt meine Gedancken auf Niederlegung Sackenhofs, Widsen und Widen Lodenhoff woll gefasset doch nicht geschloszen habe.

38.

Weiln Cudlingh etwas ist abgelegen von den übrigen Gütern auch anderer Ursachen halber kan der Rentmeister selbiges Guth an einen redlichen Man verarrendiren umb der Gebühr auch mit dem Beding dasz Caution praestiret werde, dasz Arrende woll zu bezahlen undt dasz Guth verbeszert undt nicht vererget wieder abzutreten.

39.

Der Verkauf hiesiger Intraden musz diesz Jahr geschehen von den Rentmeister an der Fraw Meyerschen vor den Preisz alsz Frembde von den Burgern kaufen laut ihres Abscheides so mir schriftlich gegeben auf damit aber die Zeit dasz Kaufschlieszens woll beobachtet undt der Müntze halber alles woll in Acht genommen werde, habe ich wie auch mein Herr Vatter vor diesem getahn H. Adam Hirtenbergen ingleichen die Vorsorge zu tragen gebethen, mit deszen Einrahtung undt Zuziehungh der Kauf kan geschloszen werden, dan (74) auch mitt der Fraw Meyerschen oder an wehm man die Intraden hinführo verkauffet eine absonderliche Rechnung halten wasz man giebt oder von ihr empfengt.

40.

Mitt der Verrechnung aller Einkauffen ist nothwendig dasz die Zeit dasz Schlieszens der Rechnungen unfehlbahr sey auf Johanni, zu den musz aber ein ungefehr Verschlag bey Herbstzeit gethan undt mein Herrn Vattern zugeschicht werden, nebst Erinnerung dasz die Gelder so man davon verhoffet, bey Zeiten werden disponiret, und alsozo mein Herr Vatter aller Intereszen in Schweden unterbringet. Nebst diesen müszen die Rechnungen künfftigh gemachet werden mit richtigen Qvittancien, Verificationen undt Resten, alsozo dasz man in einen Übersehen haben mag wasz der Gebühr nach mein Herr Vatter einbekommen müste. Wasz darauf entfangen, wasz restiret, wie viel und wohin ein jedes gekommen. Den Rechnungen sollen angehenget werden justirte undt verificierte Wackenbücher, wie auch nebest der General Rechnun-

gen, der Amptleuten ihre beygefüget undt nach Schweden geschicket. Wasz mit guten Verificationen nicht befestiget wirdt, soll inn den Rechnungen nicht gut gethan werden. Sindt einige extraordinarie Zehrungen, die man nicht vorbeÿ kan, muszen mit derer Qvittantien beweisen werden.

41.

Über den Staat itzlaufenden Jahres werde ich meines Herrn Vattern Ordre mich erholen, der 48 Jahrige bleibet in den Persohnen so an dem Enden desz Jahres gedienet dem 47 gleich (75) die abgegangen sindt geniesen ihres Lohns nach advenant desz Zeits, wan sie Straffe halber nicht desz Lohnes so woll als eines mehres qvitt gehen muszen.

42.

Der Wendischen Gebieten Gräntzen musz der Rentmeister doch sonder iemandes Unrecht verteidigen, keinen Eintrang sich thun laszen, auch bey seiner Reise nach Dorpt mit Hindecio die Streitigkeiten helfen ausführen, die Protestationen so woll wegen desz Adels so seine Guter in dem Gebiete mit übeln Grundt besizet, alsz auch wegen andere meines Herrn Vattern Interesze einlegen laszen undt der Proseqvirung halber gebührliche Erinnerung thun.

43.

Ich habe auch den Rentmeister hiemit anbefohlen wollen zu Wollmar in den von mir gezeigten Gewälb eine Cantzeley anzurichten, da er alle Schrifften einlegen lasze ordentlich ein iedes in seinem Schapte an Grentzbriefen, Kaufbriefen, Privilegien, Donationen, Ordnungen, schriftliche Klagen, Resolutionen, Munsterrollen, Uhrtheiln, Abscheiden, ingleichen alle Jahrs Rechnungen mit alle Zubehör, undt wasz Nahmen die Schrifften, Urkunden oder Beweisthumen haben mögen, auch zu desto gewiszer und geschwinder Nachricht, wan etwa Nachforschung würde geschehen.

44.

Weiln mein Herr Vatter Adam Hirtenbergh bisz hero geboten mit Raht undt That auch bey der Verhandlung der Intraden seine Bedienten an der Handt zu gehen, als habe ich dieselbe meines Herrn Vattern Resolution erneuwen wollen auff dem solche dem Rentmeister nicht unwiszendt sey undt er gedachten H. Adam Hirtenbergers guten Raht aufnehmen undt mitt unsern Willen undt zu unsern Besten gebrauchen möge.

(76)

45.

Solte mehrer Ordre in einiger Sachen von nöthen sein kan derselbe alle Zeit erfolgen: Im übrigen ist meines Herrn Vattern Dienste der

Güter Verbeszerung, Vertheidigung undt Aufnehmen, es sey durch den obengenanten Mitteln oder sonsten desz Rentmeisters Trew undt Wachsamkeit anbefohlen, Dahingegen ihme zu desto beszerer Verrichtung seiner Ampts ich im Nahmen meines H. Vattern wil versprochen und gehalten haben, das es woll der Nahme des Hauptmans, aus eine bedenkliche Ursache geendert, und der Rentmeister Nahme seiner Verwaltung ähnlicher gesetzet wird er gleicher woll hinführo die Gagie, der vorigen Hauptleute vollkoml. genieszen soll, auch von iederman der meines Herren Vatters halbert etwasz zu thue oder laszen schuldig ist gebührlichen Gehorsahmb und Respect als die vorige Hauptleute gehabte, geleistet werden, zu dem weil kein Buchhalter nicht mehr wird gehalten, thue ich ihm bestehen anstadh deszselben auf einen Schreiber solch ein Deputat, als in den Staat ihme ist aufgeföhret worden, zu mehrer Uhrkundt dieses habe ich mit eigener Handt es unterschrieben Datum Burtnick d 9. January A° 1649. Erich Oxenstierna Axellszon (Locus sigilli).

**Erich Uksensērnas 1653. gada 8. februāra noteikumi muižu
saimniecībai.**

Memorial¹⁾.

Wasz bei denen andern Verrichtungen, in hiesigen Wollmar- und Wendisch Gebietern, in acht zu nehmen stehet. Gegeben zu Wolmar den 8. February Anno 1653.

Bey der Hauszhaltung.

1. Soll der Commendant Jacob Sprengpfort, aus denen vorigen Instructionen auch dem ietzigen Memorial einen Auszugh nehmen, daszjenige, so den Ambtleuten zu wiszen vor¹⁾ nöhten, ihnen in den Höfen communiciren, und solches bei Ihren Inventarien verbleiben laszen, damit sie nach denselben sich gebührl. zu richten, und ihrer Schuldigkeit gemesz zu bezeigen haben.

2. Dem Auszuge soll vorher zu gethan werden, dasz die Amptleute sich der wahren Gottesfürcht, und aller Ehrbarkeit, vor allen Dingen laszen angelegen sein, ihre Unterhabende, so wohl Bauren, alsz andere mit Fleis dazu haltten. In ihren Wirttschafften sich Getrew und embsig bezeigen, dieselbe nicht allein mit Worten vorgeben, sondern auch durch wahre Verbeszerung der Gütter und Rechnungen in der Thatt darthun, aller Verschwendung, Gesöffs, und ungebührlichen Leben

¹⁾ Noraksts RA Oxenst. Saml. Ser D II,1 (Wolmar och Wenden) un TA reglamentu grāmatā 77—94. lpp. šis iespiedums pēc RA eksemplāra. Iekavās vārdi, kas TA eksemplārā nav; piezīmēs atšķirības, kas TA eksemplārā.

¹⁾ von.

meiden, sich an Ihrer Besoldung, und wasz ihnen sonst von Ihrer Herrschafft gegönt wirdt, begnügen laszen, mit nichten aber sich unterstehen, untter was praetext es immer geschehen, kente, eines oder ander anzu greiffen, sich zu zueignen, Vorkäuferey¹⁾ zu treiben nach einige Arbeitere zu ihren Nutzen anzuwenden und zu gebrauchen.

3. Ingleichen sollen Sie den Commendanten und wehr zu ihrer Aufsicht itzo oder (ins) kunfftig verordnet wirdt, in allen gebürlichen, Ambts gehörigen Dingen gehorsahmen, daszjenige, so zu Verbeszerung eines oder (des) andern Guttes gereichen kan, und ihnen wiszend wehre, keines wegcs verhelten²⁾, besondern ihm, auch da es die Gelegenheit mitgibt, der Herrschafft selbsten, getreulich, aufrichtig, und fleiszig entdecken, und in allem, derselben Nutzen, ausz erster Mügligkeit nach zu suchen, und zu befördern, Ihnen höchst angelegen sein laszen.

4. Bei Haltung der Wacken, sollen die Ambtleute, den Commendanten fleiszig zur Handt gehen, mit ihme reiflich überlegen, wasz sie wiszten, selbiges Jahr in der Wirttschafft vorzunehmen, und dienlich sein könne, damit bei gehaltener Wacken die Wirttschafft deszelben Jahrs in einer beständigen Richtigkeit, und auf einen gewiszen Fusz kan gestellet werden.

5. Die Conservation der Bauern, soll sich der Amtman, vor allen Dingen laszen angelegen sein, die wüste Länder nach gerade besetzen, die Bauern aber, welche arm, und von Anspanners entblöszet sein, auf die Bein zu helfen suchen, mit denenselben keines wegcs, zur Ungebühr unter die Decke liegen, sondern für allem deme, so in der Ordonantie¹⁾ verbotten, sich hütten, und vorsehen. Welcher Amptman sich dergestaldt bezeiget, und diesen allen gebürlich nachlebet, den soll der Commendant, bei der Herrschafft bestens recommendiren, auch denselben wieder allerhandt Verfolgung schützen und handthaben. Wie dan die Herrschafft (gegen) einem solchen nicht weniger geneigt wirdt sein, deszen treue Dienste dergestaldt zuerkennen, dasz nicht allein er, besondern auch die Seinigen, sich deszen zu erfreuwen haben sollen. Die jenigen aber, welche sich diesem zu wiederstellen, mügen nicht allein das Kegentheil und Ihren Schaden, besondern auch, andere behörige Strafe, mit Absetzung, und der gleichen mehr, gestalten Sachen nach sich zu versichern haben.

6. Bei allen Höfen, soll man bedacht sein, die Hofsfelder, wo immer möglich, in dreien Lohten zu theilen, wobeneben auch dieselben mit gutten Zäunen algemählich umbgefast werden sollen, damit man alszo der Arbeit, an Menge der Feldtwächtern und Viehhütern gohnetiget sein, und dieselbe anders worzu anwenden könne.

¹⁾ Verkauferey.

²⁾ verhalten.

¹⁾ ordinantie.

7. Jeder Amtman musz sich befleiszigem, dasz so wohl in den Höfen, alsz bei den Bauren, hinführo mit Ochsen zu pflügen, möge begünt, und angewehnet werden, zu welchen Ende er anfänglich in die 5. oder mehr par Ochsen, beim Hofe anschaffen, und zu dergleichen Dienste die selbigen gebrauchen solle.

8. An welchen Örtern Kornstawungen zu machen, nach der Cuh-rischen Art und Weise, dar soll man solches keines wegcs unnterlassen, vielmehr aber möglichst in Acht nehmen, und zu Werck richten.

9. Die Viezucht soll man sich am höchsten laszen befohlen sein. Hier zu Wolmar mus ein Viehoff vors erste angeleget werden nach der Art und Manier, alsz solches von mihr angegeben worden, und wirdt auch das Vieh nach angegebener Art, gespeiset und unnterhalten werden müszen, wan man nun bei einem Ampte, sich wohl dabei befunden, soll man dergleichen, bei denen andern auch ein zurichten, und anzu-stellen suchen. Hir im Wolmarschen Ampte soll ingleichen ein Versuch gethan werden, mit gewissen Baur oder andern Mägden, die stets bei dem Vieh sein, ihr Eszen und Lohn in den Höfen bekommen und also bei der Viehütung sollen kommen, können auf erzogen bleiben, dage-gen sollen wiederumb abgehen, und auf frey Geldt gesetzet werden, die Arbeitere. welche vorhin dazu sind gebraucht worden.

10. Nicht weniger musz man bedacht sein, wie man zu ander und beszer Art Viehes, algemeinlich gerahten könne, zu dem Endt mögen aus Riga, oder wor sie zu bekommen sein, etzliche gutte Bullen oder Kälber gekaufft, wasz aber nach Billigkeit daran gewandt wirdt, soll in den Rechnung, gutt gethan werden; welche hernach so viel beszer in Acht genommen, und wohl unnterhalten werden müszen.

11. Zu Wolmar und Wenden auch zu Rodenpois, soll man suchen eine kleine Schäfferei anzurichten, an iedem Orte nur vors erste von ein par 100 Schafen; zu welchem Ende ein Schäfer ausz Preuszen, nebst etzlichen Schafsböcken, und Mutterschafen verschrieben sein; alle fernere Nohtwendigkeiten wirdt man auch gebuhrend anschaffen, und bestehen.

12. Zu Burttnick musz eine Stuterei angeleget, und zu dem ein Stall, nechst an dem Valandt daselbsten aufgebauet werden, die behörige Stuten nebst den Hengst, wirdt man aus Schweden hiezu anschaffen.

13. Nach gutter Art von Schweinen, wirdt man sich hinführo ebenfals umbsehen müszen, und dieselbe in denen Ämptern hin und wieder unnterhalten, dagegen algemeinlich die schlechte Art ausrotten.

14. Allerhandt ander Fasel, soll auf allen Höfen gehalten werden, laut der Ordonantie, davon zwar die Ambtleute zur Nohtdurfft etwas

genieszen, den Abgang auch fleiszig berechnen, keines weges aber, vor ihnen selber, der gleichen zu halten, (sich) unterstehen sollen.

15. Die Fischerei musz auf allen dazu bequemen Höfen in gutter Obacht genomen werden, und ein jeder Amtman bedacht sein die Teiche, mit Fischen wohl zu besetzen ausz welchen sie hernach ausgenommen und nach der Stadt geschickt, oder durch die Verkäufers dahin gebracht werden können.

16. Bei iedem Ampte soll ein Hopfengarten, Küchen- und Obstgarten angeleget; der Nutzen aber, nach der Ordonantie ausgeliefert werden. So musz man auch an solchen beqwämen Ortern, die Bienen oder Immenstöcke anzulegen, und dieselbe manirlich zu bewahren, in keine Vergeszenheit kommen laszen.

17. Korn- Sage- Kupfer- Pulver- und andere Mühlen von allerhandt Art, sollen nach Befindung der Gelegenheit, hier und dar, in den Gebietern angeleget, die verfallene aber, wiederumb repariret werden.

18. Zu der Mühlen zu Wolmar undt Wenden, beszern aufnehmen wirdt zwar gestanden 2 par Reinsche Mühlensteine zu kaufen. Jedoch dasz sie in guttem Preisz mögen bedungen werden.

19. Nach dem auch einige deutsche Müller sich sollen augebotten, haben, auf die dritte Matte zu mahlen, und vor die freie Kost, so lange sie arbeiten die Mühlen in denen Ämptern anzufertigen, alsz magh der Commendant sie auf solche Conditionen annehmen, nur als sie selbige Mühlen aufs beste anfertigen, und sich getrew und aufrichtig dabei verhalten.

20. Wan etwas aus den Buschen konte zu Nutze gemacht werden, alsz Ther brennen und dergleichen; ebenmeszig auch Salpeter sieden, wirdt der Commendant solches in keine Vergeszenheit stellen, besondern gehöriger maszen eingedenck sein.

21. Dasz Hausz zu Trikatzen soll mit einem nohtdurfftigen Dach versehen; imgleichen auch dasz Schlosz und die Thurmer zu Wenden unterm Dach gebracht werden.

22. Laut dem Staat mag man einen gewissen Maurer annehmen, und denselben zu behuf allerhandt Arbeit, in jährlicher Bestallung halten.

Wegen Rodenpuis.

1. Weilen so wohl Ledebuhr alsz Ackerfeldt ihre Dienste daselbsten abtreten werden, will ich dasz eine richtige Wacke in dem Gutte werde gehalten; worbei alle der Bauren Beschwerden aufgenommen, ihre Arbeit recht disponiret, und nach den Aekern und Diensten proportioniret, alles was bei dem Hoffe ist, inventiret, des Amtmans Rechnungen, mit allen Quitungen aufgenommen mit und also dasz Gutt Rodenpouis (nachdem es seine vollige Richtigkeit erlangen) diesen Wolmar und

Wendischen Gebietern aller dings einverleibet, hiesigen Ordonantien¹⁾ vollgliclich unnterworffen, und einem neuen Amptman, alsz den gewesenen Landtmeszer Schultz in die Hände gegeben werden solle. Diese Verrichtung habe ich den Hn. Hirtenberg nebst den Commendanten und Amptschreiber, anbetrawet welche das selbe kegen vorstehenden Ostern geliebts Gott in Werk zu richten sich befleiszigem werden. Wan aber einige Unrichtigkeit zu finden die durch ihre Vermittelung nicht zu schlichten wehre, kan man solches zu der Herrschafft, nacher Schweden remittiren.

2. Insonderheit ist bei Rodenpoy in gutter Obacht zu nehmen, dass die neue Hofflage beim Holm, möge in esse gebracht; Graben umb die Äcker gezogen; rechte Äckerfelder ausgetheilte; die Heuschläge geräumte; Viehhöff nach der angewiesenen Art, nebst andern nohtwendigen Gebäuden (angefertiget, mit Vieh versehen), und ordinari Bauren zur Arbeit dahin verleget werden.

3. Wan sonsten ein beqwämer Ort zu noch einer Hoflage sich erfinden wolte, musz dem kunfftigen Amptman befohlen werden, mit der Zeit, auch daselbst ein Vorwerk anzurichten.

4. Heuschläge, musz man in dem Gebiete mit Fleisz aufsuchen, selbige ausreumen, mit dem Hew aber sparsamblich umbgehen, und dasz übrige in der Stadt zu Gelde machen.

5. Bei selbigen Höfen soll man Baum- Küchen- Hopfen- und Immengarten anzurichten, sich befleiszigem. Selbige aber also disponiren, dass sie den Höfen nicht umbequämb oder schädlich fallen mögen.

6. Die Fischereien müszen hernächst mit Fleisz in acht genommen, und so viel müglich der Herrschafft zu nutze gemacht werden.

7. Auf Korn- Sag- und andere Mühlen, wirdt man bedacht sein müszen, wie dieselbe an bequämen Örtern anzulegen und zu zufertigen.

8. Dasz Holtz soll vor allen Dingen in guter Achtung werden gehalten, denen Bauren dasz überflüsziqe Lubbenhawen, und andere Wald Verderbungen, absonderlich dasz Abhawen, und Vernichten der Eichenbäumen, ernstlich verboten sein; dagegen aber, solthane Wälder, mit Kohlenbrennen, Brettersagen, Holtzfällen, und selbige nach der Stadt zu führen, der Herrschafft zu nutzen gemacht werden.

9. Die Grentzen soll der kunfftige Amptman fleisig bereiten, der Commendant auch, mit Zuziehung der Assessoris Schwemblern, die streitige Örter und gantze Grentze besichtigen, und wo müglich, dieselbe zu der Herrschafft (und) ihrer eigenen Nachricht in eine Charte (iedoch ohne viel Wesens) bringen laszen, damit ausz derselben, und einer umbständlichen Relation so nacher Schweden geschicket werden müsze

¹⁾ Ordinantien.

mein Herr Vatter, resolviren und abnehmen magh, welche Streitigkeit er fortgesetzt will haben, oder nicht. Unter deszen aber soll all ferner Eintrag, eüszterster Müglichkeit nach verhüttet und abgewehnet werden.

10. Schlieszlichen soll dass Ampt Rodenpois denen hiesigen Wolmar- und Wedischen Gebietern, in den Commendo¹⁾ und Haushaltungssachen, so wohl, alsz sonst allen übrigen, gäntzlich unttorworffen sein, denen selben Gebieten²⁾ einverleibet bleiben; und der Rodenpuische Amptman, gleich andern Beampten, von hiesiger Wollmarschen Oeconomie hin führo dependiren, auch sich derselben allerdings gemehs bezeigen.

Die Stadt Wolmar (svitrots und Wenden).

1. Zu der³⁾ Fortification, oder dem Wallbaw, will ich 50 Arbeiter zue Fusz, und 10 zue Pferde bestanden haben, damit die Arbeit weiter fortgesetzt, und nach dem Abris und genomener Abrede, vollführet magh werden.

2. Die newen Stein Häuser, vornemblich an den Marekt in Wolmar, sollen nach der Model angefertigt werden, (alsz solche von mir angegeben worden), worzu 20 Fuszgänger mit nohtdurfftige Pferde und Karren zu gebrauchen sein, und wirdt man sich bemühen, die Materialien, an Stein, Holtz und Kalck, zu rechter Zeit, ohne Verspillung anderer Arbeit anzuschaffen. Nach beschener Verfertigung können dieselbe in billiger Taxa (nur dasz die Materialien und Arbeit bezahlet bleiben) entweder verkaufft oder zur Heur ausgelaszen werden, die übrige wüste Hausstellen, mügen denen so es begehren, mit guthen holtzeren Häusern zu bebawen, vergönnet und eingewiesen werden.

3. Die angelegte Vorstadt bei der Dörptschen Pforte, soll man (den) Coloniern Soldaten und anderen, so es begehren, mit gutten holtzern Häusern zu bebawen einweisen, die bequämbste Plätze denen so es am besten thun können; worauf aber der¹⁾ Commandant nebst denen Burgmeistern¹⁾ und Wallmeister, gutte Aufsicht haben müszen; sie zu Observirung der Regularitet anhaltten und durchausz keine strowne Dächer daselbst gestatten; und soll die Anweisung selbiger Plätze alsofort geschehen; denen Soldaten²⁾ auch gegunet werden, ihre Baracken freiwillig zu qvittiren, und sich ebenfals in der Vorstadt, nider zu setzen. Welchen solches aber nicht gelegen sein könne, soll man keinesweges dazu zwingen, besondern ferner daselbst verbleiben laszen.

¹⁾ Commando.

²⁾ Gebietern vollig.

³⁾ Der übrigen.

¹⁾ Burgmeister.

²⁾ Soldaten und Coloniern.

4. In dem Raht alhier zu Wolmar soll man nach gerade etzliche Handtwercker einziehen. Jedoch dass dieselben zu Bekleidung solcher Stellen capabel sein mögen.

5. Die Nahrung soll anfänglich nach der Stadt aufnehmen bequämet, und allerlei nutzbare Freyheiten jedermenniglich gegönnet werden, bisz entlich die Mänge der Bürger zulassen mechte, darüber genauere Ordnungen abzufassen.

6. Allgemehlich musz verhüttet und abgeschafft werden, dasz niemand mehr in der Stadt brawe, diejenigen aber, so sich deszen zu gebrauchen vermeinen, mögen etzliche gewisse Brauhäuser in der Vorstadt anlegen, alles Bier daselbst brawen auch mehrentheils ihr Vieh und unsauber Fasel, auszerhalb der Fortification haltten.

7. Zu Kahrleuten, den Reisenden über Wegh zu helffen, und Fischeren, so mit Böten zu fahren pflegen, auch andern dergleichen müszen einige tüchtige erwehlet, und dieselbe mit gutte Ordnungen hernechst versehen werden.

8. Auf dem Marckt zu Wolmar mag ein jeder seine Buden von Bretter aufsetzen, umb dieselbige zu seiner Handtirung bestes gefallens zu gebrauchens oder wan solches von dem Schlosz geschiehet, können selbige nach Billigkeit verkaufft, oder zur Heur ausgelassen werden.

9. Der Commendant soll mit Bürgermeister und Raht zusahmen treten, und eine Accis taxa abfassen, nach welcher ein jeder Bürger sich reguliren, und (die) Accise von¹⁾ Wahren abtragen kan, worvon dan bisz weiter Erklärung, die Stadt zwei dritten Theill, dass Schlosz aber ein Theil zu genieszen haben soll.

Die Stadt Wenden.

10. Von dem Schlosz und der Stadt Wenden sampt den nechsten Platz, mit umbliegenden Garten, bisz an das Schloszesstawang, Vahlandt und den Bergen beim alten Wendischen Wege, soll ein sauberer Abrisz durch dem Wallmeister Sigvardo verfertiget, undt mir zu weiterer Erklärung ehrstes zugesandt werden.

11. Der Amptman zu Wenden, soll durch seine unterhabende Arbeiter wan er zu zeiten von der Ordinaire Arbeit abkommen kan, in die 3 oder 4 Tage, den Marckt zu Wenden ebenen, und das Grausz davon abführen helffen.

12. Weil ich auch der Stadt Wenden verhieszen, zu Reparirung ihrer Ringmaur, ihnen mit etwas Kalck behülfflichen zu sein, und aber, wegen vorgenommener unterschiedlich Gebäuden der Kalck ietzo nicht füglich kan genieszet werden, alsz habe ich den Amptman zu Wenden in Befehl gethan, und wolle der Commendant darüber halten, dasz

¹⁾ von den.

austatt solcher versprochenen Kalck die Materialien alsz Stein und Holtz, daselbsten möge angeschafft und also die gutte Stadt an ihren Vornehmen, keinesweges behindert, vielmehr aber zu ihren Zweck dadurch angetrieben werden.

Beiden Städten insgemein.

13. Der Commendant und die Ambtleute sollen die Burschafft in allen Amptern ernst- und manierlich dahin haltten, auch anleiten dasz in den beiden Städten, sie mit ihren Wahren oder Victualien zu Woch- und Jahrmarckten, sich offtersz einfinden, die Bürger dakegen sollen schuldig sein, dieselben wohl und glimpflich an sich zu ziehen, sie mit keinem gezwungenen Kauf belegen, allerhandt den Bauren dienliche Wahren in gutter Vorrath halten, und also allersetz dahin trachten auch sich euserster Müglikkeit nach angelegen sein laszen, das durch diese und andere geziemende Mittel selbige Stäte in Aufnehmen gerahten mögen.

14. Die Magistraten in beiden Städten mögen auch gewisse Verkäufere anordnen, Männer oder Weiber, derer thun soll sein, zu der Burschafft, auch auf den Ämptern hinaus zu gehen, allerhandt Perseelen und Victualien, von ihnen aufzukauffen, in den Städten zu Marckt zu bringen, und denjenigen, der am meisten bietet, feil zu halten. Zu mehrer Beforderung dieses Wercks, mügen selbige Verkäufere die kleine Perseelen, so die Bauren ihrer Herrschafft zu geben schuldig, von denenselben vor billige Zahlung einkauffen, jeder Baur auch schuldig sein, ihnen sothane anzuliefern, dakegen und austatt derselben aber, dass Geldt wie vor diesem mit den Perseelen geschehen, an der Herrschafft gebührend auskehren.

15. Wasz sonsten und im übrigen der Commendant und die Ambtleute zu Beforderung dieser Städten cooperiren und zur Werck richten können sollen sie keines wegcs verabsäumen, vielmehr aber ihnen beszermaszen angelegen sein laszen.

Die Soldatesca.

1. Der Commendant, soll in allen Puncten, meines Herrn Vattern Memorial (dieser Festung angehend) fleiszig nachleben, furnemblich aber, der Soldaten Dienst zu der Herrschafft besten einig und allein gebrauchen, sonsten aber niemanden in privat Geschäften, selbige anzuwenden gestatten, oder zulassen.

2. Damit die Soldaten Kinder hinführo besser erzogen, und derer Mohnatsoldt nicht vergeblich oder anderweit angewendet werden möge; soll der Commendant etzliche derselben mittelsz genomener Abrede auf dem Schlosz nehmen, ihnen spinnen und weben lernen, auch zum lesen, (schreiben) und Gottesfurcht fleisig halten laszen; und hat er deswegen

die Unkosten betreffend nach dem darüber gemachten Staat sich zu reguliren; dakegen aber die Spinner und Weber auf den Höfen, zu der Herrschafft Nutzen eingezogen und abgeschaffet werden können. Wan nun solches in guttem Stande wirdt gebracht sein, kan es hernechst mit beszer Ordnungen versehen und beschrenket werden.

3. Sonsten alle Kinder denen ihr Mohnatsoldt ausgereicht wirdt, sollen vorher betten können, und zu einem gewissen Handtwerck zu lernen sich begeben. Im wiedrigen, magh ihnen der Soldt vorenthalten, und nicht auszuliefert werden.

Dasz Landtgericht.

1. Laut des Commendanten Instruction soll derselbe den Landt-richter die Handt gebührlich bieten; damit aber desto beszer Verständnis untter ihnen sei, und aller Wiederwillen vorgekommen werde, soll der Commendant und Landt-richter sich freundtl. einander erinnern, wan der eine des andern Hülffe in seinem Ampte von nöhten hat, sich aber vor allen Dingen hütten, das nirgends weder öffentliche noch heimliche Wiederwertigkeit untter ihnen mag gespüret werden vielmehr aber geziemende Vertraulichkeit pflügen und untterhalten.

2. Wan etwas vorfiele, so von ihnen nicht konte geschlichtet oder vermittelt werden, sollen sies mit den Hn. Hirtenberg communiciren und überlegen der alszdan mit ihrer Zuthun ein Expedient darin zu finden sich wirdt angelegen sein laszen, oder in Entstehung deszen kan die Sache mit behörigen Umständen (iedoch ohne einige Parteyligkeit) an der Herrschafft remittiret, und dero eigentliche Resolution darüber eingeholet werden.

3. Wan einige in dem Gebiete suchen, kegen der Billigkeit sich dem Gericht widerspenstig zu bezeigen, soll solches keinesweges zugegeben werden, besondern der Commendant dem Gerichte behüfflich sein, dass dieselben zu behöriger Gehorsamkeit mögen disponiret werden.

Dasz Consistorium.

1. Weilen noch zur Zeidt keine Gewiszheit wegen der untter Consistorien im Lande gemacht sein, musz zwar die Form derselben bis dahin ausgestellt bleiben, alsz man deren Richtigkeit wirdt vernehmen können. Unterdeszen aber soll der Praeposito und die Pastores in ihren Ambtsverrichtungen ihren gebührenden Eifer und Vorsorge für ihre Zuhörer thätlich spüren laszen, sowohl im Predigen und Untterrichten, alsz mit ihren Leben und Exempel, denen Leuten vorzuleuchten sich befleißigen. Die an diesen Ortern meist in Schwang gehende Unttugenden, alsz Hoffart, Üppigkeit, Verschwendung, Untrew, Lügen, Plau-

derei und anderen dergleichen Lastern per omnes gradus admontionum, öffentlich und ins geheimb, auf den Cantzelen, auch in ihren täglichen Conversationen, straffen und die Leute müglichst davon abhalten. Vor allen Dingen sollen sie die Kinderzucht zu beforderen suchen, ein erbares gottfurchtiges Leben den Bedienten so wohl alsz den Bauren einreden, solches auch durch ihre Visitation bestärken helffen. Und da sie bei jemanden ein ärgerliches oder unbuszfertiges Leben alsz dan befinden, worvon derselbe mit Straffen noch Ermahnungen abzubringen wehre, sollen sie solches an gebührenden Örtern, dar die weltliche Handt zugleich kan gebotten werden, anmelden, undt kundt machen. Wasz hierein von ihnen gethan wirdt, ist nicht allein ihren Ampte gemesz, dadurch sie ihre Seelen befreien. Besondern soll auch bei der Herrschafft zu gutter Vergeltung, Handthabung und Beforderung gereichen. Hinkegen wen über Verhoffen jemand der Geistlichen nachlässig oder unziemlich sich verhielte, seinem Zuhörer zu einiger Ärgernuss Anlazz oder Exempell gebe, oder auch gegen der Herrschafft Verordnung, mit einigen Bedienten unter der Decke lege, hat derselbe nicht allein gedoppelte Rache von Gott, sondern auch seiner Herrschafft und Superioren Undanck, ja solchen Lohn, alsz darauf gehöret ohnfehlbar zu gewarten, undt zu versichern.

2. Der Commendant soll der Geistlichkeit so viel ihren Amptsverrichtungen angehet, müglichstermaszen beforderlichen sein, die Baurschafft durch Hülffe der Amptleuten zu Gottesfurcht laszen anhaltten damit sie fleiszig zur Kirchen und Visitation sich einfinden. Unserentwegen der Herrschafft¹⁾ auf der Kirchen ein guttes und wachendes Auge haben; wie dan die H. Geistlichen, nebst denen Kirchen Vormündern an ihren Orte, der Kirchenitraden ersambeln, vermehren, und wohl anlegen zu helffen, sich ebenfals befleiszig, auch den Commendanten oder wehm²⁾ sonsten einige Aufsicht ambetrawet, es zu communiciren, sich willig werden finden laszen.

3. Damit bei denen Schulen zu Wenden und Wolmar etwas nutzbarliches möge verrichtet werden, soll die Schulordnung und Information vor denen, die ich dazu ordnen werde, nebst den Commendanten Präposito, und seinen Assessoren, zugleich den Directoren, Burgmeister und Raht der Städten übersehen, und bisz der Herrschafft weiter Erklärung in ein Form gebracht; fürnemblich aber dahin gesehen werden, dass die Jugent, wo nicht mehr, in ihrer Muttersprache wohl lesen, schreiben und rechnen lernen mögen.

4. Alle Vierthel Jahr soll in Beisein der obengedachten oder deren mehrentheils ein Examen der Jugent angestellt, und alsz dan die vor-

¹⁾ RA eksemplārā «der Herrschafft» iesprausts, TA eksemplārā šie vārdi trūkst.

²⁾ TA eksemplārā «wehm wir», RA eksemplārā «wir» svitrots.

laufende Fehler aller Mügligkeit nach zu corrigiren gesucht werden. Damit dasz Schulwesen in einiger Richtigkeit gebracht, und hinführo zu ferner Perfection befördert werden könne³).

13. pielikums.

Ēveles 1593. un 1597. gadu zemnieku saraksti ar zemes specifikāciju.

Burtnicā 16 nenumurētas lapas folio formātā, iešūtas papīra vākos. 24.—26. lpp. 1606. g. 6. marta zemnieku saraksts ar arkliem. Pārējās lapaspuses neaprašītas, izņemot pēdējā lapas pusē, kur uzraksts: «dasz ist dasz Verzeignisz der Pauren einesz Idern seine Lande und meine grentzen undt der Pauren» un «dem ersten und von unsen Dienst und grens...»

(Uzraksts uz vāka: Vertzeichnus des Hoffesz Wollfartt und derer darzu gehörigen Leutten und Underthanen Lande, wie die von dem zu Gott ruhenden seligen Herrn Vattern beritten und durch einen Landt und Meszschnür, abgemessen und den Pauren zugetheilet und übergeben worden.)

Wackenbuch und Verzeinus der Landenn und Leuthenn zum Hoffe Wolfahrtt gehörigk.

Anno 1593. denn 11. May hab ich Melchior vonn Höuel, Erbgesessen zue Wolfahrt ausz sonderlich Bedenkend zu guttē Nachrichtung für mir selber, meine Kinder und Nachkommend, meinen Underthanen und armen Pawren zu sonderlichem Nutz und Frommen, auch zu Verhüttung allerhande Zanck, Landtkiff und Uneinigkeit, meyne Lande abmessen und zue eine richtige Ordnung bringen lassen, die ich auch will, dasz die vonn meynen Erben und Nachkommenden also zu ewigenn Zeitten, stett un vest gehalten werden soll. Wie sich dann die Underthanen, auch mitt Dancksagung dieszes erfrewett und woll darann bewuegen lassenn. Und hab für erst angefangen in der Saurmenschen Wacken, und eynem jederen wie hernach folgett, dasz seinige zugemessen und gebn.

Und folgenn erstlich die Holme, wie die vonn Aldingsz her vonn dene:1 Pawren genennett werdenn, auch wie viel Stuck Landsz ein jeder Holm in sich hatt, nach de Schnuer, so ich hiezu gebrauchett. Und ist zu wissend dasz die Schnuer oder Line in sich haltett 260 Rigische Ellen, damitt ein jedes Stucke Landes, beide in die Lengde, auch in die Breite abgemessen wordenn.

1. Zum ersten ist abgemessen der Holm Aren Gale, darauff sein		
befunden Mistacker	28	Stucke
und Buschacker	36	Stucke
2. Darnach der Holm Drowe Sale, darauff befunden		
Mistacker	17	Stucke
und Buschacker	24	Stucke

³) Norakstā TA eksemplārā seko Erich Oxenstierna Axelszon.

3. Der Holm Gude, darauff befunden	15½	Stucke
4. Der Holm Wasske Sale, darauff befundn	21	Stucke
5. Der Holm Eszpurwe, drauff befunden	10	Stucke
6. Der Holm Pagstewette, darauff sein	20	Stucke
7. Der Holm Latze Purwe, drauff bekommen	13	Stucke.
8. Folgett der Holm Gertruden Kalen, hierauff nach der Halbe der Capellen sein befundn und auff der ander Halbe nach dem Kruge	20 11	Stucke. Stucke.
9. Schnitker sein Holm, drauff sein	30	Stucke.
10. Kannipe sein Holm, drauff abgemessen sein ihm auch strack gegeben worden.	23	Stucke.
11. Krewingsz Holm darauff sein erfunden	18	Stucke.
12. Kintenn sein Holm hierauff seyen Daruonn sein ihm Kinten gegeben	30 20	Stücke. Stucke.
13. Syle Sale, hierauff sein erfunden	13	Stucke.
14. Kyle Sale, darauff befundenn	10	Stucke.
15. Drancke Sale, drauff sein erfundenn	14	Stucke, noch zwei halbe
16. Kulis Sale drauff seien	7	Stucke.
17. Lauw Sale, drauff erfunden nur	2	Stucke.
18. Darnach umb den Ziegelouen, darann	10	Stucke.
19. Bey Pulen sein gefallenn	5½	Stucke.
20. Plissen Holm, hierauff bekommen	20	Stucke. noch 3 halbe
21. Auff Schletze Sale, Achten Asse gefallen	48	Stucke.
22. Hinder Schnitker seynenn Holm heissett Szemott Salle darauff sein gefallenn	16	Stucke.
23. Auff dem Holm Wedde Sale, sein gefallen	15½	Stucke.
24. Auff Datze Sale, seynn erfundenn	13	Stucke.
25. Auff Theywinge Sale, seinn gefallenn	18	Stucke.
26. Ruting sein Holm druff befundenn	54	Stucke.
27. Rotzekaln, darauff sein gemessenn	4	Stucke.
28. Derle Sale hatt inn sich	17½	Stucke.
29. Kurschick Sale, drauff sein gemessenn	7	Stucke.
30. Uchse (?) Sale, hierauff sein befunden	4	Stucke.
31. Glomen Sale, hirauff sein gemessen	4	Stucke.
32. Kesses Sale halt in sich	5½	Stucke.
33. Duucksz Sale, hirauff seyen befundenn	6	Stucke.
34. Abel Sale, darauff seinn gemessenn	28	Stucke.
35. Oszel Sale, heltt in sich	29	Stucke und ½
36. Dechse Sale, drauff sein befundenn	2	Stucke.
37. Pulcke Sale heltt in sich	17½	Stucke.

38. Lele Sale, heltt	24	Stucke.
39. Hilmett Sale, drauff sein befundenn	3	Stucke.
40. Der Holm bei der Malup heltt in sich	10 $\frac{1}{2}$	Stucke.

Nun folgett Verzeichnusz der Landen, so
gefallen seyn auff jenseidt der Sunup, im
desz Eltisten Pabbersz seiner Bereittung.

Auf denn Holm bey Pabbersz sein gefallen	37	Stucke.
Auf denn Holm Wanter Sale gefunden	59	Stucke.
Auf Krawe Sale sind gefunden	15	Stucke.
Auf dem Holm Alcke Musz gefallen	15 $\frac{1}{2}$	Stucke.
Auff Snittkersz seynenn Holm sein	20	Stucke.
Auf Gude Sale sein gemessen	13	Stucke.
Auf Steppenn Holm siend	40	Stucke.
Resnith Sale, drauff sin befunden	7	Stucke.
In Schuyenn ¹⁾	2	Stucke.
Auf dem Holm bei der Sedew sein	26 $\frac{1}{2}$	Stucke.

Nhun folgen die Holme in der Meszenschen Wacke.

Lelehupe Salle	19 $\frac{1}{2}$	Stucke.	Suilpe Salle	32	Stucke.
Lepe Salle	4	Stucke.	Galvinch	1	Stucke.
Petter Salle	15	Stucke.	Bansz sein Holmen	49 $\frac{1}{2}$	Stucke.
Birse Salle	5	Stucke.	Appurwe	7	Stucke.
Kunpe Salle	5	Stucke.	Pleppe Sale	11	Stucke.
Muszenick Salle	32 $\frac{1}{2}$	Stucke.	Prusse Salle	4	Stucke.
Lielupe Salle	9 $\frac{1}{2}$	Stucke.	Schlepkowe	9	Stucke.
Malcke Kallen	3	Stucke.	Goren Kaln	36	Stucke.
Melde Salle	4	Stucke.	Wilkebedt Salle	4	Stucke.
Upe Salle	7	Stucke.	Wilken Metten	4	Stucke.
Name Salle	21	Stucke.	Kruste Salle	3	Stucke.
Pepe Salle	27	Stucke.	Kokpurw Salle	1	Stucke.
Danekenersz Salle	20 $\frac{1}{2}$	Stucke.	Posse Salle	6	Stucke.
Aren Salle	7 $\frac{1}{2}$	Stucke.	Selpe Salle	39	Stucke.
Nichlawsz Kalen	14 $\frac{1}{2}$	Stucke.	Dirme Salle	18	Stucke.
Nicklawsz Purmale	7	Stucke.	Eisse Kallen	7	Stucke.
Portzkalen	15	Stucke.	Masso Salle	8	Stucke.
Salitt Salle	16	Stucke.	Paigell Kalen	21	Stucke.
Upeipe Salle	2 $\frac{1}{2}$	Stucke.	Selowps leije	3	Stucke.
Pimel Salle	9	Stucke.	Asse Stesz Mei-		
Pumpe Salle	17 $\frac{1}{2}$	Stucke.	jere (?)	12	Stucke.
Kricke Salle	5	Stucke.	Libe Salle	13	Stucke.
Pallep Salle	21	Stucke.	Mursack Kalen	26	Stucke.

¹⁾ Pierakstits «Sale». Visi svitrojumi un pierakstijumi (izņemot ²⁾) ar 1605. gada saraksta tinti un rokrakstu.

Gruszeles Salle	39	Stucke.	Begateszen Sale	21½	Schnuer
Dalbe Salle	4	Stucke.	Wagel Kalen	18	Stucke.
Wirshale ²⁾)	4	Schnur	Berse Salle	56½	Stucke.
Grebe Salle	13	Schnür	Dexen Salle	63½	Stucke.
Patzen Kalen	8½	Stucke.	Spirnich Salle	7	Stucke.

Verzeichnusz der Paweren Landen in der Saurmanschen Wacke, wor eijnen Jedernn dasz seyne gegeben und auszgetheilet word:

1.	Pellem sein auff Wasse Sale gegeben	20	Stucke
2.	Jurgenn dem Zimmermann auch daselbst	1	Stucke.
3.	Krewing uff seynen Holmen gegeben	9	Stucke.
	uff Tewinch Sale	6	Stucke.
	uff Rotze Sale	2	Stucke.
	uff Rutingk Sale	3	Stucke.
4.	Brende auff Krewing Sale bekommen	4	Stucke.
	auff Tewingh Sale	6	Stucke.
	auff Lele Sale	2	Stucke.
	auff Rutingk seynem Holmen	4	Stucke.
	auff Osel Salle	4	Stucke.
5.	It. Gorwe gegeben auff Krewinnch Sale	5	Stucke.
	auff Thewingk Sale	6	Stucke.
	auff Rotzekalen	2	Stucke.
	auff Rutingk seynem Holmen	3	Stucke.
	auff Lele Sale	2	Stucke.
	und auff Abbel Sale	2	Stucke.
6.	Schnicken auff seynem eigenem Holm zugemessen	13	Stucke.
	auff Semel Salle	5	Stucke.
	und auff Glome Salle	2	Stucke.
7.	Rutingk auff Rutingk Salle	17	Stucke.
	auff Abel Salle	3	Stucke.
8.	Mustinck auff Rutingsz Holm	18	Stucke.
	auff Abell Salle	2	Stucke.
9.	Deele auff Rutingsz Holmen empfangen	10	Stucke.
10.	Duool auff Deelen Salle zugemessen	9	Stucke.
	auff Wexe Salle	4	Stucke.
	auff Kurschick Salle	3	Stucke.
	noch bey seinem Gesinde	3	Stucke.
	und auff Abell Salle	1	Stucke.
11.	It. Mursack auff Deele Salle bekommen	8½	Stucke.
	auff Keysze Salle	4½	Stucke.
	bei seynem Gesinde	3	Stucke.
	noch auff Abbel Salle	4	Stucke. ³⁾

²⁾ Svitrots «Salle» un pierakstits «Messi od Busch».

³⁾ Pierakstits «Up Stunell sin holmen nach der Molenn gelecht 5 Schnur».

12.	Stumel auff Abell Salle zugemessen uff Osell Salle	8	Stucke.
		12	Stucke.
13.	Rosegall auff Abell Salle bekommen auff Osell Salle	10	Stucke.
		10	Stucke.
14.	Der Kamisk auff Pulcke Salle gekrieg auff Hilmett Salle	9	Stucke.
		1½	Stucke.
15.	Sedingk auff Pulcke Salle empfangen auff Hilmett Salle	8½	Stucke.
		1½	Stucke.
16.	Wibur auff den Holmen Wedde gekriegen auff Hindul Salle	3½	Stucke.
	auff Schletze Salle	5	Stucke.
	auff Gude Salle	2	Stucke.
		9½	Stucke.
17.	Jowszen auff Wedde Salle zugemessen auff Hindull Salle	4	Stucke.
	auff Syle Salle	4	Stucke.
	auff Schletze Salle	1	Stucke.
	auff Gude Salle	2	Stucke.
		9	Stucke.
18.	Der Einfuszlingk auff Hindull Salle bekomen	1	Stucke.
19.	Dreygeman auff Wedde Sale zugemessen auff Glomen Salle	8	Stucke.
	auff Gertrudtt Kalen	2	Stucke.
		10	Stucke.
20.	Arenn auff Duckel Sale empfangen auff Syle Sale	3	Stucke.
	auff Drouwe Sale	1	Stucke.
	auff Schletze Sale	14	Stucke.
		2	Stucke.
21.	Jann Pleck auff Syle Salle bekommen auff Plucke Salle	2	Stucke.
	auff Schletze Salle	16	Stucke.
		2	Stucke.
22.	Mitzkon auff Syle Salle empfangen auff Schletze Salle	5½	Stucke.
	auff Drouwe Salle	3	Stucke.
		11½	Stucke.
23.	Kausz auff Syle Salle empfangen auff Kilo Salle	3½	Stucke.
	auff Drancke Salle	1	Stucke.
	auff Kulltitz Salle	2	Stucke.
	auff Aren Gale	2	Stucke.
	auff Schletze Sale	9½	Stucke.
		2	Stucke.
24.	Peithen auff Kyle Salle empfangen auff Aren Gale	7	Stucke.
	auff Schletze Sale	11	Stucke.
		2	Stucke.
25.	Der Einfuszlingk auff Kilen Sale empfang	1	Stucke.

26.	Sibur auff Kile Sale zugewiszen	2	Stucke.
	beim Gesinde	1	Stucke.
	auff Dramse Sale	2	Stucke.
	It bei Pulen	5 $\frac{1}{2}$	Stucke.
	auff Schletze Salle	2 $\frac{1}{2}$	Stucke.
	auff Aren Salle	7	Stucke
27.	Jurgen auff Drauese Sale empfangen	4	Stucke.
	auff Kulitz Sale	1	Stucke.
	It. beim Ziegell Owen	1	Stucke.
	Auff Schletze Salle	4	Stucke.
	auff Aren Galle	10	Stucke.
28.	Gertzen d ⁴) auff Drancke sale	3	Stucke.
	auff Kulitz Sale	3	Stucke.
	umb den Ziegelowen	3	Stucke.
	noch auff Schletze Sale	3	Stucke.
	auff Aren Gale	9	Stucke.
29.	Sippe auff Drancke sale zugemessen	3	Stucke.
	umb den Ziegel Owen	3	Stucke.
	auff Schletze Sale	4 $\frac{1}{2}$	Stucke.
	auff Aren Gale	8 $\frac{1}{2}$	Stucke.
30.	Wirschlau auff Lame Sale empfang	2	Stucke.
	beim Ziegelown	3	Stucke.
	auff Schletze Sale	6	Stucke.
	auff Arenn Gale	9	Stucke.
31.	Saunne der Einfüszlingh hatt auff		
	Drancke sale empfangenn	1	Stucke.
32.	Bluszsunen auff Drancke sale	1 $\frac{1}{2}$	Stucke.
33.	Gerderdt Einfüszlingh auff Kulitz sale	1	Stucke.
34.	Barttlitt auff Pagast Wette	2	Stucke.
	Gerdrudt Kalen	5	Stucke.
	Auff Kinten Holm empfang	5	Stucke.
	auff Semott Sale	6	Stucke.
	auff Schletze Sale	2	Stucke.
	auch ist dem Landtmesser geben	1	Stucke.
	dasz hörett nicht in den Haacken Zaal.		
35.	Matteln auff Pagast wette	6	Stucke.
	Auff Latze Purwe	2	Stucke.
	auff Gerdrudt	1	Stucke.
	auff Semott Sale	4	Stucke.
	auff Schletze Sale	7	Stucke.

⁴) Svitrots «Einfüszlinck».

36.	Andreas auff Pagast wette geben	3	Stucke.
	auff Gerdrudt Kalen	4	Stucke.
	auff Kintten holmen	5	Stucke.
	auff Datze Sale	6	Stucke.
	auff Schletze Sale	2	Stucke.
37.	Stamer auff Pagast wette	3	Stucke.
	auff Latze Purw	5	Stucke.
	auff Plipe sale	12	Stucke.
38.	Eggel Mattysz auff Pagast Wette	6	Stucke.
	auff Latze Purw	6	Stucke.
	auff Plisze sale	8	Stucke.
39.	Asze empfangen auff seinen Holm	18	Stucke.
	auff Glome genandt Kurschsich Sale	2	Stucke.
40.	Blockhausz auff Gerdrudten Holm	11	Stucke.
	so zu dem Kruge höret	1	Stucke.
	auff Datze Sale	7	Stucke.
	auff Glome	2	Stucke.
41.	Plistze auff seynem Holm ⁵⁾	5	Stucke.
42.	Schletze auff seinem Holm	1	Stucke.
43.	Bude auff Schletze Stele	1	Stucke.
44.	Osolin Erbe auff Schletze Sale	1	Stucke. ⁶⁾
45.	Einfuszl: Clawes auff Rutinch Sale	1	Stucke.
46.	Kripe auff Kripe Sale	1	Stucke.
47.	Lele auff Lele Sale	1	Stucke.
48.	Jetze Stelles auff Lele Sale	19	Stucke.
49.	Jurgwn dem Muller auff Oselsale	5½	Stucke.

Verzeichnusz der Mesenschen Landern, was ein jeden Pawr zu seinem Gesinde darzuw bekommen hatt denn 18 Octobris Anno 1597.

1.	Kratzip umb sein Losamentt her	5½	Stucke.
	noch achter Gibsenn	2½	Stucke.
	It. bey Muissenick	1	Stucke.
	noch uff Asse Leleup Salle	1	Stucke.
2.	Gibse Mase zwisch Leleup Salle	6	Stucke.
	It. bei Musenick	2	Stucke.
	noch auff Asse Lepe Salle	4	Stucke.
	noch auff Petten Salle	4	Stucke.
	und auff Kumpe Salle	4	Stucke.
3.	Kalen Gibse auff seinem Seemasz	6	Stucke.
	Achter Leleupe	4	Stucke.

⁵⁾ Svitrots «seynem Holm» un «5», pierakstīts «Suxsse Salle» un «5».

⁶⁾ Svitrots.

	und beim Losament	1½ Stucke.
	bei Muissenick	1½ Stucke.
	noch auff Lele Salle	4 Stucke.
	noch auff Malte Kallen	3 Stucke.
4.	Ogatt auff Melde Salle	2 Stucke.
	bey Muisenich	2½ Stucke.
	uff Lepe Salle	9½ Stucke.
	uff Petten Salle	6 Stucke.
5.	Sicker uff Melde Salle	2 Stucke.
	uff upe Salle	6 Stucke.
	uff Name Salle	12 Stucke.
6.	Micke uff Pepe Salle	9 Stucke.
	uff Petten Salle	2 Stucke.
	uff Name Salle	9 Stucke.
7.	Danckwar auff seynem Seemasz	5 Stucke.
8.	Muissenick auff seynem Holmen	17 Stucke.
	uff Lele upe	4 Ste
9.	Krewich auff Muiszenick seine Holmen	9½ Stucke.
	uff Danckwar Salle	10½ Ste
10.	Bencke auff seinem Holme	12½ Ste
	uff Arenn Salle	1 Stucke.
	uff Danckwen	5 Stucke.
	uff Niclaw Salle	½ Stucke.
	uff Pettkholmen ⁷⁾	2 Stucke.
11.	Luxtern uff seynem Holmen	13½ Stucke.
	uff Arenn Salle	2½ Stucke.
	uff Salitt Salle	3 Stucke.
	uff Leleupe	1 Stucke.
12.	Krysett um der Bruchen (?)	5 Stucke.
	uff Upeise Sale	1 Stucke.
	Niclaw Purwmale	2½ Stucke.
	auff Aren Salle	2 Stucke.
	auff Salitt Salle	4 Stucke.
	auff Potzkalen ⁸⁾	5½ Stucke.
13.	Winode uff sein Seemasz	5 Stucke.
	uff Upeise Salle	1 Stucke.
	bei Semel	½ Stucke.
	Niclaw Purmale	2 Stucke.
	uff Aren Salle	2 Stucke.
	uff Potz ⁸⁾ Kalenn	6½ Stucke.
14.	Trowx Semasz	10 Stucke.

⁷⁾ Pasvītrots un pierakstīts «up Danckwesale».

⁸⁾ Pārlabots uz «Rotze».

15.	Stutte auff seinem Holmen	11	Stucke.
	auff Niclawsz Purmale	2½	Stucke.
	auff Upeise Salle	1½	Stucke.
	uff Punalle welchs liegt hind seyne Busche	5	Stucke.
16.	Semel auff seinem Seemasz	11	Stucke.
	uff Salitt Salle	5	Stucke.
	uff Punalle	4	Stucke.
17.	Aren auff seinem Seemasz	14	Stucke.
	uff Niclasz Salle	4	Stucke.
	uff Dextenn Salle	2	Stucke.
18.	Sabacke uff seinem Seemasz	12	Stucke.
	uff Punpa Salle	4	Stucke.
	uff Kricke Salle	2	Stucke.
	uff Wilcke Metten	2	Stucke.
19.	Jurgen Schuster auff sein Seemasz	10½	Stucke.
	auff Punpesz Salle	5½	Stucke.
	auff Kricke Salle	1	Stucke.
	auff Cruste Salle ^o)	3	Stucke.
20.	Krustul auff seinem Seemasz	4	Stucke.
	uff Niclawsz Sale	10	Stucke.
	hinter Palupen	4	Stucke.
	uff Wilcken Metten ^o)	2	Stucke.
21.	Sile uff seinem Holmen	6½	Stucke.
	uff Petten Salle	3	Stucke.
	uff Punpes Salle	4	Stucke.
	uff Kricke Salle	1	Stucke.
	uff Lepe Salle	5½	Stucke.
	uff Lepe Salle	5½	Stucke.
22.	Pallupe uff seynem Holmen	17	Stucke.
	Schwelpenn Salle	2	Stucke.
	Galnick Salle	1	Stucke.
23.	Bausz auff seynem Holmen in eyne Stucke		
	einenn Haackenn Landes		
24.	Stamur (?)	5	Stucke.
	Sember	5	Stucke.
	Milnich	5	Stucke.
	Stepping	5	Stucke.
25.	Keyse auff seinem Seemasz	6	Stucke.
	uff Berse Salle	5	Stucke.
	uff Schwilpe Salle	4	Stucke.
	auff Aszpurwe	5	Stucke.

^o) Pasvītrots un pierakstīts «Asse Leleupe».

26.	Kigull auff Schwelpe Salle	10	Stucke.
	auff Wilckens Bode Salle	6	Stucke.
	auff Kricke Salle	1	Stucke.
	uff Plisszen Salle	3	Stucke.
27.	Petzingk auff seine Seemasz	3	Stucke.
	uff Pentze Salle	2	Stucke.
	uff Schwilpe Kaln	5	Stucke.
	uff Steping Salle	4	Ste
	uff Aszpurwe	2	Ste
	Glome	1	Ste
	uff Plisse Salle	2	Ste
28.	Jacob Stallen Seemasz	6	Ste
	uff Schwilpe Salle	5	Ste
	uff Schlep kawe Salle	4	Ste
	uff Plisse Salle	3	Ste
	uff Puntze Salle ¹⁰⁾	2	Ste
29.	Peter Stallen auff sein Seemasz	5 $\frac{1}{2}$	Ste
	uff Schwelpen Salle	6	Ste
	uff Schlep kow Salle	5	Stucke.
	uff Plysse Salle	3	Stucke.
	Hinder Sember	$\frac{1}{2}$	Stucke.
30.	Punsze Gorr und Martenn Gorr, haben auff eynem Seemasz	36	Stucke.
	noch bey Milnick	4	Stucke.
31.	Busznich	1	Stucke.
	Knupitt	1	Stucke.
	Diese zwei Einfüzlingk sein Augustin dem Maurer		
32.	Peszen uff Wigel Kalnn	7	Stucke.
	uff Seppel Sale	5	Stucke.
	uff Dexen Sale	8	Stucke.
33. ¹¹⁾	Lassen uff Waigel Holm	7	Stucke.
	uff Seppel Salle	5	Stucke.
	uff Dexen Salle	8	Stucke.
34. ¹²⁾	Kosen Sematt	16	Stucke.
	uff Selpe Salle	4	Stucke.
35.	Kransz uff seynem Seemasz und noch	19 1	Stucke. Stucke.
36.	Seppel uff seinem Seemasz	20	Stucke.
37.	Schaben umb sein Losamentt heisset Selpe Salle Stroge uff Selpe Salle	20 6	Stucke. Stucke.

¹⁰⁾ Ar to pašu roku svitrots «hinder Sember».

¹¹⁾ Viss posms svitrots.

¹²⁾ Pierakstits «undt lasenn mitt Keise undt Kuliz ein Hacken undt iij (divi un pus) Schnur so ich Brendix geben», gabalu skaits svitrots.

39.	Lielekeysz uff seynem Holmen	20	Stucke.
40.	Ratenich auff seinem Seemasz auff Diemuch Salle	13 7	Stucke. Stucke.
41.	Wirschalle auff Plyssen Seemasz auff seinem eigenenem Seemasz auff Begetzen Salle auff Rathen Salle auff Selsze Salle	6 5 2 1 3	Stucke. Stucke. Ste Stucke. Stucke.
42.	Grobe Sematt auff Bagethen uff Selpe Salle	6 10 4	Stucke. Stucke. Stucke.
43.	Ratzinch Seemasz, dasz Augustin hatt hierz zu noch dasz die Einfüszling haben	11 2	Stucke. Stucke.
44.	Wilcken auff Bagetze Salle beilengest Bagetze Salle auff Selpe Salle	14 2 4	Stucke. Stucke. Stucke.
45.	Paigel seynn Semasz uff Selpe Salle	9 6	Stucke. Stucke.
46.	Storken Seemasz Latzke Salle Sarinch Salle Dirnich Salle Hinden Dirnich Salle	6 5 2 4 3	Stucke. Stucke. Stucke. Stucke. Stucke.
47.	Litten Seemasz uff Seppelsz Salle uff Dirnich	5 1 4	Stucke. Stucke. Stucke.
48.	Petteritze Seemasz uff Letzecke	6 5	Stucke. Stucke.
49.	Mickel Seemasz auff Dirnich auff Weiken holmen	9 6 2	Stucke. Stucke. Stucke.
50.	Waike auff seynem Seemasz Noch hinter seynem Busche	18 2	Stucke. Stucke.
51.	Doike auff seinem altenn Seemasz auff Aren Salle uff Werpe Salle It. beim Losemente uff Musenicke Sale Inekel umb sein Losamentt	3 5 1 1 8 5	Stucke. Stucke. Stucke. Stucke. Stucke. Stucke.
52.	Staisse auff seinem Seemasz It. achter seynem Busche	8 12	Stucke. Stucke.
53.	Konicke auff seinem Seemasz uff Klippe Salle	7 13	Stucke. Stucke.
54.	Sedingk auff seinem Holm gibbt ein Haacken Landz	20	Stucke.

55. Salszkeysz auff seinem altem Semasz	2	Stucke.
auff seynem Holm	17	Stucke.
und bey Telpenn	1	Stucke.
It. Eisse	5	Stucke.
It. Merokull	5	Stucke.

13)

14. pielikum s.

1633. gada muižu grāmatu kopsavilkums.

Vebordh		
Vehosiver Bisopsdomet efter sörst ¹³ Bakar och Mantal		
	1	6 3 3
Sformagne	Ärligs Ranttan	Rix 76 60
165 6 31/6 R	3327 6 3 1/2 R - Rigs	
118 6 3 1/2 R	3280 6 3 1/2 R - Rigs	
109 6 3 1/2 R	3783 6 3 1/2 R - Rigs	
3 1/2 R	2142 6 3 1/2 R - Rigs	
"	143 6 3 1/2 R - Rigs	
17 11 1/2 R	556 11 1/2 R - Rigs	
18 17 1/2 R	457 11 1/2 R - Rigs	
18 17 1/2 R	457 11 1/2 R - Rigs	
7 1/2 R	580 11 1/2 R - Rigs	
3 1/2 R 10 1/2 R	896 11 1/2 R 10 1/2 R - Rigs	896 60
	Öffernickler	
	925 6 3 ... - Rigs	
	1321 6 ... - Rigs	
	170 11 1/2 R - Rigs	
	Statian	
18 6 3 1/2 R	1824 6 3 1/2 R - Rigs	
12 6 3 1/2 R	1818 6 3 1/2 R - Rigs	
9 6 3 1/2 R	1815 6 3 1/2 R - Rigs	
"	241 11 1/2 R - Rigs	
10 1/2 R	784 11 1/2 R - Rigs	
	76 11 1/2 R 60 1/2 R - Rigs	76 60
	Ödes Egonden	
	29 6 3 1/2 R - Rigs	
	19 6 3 1/2 R - Rigs	
	9 6 3 1/2 R - Rigs	
	1 6 3 1/2 R - Rigs	
	3 1/2 R - Rigs	
	40 11 1/2 R - Rigs	
	Öf. Mintz. J. G. 634	

13) Svītrots «Springe».

Wenden och Wolmer Anno 1633.

OpbördhUthöfwer Bishopsdömet efter förbte Hakar och Mantal
pro Anno

1 6 3 3

Oförmögne betalt	Ahrligh Ränntan	Rixdr gross
165 loph $1\frac{1}{6}$ k	3327 lop $3\frac{1}{6}$ k Rågh	
118 loph $\frac{2}{3}$ k	3280 loph $2\frac{2}{3}$ k Kornn	
109 loph $\frac{1}{2}$ k	3383 loph $2\frac{1}{2}$ k Hafre	
$3\frac{1}{3}$ k	142 loph $\frac{1}{2}$ k Hweete	
	143 loph $4\frac{1}{6}$ k Ertter	
17 ũ $13\frac{3}{4}$ m	556 ũ 15 mr Lijnn	
1 ũ $17\frac{1}{2}$ m	453 ũ $8\frac{3}{4}$ mr Hampa	
1 ũ $17\frac{1}{2}$ m	453 ũ $8\frac{3}{4}$ mr Humble	
7 str	580 $\frac{1}{2}$ str fåår	
3 dr 18 gross	896 Rixdr $64\frac{1}{2}$ gr Wacke och småpertzele penningar	896 $64\frac{1}{2}$

Otternicker

925 loph	Kornn
1321 ũ	Lijnn
170 ũ	$2\frac{1}{2}$ mr Humble

Statian

18 lph $5\frac{1}{6}$ k	1824 loph $5\frac{1}{6}$ k Rågh	
12 lph 5 k	1818 loph 5 k Kornn	
9 lph $3\frac{3}{4}$ k	1815 loph $3\frac{3}{4}$ k Haffre	
	241 ũ $17\frac{1}{2}$ mr Luntelyn	
10 ps	784 ps Höö	
	76 Rixdr 60 gs Häradshöffdinge penningar	76 : 60

ödes Tijonden Ränntan

som inkommitt ähr

28 loph $\frac{1}{2}$ k	Rågh
19 loph 1 k	Kornn
9 loph $5\frac{1}{6}$ k	Haffre
4 loph	lynnfröö
$3\frac{1}{2}$ k	Bohueete
40 ũ	Lijnn

Ährswexten Ränttan

	Rågh loph kylm	Korn loph	Hafra lohph	Hwete loph	Lijnfro Loph	Lijn Bohw ⊗ loph	Erter loph
Wollmar	1126:2 ¹ / ₂	929:4	223:1	—	—	—	—
Burtnich	940: ¹ / ₂	1082:2	344:1	31: ¹ / ₂	4:4	30⊗	—
Trijkaten	450:	640	173:	7:	2	—	—
Wänden	846:4	404:5	103:3	—	—	—	—
Moijan	412:4	435:1	159:2	—	—	13:	7:1
Ottenhoff	308:1 ¹ / ₂	294:1 ¹ / ₂	59:	—	—	—	8:
	4084: ¹ / ₂	3786 ¹ / ₄	1062 ¹ / ₆	38 ¹ / ₂	6 ² / ₃	30⊗13 lph	15 ¹ / ₆ lp

Honings Tijonden

Ränttan

2 tor skyr Honingh

3 ⊗ 2 mr Wax

Stadga Bönders

Räntta

Wolmars Lhän

300 mr rijs Odenkatz } ähro 6 mijl från

300 mr rijs Odenkatz son } Wolmar belegne

300 mr rys Skybust 4¹/₂ myl från Wolmar daler 60:

Burtnich

75 ⊗ rijs Lijn Krogi Tönnis

40 Rixdr Jeremias Tomske

20 Rdr 67 gross En skreddare for ödes landh 60:67

Wendens Lhän

40 ⊗ rijs Lijn Leijman

3 str Loskin

3 str Elgshuudar

2 str Biornskin

2 str Mordskin

1 str Loskin for små fegell Hoptmannen
tager

En skytta

Arbeetz Penninge

Bönder

Hwilke betala for deres arbeete effter en partt
ähr långtt afflegne och en partt ofermögne

Burtnich

12½ R Lijn Reine	} for arbete och Otternicker	
25 R Lijn Brinde		
15 Rdr Landzberg		
16 Rdr fyre fottgangere		for arbetet alene
160 mr rijs Koppar landtrichter		Tranas for en
arbeter han haffuer och altidt hafft haffuer		d 37:60

Wenden

2½ skph Lijn Riebe for arbete och otternicker

Trykaten

10 Rdr Wijks Simon for arbete alene d 10 :

Qwarntullerne

Räntta

Wolmar medh	Rågh	Korn	Malt	Haffra
Muremoise	68 loph	10 lph	5½ k	1 lph 2 k 1 lph 5 k
Burtnische Qw:	11 loph			

Wendische Qwarnen war detta åhrett affbrentt intet ränttet
men nu opbygdtt igen.

Ottenhoffs Qwarnan åhr åhnu intett ferdigtt.

Af

Marcknads Tullerne

fallitt

7 Rdr 78 gs Penningar	Wolmar	
2 Rdr 60 gs Penningar	Burtnich	
66 gross Penningar	Trykaten	d 11 : 24

Saackörer falne

5 Rdr 30 gs Penningar	Wolmar	
19 Rdr 30 gs Penningar	Burtnich	
4 Rdr 18 gs Penningar	Trykaten	
7 Rdr 28½ gs Penningar	Wenden	d 36 : 16½

Skiutzfärdz Penningar

falne

5 Rixdr 83 gross Penningar		d 5 : 83

Fischerijedd Räntta

Burt: Ottenh. Wend.

2 lb

64 st

1½ tr

6½ Rd 3 d 37 gs

2 lb Torfisk

64 st Åhll

1½ tna Lax

9 Rixdr 82 gs Penninger

d 9 : 82

Krogernes Arrende

70 dr	swenske	Amatz	krogen	
200 mr	rijs	Loden	krogh	
200 mr	rijs	Raune	Krogh	
200 mr	rijs	Tilbacks	feria	d 60 : 66 $\frac{2}{3}$

Affwelen efter Boschapen Rântta.

som i lijffwe ähr bliffwitt föruthan de störtte

13 st	Kalffwer	
41 st	Lamb	
13 st	Killinger	
39 st	Grijser	
12 lb 12 mr	Ull	
53 lb 12 $\frac{1}{2}$ mr	Smör	
19 Rixd 71 gs	Miölke och oostpenningar	d 19 : 71

Efter Spinningen

1064 allnr	grant	lijngarns	lärrfft
1952 allnr	grant	och groft blågarns	lärrft

Inventarium

efter 1632 åhrs Rächning

161 $\frac{1}{2}$ loph	Rågh	
213 loph 2 k	Kornn	
1066 loph 2 k	Haffra	
36 $\frac{1}{2}$ loph	Hweete	
6 $\frac{1}{2}$ loph	Lijnfröö	
4 loph 3 $\frac{1}{2}$ k	Erter	
198 $\frac{1}{2}$ ♂	Lijnn	
18 $\frac{1}{2}$ ♂	Hampa	
18 $\frac{1}{2}$ ♂	Humbla	
1 ♂ 5 mr	Blåår	
15 mr	Ister	
10 ♂ 10 $\frac{1}{2}$ mr	Smör	
134 st	Ost	
3 tr	Öell	
54 allnr	Wadmall	
16 allnr	Lärrfft	
10 allnr	Blaggarn	
	Penningar	d 14 : 25

Boschaph

14 st	Oxar
64 st	Kiör
13 st	Stutar
10 st	Qwigor

28 st	Kalffuar
131 st	Fåår
28 st	Lamb
41 st	Swin
37 st	Grisar
13 st	Bockar
36 st	Getter
15 st	Killingar

Böndernes Restantzier

effter 632 åhrs Rächning

1038 loph	$1\frac{3}{4}$ k	Rågh
1716 loph	$4\frac{1}{2}$ k	Kornn
779 loph	4 k	Haffra
141 loph	$4\frac{1}{6}$ k	Ertter
69 loph	4 k	Hweete
4 loph	$4\frac{5}{6}$ k	Bohwete
40 loph	4 k	Lijnnfröö
649 ū	$8\frac{1}{2}$ mr	Lijnn
198 ū	$6\frac{1}{4}$ mr	Hampa
392 ū	$7\frac{1}{2}$ mr	Humbla
107 st		fåår
209 ps		Höö
2 st		Biornskin
2 st		Mordskin
481 Rixdr	44 gross	Penningar

d 481 : 44

Borgarnes i Wolmar

restantier som dem forsträcht ähr

61 loph	Rågh
92 loph	Kornn
93 loph	Haffra

Ambtmännernes

Restantier som dhe ähro skyldige blefne
effter opbord och uhttgiftt opå 1632 åhrs
Rächningh

71 loph	Rågh	
391 loph	Kornn	
644 loph	$5\frac{1}{2}$ k	Haffra
1 loph	1 k	Hwete
$2\frac{3}{4}$ loph		Ertter
20 loph	5 k	Maltt
4 loph	$3\frac{2}{3}$ k	Lijnfröö
84 ū	1 mr	Lijnn

42	ū	4	mr	Hampa	
11	ū	2 ¹ / ₂	mr	Hampa ¹⁾	
10	tor			Öoll	
28	st			fåår	
8	ū	16	mr	Smör	
	5 ¹ / ₂ ū			T. fisk	
1	ū	14	mr	Ister	
30	st			Åhll	
1	ū			Ull	
1	st			Elgshuudh	
1	st			Oxehuudh	
5	st			Koohuder	
2	st			Kalffskin	
440	Rdr	62 ² / ₃	gs	Penge	d 440 : 62 ² / ₃

Extra ordinarie opbörder

aff Meyaren opkiopt

¹/₂ last gråt saltt a 30 Rd lesten

¹/₂ tunna huitt saltt for 1 Rd 30 gs

Aff Stalmästaren Jöran for Hs Ndes hästar
han forsaldt haffuer

10 tor hwitt saltt

30 ū lijnn rijss

213 Rixdr 63¹/₃ gross Penningar

d 213 : 63¹/₃

För en Lodia som Soldaterne bygdt hafwe

18 tr grått saltt

Aff Bönderne opå dhe hästar som dem for-
strecht ähre

32 ū Lijnn

Bönderne haffwa slagidt

2 st Elgshudar

Extra Ordinarie Opbörder

Ifrån Odempää och Wrangelshoff som dess

Rechningh förmeler

36 loph Korn

447 Rd 34¹/₄ gs Penningar

d 447 : 34¹/₄

Summarum

oppa förshrefwne Opbörder af Bischopsdömett

pro Anno

1 6 3 3

10675 loph 2 k Rågh

Rixdr

12289 loph 4¹/₆ k Kornn

¹⁾ Jäbüt «Humbla».

8856	loph	5	k	Haffre
287	loph	5 ¹ / ₂	k	Hweete
307	loph	3 ¹ / ₃	k	Ertter
22	loph	1	k	Maltt
62	loph	2 ² / ₃	k	Lijnnfröö
18	loph	2 ¹ / ₃	k	Bohweete
3386	ū	2	mr	Lijnn
712	ū	9	mr	Hampa
1045	ū	11 ¹ / ₄	mr	Humbla
72	ū	19	mr	Smör
2	ū	9	mr	Ister
13	ū	12	mr	Ull
3	ū	2	mr	Wax
2	tr			Honingh
1 ¹ / ₂	tna			Lax
7 ¹ / ₂	ū			T. fisk
94	st			Ahll
10 ¹ / ₂	tr	hwitt		saltt
27	tr	grått		saltt ähn
13	tr			Ööll
134	st			Knapkees
3042	alln			Lerefft och blaggarn
54	alln			Wadmall
3	st			Loskin
6	st			Elgshudar
4	st			Biornskin och 4 mindre skin
993	ps	Höö		Penningar

d 2883 : 14

Tilöcht Stört

	14	st	Oxar
4 st	64	st	Kiör
	13	st	Stutar
	10	st	Qwigor
14 st	41	st	Kalffuar
1 st	13	st	Bockar
	34	st	Getter
15 st	28	st	Killinger
28 st	846 ¹ / ₂	st	Fåår
	69	st	lamb
23 st	41	st	Swin
14 st	76	st	Grisar

Boschaph

För Försälde Pertzeler
Bliffwer til opbördh udhi

Penningar

d 7910 : 81

Tillbytt och i Weder-

lagh tagitt efftersch:ne Pertzeler för
närstående

341 Rd	4 ¹ / ₂ gs	Humblepgr		
421 Rd		Hööpengr		d 1222 : 16 ¹ / ₂
460 Rd	12 gs	fåårepengr		
16 loph	3 k	Ertter		
44 loph	1 ¹ / ₃ k	Rågh		

Efter mältningen

111 loph 1 k Malt

Effter Bryggningen

29 tor Ööll
1 tna Miödh

Försaldt

5786	loph		Rågh	a	8	mr	dr	3085:78
5106	loph		Korn		7½	mr	d	2553:
60	loph		Korn		8½	mr	d	34:
3354	loph		Hafra		4	mr	d	894:38
68	loph		Hwete		10	mr	d	45:30
3½	loph		Ertter		8	mr	d	1:78
94	skph	7	Lijn	ū	10	Rd	d	943:45
17	skph	2½	Hampa	ū	12	Rd	d	205:45
1	tna		Miöd		7	d	dr	7:
29	tr		öll		25	mr	dr	48:30
54	ū	2	Smör	mr	15	m	d	54:9
1½	ta		Lax		24	d	1: d	10:60
7½	ū		T. fisk		1	dr 8 m (?)	d	2:20
74	st		Åhll		3	gs	st d	2:42
7	tr		Saltt		3	d	d	21:
84	st		Ost		3	d	d	:28
2	st		Getter		10	mr	d	1:30

Förbytt den Eena

Partzelen emot den andra

436	ū	6¼	mr	Humbla a	12	mr	ū
421	ps			Höö	15	m	ps
493	st			Fäär	14	mr	st
16	loph	3	k	Huete emott erttern			
44	loph	1¾	k	Hweete emot Rågh			

Förmältat

96	loph		Korn

Förbruggitt

48	loph	2	k	Maltt

6	ū			Humbla

miöden ähr fallin effter honingen som reen giordes

Blifwer Rätta

Summan

Uhttöfwer Bischopsdömet som Ambtmännerne böre swara
for pro Anno

1 6 3 3

4933	loph	$3\frac{2}{3}$	k	Rågh
7027	loph	$4\frac{1}{6}$	k	Kornn
5502	loph	5	k	Hafra
158	loph	$4\frac{5}{6}$	k	Hwete
320	loph	$5\frac{1}{3}$	k	Ertter
85	loph			Malt
62	loph	$2\frac{2}{3}$	k	Lijnnfröö
18	loph	$2\frac{1}{3}$	k	Bohweete
1439	⊗	2	mr	Lijnn
369	⊗	19	mr	Hampa
613	⊗	5	mr	Humbla
18	⊗	17	mr	Smör
2	⊗	9	mr	Ister
13	⊗	12	mr	Ull
3	⊗	2	mr	Wax
2	tr			Honingh
$3\frac{1}{2}$	tna			huitt saltt
27	tr			grått saltt
20	st			Ahll
13	tr			Ööll
54	aln.			Wadmal

Dett öfre läreff-
tett som intett

ähr sendt till 3042 aln

Swerie ähr

kommitt til

seckere i ryorne $582\frac{1}{4}$ ps

3 st.

6 st

3 st

4 st

Lärefft

Höö

Loskin

Elgshudar

Biornskin

Mordskin

Penningar

d 12016 : $21\frac{1}{2}$

Boschaph

14 st

68 st

3 st

43 st

Oxar

Kiör

Qwigor

unge nöött och kalfuar

381	st	får
41	st	lamb
12	st	Bockar
34	st	Getter
13	st	Killingar
67	st	Swin
79	st	Grisar

Leffwereringen uthoffwer

Bischopsdömet

1 6 3 3

Efter Hans Nådes Anordningh till Öffwerste Rixdr grosz
Sacken leffwereratt

— 3000 Rixdallr d 3000 :

Effteru H. Nds Anordningh till Johan Oluff-
sson uthi Reffwell leffwereratt förmedelst
hans quitans

— 5400 Rixdr d 5400 :

Til Swerigie försendt Hs frueden tillhanda

2 tor Skijr Honingh

14 ũ Hampa

3 ũ 2 mr Wax

1064 al 3¹/₂ qr Lijngarns Larefft

1579¹/₂ alr groft och grantt blå-
garns larefft

1 Rdr 60 grosz för mattor strijk och
packare lhön

8 Rd 66 gs Licent åht Spiringh för
forschne d 8 : 66

Cronones Station til Riga Leffwererett effter
som desz quitans förmeler

956 loph Rågh

956 loph Kornn

956 loph Haffra

149 ũ 7¹/₂ mr Lynn

195 pames Höö

283 Rdr Höö penningar d 283 :

Guarnisonen i Wenden och Wolmar ifrån

1 augusti 1633 til 1 augusti 1634

651¹/₂ loph Rågh

648 loph Kornn

96 loph Ertter

175 ũ 18 mr Saltt

Hoptmannen sin åhrs Bestelningh effter
anordningen

48	loph	Rågh	
48	loph	Kornn	
90	loph	Haffra	
2	loph	Ertter	
2	st	Oxar	
24	st	fåår	
6	ũ	Humbla	
79 Rdr	18 ¹ / ₃ gross	— Penningar for Höns Egg och desg	d 79 : 18 ¹ / ₃

Til en Leutenant en Phändrich och 8 Under
Befhålen effter ordningen löper

220 dr swenske — Peningr — a 108 s öre Rdr 65 : 16²/₃

Wellam Möller på Rusttiensten ifrån 1 august
633 til 1 Januarij 634 femton dr koppar på
hesten och i från 1 Jan: til 1 aug 634 7¹/₂ dr
silber swenska på hesten löper i ales

220 Rdr 80 gross Penningar d 228 : 80

Prästerschapet i alla lhänen effter anord-
ningen medh den finska pastoren i Wolmar
bekommer 12 lps rågh och 12 lp korn löper als

120	lph	Rågh
120	lph	Kornn

Bencht Arfwedsson sin Lhöen effter anord-
ningen

8	loph	Rågh
8	loph	Kornn
16	loph	Haffra
1	loph	Ertter
8	st	fåår
1	ũ	Humbla

188 Rdr Pennggr for höns Egg och sitt
Deputat d 188 :

Ahn effter Hs. Ndes skriffwelsse och på
Hs Nds gunstige behagh till en Copiist lhön

20 Rdr Penningar d 20 :

Tranaus opå sin rest bekommit för landt
richterskapedt

17 Rixdr 30 gs Penningar d 17 : 20

Stalmästaren Jöran bekommitt opå sin 633
åhrs lhöen til 1 Jan: 634 och sedan på sin
634 åhrs lhöen til 1 augusti 634 als

	5	loph	Rågh
Öffwer sin De-	15	loph	Korn
putat til 1 Ja-	20 ¹ / ₂	loph	Haffra
nuarij 635 be-	12	st	fåår
kommitt	8	st	fåår för giöss och hönss
	2	⌘	Humbla

68 dr 15 gross 189 Rdr 87 gs Penningar d 189 : 87

Noch bekommitt som han uhttlagdt hafuer
för Hs Ndes hestar formedelst hanss räch-
ningh her med folliande

35 Rixdr 63 grs Penningar d 35 : 63

Schal Haffwa Hofslagaren bekommitt ifrån Michaeli

om Åhredt 633 han antags in til 1 augusti 634

100 fr silber 27 Rdr 70 grosz Penningar d 27 : 70

Til Ambtmännerners Deputat effter anord-
ningen N Wolmar Wendens Trykatens Moi-
jans och Ottenhoffs

76	loph	Rågh
76	loph	Korn
26	loph	Haffra
2	loph	Ertter
4	st	fåår
1	⌘	Humbla

220 dr swenska Kopparmynttet a 108 s öre Rd 65 : 16²/₃
Ähn Ambtmannen på Burtnich til Deputat
annamet som Hoptmannen honom på Hs Ndes
wegnar tillsagdt haffuer ifrån 1. Jan: 1633
han ankom til 1 augusti 634 ähr 1¹/₂ åhrs
besoldningh

30	loph	Rågh
30	loph	Korn
30	loph	Haffra
1 ¹ / ₂	st	Oxe
9	st	fåår
1 ¹ / ₂	st	Swin

75 dr swenske silberpenningar a 43¹/₂ gs Rd 36 : 22¹/₂
Barberarens Deputat effter anordningen

150 dr. swenske koppar — a 108 s öre p Rd 44 : 40
Organisten bekommitt effter anordningen

60 dr svenska koppar — a 108 s öre p Rd 17 : 70
 Arkelymästaren bekommitt ifrån 1 Jan 634
 han antogs in til 1 augusti 634

25 Rixdr $83\frac{1}{3}$ gross Penningar d 25 : $83\frac{1}{3}$

En Bysseskyttare bekommitt effter anordningen

20 dr swenske koppar d 5 : $83\frac{1}{3}$

Landtmätaren på affrächningh bekommitt

8 Rixdr Penningar d 8 :

Til Uthsåde på Slotzens åkrar kommitt

	Rågh	Korn	Hafra	Erter	Hwete	Bohw	Lijnfr
Burtnich	340 loph	374	30:	6 loph	40:	6:	2 lph
Ottenhoff	106:	$132\frac{1}{4}$	31	—	2:	—	—
Moijan	135:	154	65	3 loph	—	4:	—
Wänden	$210\frac{1}{2}$	203	48	—	—	—	—
Trykaten	150	223	$68\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$ lph	2:	1:	$\frac{1}{2}$ lph
Wolmar	289:	340	58	—	—	—	—
Muremoise	55:	54	$32\frac{1}{2}$	—	—	—	—
	$1285\frac{1}{2}$	$1480\frac{1}{4}$	333:	$13\frac{1}{2}$	44 lph	11 lp	$2\frac{1}{2}$ lph

Til de unge Hästars och stods uhtforingh
 som Stalmestaren annamett haffuer

$818\frac{1}{2}$ loph Haffra

23 ps St Höö

2 ♂ Saltt

54 aln Wadmal til teckn

2 Rdr giffwitt för en beredt huud til grimmon

2 Rd 39 gs i Arbeezhön för grimmerne d 4 : 39

Til Boschaps förtäringh winteren igenom
 opgångitt

4 loph Kornn

6 loph Haffra

5 ♂ Hampa tillstrick

Till en Hustru i Wenden som achtar Boskopen
 til lhoen

6 loph Rågh

4 loph Korn

1 ♂ lijn

3 par skor ar $\frac{1}{2}$ Rd paret

6 Rdr Penigr d 7 : 45

Til de Nybesatte Borgare som sigh om wåren
1634 satt haffwa förstrecht

6 loph Rågh
38 loph Kornn
19 loph Haffra

Ähr förspunnitt och til Lärefft wärckatt
132½ & Lijnn

Effter Hoptmans befallningh ähr uhttgiffwitt
i arbeezlhoen som effter follier

2 Rixdr för fönster på Ottenhoff
7 Rixdr for för fönster i Amtmannens
Losementt på Burttnich
7 Rdr 21 gross för fönster i Wolmar i stoora
Saalen öffwer portten
7 Rdr för H-s N-des wälb. frwens, de unge
herres och Junfruens wapn som skolle
komma i försteren uthi Kyrkie saalen
i Wolmar

d 23 : 21

Haffwer Hoptmannen låtitt citera Buxhoffdens
effterleffwerska til Hoff rätten for ähn han fick
kiope brefwedt underskriffwidt och uhttgifwidt

1 Rd för Citationen
1 Rd 77 gs Landboden

d 2 : 77

Ähr gifwit Landrichtaren D: Hintelman som
uthi Biskopsdömmett detta förlende åhret 1633
til 1 augusti haffuer hollitt rättegångh några
reesor sedan som Tranas affsattes effter dett
mantal som tillförende til Crononens Räntte
Cammer leffwererades

40 Rdr Penng

d 40 : —

Ähr med Rätten wunnitt en Burttnichs arff
Bonde ifrån en Adelssman som uthi ett åhr
eller so under honom sutitt haffuer och samma
bonde Adelssmannen 11 Rd skyldigh huilke
honom betalte ähro att aff Bonden igen med
förste betalas

11 Rdr Pengr

d 11 : —

Till Hiälpedagswercken i Trykaten och Wenden
opgangitt ehnär sääden om hösten 633 inber-
gades

6 loph Rågh

6 loph	4 k	Korn	} for 4 tn ööll
1 ū	5 mr	Humbla	
3 st		fåår	
1 st		Swin	
1 ū		Saltt	

Til Fische noterne kommitt i Burtnich och Ottenhoff

13 ū Hampa

Ähr opgangitt på Grentzesyn emellan H-s N-de öff Sacken och en Adelsman i Trykaten

1 st fåår

Til de begge Staldrengerne som kommo ifrån Pryssen opkiopt til kläder

12 al blått Klädhe — a 6 mr rys aln d 4 : 72

4 Rixdr till skopenningar d 4 :

Til Smörets Insaltningh kommit på alle Håffwen

7½ ū lyneberger saltt liss ū 1 f ähr

2 RdR 45 gross Penningar d 2 : 45

Ähr förschrifwit hela ähret som Hoptmannen tagitt haffuer

1½ rijs fintt paper a 4 Rd rijset

1 ark skrifpergamentt til Sacken kiopebreff

Bencht Arfwedzson d 6 : 75

½ rijs fintt papper 4 Rd rijs

½ rijs slichtt papper 2 Rd rijs

1 ph Substantial 30 gs ph

2 Rd för 3 st böcker att inbinda

1 Rijs papper Amtmannenn för 3 Rd 5 Rd

30 gs d 15 : 15

Ähr ophkiöpt 3 loph hwita Erter som uhttsädde ähro på dett man må komma i arten och haffwa better gagn och nytto aff ähn aff de swartte effter man de swartte intet kan forytra for

Penningar d 2 :

Ähn for saltett som i opbörden förmeles d 16 : 30

Ähr giffwit för Burtnische Qwarndammen och Qwarnnan att reparera

4 k Rågh

4 k Korn

2 k Ertter

1 st	fåår	
1 st	Swin	
10 mr	Smör	
1 tna	Ööll ähr 1 lp 4 k korn och 6¼ m humbla	
50 st	Knapkees	
1 Rdr	Penningar	d 1 : —

Ähr giffwit för Wendische Qwarnan sedan han affbrende för 2 steenar att behugge och laga effter de förra woro aff elden förderffwade

Penningar d 3 : —

Inventarium som ähr befunnit i förrådth uthi klääten den siste Julij 1634 ock kommer til 634 åhrs Rechningh

238½ loph	Rågh	
264½ loph	Korn	
147½ loph	Haffra	
20½ loph	Maltt	
4 loph	Hwete	
13 loph	Ertter	
142½ ũ	Lijnn	
18 ũ 7 mr	Smör	
10 ũ 3 mr	Ull	
20 st	Åhll	
3 tr	Hwitt saltt	
244 ũ	grått saltt	
284 d 72 gs	Penningar	d 284 : 72
43½ ũ	Humbla	

Boschaph

11 st.	Tiurar och skurne oxar
68 st	Kiöör
3 st	Qwigor
12 st	Kalffuar 632 falne
18 st	Kalffuar 633 falne
13 st	Kalffuar 634 falne
104 st	får
41 st	lamb
34 st	getter
12 st	Bockar
13 st	Killingar

64 st	Swin
39 st	Grisar
6 st	Elgshudar

Resterar uthi Bischopsdömmet offwer alle gebieterne, effter 633 åhrs rechnering och kommer til 634 åhrs opbörd igen

1133 loph $2\frac{1}{2}$ k	Rågh	
2362 loph $4\frac{1}{6}$ k	Kornn	
1341 loph $\frac{1}{2}$ k	Haffre	
104 loph $\frac{5}{6}$ k	Hweete	
190 loph $4\frac{1}{3}$ k	Ertter	
620 ũ $16\frac{1}{8}$ mr	Lijnn	
268 ũ $8\frac{3}{4}$ mr	Hampa	
558 ũ $3\frac{3}{4}$ mr	Humbla	
210 $\frac{1}{2}$ st	fåår	
364 $\frac{1}{4}$ ps	Höö	
3 st	Looskin	
2 st	Elgshudar	
3 st	Biornskin	
4 st	Marder	
	Penningar	d 819 : 23 $\frac{1}{2}$

Resterar hos Borgarne i Wolmar som dem 631, 632, och 633 forsträcht ähr till uhtsädhe

61 loph	Rågh
92 loph	Korn
93 loph	Haffra

Ähr Bönderne tilgifwit af Hoptmannen den rest som de på ödess tyonden skyldige ähro blefne för 631 632 och 633 och til opbördh ähr fördt och belöper

201 loph $3\frac{5}{6}$ k	Rågh
183 loph $2\frac{1}{3}$ k	Kornn
69 loph $\frac{1}{2}$ k	Haffra
$4\frac{2}{3}$ k	Blankorn
40 lph 4 k	Lynfröö
6 lph 4 k	Hweete
2 lph 2 k	Ertter
4 lph $4\frac{5}{6}$ k	Bohweete
200 ũ	Lijnn

Summarum

Uthgifwit öfwer Bischopsdomet med Anordningerne Inventarium i Klääten
Böndernes Restantier och annatt som forshrefwet står och ähr pro Anno
1 6 3 3.

Rixdr gross

4833 loph	$1\frac{1}{3}$ k	Rågh	
6338 loph	5 k	Kornn	
3965 loph	4 k	Haffra	
158 loph	$4\frac{5}{6}$ k	Hweete	
320 loph	$5\frac{1}{3}$ k	Ertter	
20 $\frac{1}{2}$ loph		Maltt	
43 loph	1 k	Lynfröö	
15 loph	$4\frac{5}{6}$ k	Bohweete	
4 $\frac{2}{3}$ k		Blankorn	
1236	⊘ $3\frac{2}{3}$ mr	Lynn	
300	⊘ $8\frac{3}{4}$ mr	Hampa	
613	⊘ 5 mr	Humbla	
3	⊘ 2 mr	Wax	
2	tr	Honingh	
3	tr huitt och	422	⊘ 18 mr grått saltt
18	⊘ 17 mr	Smör	
10	⊘ 3 mr	Ull	
20	stn	Ahll	
54	alln	Wadmall	
2644	aln $1\frac{1}{2}$ gr	Läärfft groft och grantt	
582 $\frac{1}{4}$ ps		Höö	
3	stn	Loskin	
6	stn	Elgshuder	
3	stn	Biornskin	
4	stn	Mårdskin	
		Penningar	d 10989 : $16\frac{1}{2}$, 1027 ¹⁾ 12016 ¹⁾
		Boschaph	
14	stn	Oxer med tiurar	
68	stn	Kiöör	
3	stn	Qwigor	
43	stn	ugn nööt och kalffuar	
381 $\frac{1}{2}$	stn	fåår	
41	stn	lamb	
12	stn	Bockar	

¹⁾ Pierakstīts vėlāk.

34 stn	Getter
13 stn	Killinger
67 stn	Swin
79 stn	Grisar

Räster

Efter Opbördh och Uhtgiffit som Amttmännerne böre swara före och förskaffa beskeed opå pro Anno

1 6 3 3.

Rixdr grosz

100 loph $2\frac{1}{3}$ k	Rågh
688 loph $5\frac{1}{6}$	Kornn
1537 loph 1 k	Hafra
$64\frac{1}{2}$ loph	Maltt
19 loph $1\frac{2}{3}$ k	Lynnfröö
2 loph $3\frac{1}{2}$ k	Bohweete
202 f $18\frac{3}{8}$ mr	Lijn
69 f $10\frac{1}{4}$ mr	Hampa
3 f 9 mr	Ull
13 tr	Ööll
2 f 9 mr	Ister

Penninger

d 1027 : 5

praes: Meintz den 7 November 634.